

KOLEDAR 2010

The background is a mosaic of irregular stone tiles in shades of grey, brown, and tan. A large, stylized white figure, possibly a bird or a creature, is formed by a mosaic of white and light grey tiles, curving across the right side of the image.

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

MEGI URŠIČ CALZI vstopa v svet likovne umetnosti na samosvoj, suveren in avtorsko prepričljiv način, z zavidljivim znanjem in z bogastvom vedenj. Diplomirala je na Accademia di Belle Arti v Benetkah, nato pa nadaljevala študij na Inštitutu za mozaično umetnost v Ravenni. Svoj pogled na področje umetnosti je ostrila tudi z magistrskim delom v študijskem programu »Umetnostnozgodovinska dediščina Sredozemlja« v Kopru na Univerzi za humanistične študije. Njeno izjemno bogato teoretično znanje in vedenje se je skozi praktična znanja kristaliziralo in osebno raziskovalno plemenitilo. Dodatno pa ga je avtorica poglobljala še z »in loco« poznavanjem največjih mojstrov in tovrstne umetnosti.

V klasični, ravenski tehniki ustvarja mozaike manjšega formata, saj je ustvarjalni postopek dolgotrajen in tehnično zahteven. Izbrani kamenčki, imenovani »tessere«, so namreč vneseni v mehko osnovo (direktna tehnika na začasno osnovo). S tem je avtorici dana možnost minucioznega sestavljanja njenih mozaičnih podob, za katere išče najboljše likovno-formalne rešitve in jih perfekcionistično izvede. Koloristično bogastvo njenih mozaikov temelji na naravni barvitosti kamna, ki je sicer omejena, in vendar jo avtorica razpira v pahljačo barvnih vrednosti in svetlobnih stopnjevanj.

V klasičnem, antičnem mozaiku je avtorica ustvarila obsežen opus na temo Krasa, zgradila kraške arhitekturne posebnosti in filigransko obdelala njene čudovite detajle. Obsežen ustvarjalni opus pa je namenila tudi sakralni tematiki, pri čemer se je omejila predvsem na govorico simbolov oz. znamenj. Svoja tovrstna likovna razmišljanja pa je vizualizirala tudi v obliki risbe, tega najelementarnejšega sredstva izražanja.

Z osebno senzibiliteto in ustvarjalno domišljijo iz klasičnega mozaika izpeljuje tudi slike, ki imajo povsem sodoben značaj in asociirajo na tehniko asamblaža (assemblagea). Avtorica na njih uporablja mozaično tehniko le za posamezne fragmente, ki jih želi posebej izpostaviti. Na strukturalno naglašeno slikovno polje vkomponira tudi delčke stekla, ogledala in avtorsko artikulirane detajle, narejene iz žgane gline, kot so listi, cvetovi... Z njimi v svoje stvaritve vnaša dodatno ilustrativnost in pripovednost. Tako nastajajo slike velikih, galerijskih formatov, kompozicijsko uravnotežene, hkrati pa polne dinamičnega dogajanja, ki poteka v nenehnem dialogu med postulatni preteklosti in likovnimi praksami sodobnosti. V teh sodobnih, multimedijskih pristopih je vizualizirala zgodbe o Krasu, pa tudi spomine na svoje bivanje v Kanadi.

Likovno stvariteljstvo Megi Uršič Calzi je fascinantno. Predstavlja nadaljevanje tistega, kar spada v domeno preteklosti, kar pomeni nadaljevanje največjih dosežkov na področju umetnosti, pa tudi tistega, kar razkriva avtorsko inovativnost in domiselnost. Celoten opus pa neizpodbitno pričča, da ga ustvarja čuteča umetnica, avtorica visokih estetskih norm ter širokih in hkrati poglobljenih likovnih zanimanj. Na številnih osebnih razstavah je navdušila tako strokovno kot ljubiteljsko publiko, s svojimi javnimi mozaiki, ki pričajo o izredni umetniški koncentraciji, pa tudi fizičnem naporu, je trajno zaznamovala nekatere ambiente oz. miljeje.

Anamarija Stibilj Šajn, univ. dipl. umet. zgod. in likovna kritičarka

KOLEDAR GORIŠKE MOHORJEVE DRUŽBE ZA LETO 2010

UREDIL

dr. Jože Markuža

ZA KOLEDAR ODGOVARJA

Marko Tavčar

SLIKOVNE PRILOGE NA PLATNICI IN V KOLEDARSKEM DELU

Mag. Megi Uršič Calzi dipl. akad.oblik. dipl. izvedenka mozaične umetnosti (info@artmegi.com / www.artmegi.com)

Fotografske reprodukcije: Emi Video in Renato Miceli

OBLIKOVANJE IN PRELOM

Mirjam Simčič

IZDALA

Goriška Mohorjeva družba

mohorjeva@gmail.com

ZALOŽILA

Zadruga Goriška Mohorjeva

NATISNILA

Tiskarna Budin v Gorici, 2009

KRATICE ZA KOLEDAR

ap apostol; cs cesar(ica); c. uč cerkven(i)a učitelj(ica); ev evangelist; dh duhovnik; dk diakon; dv devica; kn knez; kg kneginja; km kmet; kr kralj(ica); oč očak; pr prerok(inja); op opat(inja); mč mučen(ec)ka; mh menih; pp papež; rd redovni(k)ica; sv. ž svetopisemska žena; sp spokorni(k)ica; šk škof; pšč puščavni(k)ca; us ustanovitelj(ica); vd vdova

KOLEDAR 2010

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

- 1 P** **NOVO LETO; Marija, sv. Božja Mati**
Našli so Marijo, Jožefa in Dete in mu dali ime Jezus (Lk 2, 16-21)
- 2 S** Bazilij Veliki in Gregor Nacijanški, šk c. uč
- 3 N** **2. NEDELJA PO BOŽIČU; SV. JEZUSOVO IME**
Beseda je meso postala in se naselila med nami (Jn 1, 1-18)
- 4 P** Angela Fol., rd; Benedikta, mč
- 5 T** Emilijana (Milena), dv; Simeon Stolpnik, pšč
- 6 S** **GOSPODOVO RAZGLAŠENJE – Sv. Trije kralji**
Z Vzhoda smo se prišli poklonit Kralju (Mt 2, 1-12)
- 7 Č** Rajmund Penjaf., dh; Lucijan Antioh., mč zadnji krajec: 7. ob 11.40
- 8 P** Severin Noriški, op; Erhard, šk
- 9 S** Julijan in Bazilisa, mč; Hadrijan, op
- 10 N** **NEDELJA JEZUSOVEGA KRSTA; Viljem, šk; Aldo, pšč**
Oče pričuje o Sinu (Lk 3, 16-16, 21-22)
- 11 P** Pavlin Oglejski, šk; Teodozij, op
- 12 T** Tatjana (Tanja), mč; Ernest, šk
- 13 S** Hilarij (Radovan), šk c. uč; Veronika, dv
- 14 Č** Feliks (Srečko) Nolanski, dh
- 15 P** Pavel, pšč; Maver, op mlaj - nova luna: 15. ob 8.11
- 16 S** Marcel I., pp; Berard, Oton in Peter, mč
- 17 N** **2. NAVADNA NED.; Anton Veliki (Zvonko), op, Marijan, dk mč**
Jezusov prvi čudež (Jn 2, 1-11)
- 18 P** Marjeta Ogrska, rd; *začetek molitvene osmine*
- 19 T** Knut, kr; Marij in drugi mč
- 20 S** Fabijan, pp, in Sebastijan (Boštjan), mučenca
- 21 Č** Neža (Agnes, Janja), dv mč; Epifanij, šk
- 22 P** Vincenc (Vinko), dk mč; Anastazij, mč
- 23 S** Emerencijana, mč; Ildefonz (Ilde), šk prvi krajec: 23. ob 11.53
- 24 N** **3. NAVADNA NED.; Francišek Saleški, šk c. uč; Ksenija, mč**
Pismo se izpolnjuje na Jezusu (Lk 1, 1-4, 4. 14-21)
- 25 P** Spreobrnitev ap. Pavla; Ananija, mč
- 26 T** Timotej in Tit, šk; Pavla, sp
- 27 S** Angela Mérici, dv; Julijan, mč
- 28 Č** Tomaž Akvinski, rd c. uč; Peter Nolasco, rd
- 29 P** Valerij, šk; Julijan Ubogi, sp
- 30 S** Martina, dv mč; Hijacinta, rd
scip - polna luna: 30. ob 7.18
- 31 N** **4. NAVADNA NED.; Janez Bosco, rd us; Marcela, vd**
Jezus ni prerok samo za Jude (Lk 4, 21-30)

Življenje, ki je bilo pri Očetu, se nam je razodelo. (Jn 1,2)

V spomin Riccardu

- 1 P Brigita Irska, dv; Pionij, mč
- 2 T Svečnica – Gospodovo darovanje
- 3 S Blaž, šk mč; Oskar (Ansgar), šk
- 4 Č Andrej Corsini, šk; Jožef Leoniški, dh
- 5 P Agata, dv mč; Ingenuin in Albuin, šk
- 6 S Pavel Miki in tov. jap. mč; Amand, šk zadnji krajec: 6. ob 03.49
- 7 N 5. NAVADNA NED.; Rihard, kr; Adavkt in frigijski mučenci**
Apostoli pustijo vse in gredo za Jezusom (Lk 5, 1-11)
- 8 P Hieronim Emiliani, rd; Jožica Bakhita, dv
- 9 T Apolonija, dv mč; Nikefor, mč
- 10 S Sholastika, dv; Viljem Veliki, pšč; bl. Alojzij Stepinac, šk
- 11 Č Lurška Mati Božja; Saturnin, mč
- 12 P Evlalija, mč; Benedikt A., op
- 13 S Katarina de Ricci, rd; Ermelinda, rd
- 14 N 6. NAV. NED.; Valentin (Zdravko), mč; Ciril in Metod, slov. ap**
Blagor ubogim, gorje bogatinom (Lk 6, 17.20-26) mlaj: 14. ob 3.51
- 15 P Jordan Saški, rd; Sigefrid (Žibert), šk
- 16 T Julijana, mč; Onezim, šk
- 17 S *Pepelnica*; Aleš in tov. us. servitov; Silvin, šk
- 18 Č Simeon Jeruz., šk mč; Flavij, šk
- 19 P Konrad, sp; Barbat, šk
- 20 S Sadot in tov., perzijski mč; Leon Sicilski, šk
- 21 N 1. POSTNA NEDELJA.; Peter Damiani, šk c. uč; Irena, dv**
Jezus zavrne skušnjavca (Lk 4, 1-13)
- 22 P Sedež ap. Petra; Marjeta Kortonska, sp prvi krajec: 22. ob 1.42
- 23 T Polikarp, šk mč; Dositej, mh
- 24 S Lucij, mč; Sergij, mč (v Sloveniji: Matija, ap)
- 25 Č Valburga, dv; Tarazij (Taras), šk
- 26 P Aleksander, šk; Matilda, dv
- 27 S Gabrijel Žal. Matere Božje, rd; Baldomir, sp
- 28 N 2. POSTNA NEDELJA; Roman, op; Hilarij, pp**
Jezus se med molitvijo spremeni (Lk 9, 28b-36) polna luna: 28. ob 17.38

Bog je duh, in kateri ga molijo, ga morajo moliti v duhu in resnici. (Jn,4,24)

Srebrni odsevi

- 1 P Albin, šk; Antonina, mč
- 2 T Neža Praška, dv; Henrik, rd
- 3 S Kunigunda, cs; Marin, mč
- 4 Č Kazimir, poljski kraljevič
- 5 P Janez Jožef od Križa, rd; Hadrijan, mč
- 6 S Fridolin (Miroslav), op; Koleta (Nika), rd
- 7 N 3. POSTNA NEDELJA; Perpetua in Felicita, mč** zadnji krajec: 7. ob 16.42
- Pokora odvzame božjo kazen (Lk 13, 1-9)
- 8 P Janez od Boga, rd us; Beata, mč
- 9 T Frančiška Rimska, vd; Gregor iz Nise, šk c. uč
- 10 S 40 mučencev iz Sebaste; Makarij, mč
- 11 Č Sofronij, šk; Konstantin, sp
- 12 P Doroteja (Dora), mč; bl. Luigi Orione, rd
- 13 S Teodora (Božidara), mč; Nikefor, šk
- 14 N 4. POSTNA NEDELJA; Matilda, kr; Florentina, op**
- Izgubljeni sin se vrne k očetu (Lk 15,1-3.11-32)
- 15 P Klemen (Milko) Dvoržak, rd mlaj: 15. ob 22.01
- 16 T Hilarij, šk mč, in Tacijan, dk mč; Herbert, šk
- 17 S Patrik (Patricij), irski šk; Jedert (Jerica), dv
- 18 Č Ciril Jeruzalemski, šk c. uč; Edvard, mč
- 19 P *Jožef, mož Device Marije in Jezusov rednik*
- 20 S Klavdija in tov. mč; Kutbert, šk; Martin iz Brage, šk
- 21 N 5. POSTNA NEDELJA; Nikolaj iz Flüe, pšč; Filemon, mč**
- Grešnik ne sme obsojati grešnika (Jn 8, 1-11)
- 22 P Lea, sp; Zaharija, pp
- 23 T Turibij, šk; Frumencij (Žitko), mč prvi krajec: 23. ob 12.00
- 24 S Dionizij Palestinski, mč; Katarina Švedska, rd
- 25 Č *Gospodovo oznanjenje Mariji*; Dizma, desni razbojnik
- 26 P Ludgar, šk; Lara Krimska, mč
- 27 S Lidija, mč; Rupert Solnograški, šk
- 28 N 6. POSTNA – CVETNA NEDELJA; Bojan, kn mč; Sikst III., pp**
- Trpljenje našega Gospoda Jezusa Kristusa (Lk 22, 14-23, 56)
- 29 P Bertold, rd; Ciril, dk
- 30 T Amadej Savojski, kn; Janez Klimak, op polna luna: 30. ob 3.25
- 31 S Modest Gosposvetski, šk; Gvido, op

Kakor sem vas jaz ljubil, se tudi vi ljubite med seboj. (Jn 13,34)

Dekor 1

- 1 Č *Veliki četrtek*; Hugo, šk; Venancij, šk mč
- 2 P *Veliki petek*; Francišek Paolski, rd us; Marija Egiptovska, sp
- 3 S *Velika sobota*; Sikst I., pp; Rihard, šk; Agapa, mč
- 4 N** **VELIKA NOČ – GOSPODOVO VSTAJENJE**
Potrebno je bilo, da je Kristus vstal od mrtvih (Jn 20, 1-9)
- 5 P** **VELIKONOČNI PONEDELJEK**; Vincenc Ferrer, dh; Julijana, rd
- 6 T Irenej Sirmijski, šk; Marcelin, mč zadnji krajec: 6. ob 10.37
- 7 S Janez de la Salle, rd us; Herman Jožef, rd
- 8 Č Dionizij, šk; Valter, op
- 9 P Marija Klopajeva, sv. ž; Tomaž Tol., mč
- 10 S Ezekijel, pr; Mihael Svetniški, rd
- 11 N** **2. VELIKONOČNA NED. – NEDELJA BOŽJEGA USMILJENJA**
Čez osem dni je prišel Jezus (Jn 20, 19-31)
- 12 P Zeno, šk; Julij, pp
- 13 T Martin I., pp; Hermenegild, mč; Ida, sp
- 14 S Valerijan in tov. mč; Lidvina, dv mlaj: 14. ob 13.29
- 15 Č Milena, kg; Peter Gonzales, rd
- 16 P Bernardka Lurška, dv; Benedikt Labre, sp
- 17 S Rudolf, mč; Fortunat, mč; Kateri Tekakwitha, dv
- 18 N** **3. VELIKONOČNA NED.; Eleverij Ilirski, mč; Apolonij, mč**
Jezus da apostolom jesti (Jn 21, 1-19)
- 19 P Leon IX., pp; Ema, rd
- 20 T Teotim, šk; Hilda, dv; Sulpicij, mč
- 21 S Anzelm, šk c. uč; Konrad iz Parzhama, rd prvi krajec: 21. ob 19.20
- 22 Č Leonid, mč; Aleksander (Saša), mč
- 23 P Jurij, mč; Adalbert (Vojteh), šk mč
- 24 S Fidelis (Zvesti) Sigmarinški, dh mč; Honorij, šk
- 25 N** **4. VELIKONOČNA NED.; Markó ev; Dan osvoboditve**
Dobri pastir daje večno življenje (Jn 10, 27-30)
- 26 P Mati dobrega sveta; Pashazij, op
- 27 T Cita, dv; Hozana Kotorska, dv
- 28 S Peter Chanel, dh mč; Ludvik M. Grignon de M., dh polna luna: 28. ob 13.19
- 29 Č Katarina Sienska, dv c. uč; Peter Veronski, mč
- 30 P Pij V., pp; Jožef Cottolengo, rd us

Križ

- 1 S** JOŽEF DELAVEC; Mednarodni praznik dela
- 2 N** 5. VELIKONOČNA NED.; Atanazij, šk c. uč; Boris, kn
Nova zapoved medsebojne ljubezni (Jn 13, 31-33a.34-35)
- 3 P Filip (Zdenko) in Jakob ml., apostola
- 4 T Florijan (Cvetko), mč; Lazar Tržaški, mč
- 5 S Gotard, šk; Angel, mč
- 6 Č Dominik Savio, dijak; Evodij, šk zadnji krajec: 6. ob 5.15
- 7 P Gizela, op; Flavij, mč
- 8 S Viktor Milanski, mč; Dezider (Željko), šk
- 9 N** 6. VELIKONOČNA NED.; Herma, učenec ap Pavla
Sveti Duh nas uči evangelij (Jn 14, 23-29)
- 10 P Antonin, šk; Trsatska Mati Božja
- 11 T Mamert, šk; Sigismund (Žiga), kr
- 12 S Leopold Bogdan Mandić, rd; Pankracij, mč
- 13 Č Fatimska Mati Božja; Marija Mazzarello, rd; Servacij, šk
- 14 P Matija, ap; Bonifacij, mč; Justina, mč mlaj: 14. ob 2.04
- 15 S Zofija (Sonja), mč; Izidor, km
- 16 N** GOSPODOV VNEBOHOD; Janez Nepomuk, dh mč
Jezus blagoslavlja apostole in gre v nebo (Lk 24, 46-53)
- 17 P Pashal Baylon, rd; Jošt, op
- 18 T Janez I., pp mč; Erik, kr
- 19 S Peter Celestin, rd; Ivo, dh
- 20 Č Bernardin Sienski, rd; Plavtila, op
- 21 P Krispin, rd; Evtihij, mč; Kristof Magallanes in mehiški mč prvi krajec: 21. ob 0.43
- 22 S Rita (Rjeta) Kasijska, rd; Renata, sp
- 23 N** BINKOŠTI – PRIHOD SV. DUHA; Leon Rostovski, šk
Kakor je Oče mene poslal, tudi jaz vas pošljem (Jn 14,15-16. 23b-26)
- 24 P Marija, Mati Cerkve; Marija Pomočnica kristj.; Socerb Tržaški, mč
- 25 T Beda Častitljivi, dh c. uč; Gregor VII., pp
- 26 S Filip Neri, dh; Lambert de Vence, šk
- 27 Č Avguštin Canterburyški, šk; Julij, mč
- 28 P German Pariški, šk; Bernard Menth., dh polna luna: 28. ob 0.07
- 29 S Teodozija, dv; Maksim Emonski, šk
- 30 N** SVETA TROJICA; Kancij in tov., oglejski mč
Duh oznanja, kar ima Sin od Očeta (Jn 16, 12-15)
- 31 P Marijino obiskanje; Petronila, dv

Medtem ko jih je blagoslavljal, se je ločil od njih in šel v nebo. (Lk 24,51)

Stanetove vrtnice

- 1 T Justin, mč; Klavdij, op
- 2 S DAN REPUBLIKE – Marcelin in Peter, mč; Erazem, šk mč**
- 3 Č Karel Lwanga in ugandski mč; Klotilda, kr
- 4 P Francišek Caracciolo, rd us zadnji krajec: 4. ob 23.13
- 5 S Bonifacij, šk mč; Svetko, mč; Igor, kn
- 6 N SV. REŠNJE TELO IN KRI GOSPODOVA; Bertrand Oglejski, šk**
Vsi so jedli in se nasitili (Lk 9, 11b-17)
- 7 P Prvi mučenci tržaške Cerkve; Robert, op
- 8 T Medard, šk; Viljem, šk
- 9 S Efrem Sirski, dk c. uč; Primož in Felicijan, mč
- 10 Č Bogumil, šk; Janez Dominici, šk
- 11 P Jezusovo Presveto Srce; Barnaba, ap; Feliks in Fortunat, mč
- 12 S Brezmadežno Marijino Srce; Janez Fak., rd; Adela, dv mlaj: 12. ob 12.15
- 13 N 11. NAVADNA NED.; Anton Padovanski, rd c. uč; Trifil, šk**
Jezus odpusti spokorjeni grešnici (Lk 7, 36.8, 3)
- 14 P Elizej, pr; Valerij, mč
- 15 T Vid (Vitomir), mč; Prot, oglejski mč
- 16 S Gvido Kortonski, rd
- 17 Č Gregor Barbarigo, šk; Adolf, šk
- 18 P Marcelijan in Marko, mč
- 19 S Romuald, op; Nazarij, šk prvi krajec: 19. ob 5.29
- 20 N 12. NAVADNA NEDELJA; Silverij I., pp mč; Mihelina, sp**
Jezus napove svojo smrt (Lk 9, 18-24)
- 21 P Alojzij (Vekoslav) Gonzaga, rd
- 22 T Niceta, oglej. šk; Tomaž More, mč; John Fisher, šk mč
- 23 S Agripina, dv mč; Jožef Cafasso, dh
- 24 Č Rojstvo Janeza Krstnika; Faust, mč
- 25 P Eleonora, kr; Doroteja, dv
- 26 S Vigilij (Stojan), šk; Janez in Pavel, mč polna luna: 26. ob 12:30
- 27 N 13. NAV. NED.; Ema Krška, kg; Ciril Aleksandrijski, šk c. uč**
Jezusove zahteve do učencev (Lk 9, 51-62)
- 28 P Irenej (Hotimir), šk mč
- 29 T Praznik sv. Petra in Pavla, prvakov apostolov
- 30 S Prvi mučenci rimske Cerkve; Emilijana, mč

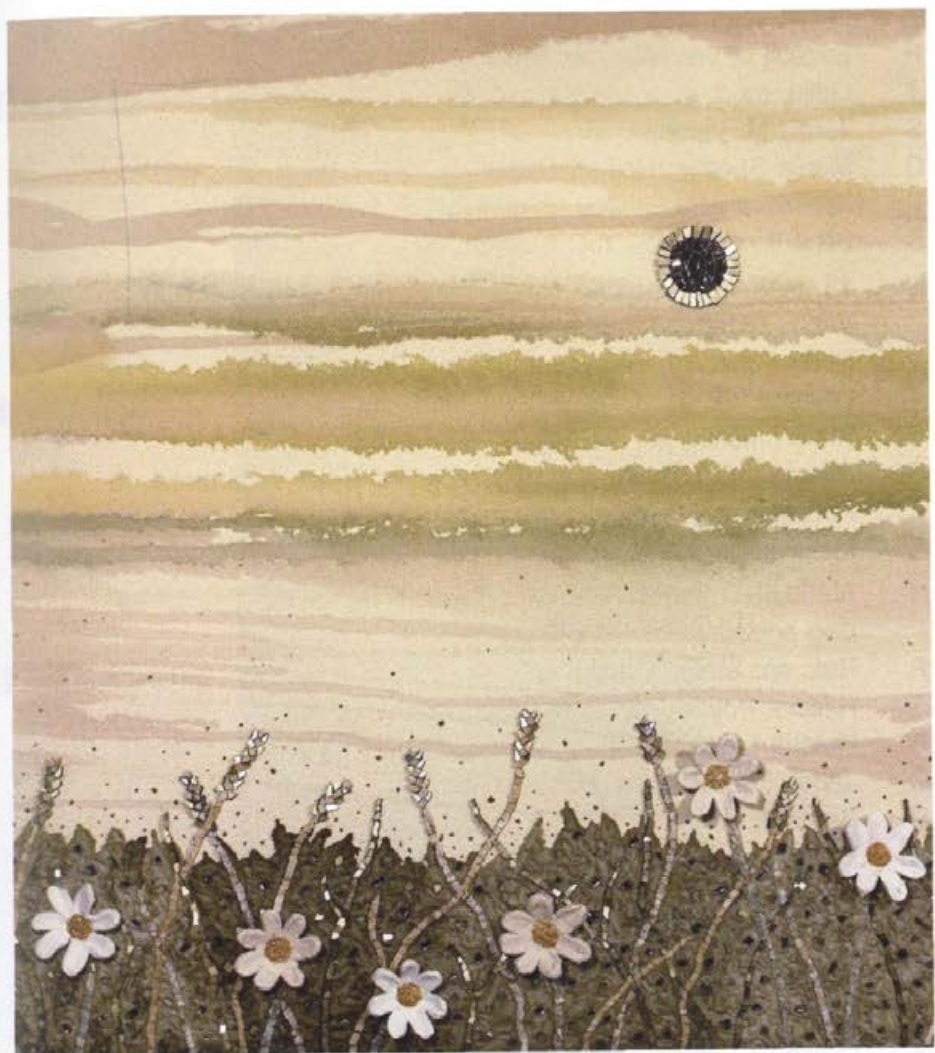
Zgodi se tvoja volja, kakor v nebesih, tako na zemlji. (Mt 6,10)

Niagarski slapovi 2

- 1 Č Teobald (Bogoslav), pšč; Estera, sv. ž
- 2 P Oton Bamberški, šk; Vital (Živko), mč
- 3 S Tomaž, ap; Heliodor, šk
- 4 N 14. NAVADNA NEDELJA; Urh, šk; Elizabeta Portugalska, kr**
 Kristusovi učenci prinašajo mir (Lk 10, 1-12.17-20) zadnji krajec: 4. ob 15.35
- 5 P Ciril in Metod, ap (v slov. škofijah.); Anton M., dh
- 6 T Marija Goretti, dv mč; Bogomila, sp
- 7 S Izaija, pr; Vilibald, šk
- 8 Č Kilijan, šk mč; Prokop, mč
- 9 P Veronika Giuliani, op; Avguštin Zhao Rong, dh, in kitajski mč
- 10 S Amalija (Ljuba), rd; Pij I., pp mč
- 11 N 15. NAVADNA NEDELJA; Benedikt, op; Olga Kijevska, kg**
 Kdo je moj bližnji? (Lk 10, 25-37) mlaj: 11. ob 20.40
- 12 P Mohor, šk, in Fortunat, dk, mučenca
- 13 T Henrik II. (Hinko), kr; Evgen, šk
- 14 S Kamil de Lellis, dh; Francišek Solan, rd
- 15 Č Bonaventura, šk c. uč; Vladimir Kijevski, kn
- 16 P Karmelska Mati Božja; Elvira, op
- 17 S Aleš (Aleksij), sp; Marcelina, dv
- 18 N 16. NAVADNA NED.; Friderik (Miroslav), šk mč; Arnold, šk**
 Marta sprejme Jezusa (Lk 10, 38-42) prvi krajec: 18. ob 11.10
- 19 P Avrea (Zlatka), dv; Arsen, pšč
- 20 T Apolinarij, šk mč; Elija, pr
- 21 S Lovrenc iz Brindisija, dh c. uč; Danijel, pr
- 22 Č Marija Magdalena (Magda, Majda), sp
- 23 P Brigita Švedska, rd; Marjeta Antiohijska, dv mč
- 24 S Krištof, mč; Kristina, mč; Šarbel Makluf, dh
- 25 N 17. NAVADNA NEDELJA; Jakob st., ap; Olimpija, vd**
 Jezus obljublja uslišanje vztrajne molitve (Lk 11, 1-13)
- 26 P Joahim in Ana, starša Device Marije polna luna: 26. ob 2.37
- 27 T Kliment Ohridski, Gorazd, Sava, Naum, Angelar, šk in op
- 28 S Viktor (Zmago) I., pp; Samson (Samo), šk
- 29 Č Marta iz Betanije, sv. ž; Olaf, kr
- 30 P Peter Krizolog, šk c. uč; Abdon in Senen, mč
- 31 S Ignacij (Igo) Lojolski, rd us; Helena Švedska, mč

Prositate in se vam bo dalo; iščite in boste našli. (Mt 7,7-8)

Zlati odsevi

AVGUST - VELIKI SRPAN 31 dni

- 1 N** 18. NAVADNA NEDELJA; **Alfonz de Liguori, šk c. uč**
Jezus svari pred lakomnostjo (Lk 12, 13-21)
- 2 P Evzebij iz Vercellija, šk; Štefan I., pp
- 3 T Lidija, sv. ž; Avguštin Kazotič, šk zadnji krajec: 3. ob 5.59
- 4 S Janez M. Vianney, dh
- 5 Č Marija Snežna (Nives); Ožbalt, kr
- 6 P Jezusova spremenitev na gori (Mk 9, 2-10)
- 7 S Sikst II., pp, in tov. mč; Kajetan, dh
- 8 N** 19. NAVADNA NED.; **Dominik (Nedeljko), rd us; Cirijak, mč**
Vedno moramo biti pripravljeni (Lk 12, 32-48)
- 9 P Peter Faber, rd; Edith Stein, rd mč; Roman, mč
- 10 T Lovrenc, dk mč; Asterija (Zvezdana), mč mlaj: 10. ob 4.08
- 11 S Klara (Jasna), dv; Tiburcij in Suzana, mč
- 12 Č Hilarija, mč; Inocenc XI., pp; Ivana Frančiška de Chantal, rd
- 13 P Poncijan, pp, in Hipolit, dh, mučenca
- 14 S Maksimilijan Kolbè, rd mč; Evzebij, dh
- 15 N** **MARIJINO VNEBOVZETJE; Tarcizij, mč**
Bog povišuje nizke (Lk 1, 39-56)
- 16 P Rok, sp; Štefan Ogrski, kr prvi krajec: 16. ob 19.14
- 17 T Hijacint Poljski, rd; Liberat (Svobodan), op mč
- 18 S Helena (Jelka, Alenka), cs; Agapit, mč
- 19 Č Janez Eudes, rd us; Boleslav, mč
- 20 P Bernard, op c. uč; Samuel, pr
- 21 S Pij X., pp; Sidonij (Zdenko), šk
- 22 N** 21. NAVADNA NED.; **Devica Marija Kraljica**
Jezus je odrešenik vseh ljudi (Lk 13, 22-30)
- 23 P Roza iz Lime, dv; Filip Benizzi, dh
- 24 T Jernej (Bartolomej), ap; Emilija de Vialar, rd polna luna: 24. ob 18.04
- 25 S Ludvik IX., kr; Jožef Kalasanc, rd
- 26 Č Rufin, šk; Ivana E. Bichier, rd us
- 27 P Monika, mati sv. Avguština; Cezarij, šk
- 28 S Avguštin, šk c. uč; Pelagij, mč
- 29 N** 22. NAVADNA NED.; **Mučeništvo Janeza Krstnika; Sabina, mč**
Kdor se ponižuje, bo povišan (Lk 14, 1.7-14)
- 30 P Feliks (Srečko), mč; Gaudencija, mč
- 31 T Rajmund (Rajko) Nonat, rd; Pavlin, šk

Nebeško kraljestvo je podobno gorčičnem zrnu. (Mt 13,31)

Kras v poletju

- 1 S Egidij (Tilen), op; Verena, dv zadnji krajec: 1. ob 18.22
- 2 Č Maksima, mč; Emerik, kr
- 3 P Gregor Veliki, pp c. uč; Mansvet, šk
- 4 S Rozalija (Zalka), dv; Ida, sp
- 5 N 23. NAV. NED.; Lovrenc Giustiniani, šk; bl. Terezija Bohaju**
 Odpoved prinaša svobodo (Lk 14, 25-33)
- 6 P Petronij, šk; Evelina, mč
- 7 T Regina, dv mč; Bronislava, rd
- 8 S *Rojstvo Device Marije*; Hadrijan, mč mraj: 8. ob 11.30
- 9 Č Peter Klaver, rd; Dorotej in Gorgonij, mč
- 10 P Nikolaj Tolentinski, sp; Pulherija, cs
- 11 S Emilijan (Milko, Milan), šk; Nada, sp
- 12 N 24. NAVADNA NED.; Sveto Marijino ime**
 Veselje v nebesih zaradi spreobrnjenja grešnikov (Lk 15, 1-32)
- 13 P Janez Krizostom (Zlatousti), šk c. uč
- 14 T *Povišanje sv. Križa*; Notburga, dv
- 15 S *Žalostna Mati Božja (Dolores)*; Melita, mč prvi krajec: 15. ob 6.50
- 16 Č Kornelij, pp mč, in Ciprijan, šk mč; Ljudmila, kg
- 17 P Roberto Bellarmino, šk c. uč; Lambert, šk mč
- 18 S Jožef Kupertinski, dh; Irena, mč
- 19 N 25. NAV. NED.; Januarij, šk mč; Teodor (Božidar, Darko), šk**
 Izbira med Bogom in bogastvom (Lk 16, 1-13)
- 20 P Andrej Kim, dh, in korejski mučenci
- 21 T Matej (Matevž), ap ev; Jona, pr
- 22 S Tomaž Villanovski, šk; Mavricij in tov. mč
- 23 Č Lin, pp; Pij iz Pietrelcine, rd polna luna: 23. ob 10.17
- 24 P *Marija Devica, rešiteljica jetnikov*; bl. Anton M. Slomšek, šk
- 25 S Avrelija (Zlata), dv; Sergij Radoneški, op
- 26 N 26. NAVADNA NED.; Kozma in Damijan, mč; Nil, op**
 V večnosti ima vse drugačno vrednost (Lk 16, 19-31)
- 27 P Vincencij Pavelski, rd us; Hiltruda, dv
- 28 T Venceslav (Vaclav), kn mč; Lavrencij Ruiz in japonski mč
- 29 S Mihael, Gabrijel, Rafael, nadangeli
- 30 Č Hieronim, dh c. uč; Zofija, sp

Kjer so dva ali trije zbrani v mojem imenu, sem jaz sredi med njimi. (Mt 18,20)

Golobici

- 1 P Terezija Deteta Jezusa, dv c. uč zadnji krajec: 1. ob 4.52
- 2 S Angeli varuhi; Teofil (Bogoljub), sp
- 3 N 27. NAVADNA NED.;** Kandid (Žarko), mč; Evald, mč
Prosimo za močno vero (Lk 17, 5-10)
- 4 P Francišek Asiški, rd us
- 5 T Faustyna Kowalska, rd; Luigi Scrosoppi, dh; Marcelin, šk
- 6 S Bruno, rd us; Renato, šk
- 7 Č Rožnovenska Mati Božja; Marko I., pp mlaj: 7. ob 19.44
- 8 P Sergij Tržaški, mč; Demetrij (Mitja) Solunski, mč
- 9 S Dioniz (Denis), šk, in tov. mč; Janez Leonardi, dh
- 10 N 28. NAVADNA NED.;** Francišek Borgia, rd; Hugolin, mč
Pohvala hvaležnega ozdravljenca (Lk 17, 11-19)
- 11 P German, šk; Aleksander Sauli, šk
- 12 T Maksimilijan Celjski, šk; Serafin, rd
- 13 S Edvard, kr; Koloman, mč
- 14 Č Kalist I., pp mč; Gaudencij (Veselko), šk prvi krajec: 14. ob 22.27
- 15 P Terezija Velika Avilska, rd c. uč
- 16 S Hedvika, rd; Marjeta M. Alakok, dv
- 17 N 29. NAVADNA NED.;** Ignacij Antiohijski, šk mč; Viktor, šk
Bog pomaga do pravice (Lk 18, 1-8)
- 18 P Luka, ev; Julijan, pšč
- 19 T Izak Jogues in kanadski mč; Pavel od Križa, dh
- 20 S Vendelin, op; Irena (Miroslava, Mira), mč
- 21 Č Uršula, dv mč; Celina, sp
- 22 P Marija Saloma, sv. ž; Bertilda, rd
- 23 S Janez Kapistran, rd; Severin, mč polna luna: 23. ob 2.36
- 24 N 30. NAVADNA NED.;** Anton M. Claret, šk rd us; Martin, op
Bog odpušča skesanemu grešniku (Lk 18, 9-14)
- 25 P Krizant in Darja, mč; Krišpin, šk mč
- 26 T Lucijan, mč; Florij, mč
- 27 S Sabina Avilska, mč; Vincenc, mč
- 28 Č Simon in Juda Tadej, apostola; Cirila, dv mč
- 29 P Mihael Rua, rd; Narcis, šk
- 30 S Marcel, mč; Alfonz Rodriguez, rd zadnji krajec: 30. ob 13.46
- 31 N 31. NAVADNA NED.;** Volbenk, šk; Kvintin, mč
Jezus vabi grešnike k pokori (Lk 19, 1-10)

1 P VSI SVETI

Veliko je plačilo v nebesih (Mt 5, 1-12a)

- 2 T *Spomin vseh vernih rajnih*
3 S Just Tržaški, mč; Viktorin Ptujski, šk mč
4 Č Karel (Drago) Boromejski, šk
5 P Zaharija in Elizabeta, starša J. Krstnika; oglejski mučenci
6 S Lenart (Narte), op; Sever, šk

milaj: 6 ob 5.52

7 N 32. NAVADNA NED.; Engelbert, šk; Ernest, mč

Bog daje večno življenje (Lk 20, 27-38)

- 8 P Deodat (Bogdan), pp; Bogomir (Mirko), šk
9 T Posvetitev lateranske bazilike v Rimu; Teodor (Darko), rd
10 S Leon Veliki, pp c. uč; Andrej Avelinski, dh
11 Č Martin (Davorin), šk; Menas, pšč
12 P Jozafat Kunčevič, šk mč; Kunibert, šk
13 S Stanislav Kostka, rd; Bric, šk

prvi krajec: 13 ob 17.39

14 N 33. NAVADNA NED.; Nikolaj Tavelić, mč; Didak (Diego), rd

Stanovitno čakajmo Kristusov prihod (Lk 21, 5-19)

- 15 P Albert Veliki, šk c. uč; Leopold, kn
16 T Marjeta Škotska, kr; Gertruda (Jedert, Jerica), rd
17 S Evfemija in Tekla, mč; Elizabeta Ogrska, rd
18 Č Posvetitev rimskih bazilik Petra in Pavla; Abdija, pr
19 P Neža Asiška, dv; Barlam, mč
20 S Edmund, kr; Feliks Valois, rd

21 N PRAZNIK JEZUSA KRISTUSA – KRALJA VESOLJSTVA

Desni razbojnik prosi za sprejem v Kristusovo kraljestvo (Lk 23, 35-43)

polna luna: 21 ob 18.27

- 22 P Cecilija, mč; Maver, šk mč
23 T Klemen I., pp mč (Milivoj, Milko); Kolumban, op
24 S Andrej Dung-Lac in tov., vietnamski mč; Krizogon, mč
25 Č Katarina Aleks., dv mč; Erazem, mč
26 P Leonard Portomavriški, rd; Silvo, op
27 S Valerijan Oglejski, šk; Virgil, šk

28 N 1. ADVENTNA NED.; Katarina Labourè, dv; Jakob Markijski, rd

Bodite budni, da boste pripravljeni (Mt 24, 37-44)

zadnji krajec: 28. ob 21.36

- 29 P Saturnin, mč; Filemon, mč
30 T Andrej, ap; Justina, dv mč

Vipava

- 1 S Eligij, šk; Natalija (Božena), sp
- 2 Č Kromacij, šk; Bibijana (Vivijana, Živka), dv mč
- 3 P Francišek Ksaver, rd; Kasijan, mč
- 4 S Barbara, dv mč; Janez Damaščan, dh c. uč
- 5 N 2. ADVENTNA NED.; Saba (Sava), op; Krispina, mč** mislaj: 5. ob 18.36 ●
- Spreobrnite se, približalo se je nebeško kraljestvo (Mt 3, 1-12)
- 6 P Nikolaj (Miklavž), šk; Apolinarij, mč
- 7 T Ambrož, šk c. uč; Agaton, pp
- 8 S BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE**
- Zdrava, milosti polna, Gospod je s teboj (Lk 1, 26-38)
- 9 Č Valerija, mč; Peter Fourier, rd
- 10 P Loretska Mati Božja; Melkijad, pp
- 11 S Damaz I., pp; Danijel Stilit (Stolpnik), pšč
- 12 N 3. ADVENTNA NED.; Edburga, rd; Simon Hoa, mč**
- Janez Krstnik sprašuje o Kristusu (Mt 11, 2-11)
- 13 P Lucija, dv mč; Otilija, op prvi krajec: 13. ob 14.59 ●
- 14 T Janez od Križa, dh c. uč; Dušan, šk
- 15 S Kristina, dv; Marija K. di Rosa, rd us
- 16 Č Albina, dv mč; Adelhajde (Adela), cs
- 17 P Lazar iz Betanije; Vivina, dv
- 18 S Teotim in Bazilijan, mč; Gracijan, šk
- 19 N 4. ADVENTNA NED.; Urban V., pp; Favsta, sp**
- Jesus se bo rodil Mariji, Jožefovi zaročenki (Mt 1, 18-24)
- 20 P Evgen in Makarij, mč; Dominik Siloški, op
- 21 T Peter Kanizij, dh c. uč; Severin, šk polna luna: 21. ob 9.13 ○
- 22 S Demetrij (Mitja) Afriski, mč; Francesca Cabrini, rd
- 23 Č Janez Kancij, dh; Viktorija (Zmaga), mč
- 24 P *Božična vigilija – Sveti večer; prastarša Adam in Eva*
- 25 S BOŽIČ – GOSPODOVO ROJSTVO; Anastazija, mč**
- Beseda je meso postala in se naselila med nami (Jn 1, 1-18)
- 26 N SVETA DRUŽINA; Štefan, dk prvi mučenec**
- Jožef po Božji volji reši Sveto Družino (Mt 2, 13-15.19-23)
- 27 P Janez, ap ev; Fabiola, sp
- 28 T Nedolžni otroci, mučenci zadnji krajec: 28. ob 5.19 ●
- 29 S Tomaž Becket, šk mč; David, kr
- 30 Č Evgen, šk; Liberij, šk
- 31 P Silvester, pp; Melanija, op

In beseda je meso poslala in se je naselila med nami. (Jn 1,14)

Vijolična v zimi

ASTRONOMSKI PODATKI ZA LETO 2010

1. januar leta 2010 našega (gregorijanskega) koledarja je:

19. DECEMBER 2009	po julijanskem koledarju
23. KOJAK 1726	po koptskem koledarju
15. TÉVETH 5770	po judovskem koledarju
15. MUHARRAM 1431	po muslimanskem koledarju

Začetek letnih časov

POMLAD	20. marca	ob	18.33
POLETJE	21. junija	ob	12.30
JESEN	23. septembra	ob	4.11
ZIMA	22. decembra	ob	0.40

Sonce je v periheliju (najbližje Zemlji) 3. januarja ob 1.00 in v afheliju (najbolj oddaljeno) 6. julija ob 12.00.

Sončeva mrka

15. JANUARJA bo mrk obročast. Viden bo kot delen v vzhodni Evropi, Afriki in Aziji ter kot obročast v dolgem pasu, ki se bo raztezal od srednje Afrike po Indijskem oceanu, mimo južne Indije ter Sri Lanke, pa do jugovzhodne Azije. Začetek delnega mrka ob 5.05 in konec ob 11.07.

Začetek obročastega mrka ob 6.14, maksimum ob 8.07 (takrat bo širina pasa 333 km) in konec ob 9.59.

11. JULIJA bo mrk popoln. Viden bo kot delen na Tihem oceanu in južnem delu Južne Amerike in kot popoln v dolgem pasu, ki se bo raztezal po Tihem oceanu do južnega dela Južne Amerike.

Začetek delnega mrka ob 18.10 in konec ob 22.57.

Začetek popolnega mrka ob 19.17 in konec ob 22.34 (ko bo mrk trajal 5 minut in 20 sekund) in konec ob 22.57.

Lunina mrka

26. JUNIJA bo mrk delen. Viden bo na vzhodnem delu Azije, Avstraliji, Oceaniji in zahodnem delu obeh Amerik.

Začetek ob 9.57, maksimum ob 12.38 in konec ob 15.20. Trajanje polsenčne faze ob 2.39 in delnega mrka 2.43.

21. DECEMBRA bo mrk popoln. Viden bo v zahodni Evropi in severozahodni Afriki, vzhodni Aziji, Avstraliji, Oceaniji in obeh Amerikah.

Začetek ob 6.29, maksimum ob 9:17 in konec ob 12.04. Trajanje polsenčne faze ob 2.07, delnega mrka 2.16 in popolnega mrka 1.12.

NB: vsi podatki so v srednjeevropskem času. Ko je v veljavi poletni (legalni) čas, je treba prišteti eno uro.

Astronomske podatke zbral dr. Pavel Zlobec

Anton Štrukelj

DUHOVNIŠKO POSLANSTVO
V SPISIH BENEDIKTA XVI.

Pri tem orisu duhovniškega lika Josepha Ratzingerja ostajam le pri obdobju do njegove izvolitve za papeža. Predstavitev se v veliki meri opira na življenjepis, ki ga je kardinal Joseph Ratzinger leta 1977 napisal sam. Vmes pa sproti, kolikor je mogoče, vpletam njegova premišljevanja o duhovnikovem poslanstvu in duhovnosti. S tem želim slovenskemu bralcu posredovati vsaj nekaj bogastva, ki ga vsebujejo njegove knjige. Znano je, kako veliko pozornost je naš sedanji papež Benedikt XVI. ves čas kot teolog in pastir posvečal tem pomembnim vprašanjem, ki so najtesneje povezana z njegovim osebnim življenjem in zavzetim delovanjem. V uvodu v svojo knjigo »Jezus iz Nazareta« je zapisal ponižno izpoved, ki dejansko velja tudi za druga njegova dela: »Ta knjiga izraža moje osebno iskanje 'Gospodovega obličja' (Ps 27,8).«(1)

Po zadnjem izpitu iz teologije poleti 1950 je dobil nepričakovano nalogo, ki je spet prinesla s seboj odločilno usmeritev vsega njegovega življenja. Profesor Gottlieb Söhngen mu je izbral temo za posebno nagradno nalogo z naslovom »Božje ljudstvo in božja hiša v Avguštinovem nauku Cerkve«. Ker je prejšnja leta goreče bral cerkvene očete in obiskoval tudi profesorjev seminar o sv. Avguštinu, se je lahko spustil v to pustolovščino.

Nato nadaljuje: »Pomagala mi je še ena okoliščina. Jeseni 1949 mi je Alfred Läßle podaril morda najpomembnejše delo Henrija de Lubaca 'Katholicizem' v mojstrskem prevodu Hansa Ursa von Balthasarja. Ta knjiga mi je postala ključno branje. S tem sem dobil ne le novo in globlje razumevanje mišljenja cerkvenih očetov, ampak tudi nov pogled na teologijo in vero skupaj. Vera je bila tu notranje gledanje in je prav preko mišljenja z očeti spet postala sedanjost. V knjigi je bilo čutiti tiho srečanje tako z liberalizmom kot z marksizmom, dramatičen boj francoskega katolicizma za nov preobrat vere v duhovno življenje našega časa. Iz individualistično in moralistično zoženega načina verovanja je de Lubac vodil svoje bralce spet v svobodo bistveno socialne, v 'mi' mišljene in živete vere, ki je bila ravno kot takšna po svojem bistvu tudi upanje, se dotikala zgodovine kot celote in ni objubljala posamezniku zasebne blaženosti. Tako sem se razgledal naokrog po drugih de Lubacovih delih in veliko pridobil posebej tudi od njegove knjige Corpus mysticum, v kateri se mi je odprlo – onkraj spoznanj, ki sem jih pridobil pri Pascherju, Schmausu in Söhhngenu – novo razumevanje enote Cerkve in evharistije. Izhajajoč iz teh obzorij sem lahko začel pričakovani pogovor z Avguštinom, kar sem na mnoge načine že zdavnaj poskušal.«(2)

Duhovnik na prelomu časa

V času po drugem vatikanskem cerkvenem zboru je katoliška podoba o duhovništvu, kakor jo je veljavno opredelil tridentinski koncil in jo svetopi-semsko prenovil in poglobil drugi vatikanski cerkveni zbor, zašla v veliko krizo. Teolog Ratzinger je skrbno opazoval ta razvoj in se s številnimi predavanji in razpravami dejavno oglašal k razvneti razpravi, ki je trajala desetletja. V »revolucionarnem« letu 1968 je objavil razpravo »Vprašanje o smislu duhovniškega služenja«.(3) Leto pozneje je napisal članek »Duhovnik na prelomu časa«.(4) Naslednje leto članek v italijanščini: »Duhovniška služba«.(5) Leta 1972 je obravnaval »Daritev, zakrament in duhovništvo v razvoju Cerkve«.(6) Isto leto je predaval v Regensburgu ob stoletnici semenišča: »Duhovnik kot Kristusov srednik in služabnik v luči novoza-veznega sporočila«.(7) Vseskozi je posegal tudi v ekumenski dialog, kakor poleg številnih njegovih del kaže tudi razprava »Cerkveni nauk o sacramentum ordinis (svetem redu)«.(8) Vprašanje ženskega duhovništva že desetletja razvnema duhove. Ratzinger je prav ob imenovanju za münchenskega nadškofa (leta 1977) v Osservatore Romano objavil članek, v katerem se sprašuje, če je »duhovniško posvečenje mož žalitev za pravice žene?«(9) Isto leto spregovori tudi o »celibatu katoliških duhovnikov«.(10) Njegovo Meditacijo o duhovniški duhovnosti: »Na tvojo besedo«, ki jo je

imel ob zlati maši kölnskega kardinala Höffnerja l. 1983, bom pozneje predstavil. Ob objavi apostolskega pisma »Ordinatio Sacerdotalis« l. 1994 je kot prefekt kongregacije za verski nauk objavil več pojasnil.(11) Za kongregacijo za duhovščino je l. 1996 napisal članek: »Služba in življenje duhovnikov«.(12) Poleg navedenih besedil je treba omeniti še vrsto njegovih pridig, ki so objavljene v avtorjevi knjigi z naslovom »Služabniki vašega veselja«. S tem pa seveda nikakor ni izčrpan celoten seznam njegovih spisov o duhovništvu. Upoštevati je namreč treba tudi številne razprave, predavanja in knjige o liturgiji, o Cerkvi in zakramentih, zlasti evharistiji, oznanjevanju in cerkveni glasbi ter drugih področjih, kjer Ratzinger tudi govori o duhovništvu. Vtis o njegovi izjemni in vsestranski teološki ustvarjalnosti nam posreduje naslednji podatek: *Bibliografija Josepha Ratzingerja* – samo do izvolitve za papeža – obsega 412 strani. Njegovi nekdanji učenci so mu izročili Bibliografijo letos konec avgusta v Castel Gandolfo.

Služabniki vašega veselja

Profesor Ratzinger je bil ves čas dejaven tudi v dušnem pastirstvu. Pogosto je pridigal ob raznih slovesnostih. V začetku koncila, leta 1962, je pridigal na neki novi maši v Porenju. Pozneje, leta 1988, je izdal knjigo z nekaterimi svojimi pridigami o duhovniški duhovnosti. V uvodu je zapisal: »Po naključju mi je prišel v roke dolgo pozabljeni rokopis, prav ko sem se ukvarjal z mislijo o takšni zbirki. S presenečenjem sem videl, kako se rokopis povsem ujema z miselnostjo drugih besedil in kako stalno je ostalo moje mišljenje v tem času preloma. Tako se mi je zdelo prav, da to besedo postavim na začetek.«(13) Ratzinger je imel navado, da je tudi ob slovesnostih izbral kar dnevna berila. To se je izkazalo rodovitno, saj so se odprli novi vidiki in bogate notranje povezave. Prisluhnimo nekaterim mislim iz te novomašne pridige leta 1962, ko je izhajal iz evangeljskega odlomka o sejalcu (Lk 8,4-15).

Zrna, ki zorijo za žetev

»Vse resnično rodovitne stvari na tem svetu se začenjajo v neznatnosti in skritosti. Bog sam se s svojim delom na svetu prilagodi temu zakonu. Bog sam nastopi v tem svetnem času incognito, v liku bornosti, slabotnosti. Tudi resničnosti Boga – resnica, pravičnost, ljubezen – so neznatne, pohojene resničnosti v tem svetu. Vendarle živijo ljudje, živi svet od njih in ne bi mogel obstati, če jih ne bi bilo. Vendarle te resničnosti preživijo, medtem ko je že zdavnaj propadlo in je pozabljeno tisto, kar je bilo glasno in se je vedlo mogočno. Tako hoče Jezus s svojo priliko povedati učencem: neznatnost, ki

se tu začenja v moji pridigi, bo še vedno rastla, ko bo že zdavnaj potonilo tisto, kar se danes ponaša.« V nadaljevanju nam pridigar predstavi današnjega sejalca besede. Pove nam, kako naj spoznavamo bližino Boga. Končno spregovori o tem, naj bomo božje pšenično zrno: »Kristus sam je pšenično zrno, ki ga je Bog vsadil v naročje zemlje tega sveta. Kristus sam je Beseda večne ljubezni, ki jo Bog seje na svetu. On je pšenično zrno, ki je moralo umreti, da bi dozorelo v sad.... Kruh evharistije je za nas znamenje križa in znamenje velike, vesele žetve Boga hkrati.... Najlepša in najvišja duhovnikova služba je, da sme biti služabnik tega svetega obeda. Tudi zanj bo imel ta kruh dvojni pomen. Tudi njega bo najprej spominjal na križ: na koncu mora tudi duhovnik *biti pšenično zrno Boga*. Ne more se zadovoljiti z besedami in zunanji dejanji, pridati mora tudi del svoje srčne krvi – samega sebe.... Toda tudi za duhovnika pšenično zrno ne kaže samo na križ. Tudi zanj je znamenje božjega veselja. Človeka more najgloblje v srcu osrečiti to, da sme biti pšenično zrno, služabnik božjega pšeničnega zrna Jezusa Kristusa.«(14)

O duhovniški duhovnosti

Stvarno pojmovanje duhovnosti pomeni, »da sta v teološkem študiju intelektualna in duhovna razsežnost neločljivi druga od druge.« Po Ratzingerjevem prepričanju je »racionalna disciplina, disciplina metodičnega dela, neodpravljiv sestavni del poti k duhovništvu. Kdor ljubi, hoče poznati. Sploh ne more dovolj vedeti o tistem, ki ga ljubi. Tako je skrb za spoznanje notranja zahteva ljubezni.... Pobožnost, ki hoče to preskočiti, postane sanjarija. Pobožnost brez resnice je neke vrste duhovno samozadovoljevanje, kateremu se ne smemo prepustiti.«(15) Nasprotno, vzgoja in oblikovanje za duhovniški poklic zahtevata celotnega človeka. Pri tem pa ne gre v prvi vrsti za človekov napor, da bi nekaj dosegel, še manj, da bi uresničil samega sebe ter gojil in širil svoje zamisli, ampak gre najprej za osebno srečanje z Jezusom Kristusom. To čudovito izraža apostol Peter v svojem prvem pismu, ko se obrača na krščene: »Dajte se vzdati kot živi kamni za duhovno hišo, za sveto duhovništvo, da boste darovali duhovne daritve, Bogu prijetne po Jezusu Kristusu« (1 Pt 2,5). Cilj zidave je hiša, to je duhovna stavba, božja družina. Za to zidavo so potrebni kamni, živi kamni, ki se dajo vzdati v duhovno hišo. Našemu teženju po delovanju kar samo po sebi odgovarja, da te besede prevedemo v aktiv: mi hočemo graditi božje kraljestvo, graditi Cerkev, novo družbo itn. Nova zaveza vidi našo vlogo drugače: Stavbenik je Bog ali Sveti Duh. Mi smo kamni, ki naj bodo vzdani. Stara hvalnica ob posvetitvi cerkve slika to oblikovanje zelo nazorno, ko govori o udarcih zdravilnega dleta, o izdatnem obdelovanju z mojstrovim kladivom in o

ustreznih povezovanjih, ko kamniti bloki končno zrastejo skupaj v veliko stavbo novega Jeruzalema. Tukaj se dotaknemo zelo pomembne resnice: kdor hoče zidati, se mora pustiti obdelovati, oblikovati in vzdati. Če hočemo biti primerni za hišo, se moramo pustiti izklesati za tisto mesto, kjer nas bodo uporabili. *Kdor hoče biti kamen v celoti in za celoto, se mora pustiti vezati na celoto. Dopustiti mora, da ga drug odvede, kamor sam noče (prim. Jn 21,18). V Janezovem evangeliju najdemo za to še drugo podobo: vinsko trto je treba otrebiti, obrezati, da bi obrodila sad. Pot k večji rodovitnosti vodi samo prek bolečine čiščenja (Jn 15,2).*

Oblikovanje v človečnosti in resnicoljubnosti

Kardinal Ratzinger vidi kot nalogo te ure, da »bogoslovna semenišča spet postanejo kraji kvalitetno visokega duhovnega pouka in poglobitve teološkega učenja. Pri tem bi morali preučiti tudi vprašanje uvodnega semeniškega leta pred začetkom akademskega študija. O tej nujnosti sem osebno vedno bolj prepričan.«(16) Semenišča ne smejo postati študentski dom ali »zgolj bivanjski dom«. Biti morajo kraji *askeze*. Ta grška beseda, prevedena v angleščino, pomeni »Training, vaja odpovedovanja, premagovanja samega sebe, notranje svobode od naših zasvojenosti«. Bogoslovno semenišče mora biti tudi hiša obsežnega kulturnega oblikovanja. »Glasba, literatura, oblikujoča umetnost, veselje nad naravo, vse to spada vanj. Darovi so različni, in lepo je, da se morejo v bogoslovnem semenišču mnogi in različni darovi združiti v celoto.«(17) Kako lepo je ta namen izražen v napisu nad vhodnimi vrati ljubljanskega bogoslovja: *Virtuti et musis!*

Prvi vidik duhovniške vzgoje je več kakor izobraževanje, je namreč *oblikovanje v pravi človeškosti*. K temu spada najprej to, da si temeljito privzgojimo kreposti, brez katerih ne more nobena družina dolgo ostati skupaj. »Duhovnik mora voditi ljudi k sposobnosti sprave, odpuščanja in pozabljanja, prenašanja in velikodušnosti. Mora jim pomagati, da prenašajo drugega v njegovi drugačnosti, da imajo potrpljenje drug z drugim, da prav uskladijo zaupanje in razumnost, uvidevnost in odprtost ter še veliko drugega. Biti mora predvsem sposoben stati ljudem ob strani v bolečini – v telesnem trpljenju kakor v vseh razočaranjih, ponižanjih in tesnobah, ki niso nikomur prihranjene. Sposobnost sprejemanja in prestajanja trpljenja je osnovni pogoj za to, da človeškost uspeva; kjer se je ne naučijo, je razvalina življenja neizbežna.«(18)

Naslednja nujno potrebna duhovnikova kvaliteta je *vzgoja za resnico*. Resnica je ljudem pogosto neprijetna. Resnica je gotovo najmočnejša vodnica k nesebičnosti, k pravi svobodi.

Molitev in delo za nove poklice

Ob teh mislih postane jasno, kako je v krščanskem, zlasti pa v duhovnikovem življenju nadvse pomembna molitev. Glavno je, da je Bog sam »vsebinska krščanske molitve«. Duhovnik Ratzinger pove, da svoj dan vedno začne z molitvijo. Zanj sta »sveta maša in brevir temeljni dejanji dneva: maša je povsem stvarno srečanje z navzočnostjo vstalega Kristusa, brevir pa je vstop v veliko molitev celotne odrešenjske zgodovine. Psalmi so pri tem srčika. Tukaj molimo skupaj s tisočletji in pri tem poslušamo glas cerkvenih očetov. Vse to človeku odpre vrata v dan. Nato pride normalno delo.«(19) To pričevanje je zgled in povabilo duhovnikom, da si vzamemo čas za molitev. »To ni čas, ko se odtegnemo svoji pastoralni odgovornosti, ampak molitev je pastoralno delo«. V molitvi mora duhovnik kot dober pastir zastopati tudi tiste, »ki morda ne morejo moliti, ki nočejo moliti ali ne najdejo časa za molitev«.

Ratzinger večkrat opozarja na prednostni vidik molitve, prave duhovnosti in občestvenosti. Cerkev raste od znotraj navzven, ne obratno. Cerkev je predvsem občestvo s Kristusom v življenju molitve. Cerkev se oblikuje v življenju zakramentov, v osnovnih dejanjih vere, upanja in ljubezni.

OPOMBE:

- 1) J. Ratzinger – Benedikt XVI., Jezus iz Nazareta, Družina, Ljubljana 2007, 20.
- 2) J. Kardinal Ratzinger, Aus meinem Leben, 68s. – Slov.: Iz mojega življenja, 57s.
- 3) J. Ratzinger, Zur Frage nach dem Sinn des priesterlichen Dienstes, v: Geist und Leben 41 (1968) 347-376.
- 4) J. Ratzinger, Der Priester im Umbruch der Zeit, v: KIBI 49 (1969) 251-254. Nekoliko spremenjeno v: Civitas 25 (1969) 251-261.
- 5) J. Ratzinger, Il ministero sacerdotale, v: OR 110 (28.5.1970) 3 in 8.
- 6) J. Ratzinger, Opfer, Sakrament und Priestertum in der Entwicklung der Kirche, v: Catholica 26 (1972) 108-125.
- 7) J. Ratzinger, Der Priester als Mittler und Diener Christi im Licht der neutestamentlichen Botschaft, v: 100 Jahre Priesterseminar in St. Jakob zu Regensburg 1872-1972; ponatis v: Isti, Theologische Prinzipienlehre. Bausteine zur Fundamentaltheologie, München 1982, 281-299.
- 8) J. Ratzinger, Das Weihesakrament (Ordo) als sakramentaler Ausdruck des Prinzips Überlieferung, v: Theologische Prinzipienlehre, 251-263.
- 9) J. Ratzinger, Il sacerdozio dell'uomo: un'offesa ai diritti della donna?, v: OR 117 (26.3.1977).
- 10) J. Ratzinger, Zum Zölibat der katholischen Priester, v: Stimmen der Zeit 195 (1978) 781-783.
- 11) J. Ratzinger, La lettera Apostolica »Ordinatio Sacerdotalis«, v: CivCatt 145 (1994) 61-72, s številnimi prevodi. Glej tudi J. Kardinal Ratzinger, Grenzen kirchlicher Vollmacht. Das neue Dokument von Papst Johannes II. zur Frage der Frauenordination, v: IkZ Communio 23 (1994) 335-345.
- 12) J. Cardinal Ratzinger, Il ministero e la vita dei presbiteri, v: Congr. pro Clericis. Sacrum ministerium II (1996) 7-21.
- 13) J. Kardinal Ratzinger, Diener eurer Freude. Meditationen über die priesterliche Spiritualität, Herder, Freiburg 1988, 10.
- 14) N.d., 13-24.
- 15) Ein neues Lied für den Herrn, 215 in 216.
- 16) J. Ratzinger, Wesen und Auftrag der Theologie. Versuche zu ihrer Ortbestimmung im Disput der Gegenwart, Johannes Verlag Einsiedeln, Freiburg 1993, 114.
- 17) Ein neues Lied für den Herrn, 222.
- 18) N.d., 209.
- 19) J. Ratzinger, Gott und die Welt. Glauben und Leben in unserer Zeit, 15. (Slov.: Bog in svet, Ljubljana 2000).

Jože Zadavec

KJER UPANJE NAJBOLJ TLI – IZ VEKA V VEK

Stolnica ali »škofova stolna cerkev« je *Alma mater* vseh cerkva v škofiji

Od slovenske obmorske metropole (Koper) do dolenske (Novo mesto), od državne prestolnice (Ljubljana) do savinjske metropole (Celje), od štajerske ob vznožju Pohorja (Maribor) do pšenične pozlate ob Muri (Murska Sobota) se za romarja vije dolga, dolga pot. Komaj jo misel dohaja. Z leve in desne na tej poti so cerkve, cerkvice naše – »bele golobice« in »pisani metulji« in »arhitekturne lepoticice« na vzpetinah in dolinah, v mestih in vaseh. V dragoceno dediščino duha so nam jih prepustili naši predniki, a le šestim izmed njih gre častni naziv »stolnica« (stol, sedež, središče) / »katedrala« / »škofova stolna cerkev« ali tudi »Alma mater« vseh cerkva v škofiji. Slednja izmed njih je tudi častitljiv arhitektonski spomenik, ki osrednjim mestom naših pokrajin daje poseben čar. V petek, 7. aprila 2006, je z razglasitvijo novih škofij tri cerkve doletela čast, da so postale stolne. Šest najbolj vidnih znamenj dragocene vezenine slovenskega krščanstva: 1.650.000 katoličanov (811 župnij, 827 duhovnikov, 335 redovnikov in 662 redovnic).

Kjer je škof, je tudi stolna cerkev!

Kjer je cerkev, je tudi nebeško zavezništvo: Marijino vnebovzetje (Koper), sv. Nikolaj (Ljubljana, Novo mesto, Murska Sobota), sv. Danijel (Celje), sv. Janez Krstnik (Maribor). Temu na rob postavimo tudi »stolno cerkev« Gospa Sveta na Koroškem: papež Štefan II. je okrog leta 757 potrdil škofovski sedež posebne »škofije za Slovence«, za prvega škofa pa imenoval sv. Modesta. V istem času je papež ustanovil tudi škofijo v Kopru; po izročilu naj bi tu v šestem stoletju trideset let vodil škofijo sv. Nazarij (drugi vir: oglejski patriarh Vitalijan posvetil prvega škofa Janeza leta 755 ter mu takrat za njegovo stolnico podaril relikvije sv. Nazarija, znanega mučenca iz Milana), papež Virgilij (537-555) je okrog leta 549 ustanovil škofijo v Trstu, stolna cerkev je posvečena oglejskemu mučencu sv. Justu (tudi zavetnik Trsta). Papež Benedikt XIV. je leta 1751 ustanovil nadškofijo s sedežem v Gorici, za prvega nadškofa je imenoval grofa Karla Mihaela Attemsja (1752-1774), ki je bil več slovenščine. Cerkev sv. Hilarija in Tacijana je postala stolna (župnija od leta 1560).

Po stanju registra iz januarja 2009 je vpisane sakralne stavbne dediščine 6157 enot (cerkve, kapele, kapelice), od tega jo ima 1936 status spomenika; na ozemlju RS je 2386 katoliških cerkva, 3 pravoslavne, 17 evangeličanskih, 2 kalvinistični, 2 binkoštni, 2 sinagogi, 1 mormonska. Po »inventuri« iz januarja 2006 je bilo 2901 cerkva in cerkvic (vštete so tudi večje grajske in spomeniško-vojaške kapele, v katerih je občasno bogoslužje: Kredarica, Tamar, Vrata, Velika Planina, Kamniška Bistrica, grajska kapela v Turjaku – ta občasno služi tudi kot župnijska cerkev). Sakralno profane dediščine je vpisanih v register 167 enot (samostanski kompleksi, župnišča), od katere jih ima 88 enot status spomenika.

Od Trente do istrskih oljčnih nasadov

V **Kopru** – najstarejši škofiji na slovenskih tleh – je v prvi polovici šestega stoletja domnevno že bilo utrjeno župnijsko občestvo; cerkev (baziliko), posvečeno Marijinemu vnebovzetju, postavljajo že v konec četrtega stoletja; v leto 599 sega pisni vir o prvem škofu, mesto je bilo začasni škofijski sedež, viri o stalnem škofijskem sedežu pa segajo v osmo stoletje. Po raznih razburljivih ujmah skozi stoletja pa dandanes ozemeljsko zajema prostor od Trente do Istre, Goriških Brd in Vipavske doline do istrskih oljčnih nasadov, od najvišjega pogorja do morskega obrežja. Stolnica v sedanji obliki, iz prve polovice osemnajstega stoletja, je arhitektonska krona starega mesta, v notranjščini je oblikovana kot triladijska dvorana s prečno ladjo. Med opremo je pomemben sarkofag sv. Nazarija iz 14. stoletja in slika Vittorea Carpaccia »Marija na prestolu s svetniki« iz leta 1516. Danes sta na južni steni razpoznavni dve glavni zgodovinski fazi nastajanja stolnice: spodnji je romanski, zgornji pa baročni. Viri govorijo o Genovežanih, ki so stolnico leta 1380 poškodovali in oropali, pozneje so vrnili relikvije mestnega svetnika in zavetnika sv. Nazarija.

»Videl sem Tvoje deviške oči. / Na molu si stala, Marija. / Mornarji so vlekli za dolge vrvi, / v vodi plesale so zlate luči. / Bilo je opoldne, Marija. // Ladja odprla je belkasto dlan – / za Aires, za Pablo, za Rio. / Na vrhu v ograji je stal kapitan, / dolgo je pela sirena v pristan – / potem so odpluli z Marijo. // Videl sem Tvoje otroške oči, / v daljavo široko razprte. / Galebi so švignili v modre poti, / morje je butnilo v žejne peči, / za ladjo so spele se črte.« (Vladimir Kos, Čista Marija).

»Srca samo naj merijo čas, kažejo pota« (O. Župančič)

Lepotica v »dolenjskem Rimu«. Osmerokotni zvonik stolne cerkve sv. Miklavža ponosno kraljuje nad dolenjsko metropolo – **Novim mestom**; domnevno je cerkev nastala v začetku 15. stoletja, v arhivskem gradivu je prvič omenjena 1428, prezbiterij in glavni oltar posvečena leta 1429, kmalu po ustanovitvi mesta leta 1365 je že vikariat, čeprav se kaplan prvič omenja 1481. Prva cerkev je bila gotska – z ravnim lesenim stropom; zidan zvonik je prvič arhivsko izpričan leta 1604. Pod prezbiterijem je križnogrebenasto obokana dvoranska kriptna, to je prostor z oboki na osmerorobnih stebrih, šilasto obokane odprtine, lapidarij nagrobnikov in kamnitih glav svetnikov ohranjajo občutek srednjeveškega, gotskega prostora, renesančni oltar Žalostne matere božje. Kolegijalni kapitelj je bil ustanovljen leta 1493 (doslej 29 novomeških proštov). Gradnjo kapiteljskega kora so verjetno končali leta 1509 za časa prošta Slatkonja Jurija, prvi pravi škof novoustanovljene dunajske škofije. Najpomembnejše dragocenosti v notranjščini: Tintorettova slika sv. Miklavža (na poti v nebo se mu prikazuje podoba Sv. Trojice, na cerkvenem zboru v Niceji leta 318 je

Nikolaj branil skrivnost Sv. Trojice), slika Brezmadežne Device Marije, figuri sv. Petra in Pavla, podobe štirih evangelistov, Križani v lesenem okvirju, slika umirajočega sv. Frančiška Ksaverija s knjigo in križem v rokah ... Z razglasitvijo novomeške škofije, 10. junija 2006, je cerkev postala stolna; tako je novomeški grič z znamenito kapiteljsko cerkvijo za Dolenjce postal še toliko bolj znamenje ponosa in trdne zakoreninjenosti v krščanstvu.

Ljubljana, ne zataji nas – bodi naš slovenski Sion!

Ustanovno listino ljubljanske škofije je leta 1462 podpisal papež Pij II., papež Pavel VI. pa jo je povzdignil v nadškofijo leta 1961, v metropoliijo (cerkveno pokrajino) pa leta 1968. Šenklašč – prvotna romanska cerkev sv. Nikolaja v **Ljubljani** (podružnica prastare predmestne župnije sv. Petra) je stala že vsaj nekaj desetletij pred njeno omembo 1262, po požaru 1361 so pozidali drugo v gotskem slogu, sledile so prezidave, ob ustanovitvi škofije je postala stolnica, ki pa so jo leta 1469 požgali Turki; meščani so ji vrnili staro podobo, vendar z enim zvonikom, a so jo med leti 1701 in 1704 podrli ter zgradili novo – sedanjo z dvema zvonikoma (posvečena 1707). Postala je ključni spomenik naše zrele baročne arhitekture. Tesno je vključena v srednjeveško urbanistično zasnovo. Pri njenem nastajanju so v akcijo stopili »operosi«; poklicali so rimskega arhitekta in slikarja, jezuita Andrea Pozzo, ki je zasnoval dvoransko cerkev s kapelami, s poudarjenim križiščem vzdolžne in prečne ladje ter s kupolo nad njim. Poslikal jo je Giulio Quaglia; glavni oltar s prostornim prezbitერიem, stranske kapele, poslikava kupole (24 m visoko je leta 1844 poslikal Matevž Langus) z vencom oken v valjasti steni, poslikave vrste marmornih kapel, štirje kipi pomembnih emonskih škofov (Maximus, Florius, Castus in Genadius), množice naslikanih figur, zlati kapiteli, kamniti balkoni, tri bogate orgelske omare. K likovni podobi notranjosti stolnice je svoj delež prispeval tudi ljubljanski kipar Francesco Robba. V stari stolnici so

bile orgle že leta 1550, na levem koru so jih postavili po letu 1707, orgle na velikem koru so postavljene leta 1781, izpopolnjene so bile leta 1867, popolnoma nove pa med letoma 1911 in 1912 (kolavdiral jih je stolni organist in orgelski komponist Stanko Premrl).

Ves kompleks ljubljanske stolnice oddaja zmagoslavje verske misli, arhitektonika pa ustvarjalno moč baroka; z njo je barok zapel eno svojih visokih pesmi. Tem bolj, ker so v letu 2007, ob tristo-letnici posvetitve te baročne stolnice, znamenite freske, ki jih je stoletjem zapustil v spomin slikar Quaglia (strop: v površini skoraj 600 kvadratnih metrov), v prvotnem lesku so znova zablestele v naših dneh; restavriranje je trajalo štiri leta – skoraj vsak dan je pri tem podvigu sodelovalo 12 do 15 domačih in tujih restavratorjev.

Tri stolne cerkve posvečene sv. Nikolaju (Ljubljana, Murska Sobota, Novo mesto). Sv. Nikolaj / Miklavž / Šenklavž. Velja za enega najbolj priljubljenih ljudskih svetnikov. Izvirno grško ime »Nike« pomeni »zmaga v boju«, »zmaga ljudstva«, poosebljeno kot ime boginje zmage in kot ime boginje Atene, ki so jo častili v Atenah. Pomensko sorodno je ime »Nikodem« (grško Nikodemos), besedna sestavina »demos« v pomenu »narod, svobodno ljudstvo, demokracija, neodvisna država«. Več svetnikov je s tem imenom, Slovencem najbolj priljubljen je »decembrski«, tj. Nikolaj, škof iz Mire v Mali Aziji.

Kaj je odlikovalo zgodovinskega Nikolaja, sina premožnih krščanskih zakoncev iz maloazijske Likije? Že v zgodnji mladosti (hagiografi ga postavljajo na konec tretjega in začetek četrtega stoletja) je sklenil posvetiti svoje življenje Bogu, zato je živel v molitvi in odpovedi. Pripisujejo mu izredno pobožnost, usmiljenje do revežev, dobroto, prisrčnost, bogaboječnost in življenjsko modrost, skromnost do sebe, radodarnost do drugih. Postal je myrenski škof, v Evropi so mu začeli postavljati cerkve, ko so leta 1087 prenesli njegove posmrtno ostanke v Bari. Prizori iz njegovega življenja so našli odmev na srednjeveških freskah (prim. Žužemberk, Dolenje Kronovo, Visoko pod Kureščkom, Ptujška Gora, Goropeke pri Žireh, Verd pri Vrhniku, Bloke Hudi Vrh, Adlešiči, Babno Polje ...). V Turnišču v Prekmurju je slikarski krog Janeza Aquile leta 1389 upodobil prizor posvetitve sv. Nikolaja v škofa. Freske v Nikolajevih cerkvah prikazujejo poučne prizore iz življenja tega svetnika. V ljubljanski stolnici je velika slika sv. Nikolaja v prezbiteriju, ob strani pa še podobe drugih čudežev. Koliko kipov v lesu in kamnu po oltarjih slovenskih cerkva nam ga predstavlja v prikupni podobi škofa, kakršen že stoletja živi v predstavnem svetu kristjanov! Odsev češčenja

tega svetnika na Slovenskem pa je tudi »miklavževanje«, otrokom, zlasti najmlajšim, najljubši letni dogodek.

Zgovorne so poslikave na temelju legend o Miklavževi dobroti: na morišču rablju izpulji iz rok meč, reši jetnike in pomiri nasprotnike, dvakrat na morju umiri razburkane valove, vihar se poleže in spet zasije sonce, pred lakoto reši sestradane rojake, ko odkupi od trgovca velik tovor žita. Zato ga imajo za nebeškega zavetnika trgovci, brodniki, mornarji, ribiči, popotniki, neveste, otroci.

Šenklavž je bila nekoč cerkev ljubljanskih ribičev in čolnarjev, ki so si tega svetnika izbrali za svojega zavetnika. Blizu 200 cerkva je na Slovenskem posvečenih sv. Miklavžu / Nikolaju, v Rimu je njemu posvečenih 26 cerkva, v Franciji in Nemčiji nad 2000, v Angliji okrog 400, v Islandiji nad 40, v Rusiji mu je v vsakem mestu bila posvečena vsaj ena cerkev; po starem izročilu je bilo v Novgorodu toliko Nikolajevih cerkva, kolikor je dni v letu.

Naj se ljudstvo prenavlja in duhovno zori

Celje (Celeia, Cylia, Cylie, Zilje, Cilli, Celeiae, Keleia). Od 21. maja 2006, ko je po 1400 letih pričakovanja bila v knežjem mestu Celje slovesna razglasitev škofije, je cerkev sv. Danijela, dotlej imenovana opatijska, postala stolna; sodi med »najpomembnejše spomenike na Slovenskem«, v njej se zrcali starodavna zgodovina knežjega mesta. Triladijska slopna bazilika z ravnimi stropi (primer najstarejše ohranjene obokane triladijske mestne župne cerkve pri nas), je bila posvečena okrog leta 1306. Celjski grof Herman I. jo je proti koncu 14. stoletja dal tako temeljito prezidati, da je bila videti kot nova in so zato grofa Hermana v listinah označevali za njenega ustanovitelja. Za vlade celjskega grofa Hermana II. pa so ji prizidali kapelo Sv. Treh kraljev, današnja kapelo Žalostne Božje matere. Nekateri so jo začeli imenovati »celjska kapela«, postaviti jo je dal in bogato okrasiti celjski grof Herman II. (leta 1403 začel graditi kartuzijo v Pleterjah); v »celjski kapeli« je gotski kamniti kip Pietà, na oboku so freske, ki sodijo med najboljše spomenike

gotskega sloga pri nas. Frančišek Jelovšek je sredi osemnajstega stoletja v prezbiteriju naslikal fresko »Danijela v levnjaku« (odstranili so jo leta 1893). Današnja podoba je cerkev sv. Danijela dobila med letoma 1360 in 1385 (gotizirana je bila v 15. stoletju). Paolo Santonino je na svojem popotovanju leta 1485 v dnevnik med drugim zapisal, da je v Celeji »cerkev svetega Danijela, zelo lepa in obokana tako v glavni kot stranskih ladjah«. Orgle tirolskega mojstra Aloisa Hörbigerja so iz leta 1842, nazadnje so bile obnovljene (in povečane) leta 1984.

»Blišč in beda« grofov Celjskih.

Danijel v pomenu »Bog sodi«, »Bog je moj sodnik«, četrti med štirimi velikimi preroki Stare zaveze (živel je v času, ko so bili Judje v babilonski sužnosti), domnevajo, da je bil kraljevskega rodu, s svojo modrostjo si je na dvoru pridobil velik ugled, po zavisti nekaterih je bil vržen v levnjak, a ga je Bog rešil zaradi njegove zvestobe v veri. Bog mu je dal izreden dar preroških videnj, v katerih je videl uničujočo božjo sodbo nad svetovnimi državami. Imel je dar za razlaganje sanj in skrivnostnih besedil, zato je bil v službi pri babilonskih in perzijskih vladarjih. Znan je tudi po tem, da je rešil smrti po krivem obdolženo Suzano. Za judovsko ljudstvo je napovedal čas sprave in večne pravičnosti, to je čas Mesija, Kristusa – Odrešenika. Svetopisemska Danijelova knjiga nam kaže propad vsega tistega, kar vstaja zoper Božje kraljestvo.

Po slovenskih cerkvah je upodobljen, kako sedi v levnjaku, z ovnom s štirimi rogmi poleg sebe, pa tudi kot mladeniča s frigijsko čepico. V Sloveniji je 11 cerkva njemu posvečenih, od tega pet župnijskih, po njem se imenujejo tudi nekateri kraji kot Šentanel (Šentalenec / Šentanelar) nad Prevaljami (cerkev iz 11. stoletja), Danijel blizu Vuzenice, Štanjel in Dane pri Sežani (Dane tudi pri Cerknici, Divači in Ribnici). Ker je bil sv. Danijel plemenitega rodu, poln modrosti, so ga celjski grofje hoteli imeti za zavetnika svojega knežjega mesta; o njih danes priča le 18 lobanj članov družine med letoma 1354 in 1456 (zadnji je bil grof Ulrik); pokopavali so jih v minoritski ali Marijini cerkvi (pogorela: 1687 in 1811).

»Preljubi Slovenci, bratje in sestre moje ...«

Ko je leta 1859 lavantinski škof bl. Anton M. Slomšek iz Št. Andraža v Labotski dolini prenesel škofijski sedež v **Maribor**, je cerkev sv. Janeza Krstnika postala stolna cerkev. Župnija je tu posredno omenjena že leta 1189, cerkev pa izrecno 1248, ko je še bila posvečena sv. Tomažu, in je bila

takrat triladijska romanska bazilika. Cerkev v sedanji gotski obliki je bila pozidana okrog leta 1400. Umetnostni zgodovinar Izidor Cankar jo je v svojo zgodovino zahodnoevropske umetnosti uvrstil kot primer gotskega sloga. Glavno ladjo so okoli leta 1520 dvignili in obokali z mrežastim rebrastim svodom, pozneje so prizidali dve kapeli. Umetnostno bogastvo cerkve dopolnjujejo vzidani nagrobniki iz časa med 16. in 18. stoletjem. Prvotno je bilo štirinajst bogatih baročnih oltarjev, ohranili so se le trije. Na pokopališču okrog cerkve spominja stari gotski svetilni steber iz leta 1517. Za kvalitetno dopolnilo cerkvenega prostora je v šestdesetih letih 20. stoletja poskrbel eden najboljših predstavnikov slovenskega modernizma – Stane Kregar, ki je ustvaril bleščeča in hkrati lirično uglašena slikana okna. Zelo stilizirane svetniške figure in liturgični simboli se odigravajo na robu tako imenovane likovne »abstrakcije«, umetnik pa jih je oblikoval kot z barvami in svetlobo posredovano glasbo. Orgle so iz leta 1981 in med novejšimi veljajo za najboljši instrument v srednjeevropskem cerkvenem prostoru.

Na slovenskem ozemljskem prostoru je svetopisemskemu Janezu Krstniku posvečenih 84 cerkva, sv. Janezu Evangelistu 21, sv. Janezu Nepomuku 2, sv. Janezu in Pavlu pa 4. Po sv. Janezu so poimenovani tudi kraji: Janževski vrh, Janževa gora, Janeži, Jankovec, Jankova. Po njem je imenovana vrsta zdravilnih rastlin: šentjanževa roža, Janezova roža, ivanjska roža, šentjanževka ... Šentjanževac pomeni »mesec junij«; šentjanževca, šentjanževica in janževca pomenijo »vino, ki se pije ob slovesu«. Beseda »janez« pomeni »nekoliko neiznajdljiv, preprost fant«, denimo »vidiš ga, janeza, spet si ga polomil«, v pogovoru tudi »o ti janez, janezasti«, »Žane iz Ljubljane« v pomenu »ljubljski meščan iz predmestja«, »Janževa roka« v pomenu »praproto koren, prirezan tako, da je podoben roki«, pa tudi »pridni Janezek« v pomenu »človek dobrega, pozitivnega značaja«, ali v pogovoru »Kar se Janezek nauči, to Janez zna«.

Murska Sobota (Uissnic, Belmura) – od nedelje, 25. junija 2006, je soboška cerkev sv. Nikolaja postala stolna cerkev, dr. Marijan Turnšek pa ustoličen na sedežu nove škofije sv. Metoda. Ogrski Slovenci so v 11. stoletju že imeli svoje cerkve in župnije. Po nekaterih virih naj bi Murska Sobota imela svojo cerkev že leta 859. V 13. stoletju naj bi bil tu sedež arhidiakonata. Soboška cerkev se omenja tudi v vatikanskih arhivih (1394). Med letoma 1593 in 1661 so si soboško cerkev prilastili protestantski pridigarji. Sedanja cerkev, po načrtih arhitekta Laszla Takatsa pozidana med letoma 1910 in 1912 (to leto tudi posvečena, v prezbiteriju ohranjene freske, ki so nastale med letoma 1370 in 1390), je že tretja na tem kraju; prvotna je imela na pročelju vklesano letnico 1071, ko je župnija posredno že omenjena. V listinah se cerkev prvič omenja leta 1297, arhidiakonatski pa 1331 »Belmura«. Na tem kraju je nekoč stal rimski poganski tempelj (Mitrov kult), iz njegovega materiala je bila pozidana prva katoliška cerkev; domnevno je cerkev že stala v času svetih bratov Cirila in Metoda. Sv. Metod je konec leta 869 na svojem potovanju iz Rima – kot panonski in moravski nadškof – domnevno obiskal soboško cerkev. Metodova slovanska nadškofija je obsegala Panonijo in Moravsko – in naj bi bila naslednica stolice sv. Andronika v starem Sirmiu.

Fotografije: arhiv
Družine in arhiv GMD

Tomaž Simčič

OB SKLEPU ŠKOFIJSKEGA POSTOPKA ZA UKMARJEVO BEATIFIKACIJO

Poletje 2009 je tržaško krščansko občestvo obdarovalo s posebno veseljem dogodkom: zaključil se je namreč škofijski del postopka za beatifikacijo slovenskega duhovnika iz Trsta msgr. Jakoba Ukmarja. Sklep škofijskega postopka se je odvijal v dveh fazah. Najprej je bila 24. junija 2009 v Vurnikovi kapeli na Tržaški škofiji na vrsti sklepna seja škofijskega cerkvenega sodišča, med katero so bili zapečateni zaboji z vsem zbranim gradivom (dokumenti, zapisniki, pričevanja itd.), namenjenim rimski kongregaciji za svetnike. Nato je bilo v nedeljo, 5. julija, v škedenjski župni cerkvi slovesno somaševanje, med katerim je tržaški škof msgr. Evgen Ravignani škofijski postopek zaključil pred zbranim krajevnim kr-

ščanskim občestvom. Postulator g. Dušan Jakomin je ob tej priložnosti izrazil zahvalo in priznanje vsem, ki so pripomogli, da je bilo opravljeno tako zahtevno in odgovorno delo. Pri tem je še posebej izpostavil zasluge predsednika škofijskega sodišča msgr. Ettoreja Malnatija ter notarke pri istem sodišču ge. Silve Resinovič Valenčič, kateri je škof ob tej priložnosti za njeno delo podelil posebno papeško odlikovanje *Pro Ecclesia et Pontifice*. V naslednjih dneh je sledila pot ekipe dobrovoljcev pod vodstvom postulatorja g. Jakomina v Rim ter uradna predaja gradiva kongregaciji za svetnike.

Dogodek, o katerem teče beseda, se seveda tiče v prvi vrsti krajevne cerkvene skupnosti, in to predvsem njenega slovenskega dela. S tem je namreč našla potrditev želja slovenskih vernikov, da bi bil med s strani Cerkve uradno priznane svetnike nekoč prištet tudi eden od njenih najplemenitejših sinov, namreč duhovnik Jakob Ukmar, ki je bil rojen na Opčinah leta 1878 in ki je umrl v Škedenju leta 1971. Po drugi strani dogodek nima le verske razsežnosti, ampak je pomemben za vso slovensko

narodno skupnost tako v zamejstvu kot v matični domovini. V življenju in delu Jakoba Ukmarja je namreč zaobjeto kar celo stoletje krajevne in narodne zgodovine z njenimi sončnimi in senčnimi stranmi. Ni pomembnejšega dejavnika minulega 20. stoletja, na katerega se Jakob Ukmar v svojem dolgem in plodnem življenju ne bi bil odzval in na katerega ne bi bil izoblikoval odgovora. Tako se je v prvih letih prejšnjega stoletja zavzel za razširitev Krekovega krščanskosocialnega gibanja na Trst in Istro, med obema vojnama je pogumno nastopal proti fašističnemu zatiranju slovenske narodne skupnosti in njenega jezika ter že zelo zgodaj opozarjal na nevarnost ideološkega ekskluzivizma, po vojni se je na krajevni ravni zavzemal za sožitje v duhu dialoga in enakopravnosti, v cerkvenem okviru pa je dejavno sodeloval pri pripravah na II. vatikanski koncil.

Kljub temu da je bil Jakob Ukmar tak človek in tak duh, da si je pridobil spoštovanje tudi ljudi, ki so stali na nasprotnih duhovnih in idejnih bregovih, pa v njegovem življenju najdemo tudi epizode, v katerih se je, pa čeprav nehote, znašel v izredno dramatičnih, ideološko in politično do skrajnosti napetih okoliščinah. Naj omenim dve: njegovo župnikovanje v Ricmanjah v letih znamenitega cerkvenega spora (1906-1910), ko se je več let potrpežljivo soočal s popolnim bojkotom velike večine župljanov, predvsem pa njegovo birmovanje v Istri leta 1947, med katerim je – 24. avgusta v Lanišću – ob ubitem hrvaškem duhovniku Miru Bulešiću tudi sam bil skoraj ob življenje. Tako je tudi s krvjo potrdil svojo zvestobo Kristusu in njegovemu nauku.

Seveda je Ukmar v skladu s svojim duhovniškim poklicem svoje izbire utemeljeval in branil na osnovi evangelija in dosledno pravovernega cerkvenega nauka. Ta pravovernost je pri njem v marsikaterem oziru prehajala v konservativnost, kateri bi se danes celo kak cerkveni dostojanstvenik prizanesljivo nasmehnil. Toda obenem so v njegovi misli in delu prisotni tudi nagibi, ki ohranjajo še danes svojo svežino in občečloveško veljavnost ter sodijo kot taki v skupno zakladnico sodobne omike in humanizma. Tu mislim zlasti na tri vidike, ki jih je mogoče ceniti in vrednotiti, tudi ne da bi posegali na izrazito versko področje. To so njegov pogled na sožitje med narodi, na razmejitev med vero in politiko in njegova etična drža. Na koncu pa bi bilo primerno razmisliti tudi o pomenu, ki bi ga lahko imel njegov lik za prečiščenje in dopolnitev našega skupnega zgodovinskega spomina.

Ukmarjeva vizija sožitja med narodi v resnici izhaja iz Mahničevega miselnega okvira. O njej je pisal ne le v znameniti in vedno sodobni homiliji iz leta 1931, ki si je po pravici že utrla pot v marsikatero šolsko berilo in antologijo, ampak že na začetku stoletja v tedniku *Zarja* (1908-1910). Ta

vizija zelo jasno opredeljuje enako dostojanstvo vseh jezikov in vseh narodov, toda ne pozablja, da predstavlja vse človeštvo eno samo veliko družino. Jakob Ukmar v svoji obrambi raznolikosti nikakor ne zanemarja človeške univerzalnosti. Le-ta je – v svojem žlahtnem pomenu – osnova »integracije«, ki pa ni stapljanje v neko višjo sintezo, ampak »edinost v različnosti«, če lahko uporabim sintagmo iz kasnejšega časa. Skratka, resnično sožitje ne izhaja iz zanikanja, ampak iz ovrednotenja posamičnosti in različnosti, se glasi presenetljivo sodoben Ukmarjev nauk. V tem smislu bi lahko bil Jakob Ukmar v resnici proglašen za »zavetnika narodnih manjšin«, kakor je že pred leti povsem upravičeno predlagal pisatelj Boris Pahor.

Še ohranja svojo veljavo tudi Ukmarjeva jasna razmejitev med verskimi in političnimi izbirami. Bolj kot mnogi njegovi sodobniki se je zavedal – in v tem smislu tudi nastopal –, da je v modernem, svetovno-nazorsko pluralnem svetu težko iz verskega prepričanja kar naravnost izpeljati nedvoumne politične ali celo strankarske izbire. Ta zavest pri njem nikakor ni izhajala iz kake nesposobnosti razlikovanja, ampak raje iz zavesti o neizmerni presežnosti »onstranskega« v primerjavi z vsakdanjimi opredelitvami, ki jih narekujejo predvsem »tuzemski« interesi in koristi. Pač pa so od tod v težkem medvojnem času izvirali po eni strani njegova obsodba nasilja kot moralno neopravičljivega dejanja, po drugi pa njegovi pozivi hierarhiji in sobratom, naj se politično ne izpostavijo, da ne bi verskih ali cerkvenih interesov zastavili za cilje, ki z vero in Cerkvijo nimajo ničesar skupnega.

Aktualnost lika Jakoba Ukmarja leži dalje v njegovi etični drži, iz katere izhajajo skladnost med besedami in dejanji, doslednost, zvestoba sprejetim obveznostim (na primer pokorščini do nadrejenih v najtežjih okoliščinah), skratka, drža, diametralno nasprotna zahtevam po uspešnosti in učinkovitosti, ki so hrbtišče sodobnega pragmatizma. V njegovem življenjskem slogu lahko zasledimo izredno neodvisnost, ki se ga modni trendi niti od daleč ne dotaknejo. Z njim je pokazal na nekaj, kar postaja v današnjem čedalje bolj vrtoглаvem načinu življenja vse bolj aktualno, in sicer da je mogoče živeti polno in bogato, ne da bi se človek zaradi tega prilagajal nesmiselnim zahtevam okolja.

In končno, zaključek prvega, škofijskega dela postopka za beatifikacijo Jakoba Ukmarja je za krajevno in širšo slovensko narodno skupnost še ena priložnost za prečiščenje in dopolnitev našega skupnega zgodovinskega spomina, in sicer tako na ravni italijansko-slovenskega obmejnega prostora, v katerem smemo upravičeno pričakovati, da bo ob že blaženem don Francescu Bonifaciu svoje mesto na oltarju in v skupnem spominu našel tudi Jakob Ukmar, kakor tudi na ravni vseslovenskega vrednotenja naše

polpretekle zgodovine, v katerem ostaja Primorska včasih nekako na obrobju ali pa je predmet stereotipnih in poenostavljenih sodb.

Kar se tega zadnjega vidika tiče, nas svetniška osebnost Jakoba Ukmarja spominja, da mora v slovenskem zgodovinskem spominu poleg že priznanih osebnosti in skupin najti svoje mesto tudi v resnici ogromno delo, ki so ga v korist naše narodne in širše civilne skupnosti na Primorskem doprinesli slovenski duhovniki, pa tudi številni laiki, ki so delovali v okviru cerkvenih in katoliško usmerjenih kulturnih organizacij. Tu seveda ne gre za korigiranje zgodovine *a posteriori*, ampak le za simbolično poravnavo svojevrstnega paradoksa, po katerem je po vojni domača oblast nekatere primorske duhovnike, namesto da bi jim podelila priznanje za opravljeno narodno-obrambno delo, ponovno gnala pred sodnike in v zapore, druge pa celo prepustila pouličnemu nasilju, kot se je dogodilo prav Jakobu Ukmarju leta 1947 v Istri. V tem pogledu je lahko strpen in ekumenski odnos, ki ga je tudi po tako dramatični preizkušnji Jakob Ukmar ohranil do drugače mislečih, res tista skupna referenčna točka, ki naj bi združevala ljudi v odnosu do preteklosti in v skupnem prizadevanju za boljšo prihodnost.

Vladimir Kos

KAKO, DA POZABIL SEM?

Zapel sem, zapisal in znova raztrgal:
ni tisto, kar ptiček na veji žgoli,
kjer žarek pristal je v pristávicí žrk...
V potoku pod vejami svod se umiva.
In vendar sem blizu, še bliže od svoda:
z besedo postavljam ves svet na papir.
Zdaj čezenj razmeščam oblakov pohod,
pod njimi drevesa in mah in izvirek,
in ptička na veji z razmaknjenim kljunom.
Papirju ukažem in ptič gostoli.
kako, da pozabil sem slovnico strun?
In to, kar beseda od vekomaj skriva.

Igor Gregori

MSGR. GIAMPAOLO CREPALDI JE NOVI TRŽAŠKI ŠKOF

Potem ko je v nedeljo, 4. oktobra 2009, sodni škofijski kancler prebral latinski izvirnik – nato še italijanski prevod – apostolskega pisma, s katerim je sveti oče imenoval msgr. Giampaola Crepaldija za novega tržaškega škofa, je apostolski administrator škof Evgen Ravignani ob 16.50 izročil nadškofu Crepaldiju škofovsko palico, simbol, s katerim dušni pastir vodi vernike svoje škofije. Apostolski administrator škof Ravignani je tako predal novemu škofu tržaško Cerkev, njene lepote in radosti, težave in upanja.

Ali bo znal novi škof prepričano upoštevati smernice etičnega in nazor-skega prepričanja, ki ga je jasno izpostavil v svoji homiliji, in to v našem mestu, o katerem je nekdanji škof Ravignani menil, da, čeprav nikakor ne presega meje laicizma, ohranja še vedno svojo zdravo laično dušo? Kakšen bo odnos in kakšne bodo poteze, s katerimi bo msgr. Crepaldi jemal v pres-tres slovensko narodno in versko skupnost? Kaj lahko pričakujejo Slovenci od njega?

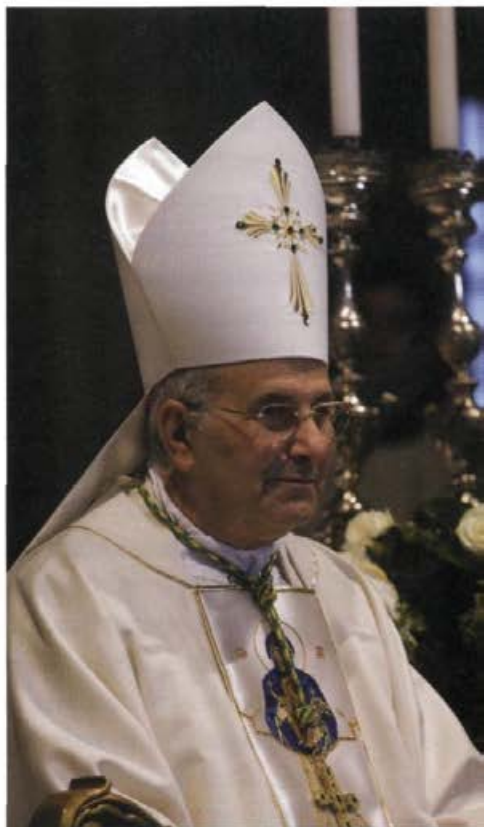
Gotovo je bil prejšnji škof Ravignani dober poznavalec tega okolja in je znal etično in diplomatsko vzpostavljati ravnovesje med spomini, ki so nekoč, danes sicer v manjši meri, oddaljevali tu živeči etnični skupnosti, ki pa – včasih se to premalo poudarja – sta si isti v veri. To je izpostavljal msgr. Lovrenc Bellomi, msgr. Evgen Ravignani je ta načrt nadgrajeval; oba sta to podlago, prevetreno v burji spomina na nekdanjo naravno odprtost prista-niškega mesta, skušala čim bolj širiti in tako sta razbremenila tržaško stvar-nost teže svoje zgodovine. Msgr. Crepaldiju gre voščiti, naj nadaljuje v tej smeri. Verjetno mu to želijo verniki slovenske narodnosti in dobri ljudje, ki jih v Trstu ni malo...

Msgr. Giampaolo Crepaldi se je rodil 29. septembra 1947 v kraju Petto-razza Grimani pri Rovigu. V duhovnika je bil posvečen 17. julija 1971, leta 1979 je diplomiral iz filozofije na univerzi v Bologni, leta 1984 pa iz teolo-gije na papeški univerzi. Med 1985 in 1994 je bil ravnatelj državnega urada italijanske škofovske konference za družbena in delovna vprašanja. Od leta 1994 do 2001 je podtajnik Papeškega sveta za pravičnost in mir, nato pa je postal tajnik omenjenega organa in sodeloval pri sestavi papeževe enciklike

Caritas in veritate (za nekatere je bil ravno zaključek enciklike razlog, da je imenovanje novega tržaškega škofa trajalo toliko časa). Leta 2001 ga je pok. papež Janez Pavel II. posvetil v škofa. Ob njegovem imenovanju za tržaškega škofa mu je papež Benedikt XVI. podelil »ad personam« naslov nadškofa.

Geslo, ki ga je msgr. Crepaldi izbral za svoj grb, izhaja iz pisma sv. Jakoba. Ko je apostol opredelil lastnosti znanja, je med drugim dejal: »Sadež pravičnosti je zasejan v miru za tiste, ki delajo za mir«. Te besede jasno pričajo o službi, ki jo je msgr. Crepaldi opravljal na Papeškem svetu za pravičnost in mir. Na grbu so poleg helebarde, simbola mesta Trst, prisotna še vrtnica, ki je vezana na Crepaldijevo mesto Rovigo, ter zvezda, simbol Matere Božje.

Nadškofa Crepaldija je v stolnici sv. Justa pričakala velika množica vernikov, predstavnikov javnih in vojaških oblasti, sorodnikov in vernikov iz kraja Villadose, kjer je bil nadškof Crepaldi 17. julija 1971 posvečen v duhovnika. Vhod cerkvenih dostojanstvenikov v cerkev sv. Justa je spremljalo petje stolnega zbora pod vodstvom prof. Marca Sofianopula, ki je za novega vodjo tržaške škofije napisal himno Ecce Sacerdos magnus. Slovesno bogoslužje je potekalo ob prisotnosti kardinala Angela Scola, beneškega patriarha in predsednika škofijske konference za FJK, Veneto in Tri-

Novi tržaški škof (foto: Aljoša Novak)

dentinsko Gornje Poadižje, kardinala Renata Raffaela Martina, predsednika Papeškega sveta za pravico in mir, koprskega škofa Metoda Piriha, koprskega pomožnega škofa Jurija Bizjaka, goriškega nadškofa Dina De Antonija, Paula Kiriukija, škofa iz Embuja v Keniji, in nekaterih drugih italijanskih škofov; poleg vodij pravoslavnih cerkva v Trstu je bil prisoten še srbsko pravoslavni metropolit em. Jovan Pavlović in luteranski pastor Dieter Kampen. Bližino so novemu tržaškemu nadškofu izkazali še člani tajništva Papeškega sveta za pravico in mir, ki jih je msgr. Crepaldi – do pred nedavnim tajnik sveta – zapustil po imenovanju na čelo tržaške škofije.

Slovesnost v stolnici sv. Justa je bila razdeljena na dva dela: v prvem je msgr. Crepaldi formalno prevzel škofijsko mesto, v drugem pa je vodil svojo prvo bogoslužje kot tržaški škof. Apostolski administrator msgr. Ravignani

je uvodoma pozdravil škofa in dejal, da so ga ob tako slovesnem dnevu pričakali škofijski duhovniki. »To so dobri in pripravljene duhovniki, ki se plemenito posvečajo svojemu dušnopastirskemu poklicu in svojim skupnostim. (...) Res je, da je njihovo število nezadostno, pomenljiva pa je pomoč, ki jo nudijo diakoni; novi duhovni poklici pa dajejo upati za prihodnje«. Škof Ravignani je omenil še nenadomestljivo pomoč, ki jo v tržaški verski skupnosti, zlasti na področju vzgoje in milosti, nudijo redovniki in redovnice.

Pozdrav novemu tržaškemu škofu je v imenu tržaške občine in ostalih občin tržaške škofije prinesel župan Roberto Dipiazza, ki je v svojih besedah z gostil zgodovinske koordinate Trsta v prejšnjem stoletju. »Naj nas Vaša beseda odslej vodi do človeškega bistva, osebno pa me bodo Vaše misli oplemenitile in mi bodo v razmislek pri mojem županovanju«, je dejal Dipiazza, ki se je ob koncu svojega nagovora spomnil besed svetega očeta Janeza Pavla II., ko je ob svojem obisku v Trstu leta 1992 dejal, »da je prihodnost v združeni Evropi, ki naj ima krščanske korenine. Verjamem, da je to pot, po kateri mora stopati tudi naše mesto«.

Predstojnik kapitlja Mario Cosulich pa je s svojimi besedami sprejel novega škofa v škofijsko duhovniško skupnost. V metaforičnem slogu je tržaško Cerkev označil za ladjo, ki jo je po dvanajstih letih plovbe prevzel nov kapetan: g. Cosulich je msgr. Crepaldiju obljubil zvestobo celotne posadke in obenem zaželel srečno plovbo.

V homiliji – v kateri je nadškof nekaj stavkov podal tudi v slovenskem jeziku – se je cerkveni dostojanstvenik zahvalil svojemu predhodniku msgr. Ravignaniju in napovedal, da bo zdravje duše osrednje vodilo njegovega škofovanja. »Šele potem, ko so duše zdrave, je mogoče zreti z vedrim upanjem v prihodnost, ne da bi se bali ali pa obupali. Tedaj bomo v stanju ponuditi našim mladim 'pozornejše razmišljanje o življenjskih eksistencialnih vrtilinah, ki dobijo svojo razrešitveno sintezo v odgovoru, ki ga je vsakdo poklican dati ob Božjem klicu, zlasti takrat, ko ta klic spodbuja popolno daritev samega sebe in lastnih moči za Nebeško kraljestvo.'« Lepoto duše pa bomo dosegli takrat, ko bomo brezpogojno sledili Kristusu. Slediti Jezusu pa pomeni, da v njem prepoznamo dobrega učitelja, v katerem sicer ne občudujemo le moralnih naukov. »On je živa oseba, ki je prisotna v našem času. On je pot, po kateri hodimo zato, da bomo imeli življenje in bomo spoznali resnico«. Vendar vsi ne sledijo tej poti, nasprotno, v imenu navideznega napredka se mnogi ljudje prepustijo številnim etično – kulturnim zapeljevanjem t.i. postmoderne sveta, ne da bi se zavedeli, da so to v resnici le oblike novega suženjstva, ki izpraznijo in uničijo dušo. Nekdanje ideologije so bile integralne (in integralistične), se pravi, da so predposta-

vljale totalno in vsevedno vizijo, sedanja pa zagovarja ravno nasprotna stališča: današnja ideologija razdrobi stvarnost na več med sabo neizmerljivih delov. Osrednja ideologija danes je redukcionalizem. Tako namreč, s prepričanjem – ali z opravičilom –, da se osvobajamo ideologij, udejanjimo neko drugo, ki je vsevedna kot vse prejšnje ideologije. To se menda dogaja zaradi pomanjkljivosti, ne pa zaradi želje po prekoračenju mej. Redukcionalizem je močno razširjen na vseh nivojih: pomen osebe skrčimo zgolj na njegove gene ali na njegove nevrone, ljubezen razplemenitimo na kemijo, družina postane zgolj sporazum, pravice zgolj želja, demokracija le procedura, religija mit, prokreacija samo produkt laboratorija, znanje postane zgolj znanost in znanost zgolj eksperiment; moralne vrline postanejo le izbire, kulture zgolj mnenja, resnica postane le občutek, iskrenost postane samo koherenca s svojo samo-definicijo. To so mnogi redukcionalizmi današnjega časa, ki jemljejo kisik našim dušam. Tržaška Cerkev se ne bo nikoli vdala nikakršnemu ideološkemu redukcionalizmu, postavila se mu bo nasproti, tako da bo docela izpolnila zahteven in veder program, ki nam ga narekuje naš sveti oče: to je širiti, ne pa zožiti naša obzorja.

Nadškof Crepaldi se dobro zaveda, da je Trst obmejno mesto z vsemi težavami, ki jih ta danost nalaga. »Dobro vemo, da osmisлити stvari pomeni jih definirati, postaviti limes, določiti mejo. Stvari definiramo tako, da jih zamejimo. Nedorečenost nima mej in zato nima smisla«. Paziti pa moramo na to, da postavljanje mej pomeni hkrati deliti z bližnjim, s čezmejnimi neko skupno okolje; v tem okolju je treba deliti neko obmejno črto, neko skupno usodo, določene skupne cilje. Ta bližina mora narekovati oplemenitenje razlik, ki pa naj bodo vtkane v eno samo ciljno sodelovanje. »Tržaška Cerkev bo to nalogo izpolnjevala«, je dejal msgr. Crepaldi, ki je svojo homilijo sklenil s prisrčno mislijo in priporočilom, naj Mati Božja spremlja njegovo škofovanje.

Združeni zbor Zveze cerkvenih pevskih zborov je med evharističnim viškom pod vodstvom Edija Raceta in ob orgelski spremljavi Tomaža Simčiča novega tržaškega škofa pozdravil s pesmijo Frana Briclja Ave, Jezus. Berilo je v slovenščini prebral De Luiza, berilo iz Evangelija pa bazovski dušni pastir Žarko Škerlj.

Ob sklepu slovesnega bogoslužja sta msgr. Crepaldiju voščila predsednik Škofijske konference za severo-vzhodno Italijo, patriarh kard. Angelo Scola, in predsednik Papeškega sveta pravica in mir, kar. Renato Raffaele Martino, ki je dejal, da »izguba, ki smo jo z vašim odhodom utrpeli v Papeškem svetu, ki ste ga vi do pred nedavnim vodili, je za tržaško Cerkev velika pridobitev«.

Vnabito polni patriarhalni baziliki v Ogleju je bilo 28. junija 2009 veliko slavje, posvečenje treh novih mašnikov. Mirko Butkovič, Bruno Mollicone in Nadir Pigato so pred Bogom izrekli svoj odločni »da«. K prazničnemu obredu je svečano vabilo pritrkovanje z oglejskega zvonika. Ob goriškem nadškofu Dinu De Antoniju se je zbral velik duhovniški zbor, poleg slovenskih duhovnikov iz goriške nadškofije pa je bilo veliko mladih duhovnikov iz Slovenije, saj je g. Mirko Butkovič teološke študije dokončal v ljubljanskem bogoslovju. Slovesno petje v latinskem, italijanskem, furlanskem in slovenskem jeziku se je prepletalo z bogoslužnim obredom v več jezikih, ki na najlepši način govorijo o tem, kaj je oglejski duh. Ko je msgr. Dino De Antoni poklical po imenu duhovniške kandidate, so ti odgovorili, da so pripravljene za duhovništvo, in so stopili pred oltar. Povedal jim je, naj bodo za dar duhovništva hvaležni, in poudaril, da ga prejemajo v letu duhovniških poklicev in ob 150. obletnici smrti arškega župnika, ki je s svojo vero, zaupanjem v Boga in z zglednim življenjem postal vzor vsem duhovnikom. Glavne značilnosti duhovniške zvestobe so, po besedah nadškofa, človeška zrelost, duhovnost, apostolstvo in intelektualna zrelost. Dolžnost duhovnika pa je biti človek in zvest Bogu. Posvetitvi in polaganju rok je sledil gromek aplavz, ki je segel visoko pod ladijski strop bazilike.

G. Mirko Butkovič je pel novo mašo v nedeljo, 12. julija, na Mirenskem Gradu. To je bil praznik vse goriške Cerkve, vasi sovođenjske župnije, kjer je g. Mirko bil v pomoč pri pastoralnem delu, pa tudi mirenske župnije, na katero je na poseben način navezan. Tridesetletni g. Butkovič, po rodu iz Tržiča, ki je začel bogoslovje v Trstu in ga dopolnil v Ljubljani, je tudi z odliko diplomiran organist in velik ljubitelj sakralne glasbe. V Marijino svetišče nad Mirnom je stopil v sprevodu več kot dvajsetih sobratov z obeh strani meje. V imenu združenega pevskega zbora Miren-Rupa-Peč, ki je pod vodstvom Gregorja Klančiča odpel skrbno izbrane pesmi, ga je Andrej Budin sprejel kot »Božji dar«. G. Mirka je nagovoril tudi predstojnik skupnosti lazaristov na Mirenskem Gradu p. Zdravko Pogorelec, ki se mu je zahvalil za to, kar je doslej naredil.

Bogoslužna berila je v homiliji s preišljenimi in globokimi besedami povzel Butkovičev prijatelj g. Alesio Stasi. Danes slovesno obhajamo velik praznik, je rekel; kot Cerkev se silno veselimo dogodka, moramo pa priznati, da veselje ni popolno, saj nas skrbi pomanjkanje novih duhovnih poklicev. Ne primanjkujejo samo ti, »primanjkuje nam splošne vzgoje v trdnih odločitvah in trajnih izbirah v življenju mladih«, je zatrdil. Če bo naša vera trdna, če bomo vztrajno molili, če bomo mladi rod vzgajali k neomajnosti evangeljske resnice, nas Bog nikdar ne bo zapustil. Vsak človek je nemiren iskalec, vanj je od vsega začetka položena iskra, želja po resnici, po iskanju prave poti. Brez poglobljenosti, notranjega miru in molitve ne moremo dojemati tistih Božjih namigov, ki se razodevajo v vsakdanjih dogodkih. To resnico je v svojem življenju zaznal tudi novomašnik. »V Kristusu je spoznal odtis Božjega obstoja«. Iz srca je g. Stasi povedal prijatelju, da »biti duhovnik danes ni lahko, a lahko postane edinstveno lepo, odrešujoče zate in za tiste, ki se ti bodo zaupali«. Za novomašno podobico je g. Butkovič izbral zadnje besede iz Matejevega evangelija »Jaz sem z vami vse dni do konca sveta«. V tej luči je pridigar pozval novomašnika, naj bo tudi on odtis Kristusove navzočnosti. Včasih ne bo lahko, »včasih se ti bo zdelo, da Bog molči«, toda Božja znamenja boš našel »v tihoti, pa tudi v vedrini prijateljskih odnosov«. Spodbudil ga je tudi, naj bo vedno resnično zvest služabnik živega kruha, »ki ga boš delil vsem, otrokom, materam, očetom, potrebnim, bolnim, ostarelim«. Tedaj boš »znamenje Božje bližine, ki ga naš svet tako potrebuje«.

Po novomašnem blagoslovu se je bogoslužje nadaljevalo ob mogočnem petju. Tik pred koncem maše se je g. Mirko zahvalil navzočim in jih pozval k molitvi za duhovniške poklice. »Samo če bomo imeli še duhovnike, bo Jezus Kristus lahko prisoten med nami«. Praznovanje se je nadaljevalo v bližnji Rupski na prireditvenem prostoru PD Rupa-Peč, sklenilo pa v rupenski cerkvi, vhod katere je krasil slavolok s cvetjem in napisom Novomašnik, bod' pozdravljen. Novomašnik in verniki so se za veliki dar nove maše zahvalili z večericami s petimi litanijami in zahvalno pesmijo.

Novo mašo je g. Butkovič ponovil 19. julija v cerkvi sv. Mihaela na Vrhu sv. Mihaela, pa tudi v cerkvi sv. Nikolaja in Pavla v Trziču, v Arisu, na Peči, v Rupski, Gabrjah, Mavhinjah in Ronkah.

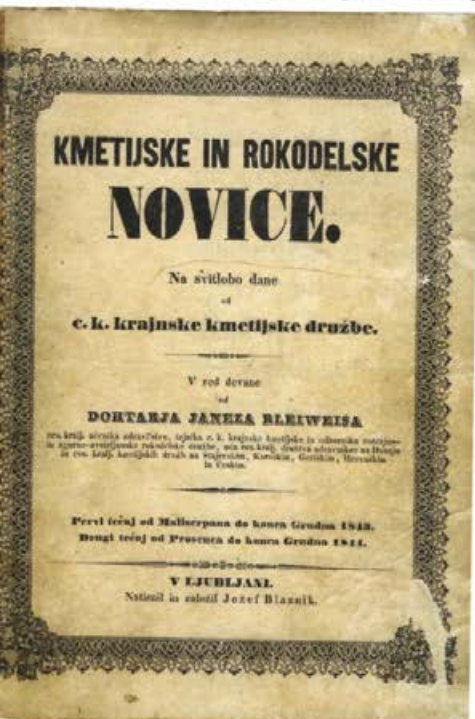
Stane Granda

OB 200-LETNICI PRVE OMEMBE SLOVENIJE

V pismu Janeza Nepomuka Primica (1785-1823), našega prvega višješolskega učitelja za slovenski jezik na katedri za našo materinščino, ki je bila ustanovljena 1811. leta v Gradcu, Valentinu Vodniku 13. novembra 1810 stoji stavek: »moji Shtajarski Slovenzi so na vakanzah sa Slovenio malo naberali...«. V tej, ne povsem jasni besedni zvezi, ki je originalno napisana v bohoričici, se prvič omenja ime domovine

Slovencev v slovenskem jeziku. V tisku se je beseda Slovenija prvič pojavila 1844, ko so Bleiweisove Novice objavile pesem Ivana Vesela Koseskega Slovenja presvitlimu, premilostljivimu gospodu in cesarju Ferdinandu Pervimu, ob veselim dohodu njih veličanstva v Ljubljano.

V zvezi s prvo omembo Slovenije se pojavljajo številna vprašanja. Kot prvo bi skušali rešiti glede poimenovanja njenih prebivalcev. Temeljni problem je v tem, da se je slovensko zapisovanje samopoimenovanja pojavilo pozno, pa še takrat so izobraženci, ki so uporabljali latinski, nemški ali italijanski jezik uporabljali že stare uveljavljene strokovne termine v svojem jeziku in tudi za nove iskali paralele v preteklosti. Zato so jim bili bližje izrazi Vendi in podobne izpeljanke, ki izhajajo iz starega nemškega poimenovanja slovanskih sosedov, ali pa so jih enostavno poimenovali po pokrajinskih oznakah: Karantanci so prebivalci Ka-

rantanije. Zato so morali pripisati, da so večinsko Slovani, kar moramo razumeti kot Slovenci. Italijani oziroma zahodni romanski sosodje so za naše prednike vse do slovenske osamosvojitve običajno uporabljali oznako Slavi, kar sicer pomeni Slovane. Ker pa ob teh omembah omenjajo Hrvate, Čehe, Moravane..., je jasno, da jim ta izraz, vsaj v slovenskem sosodstvu, pomeni Slovence.

Po doslej znanih podatkih se Slovenec, natančneje Slovenka, prvič omenja v 14. stoletju. V naslednjem in še kasneje, zlasti v času protestantizma, je ta termin vse pogostejši. Kot vse kaže, je bil najbolj trdoživ oziroma ni sploh nikoli izšel iz običajne rabe pri Prekmurcih, kar se še danes sliši pri Porabskih Slovencih. Tudi kasneje je bil očitno bolj navzoč pri Štajerskih in Koroških Slovencih. Tu so se kot prebivalci dežel med seboj ločevali na Slovence in Nemce, med tem ko na Kranjskem (in Goriškem) to ni bil problem, ker je bila velika večina slovenska in je pomenila deželna pripadnost tudi jezikovno oziroma nacionalno. Nasploh moramo pri domačem in mednarodnem utrjevanju oznake Slovenec posebno izpostaviti zasluge koroškega pesnika, jezikoslovca, duhovnika in narodnega buditelja Urbana Jarnika (1784-1844). Mož, ki sta ga spoštovala tako France Prešeren kot Anton Martin Slomšek, ima velike zasluge za slovenstvo. Pojem Slovenec oziroma Slovenci namesto Winden ali Wenden je uspel vsiliti svojim nemško orientiranim sodeželanom. Prvi in to že 1826. leta je v posebni nemško pisani razpravi opozoril na proces stalne germanizacije koroških Slovencev. Mimogrede, dve njegovii, v nemški jezik prevedeni pesmi, je uglasbil Franz Schubert.

Drugo vprašanje, ki ga danes izpostavljajo nekateri mlajši slovenski zgodovinarji, je vprašanje odnosa med slovensko in deželno zavestjo. Nastanek dežel je pri Slovencih potekal nekako do 1500 oziroma se je Istra izoblikovala šele po letu 1813 oziroma ob koncu napoleonskih vojn. Koliko je bila pri nas prisotna in močna deželna zavest, je veliko vprašanje. Njen nosilec, zagovornik, razširjevalec in utrjevalec je bilo plemstvo, ki jo je rabilo zlasti v boju proti vladarjevemu absolutizmu. Znano je bilo, da je plemstvo, prav v imenu deželne zavesti, bilo pripravljeno sprejemati tudi slovenski jezik in v njem izraženo kulturo. Ni bil oče Anastazija Grüna oziroma grofa Antona Aleksandra Auersperga edini plemič, ki se je deklariral za Slovenca. Pri knezih Auerspergih, ki so vladali na Kočevskem, je bilo aktivno obvladanje slovenskega jezika obvezno. Podobno vemo za Windischgraetze, Attemse, Barbote, Zoise... nenazadnje jih je k temu sililo tudi praktično življenje in delo v slovenskem okolju, kjer si pač z nemškim jezikom v komunikaciji s Slovenci niso mogli pomagati.

Del slovenskih zgodovinarjev je pod močnim avstrijskim vplivom in ti poudarjajo, da je bila pri nas deželna zavest močnejša od narodne oziroma občutka jezikovne pripadnosti. Ob tem moramo poudariti, da tudi beseda narod nima trajne vsebine in jo moramo smiselno rabiti glede na čas in prostor. Dejstvo je, da je še Trubar zatrjeval, da je več kot poldrugo desetletje deloval v slovenskih (!) deželah, opozorili smo že, da je bil pojem Slovenec, slovensko, veliko bolj živ na Štajerskem in Koroškem kot drugod. Nenazadnje. Slovenci imamo svojo povsem jasno narodno in politično identiteto že pred letom 1848, skupna avstrijska zavest je pri Avstrijcih prevladala šele po letu 1930. Dotlej so bili pripravljani biti le prebivalci habsburških dežel ali Nemci. Z zgoraj omenjenimi vprašanji povezujemo običajno tudi vprašanje, od kdaj lahko govorimo o Slovencih kot narodu. Na splošno je odgovor povezan z vprašanjem, iz katere definicije naroda izhajamo. Vsaka definicija je stvar dogovora, ne svete resnice. Osebo mi je nevzdržna trditev, da smo Slovenci šele z lastno državo postali nacija. Izhaja iz anglosaškega sveta, ne naše zgodovinske realnosti. Slovence so kot nacijo (Nation) označevali že leta 1848. Nedvomno Slovenci kot večina nismo nikoli izgubili občutka jezikovne slovenske skupnosti, potrjujejo jo že pred letom 1000 Brižinski spomeniki, čeprav je bila v različnih krajih in časih različna. Bila je toliko močna, da jo je morala sprejeti tudi Cerkev, ki je naš jezik morala upoštevati pri dušnopastirskem delu. Poudarjanje Cirila in Metoda, vsaj od škofa Hrena oziroma katoliške obnove dalje, izraža slovensko katoliško identiteto. Nasploh moramo zapisati, da se nekateri pri presoji slovenske preteklosti, zlasti slovenske samobitnosti, preveč ozirajo na tuje, premalo izhajajo iz študija slovenskih razmer. Bojijo se, kaj bodo rekli tujci, bojijo se očitkov nacionalizma (koga ogroža?) in zato še bolj pretiravajo s slovenskim samozaničevanjem in samoponiževanjem, ki je rak rana slovenskega narodnega značaja.

V kulturnem svetu je običaj, da se, zlasti izobraženci, za vsako besedo sprašujejo, od kod izvira in kdaj se prvič omenja. To še toliko bolj velja za ozemlje nekega naroda. Spomnimo se samo, kakšne prireditve so organizirali naši avstrijski sosedje 1996. leta, ko so se spominjali prve omembe Avstrije. Res je, da so se oni spominjali 1000-letnice, toda to bistva ne spreminja. Pri nas Slovencih ni tega običaja. Velika večina gornjih letnic ne pozna. Vzrokov za to je verjetno več. Poglavitni bo ta, da Slovenci vse do naše osamosvojitve nismo imeli lastne države, še več, Slovenija kot uradno poimenovanje s Slovenci naseljenega ozemlja, je vse do leta 1918 bila politični cilj, ideal, politični program, ne pa realnost. Obstajala ni ne v geografiji ne v upravi ne v zgodovini. Temu dejstvu tudi v naslednjih deset-

letjih, zaradi jugoslovanskega okvira v katerem so živeli Slovenci, niso namenjali pozornosti, čeprav ga je že v začetku tridesetih let prejšnjega stoletja odkril France Kidrič, ko je pripravljajal za objavo Primičevo korespondenco, ki je izšla 1934. leta. Mnogi so kot prvo omembo šteli pesem Valentina Vodnika Ilirija zveličana iz let 1816/17, ko omenja »mat' stara Slovenja«. Čeprav je bila pesem prvič objavljena 1859. leta, so jo očitno mnogi poznali. Zanimivo je dejstvo, da se pojem Jugoslavija prvič omenja več kot desetletje kasneje. Verjetno tudi zato niso omenjali starosti Slovenije, ker je morala biti Jugoslavija, pa naj bo kraljeva ali komunistična, pred njo.

O tem, zakaj je bila beseda Slovenija tako pozno zapisana, še ni enotnega mnenja. Zaenkrat sem prepričan, da izhaja iz nekdanjega skupnega poimenovanja ozemlja, ki so ga naselili naši slovanski predniki in je segalo od današnje Slovaške na vzhodu, preko Panonije in Slavonije, prvotno večinsko s Slovenci naseljenega ozemlja, do Furlanije, kjer se Beneška Slovenija omenja že v 14. stoletju. Kasnejše zgodovinsko dogajanje nas je ločilo, Slovaki in Slavonci so prišli pod Ogrsko, mi pod Habsburžane. Še preden so oni utrdili svojo oblast, so nas zgodovinski procesi, predvsem prizadevanja plemstva za kar največjo avtonomijo proti osrednjemu vladarju, razdelila na dežele, po katerih naj bi bili Štajerci, Korošci, Kranjci, Tržačani, Goričani in Istrani. Poleg njih še ločeno Beneški Slovenci in Rezijani pod Benetkami in Prekmurci pod Madžari. Prvi so se združili z ostalimi Slovenci 1797. leta s koncem Beneške republike in ostali povezani do 1866, ko so prišli pod Italijo, drugi šele leta 1918. Svojevrsten čudež je, kako so oboji lahko ohranili slovensko identiteto. Slovenci namreč vse do leta 1919, ko je nastala slovenska univerza, nismo imeli nekega osrednjega slovenskega organa oziroma inštitucije, ki bi bdel nad slovenstvom. Kolikor sta to mogli, sta to funkcijo opravljali 1851. leta ustanovljena Mohorjeva družba kot prva vese-slovenska organizacija, za njo Slovenska Matica in še nekatere druge slovenske inštitucije oziroma društva, na primer društvo slovenskih pravnikov, in pred koncem razpada Avstro-Ogrske tudi vseslovenske stranke.

Okoli besede Slovenija, mogoče je bila prvotna oblika Slovenja, že v času prve omembe leta 1810 ni bilo nejasnosti, kar dokazuje le malo mlajše pismo Urbana Jarnika. Drugače je s pojmom Slovenec, ki so ga nekateri uporabljali tudi za Slovana in je mnogokrat šele iz stavčne zveze treba ugotoviti, kaj ima nekdo v mislih. Da je bilo takratnim vidnejšim Slovencem slovensko ozemlje znano, je vedel Anton Tomaž Linhart, je med drugimi nakazal tudi Valentin Vodnik 1806. leta, ko je zbiral besedni zaklad za nameravani slovar med Slovenci »med gornjo Dravo, Savo, Kolpo, tržaškim zalivom in Sočo«. Tudi on je rabil oznako slovenske dežele, ki jo poznamo še od Trubarja.

Če povzamemo po prof. dr. Janezu Höflerju, ki je zapisal, da Trubarjeva inavguracija Slovencev z znamenitim nagovorom »lubi Slovenci« ni bila prava inavguracija, ampak »posledica nekega obstoječega položaja, ki sega v srednji vek«, lahko to, tudi na podlagi njegovih in drugih argumentov raztegnemo na besedo Slovenija. Že v 13. stoletju poznamo oznake nekaterih mož kot slovenske, nenazadnje se že 1174. leta omenja Slovenj Gradec.. poglavitni problem je v tem, kaj pomeni latinska beseda Sclavonia ali Slavonia v povezavi z našimi kraji. Zakaj na primer ležijo kartuzije Žiče, Jurklošter in Bistra v Slavoniji, ki je očitno skupno ime za (slovenski del) Štajersko in Kranjsko? Notar Burchard iz Kölna je 1161 prehodil kraje na Koroškem, Kranjskem, v Istri, dve marki in druge predele ozemlja, ki ga označuje kot Sclavenia. Vemo, da so Brežice ležale v Sclavoniji, prav tako Tržič, Kamnik... Avtorji, kot že omenjeni J. Höfler, J. Rotar, I. Grdina, J. Müller in drugi navajajo še številne druge primere, ki nam kažejo na rabo besed Slovenija, slovenski, Slovenec v latinskem in nemškem jeziku. Eden izmed problemov takratnega časa in takratnih zapisov je v tem, da so zlasti humanisti aktualne označbe narodov radi označevali z onimi iz antike, kar je vplivalo na razne ilirske oznake in podobno. Seveda imajo tudi nasprotniki tovrstnih interpretacij nekatere svoje argumente. Njihova šibkost pa je v tem, da skušajo zlasti latinske slovenske oznake prevajati dobessedno, ne pa smiselno, da raje napišejo, da na današnjem slovenskem ozemlju živijo Slovani kot Slovenci in da so se njihovi problemi s slovenstvom pojavili predvsem šele po slovenski osamosvojitvi, kar pa načenja že druga vprašanja. Očitno je bila oznaka slovenski v zgodovini bolj trdoživa kot Slovenija. Naši predniki so se zavedali, da govorijo slovensko, vse bolj pa je tonilo v pozabo vedenje o Sloveniji kot neki starejši oznaki s Slovenci naseljenega ozemlja, ki pa je zlasti v novem veku izginjala. Ne Primic ne Vodnik ne Jarnik ne Vertovec ne Majar in tudi ne Koseski se je niso izmislili. Ni bila prepovedana, sicer je Bleiweis ne bi natisnil. Verjetno je bilo nekaj starega, ljudskega, vendar pa pristnega, kar so naši veliki narodni buditelji, tudi na podlagi spoznanj slovenskih slovničarjev, kot so bili Kopitar, Metelko in drugi, obudili k življenju. Prešeren je njeno vsebino poznal, je pa verjetno ravno zaradi svojih pogledov na kulturo, ni zapisal.

Ali so oživitve oznake Slovenija na prelomu 18. v 19. stoletje vzpodbudile jožefinske reforme, zlasti njegova uvedba nemškega kot uradnega jezika, naraščanje nacionalne zavesti ob vojnah z Napoleonom, bo potrebno še raziskati. Dejstvo je, da se je Slovencev hitro oprijela. Že Slomšek je v začetku dvajsetih let v nagovoru celovškim bogoslovcem zahteval kot Slovenec en rod, eno hišo, en jezik, kar je mogoče razumeti tudi kot najzgodnejšo zahte-

vo združene Slovenije, ne da bi bila konkretno imenovana. Ni slučajno na dan nove maše 26.9.1824 zapisal: »Slovenitatem excole in Dei honorem ac eius salute«, kar je Ivan Florjanc prevedel: Slovenstvo neguj v božjo čast in njegov blagor (razumljiveje: Neguj slovenstvo v njegov blagor in božjo čast!). Od doslej znane prve omembe Slovenija je ta postala simbol zahteve po politični združitvi s Slovenci naseljenega ozemlja, kjer naj bi Slovenci sami upravljali s svojim ozemljem na slovenskem ozemlju tako, da bi jim bil zagotovljen lasten in neomejen kulturni razvoj, oziroma tako, kot živijo Nemci na Nemškem ali Lahi na Laškem, kot je rekel Matija Majar-Ziljski. Kot vemo, je slovensko ozemlje prav za te potrebe prvi geografsko očrtal Peter Kozler. Leta 2009 je poteklo 160 let od prvega odtisa njegovega zemljevida, katerega izdaja se je zaradi nagajanja oblasti zavlekla v leto 1861. Brez slovenske zvestobe materinščini in dolžnosti delati za narod, ki so jo čutili od najbolj preprostih ljudi, ki so ohranjali ljudsko izročilo, preko raznih bukovnikov in avtorjev slovenskih prekmurskih pesmaric, številnih duhovnikov in kasneje drugih izobražencev, velikih jezikoslovcev, kot sta bila Jernej Kopitar in Fran Miklošič, skratka vseh, ki jim je bilo slovenstvo vrednota, za katero se spleča tudi žrtvovati, ne bi bilo slovenskega narodnega programa, ki je bil prvič javno predstavljen 1848. leta. Z njim smo si Slovenci naložili trajno, sladko, vendar kljub vsemu izjemno težko breme, ki ga nobena politična opredelitev, ki se je označevala kot slovenska in je to hotela v resnici biti, ni mogla ignorirati. Uresničiti ga je bilo mogoče le v nekih globalnih evropskih spremembah. Kar je bilo zamujenega v letih 1918 in 1945, je bilo udejanjeno ob evropskem zlomu komunizma. Za uresničitev samostojne Slovenije je očitno predpogoj zmagoslavje demokracije.

Slovenci zaradi dejstva, da v zgodovini vse do leta 1991 nismo imeli mednarodno priznane lastne države, naše zgodovine v nekaterih pogledih ne moremo primerjati z drugimi. Prav zato pa imamo vrsto posebnih zgodovinskih vprašanj, tudi iz najstarejše zgodovine, ki še kako zaslužijo nove študije in obravnave. Naši strokovni predniki, od Franca Kosa (1853 – 1924) dalje, so nam zapustili bogato dediščino, ki je ne velja samo sumničiti, ampak tudi na njej graditi. Kako smo zmogli Slovenci poldrugo stoletje stati in obstati kot jezikovna skupnost oziroma narod, ne da bi pri tem uživali naklonjenost ali zaščito svetnih in cerkvenih oblasti, še vedno ni zadovoljivo pojasnjeno. Dvestoletnica prve slovenske omembe Slovenija je lahko v iskanju novih odgovorov velika vzpodbuda.

*Skupni prispevek v koledarjih Celjske,
Celovške in Goriške Mohorjeve družbe*

Nace Novak

OB 100. OBLETNICI PRVEGA SLOVENSKEGA POLETA Z MOTORNIM LETALOM

Novogoričani in Goričani so bratoma Rusjan izkazali zasluženno pozornost

Čeprav je Edvard Rusjan kot prvi Slovenec z motornim letalom na letališču na Rojah pri Gorici poletel 25. novembra 1909, so se na novogoriški mestni občini 100. obletnici tega velikega in pomembnega dogodka poklonili že v začetku septembra, saj je bila glavna teža občinskega praznika posvečena prav podvigu dveh pogumnih in vizionar-skih bratov iz Gorice. Starejši Josip se je rodil v Trstu 23. septembra 1884, dve leti kasneje, 6. julija 1886, pa se je tam rodil tudi Edvard. V družini se je

rodilo še sedem otrok. Očetova delavnica za izdelovanje sodov je bila tista, kjer sta se začela brata Rusjan, ki sta že kot otroka navdušeno izdelovala letalske modele, učiti za svoje bodoče podvige. Kasneje sta svoje znanje seveda nadgrajevala, kar pa glede na takratne razmere, ko je bil pretok informacij še precej omejen, ni bilo lahko, zato je njun prispevek k razvoju še toliko bolj cenjen. S prvim letalom, t.i. Edo 1, se je uspelo Edvardu 25. novembra pred stotimi leti dvigniti dva metra od tal in preleteti šestdeset metrov, kar velja za prvi slovenski polet z motornim letalom. Brata sta ob pomoči sorodnikov, prijateljev in sodelavcev v slabem letu izdelala še nekaj letal, zadnje pa je nosilo oznako Eda 7. S konstruiranjem letal sta skupaj z družabnikom Mihajlom Merčepom nadaljevala v Zagrebu, 9. januarja 1911 pa je bil za Edvarda usoden predstavitveni let v Beogradu, med katerim je letalo zaradi močnega sunka vetra strmoglavilo.

Na Mestni občini so se na prireditve, katerih vrhunec je bil osredotočen na petek in soboto, 4. in 5. septembra, pripravljali kar celo leto. Pri tem so pogrešali sodelovanje Letalske zveze Slovenije ter goriške občine, zato pa so bili veseli odziva aeroklubov in še nekaterih društev z obeh strani meje ter Goriške pokrajine. Uvodni dogodek prireditev je bila slovesnost, ki je v petek, 4. septembra, potekala v Slovenskem narodnem gledališču v Novi Gorici, v okviru katere je bil na ogled tudi dokumentarno igrani film *Leteča brata Rusjan* režiserja Borisa Palčiča. »V mestni občini sledimo poti znanja in napredka, novih idej in drznih rešitev. V teh hotenjih se zgledujemo po pogumnih možeh iz naše preteklosti. Med njimi sta zagotovo tudi brata Rusjan, ki s svojo neprecenljivo tehnično in človeško dediščino navdihujeta mlade rodove, s svojo življenjsko filozofijo 'biti vizionar in biti pred časom' pa tudi vsem nam dajeta trdno izhodišče in močno motivacijo pri oblikovanju naših vrednot in postavljanju naših ciljev,« je dan kasneje na dopoldanski slavnostni seji mestnega sveta ob občinskem prazniku povedal župan Mirko Brulc. Slavnostno sejo je zaznamovalo tudi svojevrstno presenečenje, za katerega je poskrbel Antonio Russo iz goriškega aerokluba, ki že od leta 1951 izdeluje miniatura letala. Eno takih, težko le 3,5 gramov, ki je za seboj vlekel napis »Viva 100 let Rusjanov«, je poletelo nad udeleženci slavnostne seje in poželo bučen aplavz. V avli mestne hiše je seji sledila še otvoritev razstave z naslovom 100 let brnenja na goriškem nebu avtorja

Srečka Gombača, dobrega poznavalca življenja in dela bratov Rusjan, ki je na to temo napisal tudi knjigo. Tako kot vseh ostalih prireditev se je tudi odprtja razstave udeležila nečakinja bratov Rusjan Grazia Rusjan. »Do pred kratkim se je govorilo le o Edvardu, moj nono pa mi je vedno govoril, da sta delala oba s Pepijem (op.p. vzdevek starejšega brata Josipa). Že leta 1999 sem si zadala nalogo, da je treba v zgodovino pravičneje umestiti tudi vlogo Edvar-

Tomaž Meze in Grazia Rusjan
na goriških Rojah (fotografiji: Nace Novak)

dovega starejšega brata, »je ob tej priložnosti povedala Rusjanova, ki je med pripravami na prireditve pojasnila, da so bile njene sanje, da bi še enkrat videla leteti letalo svojih stricev. To se ji je uresničilo na popoldanski osrednji prireditvi, poimenovani Vrnitev domov na letališču na Rojah. Zaradi premočnega vetra je prvotni načrt o tem, da bi replika Ede 5 v spremstvu več kot dvajsetih letal različnih aero klubov poletela proti Rojam z ajdovskega letališča, sicer padel v vodo, po zaslugi pilota Tomaža Mezeta pa se replika petega letala, ki sta ga izdelala brata Rusjan in so ga ob tej priložnosti na Roje vseeno pripeljali, za nekaj deset metrov le vzdignila v nebo, in to kar dvakrat. S tem je postal Meze, ki je letalo pilotiral, opravljen kot piloti pred stotimi leti, veliki junak številnih obiskovalcev prireditve, na kateri so odkrili tudi spomenik v počastitev bratov Rusjan, ki so ga na pobudo društva skultura izdelali dijaki šole mozaika iz Spilimberga in likovne akademije iz Ljubljane. V bližnjem hangarju je bila na ogled tudi razstava o bratih Rusjan. »Izredno sem presenečen, da je Edvardu Rusjanu uspelo poleteti, saj je bil pravzaprav čisti laik na področju konstrukcije, aerodinamike in pilotaže. Ko sem sam prvič sedel v repliko Ede 5, sem imel za seboj okrog štiri tisoč ur letenja, pa sem imel kljub temu kar nekaj težav ali pa vsaj 'rešpekt' do tega letala,« je med obema poletoma povedal Meze. Čeprav se je nadejal, da bo lahko ob naklonjenem vremenu polet od Ajdovščine do Roj izvedel teden dni kasneje, se to zaradi burje ni zgodilo, tako da so se morali organizatorji prireditve zadovoljiti z obema kratkima poletoma, ki sta Edo 5 simbolično pripeljala domov. Glede na to, da je Edvard Rusjan 25. novembra 1909 izvedel skoraj identičen polet, kot Meze dvakrat, pa je to zadostovalo za dostojno obeležitev okroglega jubileja. Tako je bilo mogoče zaključiti ob vzdušju, ki je vladalo med množico na Rojah in ob pogledu na zadovoljen izraz na obrazu Grazie Rusjan, ki se je pilotu še posebej toplo zahvalila za pogum, da se je kljub tveganju zaradi vetra vendarle odlepil od tal in s tem dodal piko na i prireditvam, ki so zaznamovale veliki dogodek in od katerih so se nekatere na obeh straneh meje nadaljevale tudi po »Vrnitvi domov« na Rojah.

Branko Marušič

OB STOLETNICI ZADNJEGA DRŽAVNEGA LJUDSKEGA ŠTETJA V AVSTRIJSKEM PRIMORJU

Avstrijska država je prvo moderno uradno štetje prebivalstva izvedla leta 1857. Od leta 1869 dalje so se popisi izvajali vsakih deset let s kritičnim datumom 31. december. Takih popisov je bilo v celoti pet. Zadnji, ki se ga bomo spomnili ob stoletnici, je nosil datum 31. december 1910. Štetja so popisovala prisotno prebivalstvo. Od leta 1880 dalje pa so popisi poleg drugega vsebovali tudi rubriko o občevalnem/pogovornem jeziku. Tako je bilo mogoče potlej ugotavljati tudi narodnostni sestav prebivalstva v državi, čeravno tako vprašanje ni dajalo zelo natančnih rezultatov, saj je šlo za posredno pot pri ugotavljanju narodnostnega stanja. Slovenci so bili kritični do takega načina štetja pa tudi drugi slovanski narodi monarhije, da so zlasti pred štetjem leta 1910, bolj kot pri predhodnih, zahtevali ukinitvev rubrike *občevalni jezik (lingua d'uso, Umgangssprache)* in uvedbo nove *narodnost* ali *materni jezik*. Razprave o ugotavljanju narodnosti so se odvijale tudi v avstrijskem parlamentu, kjer so se proti obstoječemu vprašanju o občevalnem jeziku zavzemali zlasti Čehi. Nemci, Poljaki in Italijani so v razpravah ostajali pri občevalnem jeziku. Slovenci pa tudi drugi narodi monarhije so sodili, da ugotavljanje po obstoječem kriteriju ne bi prikazalo prave podobe na narodnostno mešanih ozemljih. Pri tem so zlasti opozarjali na zlorabe, ki bi jih mogli zagrešiti izvajalci štetja. Razen na Kranjskem je bilo v vseh preostalih deželah, kjer so živeli Slovenci – Koroška, Štajerska, Goriško-Gradiška, Trst in Istra – veliko razlogov, da bi prišlo do zlorab v škodo Slovencev. Še najbolj na Primorskem, v Avstrijskem primorju, kjer so želele mestne oblasti v Gorici in Trstu, zaradi političnih razlogov, zmanjšati število Slovencev v obeh mestih: »V Gorici se bojijo Slovencev; zato bodo sleparili, kar se bo dalo« (*Soča*, 3.2.1910). Podobna opozorila je objavljala ves slovenski tisk, še zlasti na Primorskem, in neprestano zahteval uvedbo kriterija *narodnost* ali pa *materni jezik* za ugotavljanje narodnostnega stanja. V boj za spremembo zakonodaje so poslegla tudi politična društva. Tržaško politično društvo Edinost je svoje nasprotovanje *občevalnemu jeziku* potrdilo tudi na svojem občnem zboru 4. aprila 1910. Kazalo je sprva, da bo tudi zaradi posredovanja državnega zbo-

ra (resolucija zbora naslovljena na vlado z dne 23.6.1910, da se poleg materinščine ugotavlja tudi narodnost) zakon o ljudskem štetju spremenil. Tega pa ni storila in 20. avgusta 1910 je minister za notranje zadeve odredil izvedbo ljudskega štetja, ohranjena je bila rubrika pogovornega jezika. V ministrskem ukazu je bilo zapisano, da »narodnost ni primeren temelj za statistično popisovanje in določanje konkretnih dejstev.« Prav tako tudi ne materinščina, ki jo »določajo pogosto tudi čisto slučajne okoliščine.«

Nespremenjeno rubriko o pogovornem jeziku je slovenska javnost na Primorskem sprejela z neodobravanjem: »Pri nas na Goriškem je treba takojšnjega obširnega dela, kajti Lahi v Gorici hočejo sedaj požreti še več Slovencev kot pred 10 leti« (*Soča*, 27.8.1910). Podobno je slovenska politika delovala tudi v Trstu. Slovenska javnost je bila tudi seznanjena z dogodki na Češkem ob štetju leta 1880, ko je naknadno zasebno ljudsko štetje ugotovilo 180.000 Čehov več od uradnega štetja (*Soča*, 6.9.1910).

V Trstu in Gorici so bili ustanovljeni posebni slovenski nadstrankarski odbori, ki naj bi bedeli nad potekom štetja in slovenske ljudi spodbujali, »da se ne daste izpodrinuti z zemlje vaših očetov in da prebiva tod od nekdanj slovenski rod, ki zahteva zase enakih pravic!« S temi besedami se je namreč končal večkrat objavljeni proglas *Deset zapovedi o ljudskem štetju za obmejne Slovence*. Slovenski tisk je polemiziral z italijanskim, saj je na primer *Il Piccolo* zapisal, da je za služkinjo, ki živi v Trstu, občevalni jezik tisti, ki se govori v družini, pri kateri prebiva. Tako tolmačenje je bilo v nasprotju z zakonodajo, ki je govorila, da se je potreba ogniti »vsakega zavajanja z načinom vprašanja ter vplivanja na odgovor na ta vprašanja« (*Soča*, 15.9.1910). Slovencem na Primorskem je pretila nevarnost, zlasti ker so štetje izvajali občinski uradniki. Na zborovanju pri Sv. Jakobu v Trstu 17. septembra 1910 je državni in deželni poslanec dr. Otokar Rybář izjavil, »da je ljudsko štetje pri nas politiško vprašanje« (*Soča*, 20.9.1910). V nedeljo, 2. oktobra 1910, je bilo podobno zborovanje v Gorici. Vodil ga je predsednik pripravljalnega odbora za ljudsko štetje dr. Peter Medvešček. Ob zaključku srečanja je prebral resolucijo, s katero so zborovalci ugotavljali, »da se bo vršilo prihodnje ljudsko štetje v Gorici nepristransko in zahtevajo v ta namen, da se odvzame goriškem magistratu vodstvo ljudskega štetja radi kričeih nepravilnosti in krivic, ki jih je ta zakrivil o priliki zadnjega ljudskega štetja« (*Soča*, 4.10.1910). Na občnem zboru tržaškega političnega društva Edinost, 9. oktobra 1910, so udeleženci protestirali zoper popisovanje po *občevalnem jeziku* in ugotavljali, da je prebivalstvo tržaške okolice že toliko zrelo, da ne potrebuje pomoči občinskih številnih komisarjev in da naj tako kot za mesto tudi za okolico velja štetje z naznanilnicami (popi-

snimi polami); tržaško namestništvo je taki zahtevi, kljub nasprotovanju tržaškega magistrata, ugodilo.

Velik del politične dejavnosti na Primorskem v letu 1910, zlasti v njegovi drugi polovici, je bil namenjen ljudskemu štetju. Temeljna skrb je bila posvečena zlasti Slovincem v mestih Gorica in Trst, da bodo pravilno izpolnili popisne liste, ki so jih začeli razdeljevati v drugi polovici meseca decembra. Še v času poteka štetja je *Soča*, 3. januarja 1911, ugotavljala: »Izvršeno je! Nobenega dvoma ni, da je bil te dni slovenski narod grozovito osleparjen z občevalnim jezikom pri ljudskem štetju!« Poznavalci razmer pri Slovincih so ocenjevali, da je v Gorici živelo med 12.000 in 13.000 Slovencev. Nepravilnosti pa so se izraziteje dogajale v Trstu v taki meri, da je poslanec Rýbarž interveniral pri cesarskem namestniku, ki je sodil, da bo dal »eventuelno ponoviti celo ljudsko štetje, ako bi se nezakonitosti nadaljevale ter bi se pokazalo, da so podatki o ljudskem štetju falzificirani« (*Soča*, 7.1.1911). Tržaški Slovenci pa so 8. januarja 1911, zbrani na protestnem shodu v Narodnem domu, zahtevali, da se štetje razveljavi ter »na novo izvrši neposredno in izključno od strani državnih oblasti« (*Edinost*, 9.1.1911).

Na Goriškem so se prvi rezultati štetja v posameznih občinah objavljali od začetka februarja 1911 dalje. Slovenci so čakali rezultate štetja v Gorici, prepričani, da je z nepravilnostmi posegel v štetje goriški magistrat. V Gorici so januarja opravili svoje delo revizorji, ki naj bi, po mnenju Slovencev, zmanjšali njih število v mestu: »Seveda izkazati v Gorici okoli 13.000 Slovencev, tega ne prenese goriški magistrat« (*Soča*, 31.1.1911). Slovenska javnost je dolgo čakala na rezultate štetja. Zanje je izvedela konec julija 1911. Izvajalci štetja so našeli 6.653 Slovencev, pravzaprav ljudi, ki so izjavili, da je njih pogovorni jezik slovenščina, 17.856 Italijanov, 2.077

ZA LJUDSKO ŠTETJE!!

Ljudsko štetje!

Pol. društvo „Edinost“

sklepuje za

prihodnjo nedeljo 8. januarja 1911.

ŠEST SHODOV

in sicer:

Ob 10. uri predpoldno:

1. V TRSTU v „Narodnem domu“.

Ob 3.30 popoldne:

2. V ROJANU v „Kons. društvu“.
3. Pri SV. IVANU v „Nar. domu“.
4. V KOLONJI pri Starem Matevžu.
5. V ROCOLU „Pri Lovecu“.
6. Pri SV. M. MAGD. „Pri Tiroleu“.

DNEVNI RED vseli shodov je:

Protest radi nepravilnosti pri ljudskem štetju

Slovenci! Tržačani!

Sklepih ki se dogajajo v daj v politiki ljudskega štetja, so taki da izrazijo naš odločni odgovor! Zatoj vsi mi shodi in shodini vsi svoje dolžnost! Pokazimo, da smo to, pokazimo, da se ne damo več slepariti in goljufati!

Ljudsko štetje!

Protest zaradi nepravilnosti pri ljudskem štetju

Nemcev, 87 Čehov, 59 srbohrvaško govorečih in 3 Madžare. Štetje leta 1910 je pokazalo, da je število Slovencev v Gorici naraslo od 4.754 na 6.653. Tako nizek prirastek je že na prvi pogled pokazal, da ljudsko štetje ni bilo izvedeno na primeren način.

Tudi v Trstu so zamujali z objavo rezultatov štetja. 20 januarja je državni poslanec dr. Rybarž naslovil na notranjega ministra interpelacijo, če je volja vlade, zaradi nepravilnosti pri štetju, uničiti dotedanji operat in zaukazati novo štetje pod okriljem vladnih organov. Minister je obljubil, da bo primer raziskal. Začasni rezultati so bili objavljeni konec meseca julija. V mestu, predmestjih in okolici so našli 141.509 ljudi z italijanskim, 37.845 s slovenskim in 9.239 z nemškim pogovornim jezikom. Podatki štetja seveda niso ustrezali dejanskemu stanju (poznavalci so predvidevali, da živi v Trstu od 70.000 do 80.000 Slovencev) tudi oziraje se na primerjavo z volilnimi rezultati. Zato je društvo Edinost začelo s postopkom, da se izvede revizija štetja. Vladni organi so se na zahtevo odzvali in z revizijo pričeli meseca septembra. Po opravljenem pregledu gradiva se je število Slovencev povečalo za 19.071, od 37.845 na 56.916, število Italijanov pa zmanjšalo za 23.154, tako da je število Italijanov znašalo 118.959. Povečalo se je tudi število Nemcev od 9.239 na 11.856. V Trstu je sledeč končnim uradnim rezultatom živelo v celoti 229.510 ljudi, med njimi 38.597 tujcev, srbohrvaško govorečih je bilo 2.403, drugih pa 779. Med 190.913 avstrijskimi državljani je bilo 62,3 odstotkov Italijanov, 29,31 odstotkov Slovencev, 6,21 odstotkov Nemcev. Revizija štetja v Trstu je bil eden izmed velikih političnih uspehov osrednjega političnega društva tržaških Slovencev.

Vest, da je vlada odobrila revizijo ljudskega štetja v Trstu, je pobudila Slovence na Goriškem, da zahtevajo, »pošteno revizijo, ki pokaže, da je Slovencev v Gorici nad 12.000« (*Soča*, 1.8.1911). Oktobra je bila revizija odobrena, Slovenci so vest sprejeli z olajšanjem: »Vedno je obveljalo povsodi, kar je hotel Lah. No, sedaj vendar enkrat tudi "šklaf" nekaj velja. Sedaj bodo šteti tudi Slovenci!« (*Soča*, 24. 10. 1911). V Gorici je bilo pred začetkom revizije nekaj javnih shodov, konec oktobra je bilo ponovno štetje opravljeno. Uradni rezultati so bili naslednji: v mestu je prebivalo 30.995 ljudi, med njimi 1.704 tujci, med 29.291 avstrijskimi državljani je bilo 14.812 Italijanov/ Ladincev oziroma Furlamov (50,05%), 10.790 Slovencev (36,83), 3.238 Nemcev (11,05%), 78 srbohrvaško govorečih in 378 drugih (Nemci, Čehi/Moravci/Slovaki, Poljaki, Ukrajinci, Romuni in Madžari). Število Slovencev v Gorici se ni povsem ujemalo s predvidevanji, ki so krožila v javnosti. Ocenjevali so, da je v Gorici živelo okoli 12.000 Slovencev. Revizija

je število slovensko govorečih povečala za 4.137 ali kar za 63,35%, v Trstu je odstotek povišanja glasov znašal 50,39%.

V celotni deželi Goriško-Gradiški je živel 260.721 prebivalcev, od tega 10.828 tujcev. Med avstrijskimi državljani je bilo 154.564 (59,28%) Slovencev, 90.119 Italijanov/ Ladincev oziroma Furlanov (36,06%), 4.486 (1,79%) Nemcev, srbohrvaško govorečih 187, drugih pa 544. Politični okraji Gorica, Sežana in Tolmin so bili povsem slovenski.

Drugačno statistično podobo je dala Istra. Tu je po štetju iz konca leta 1910 živel 403.566 ljudi, med njimi 17.103 tujcev. Med avstrijskimi državljani je bilo največ srbohrvaško govorečih, in sicer 168.184, nato Italijanov 147.417, Slovencev 55.134, Nemcev 12.735 in drugih 2.993. V političnem okraju Koper so prevladovali Italijani, v političnem kraju Voloska, kamor je sodil Podgrad, pa Hrvatje. V Kopru je živel 599 slovensko in srbohrvaško govorečih, predstavljali so slabih sedem odstotkov (6,98 %) mestnega prebivalstva. Med 7.379 mestnimi prebivalci Pirana je bilo le 7 slovensko oziroma srbohrvaško govorečih, v mestu Izola pa je med 6.101 Italijani govorilo slovensko ali srbohrvaško 40 prebivalcev.

Zadnje avstrijsko ljudsko štetje iz leta 1910 je zelo značilen in pomemben dogodek iz politične zgodovine Slovencev na Primorskem oziroma v Avstrijskem Primorju. Značilen je zaradi ravnanja mestnih oblasti, ki so štetje izvajale. Pomemben pa zato, ker predstavlja politično zmago slovenskega prebivalstva, saj je oblast zaradi ugotovljenih nepravilnosti odredila revizijo štetja. V Avstrijskem Primorju je leta 1910 živel, sledeč uradni statistiki, 827.269 avstrijskih državljanov. Med njimi je bilo 356.495 Italijanov, 266.614 Slovencev, 170.773 srbohrvaško govorečih, 29.077 Nemcev in 4.310 ostalih. Slovencev in Hrvatov (tudi Srbov) je bilo skupaj 437.387 in so predstavljali 52,87 % prebivalstva, Italijani pa 43,09 %. Dr. Josip Vilfan, v času štetja predsednik društva Edinost, se je spominjal: »Tega štetja se vedno rad spominjam. Pomenil je velik uspeh za našo narodno stvar, bilo je pa tudi meni v veliko zadoščenje, saj je glavna teža vsega dela ležala na meni.« Štetje leta 1910 je služilo tako jugoslovanski kot italijanski strani za dokazno gradivo ob postavljanju ozemeljskih zahtev pri mirovnih pogajanjih tako po prvi kot po drugi svetovni vojni.

Vlasta Tul

SLOVENSKA STRAŽA PRED STO LETI NA GORIŠKEM

Za obmejna in narodnostno mešana območja so značilni večji ali manjši medsebojni spopadi na različnih področjih družbenega življenja. Na našem zahodnem robu slovenske poseljenosti so v obdobju habburške monarhije napetosti prišle do izraza zlasti med večinskimi Slovenci, gospodarsko močnejšimi Italijani in vladajočim nemško govorečim prebivalstvom. Svojo pripadnost in druge interese je prebivalstvo izkazovalo in uresničevalo z združevanjem v društva in združenja, ta so se od srede 19. stoletja naprej zelo razmahnila. Njihovo delo je poseglo na razna področja, eno od najpomembnejših je bilo tudi izobraževanje. Ker italijanska večina v mestu Gorici ni dovolila odprtja državnih slovenskih šol, so narodnjaki na čelu z dr. Antonom Gregorčičem ustanavljali zasebne slovenske šole in vrtce ter zanje tudi materialno skrbeli. Do leta 1910 je bilo v Gorici ustanovljenih že precej slovenskih zasebnih šol, ki jih je bilo potrebno vzdrževati. Največ jih je organiziralo in vodilo društvo Šolski dom, ki jih je prevzelo od političnega društva Sloga. Šole in vrtce je le-to ustanavljalo od leta 1883 do 1896. To društvo je sezidalo več šolskih zgradb. Za stavbami poimenovanimi Šolski dom leta 1898, Gregorčičev dom leta 1908 (v njem je od 1909 delovalo tudi slovensko moško javno učiteljsiše) in Mali dom leta 1906, je bila leta 1910 blagoslovljena že četrta šolska stavba imenovana Novi dom.(1) Goriški Slovenci so leta 1910 po dolgoletnih prizadevanjih in bojih pridobili slovenske paralelke na prej nemški klasični gimnaziji. Enako je uspelo tudi goriškim Italijanom. Po treh letih so iz te ustanove zrasle tri samostojne gimnazije.

Pripravnic za gimnazijo je delovala v Gregorčičevem domu.

Goriška je bila del slovenskega prostora, tu so delovala podobna društva kot drugod, le njihovo narodnoobrambno delo je bilo zaradi njene lege bolj poudarjeno. Leta 1886 je Gorica po zaslugi dr. Gregorčiča dobila podružnico Družbe svetega Cirila in Metoda, slovenske narodnoobrambne šolske organizacije. Značilno zanjo je bilo složno delovanje s Slogo in kasnejšim Šolskim domom. Čeprav je vzdrževala lastne šole in vrtce (Gorica, Krmin), je podpirala tudi ustanove Sloge oz. Šolskega doma.(2) V večini ostalih predelov slo-

venskega prostora so podružnice družbe svetega Cirila in Metoda predstavljale protiutež nemški zasebni organizaciji Deutscher Schulverein ustanovljeni leta 1880, na Goriškem pa so imeli Slovenci veliko več težav s prodrom Lege nazionale oziroma njene predhodnice leta 1886 ustanovljene Pro patria, ki naj bi varovala italijanske otroke pred nemško in južnoslovansko nevarnostjo. Ta organizacija je namreč ustanavljala vrtce tudi med slovenskim prebivalstvom (med drugim v Podgori, Pevmi, Devinu, Škednju, Neblem). Schulverein je sicer v Gorici ustanovila le šolo za otroke železničarskih otrok ob severnem kolodvoru.

Pojav političnih strank in njihova medsebojna razhajanja niso obšla Goriške. Politično življenje je odsevalo tudi v delovanju društev.

Po letu dni priprav v narodnoobrambnem odseku Slovenske krščansko-socialne zveze, je bilo 10. maja 1910 v Ljubljani ustanovljeno narodnoobrambno društvo Slovenska straža. Med pobudniki za ustanovitev je bil tudi dr. Anton Gregorčič. Novo društvo naj bi bilo protiutež leta 1885 ustanovljeni Družbi sv. Cirila in Metoda, ki je po letu 1907 iz pretežno slogaške nadstrankarske organizacije prešla v liberalne roke. Po mnenju katoliško usmerjenih Slovencev naj bi tudi premalo skrbela za obmejne Slovence, zlasti na Koroškem. Področje svojega delovanja je društvo želelo raztegniti tudi na Primorsko, pa med Beneške Slovence z ustanavljanjem knjižnic in celo med Slovence v Ameriki. Nastopalo je z geslom: *Pogumno na mejo pomoči nesimo! Naš narod pogube otmimo!*

List Slovenski gospodar je po ustanovitvi društva poročal: »Dve zvezdi vodnici bosta vodili našo organizacijo: ideja krščanstva in zvestoba do slovenske domovine in svitliga vladarja.«(3) List Straža pa je neposredno »kri-vdo« za ustanovitev novega narodnoobrambnega društva naprtil pritiskom oholih sosedov in nekorektnemu postopanju liberalcev.(4) V imenu Goričanov je ustanovni shod pozdravil dr. Anton Breclj, v imenu Tržačanov pa kaplan Anton Čok. Oba sta bila na glavni skupščini društva izvoljena v odbor. Na naslednjih vsakoletnih skupščinah so bili na volitvah izvoljeni Primorci poslanec Fon, vikar v Šempolaju Švara, kurat v Podgori Ciril Vuga in Jernej Kopač. Liberalno časopisje se je ostro odzvalo na ustanovitev društva in pozdravni govor dr. Breclja, ki naj bi poudarjal, »da je treba na Goriškem prej uničiti slovenske liberalce, potem pa šele laške irredentiste.«(5)

Namen društva je bil utemeljen v pravilih. V ospredje je postavljala obrambo slovenskega življa potom narodne izobrazbe in gmotne okrepitev ljudstva na katoliškem, narodnem in patriotskem temelju.(6) Da bi društvo lahko delovalo, je potrebovalo denar. Prispevali so ga ustanovni, redni in podporni člani, tako moški kot ženske. Z njim je podpiralo slovenske

nepolitične organizacije, razne izobraževalne ustanove, izobraževalno časopisje in knjige, kupovalo zemljišča in jih dajalo v zakup Slovincem.(7) Društvo je široko zastavilo svoje delovanje. Že takoj na začetku naj bi se ob pomoči bogoslovcev in drugega dijaštva vključilo v priprave na prihajajoče ljudsko štetje. Obremenjeno z ideološkim predznakom je velikokrat več ali prednostno usmerjalo svoje moči v boj z liberalnim taborom. Tudi odzivi liberalnega tabora niso bili prizanesljivi. V takratnem časopisju sta se obe strani obmetavali z omalovažujočimi komentarji, žaljivkami, posmehom. Žal se je tako krhala narodnoobrambna ost slovenskih društev, čeprav je narodnoobrambno delo potekalo po dveh tirih.

Poleg denarja, ki so ga v društveno blagajno prispevali člani s članarino, darili in volili, je Slovenska straža začela zbirati sredstva ob prodaji društvenega papirja, kave, srečk in vžigalic. V obtok je že kmalu poslala tudi narodne koleke. Pri tovrstnem zbiranju pomoči obmejnim Slovincem je prihajalo do konkurenčnih sporov z Družbo svetega Cirila in Metoda.

Sedež je bil v Ljubljani, društvo pa si je postavilo za cilj čimprejšnjo ustanovitev podružnice Slovenske straže v vsakem večjem slovenskem kraju. Prva taka podružnica je bila ustanovljena na Dunaju v krogu slovenskih študentov. Že v prvih dveh mesecih naj bi bilo ustanovljenih že 161 podružnic, večina na Štajerskem. K pristopu je v časopisnih objavah društvo vabilo Slovence vseh pokrajin. Časopis Gorica je tako vabilo objavil 4. junija 1910. Pravila društva Slovenska straža, ki so jih natisnili na sedežu v Ljubljani, so bila 21. junija 1910 potrjena za podružnice v naslednjih primorskih krajih: v Podgori, pri Sv. Ivanu, v Trstu, Gorici, Biljah, na Dobrovem, v Dornberku, Kromberku, Števerjanu in Cerknem, 30. junija 1910 v Mirnu, Biljani, Batujah in Bovcu, 2. julija 1910 v Črničah-Selu, 13. julija istega leta v Solkanu. 11. oktobra 1910 v Prvačini, 19. maja 1911 v Devinu,(8) pa tudi v Ajdovščini, Nabrežini in Šempetru pri Gorici. Leta 1914 jih na Goriškem delovalo šestnajst, na Tržaškem pa pet.(9)

Največjo pozornost je društvo ves čas izkazovalo izobraževanju ljudi, saj naj bi bila »analfabet in človek, ki sploh nima duševnih potreb, prva, ki utoneta v tuji povodnji.«(10) Društvo je podpiralo slovenska katoliška izobraževalna društva, njihove gledališke odre in domove, pa tudi delovanje Orlov na meji. Vzdrževali pa so tudi otroške vrtce v Sv. Križu, v Devinu, Podgori, Ločniku. V Gorici so tik pred vojno ustanovili vrtec v Kapucinski ulici. Za Božič je Slovenska straža obdarovala revne otroke slovenskih šol, pa tudi Dijaško mizo v Gorici. Podpirala je tudi Šolski dom in sirotišče. Bila je tudi podpornik Slovenske krščanske socialne zveze v Gorici, ki je vključevala in združevala številna katoliško usmerjena društva na

Goriškem. Pretežno v sodelovanju s slednjimi je na podeželju organizirala razna predavanja, tečaje, predstave. Te aktivnosti so sprožale v časopisju nasprotnega tabora številne odzive, na obeh straneh so se vrstili komentarji in polemike v bolj ali manj ostrih, tudi prav sovražnih tonih.

V enem od člankov v časniku Soča beremo pogojno spravljiv zapis, ko tajnik Družbe svetega Cirila in Metoda pravi, da ne nasprotuje ustanovitvi njihovi družbi konkurenčne Slovenske straže, saj naj bi imeli obe organizaciji ob meji dovolj dela. »Naj smatra Slov. straža za svojo nalogo, tekmovati z nami za narodne manjšine, in zadovoljni bomo vsi.«(11)

Obe organizaciji sta se poskušali vsestransko truditi za ohranitev slovenskega življa na naših mejah. Kljub razhajanjem je namreč podobno kot Slovenska straža tudi Družba svetega Cirila in Metoda poleg svojih ustanov podpirala šole in vrtce društva Šolski dom in Dijaško kuhinjo.

Dejstvo je, da Slovenska straža na našem območju po moči in pomenu ni mogla ne dohiteti ne prehiteti dlje časa delujoče in močno ukoreninjene Družbe svetega Cirila in Metoda. Je pa ob obravnavi narodnoobrambnega gibanja v obdobju pred prvo svetovno vojno ne moremo in ne smemo prezreti.

Ali ustanovitev narodnoobrambnega društva, ki si v svoj program postavi na vidno mesto boj proti svojim ideološkim nasprotnikom, lahko okrepi narodnoobrambno delo? Morda ga ne okrepi, ga pa gotovo popestri in obogati, ko gre za zdravo tekmovalnost. V kolesje družbenega življenja pritegne marsikaterega aktivnega člana ali podpornika, ki bi sicer ostal zunaj dogajanj, ne nazadnje pa naredi tudi kaj dobrega za skupnost.

LITERATURA:

- Fran Erjavce, Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928
- Forojuliensis, Goriško šolsko društvo Šolski dom, Luč 1929
- Andrej Vovko, Mal položi dar domovini na oltar, portret slovenske narodnoobrambne šolske organizacije Družbe sv. Cirila in Metoda 1885-1918, slovenska matica v Ljubljani, 1994
- Mateja Križan, Slovenska straža od ustanovitve do začetkov prve svetovne vojne, Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 2005, št. 1-2, str. 79-98

OPOMBE:

- 1) Gorica, 19.11.1910, št. 92, Novi dom
- 2) Andrej Vovko, Mal položi dar..., Slovenska matica v Ljubljani 1994, str. 29, 158.
- 3) Slovenski gospodar, Maribor 19.5.1910, Slovenska straža, str. 1
- 4) Straža, 13.5.1910, št. 54, Slovenska Straža ustanovljena.
- 5) Edinost, 13.5.1910, št. 132, Ustanovitev Slovenske straže.
- 6) Archivio di stato di Trieste, I.R. Luogotenenza del Litorale – Società 1814-1918, busta 7
- 7) Gorica, 4.6.1910, št. 44, »Slovenska straža« v Ljubljani
- 8) Archivio di stato di Trieste, I.R. Luogotenenza del Litorale – Società 1814-1918, busta 7,9,14
- 9) Slovenski gospodar, 12.2.1914, št. 7, Kako deluje Slovenska straža.
- 10) Priloga Slovenskemu gospodarju št. 45, 7.11.1912, Občni zbor Slovenske straže in Slovenske krščansko socialne zveze.
- 11) Soča, 7.7.1910, št. 76, Družba sv. Cirila in Metoda

Renato Podbersič ml.

GORIŠKA ŠKOFIJSKA PISARNA MED PRVO SVETOVNO VOJNO

V zadnjih letih smo se kar nekako navadili, da se tudi Slovenci pogosteje spominjamo različnih obletnic, povezanih s prvo svetovno vojno, ki je kruto zaznamovala naše kraje. Toda soška fronta ni predstavljala samo tragične izgube številnih človeških življenj, razrušenih domov, obrambe domovine, danes zaprašenih muzealij itd. S svojo silovitostjo in brutalnostjo je vojaški spopad posegel tudi v utečeno delovanje različnih struktur civilne družbe, tudi katoliške Cerkve na Goriškem. Glavna vez med goriškim nadškofom in duhovniki je bilo uradno škofijsko glasilo »Folium ecclesiasticum Archidioecesis Goritiensis«. Začelo je izhajati že leta 1875 pod imenom »Folium periodicum«. V začetku ni šlo samo za

Trg Travnik (fotografija iz zbirke Društva soška fronta Nova Gorica)

cerkveno revijo, saj so v njej ugledni strokovnjaki (Štefan Kocijančič, Anton Mahnič, Luigi Faidutti, Domenico Alpi idr.) obravnavali pereča vprašanja tistega časa z najrazličnejših družbenih področij. S prihodom nadškofa dr. Jakoba Missia (1838-1902), poznejšega goriškega in prvega slovenskega kardinala, je revija leta 1898 opustila širšo družbeno vpetost in postala bolj strogo cerkvena revija. Spremenjeno je bilo tudi ime, iz »Folium periodicum« je nastal »Folium ecclesiasticum«.

Zadnja številka tega glasila pred prvo svetovno vojno je izšla 30. maja 1915, ko je bilo ozemlje goriške nadškofije že prizorišče vojnih spopadov med avstro-ogrsko in italijansko vojsko. V vojnih letih revija ni izhajala. Ponovno je začela izhajati šele po vrnitvi nadškofa Frančiška B. Sedeja (1854-1931) v Gorico marca 1918. Prva številka, tiskana v ponovno

osvojeni in porušeni Gorici nosi datum 6. marec 1918, založila jo je goriška Narodna tiskarna.

V vojnih letih je nadškof Sedej vzdrževal stike z goriškimi duhovniki zlasti preko okrožnic. Pisal jih je predvsem v nemščini in latinščini. Kadar je šlo za duhovne in cerkvene zadeve, so okrožnice ponavadi pisane v latinščini. Za domoljubne zadeve, najsi bo v povezavi z državo, deželo ali vojsko, pa je ponavadi nadškof Sedej uporabljal uradni državni jezik – nemščino. Včasih so separati nekaterih okrožnic izšli tudi v slovenskem in italijanskem jeziku. Pri slednjih je šlo predvsem za tiste, ki jih je nadškof Sedej imel tudi kot pastirska pisma vernikom in naj bi jih duhovniki le-tem tudi prebrali.

Prva okrožnica nosi pomenljiv naslov *Alea iacta est!* (Kocka je padla!) in je bila izdana 29. julija 1914, le dan po avstro-ogrski vojni napovedi Srbiji. Pisana je v latinščini. Iz vsebine in namena moremo sklepati, da tudi sam podpisani, nadškof Sedej, ni verjel v mirno rešitev nastale krize po uboju prestolonaslednika Franca Ferdinanda v Sarajevu. V prvem mesecu vojne je pomembnejša še okrožnica duhovnikom ob začetku vojne, izdana 21. avgusta 1914. Istega dne je bilo izdano pastirsko pismo duhovnikom zaradi smrti papeža Pija X.

V prvem letu vojne, ko je na Goriškem še vladal navidezen mir, je bilo izdanih štirinajst nadškofovih okrožnic in pastirskih pisem. V drugem letu vojne jih je bilo dvajset. Število se je povečalo zlasti po italijanski vojni napovedi, saj sta do konca maja 1915 izšli le dve. Pravzaprav je tik pred vojno (21. maja) izšla tudi tretja Sedejeva okrožnica v letu 1915, vendar jo zaradi namena in vsebine lahko smatramo za »vojno«. Naslov te okrožnice je *Venerabili Clero curato* (Častitim dušnim pastirjem) in je ena najpomembnejših, ki jih je podpisal nadškof Sedej. Napisana je v latinščini. Vsebina je namenjena duhovnikom, pravzaprav dušnim pastirjem, kako naj se obnašajo in kaj naj storijo ob izbruhu vojne. Okrožnica je izšla dva dni pred italijansko vojno napovedjo, 21. maja 1915.

V letu 1916 je izšlo dvanajst okrožnic in pastirskih pisem, to je v času, ko je nadškof Sedej bival v Stični. Pravzaprav je šlo za deset okrožnic in dve pastirski pismi. Obe je podpisal nadškof Sedej. Nekoliko drugače je pri okrožnicah. Samo eno je podpisal sam nadškof, eno je podpisal dr. Franc Setničar (1875-1945), tajnik v Nadškofijskem ordinariatu in škofijski kanceler, zadolžen za denarne posle. Ostale je podpisal msgr. Francesco Castelliz (1862-1934), častni kanonik in od leta 1908 ravnatelj goriškega Centralnega bogoslovnega semenišča. Pred prvo svetovno vojno je bil vdan državi in monarhiji, po vojni je spremenil stališče in postal navdušenec za nov italijanski režim. Leta 1925 se je celo zapletel v poskus odstavitve nadškofa Sedeja.

Cerkev sv. Ignacija (iz zbirke Društva
soška fronta Nova Gorica)

Zanimivo je, da je nadškof Sedej 27. julija 1915 posvetil pet novih slovenskih duhovnikov. To se je zgodilo v zasebni kapeli sv. Odršenika na nadškofijskem ordinariatu. Še isti dan je odpotoval v Vipavo, čeprav je tik pred začetkom spopadov svojim duhovnikom s posebno okrožnico ukazal, naj ne zapuščajo svojih vernikov. Kot je sam nadškof zapisal marca 1918, po vrnitvi iz Stične v Gorico:

»*Subscriptus Archipraesul sub finem julii 1915 suadente duce militari residentiam suam derelinquens secessit Vipacum, postea in Ravne prope Circhinam domicilium fixit.*« (Podpisani nadpastir je proti koncu julija po nasvetu vojaškega poveljnika zapustil svoje stanovanje in se umaknil v Vipavo, potem pa si je uredil domovanje na Ravnah pri Cerknem, *Folium ecclesiasticum Archidioecesis Goritiensis*, 31. marec 1918). Po umiku nadškofa Sedeja iz Gorice je ostalo odprto vprašanje njegovega »namestnika« oziroma generalnega vikarja, ki bi prevzel nadškofove

dolžnosti v času odsotnosti z nadškofijskega sedeža v Gorici. To funkcijo je *de facto* opravljal msgr. F. Castelliz, *de iure* je bil omenjeni kanonik za Sedejevega predstavnika v Gorici imenovan v začetku leta 1916. Nosil je naziv »začasni vodja Nadškofijske pisarne«. Potrebno je dodati, da je bil msgr. Castelliz po naravi človek, ki se je rad hvalil in si pripisoval zasluge za neobstoječe zadeve. Ni dokumenta, ki bi potrjeval, da je nadškof Sedej msgr. Castelliza imenoval za generalnega vikarja Goriške nadškofije, niti ne najdemo tovrstnega podpisa na listinah. Mogoče gre tu iskati vzroke za poznejše napetosti med njima v dvajsetih letih, ko se je msgr. Castelliz zoperstavil svojemu predpostavljenu in bil zato takrat cerkveno kaznovan. Italijanski zgodovinar Giuseppe Del Bianco sicer msgr. Castelliza naslavlja z generalnim vikarjem (*vicario generale*), vendar tega ne utemeljuje. Najverjetneje izhaja to Del Biancovo poimenovanje iz funkcije, ki jo je msgr. Castelliz opravljal na sedežu nadškofije.

Dejstvo je, da je msgr. Castelliz ostal v Gorici praktično do konca, iz mesta se je umaknil šele zvečer, 6. avgusta 1916. Do konca julija 1915 je bival v prostorih Centralnega bogoslovnega semenišča, nato se je preselil v

prostore nadškofijske stavbe. Dejansko je bil v pisnih stikih s svojim predstojnikom nadškofom Sedejem. Ni dokumentov in niti pričevanj, ki bi dokazovali, da sta se med koncem julija 1915 in začetkom avgusta 1916 kdaj srečala. Msgr. Castelliz je v času Sedejeve odsotnosti dejansko deloval kot vodja Nadškofijske pisarne, saj najdemo njegovo ime in podpis na dokumentih, ki jih hrani goriški Nadškofijski arhiv. Ohranjenih pisem iz tega obdobja je šestnajst, segajo od konca decembra 1915 do 2. avgusta 1916, ko je odšlo zadnje pismo iz Gorice v Stično, kjer je od decembra 1915 bival nadškof Sedej. Večina pisem se je zaključila s kakšnim latinskim izrekom. Msgr. Castelliz se je iz Gorice umaknil v Gradec na Štajersko, kjer je deloval med tamkajšnjimi goriškimi begunci.

Ni naključje, da je prvo okrožnico (5. januar) v letu 1916 podpisal že omenjeni dr. Setničar, ker govori o materialnih zadevah in vojnem posojilu.

V letu 1917 je bila izdana le ena okrožnica (15. januar) o duhovnikih med vojno. Bolj zanimivo je edino pastirsko pismo, izdano v tem letu. Napisal ga je nadškof Sedej v Stični in nosi datum 4. december 1917. Tedaj je bila Gorica in celotna Goriška nadškofija zaradi uspešnega avstro-ogrsko-nemškega prodora pri Kobaridu osvobodjena in tega dejstva se je nadškof Sedej iskreno veselil. Hvalil je avstro-ogrsko osvobodilno vojsko in hrabre vojake ter se skliceval na katoliško Avstrijo, ki je Italijanom v nekaj dneh vzela tisto, za kar so se oni mukoma borili dve leti in pol. V pastirskem pismu je nadalje ugotavljal, da je to »božje delo« in naročal zahvalne molitve po vsej goriški nadškofiji.

Leta 1918 je izšlo sedem Sedejevih okrožnic in pastirskih pisem, pravzaprav je zadnja že iz časa (24. november), ko so Italijani ponovno zasedli Gorico in se je tudi uradno končala vojna v Evropi.

V celotnem medvojnem obdobju je izšlo 56 nadškofovih okrožnic in pastirskih pisem. Veliko jih je deloma ali v celoti objavil tudi ljubljanski časopis Slovenec. Danes Sedejeve okrožnice in pastirska pisma hrani Nadškofijski arhiv v Gorici (Archivio della Curia Arcivescovile di Gorizia).

VIRI IN LITERATURA:

- Folium periodicum Archidioecesis Goritiensis – 1915,1918
- Nadškofijski arhiv v Gorici, fond *Arcivescovi* in fond *Atti cancellereschi*
- Giuseppe del Bianco, *La guerra e il Friuli*, 2. del, Videm 1939
- Camillo Medeot, *Lettere da Gorizia a Zatičina*, La nuova base, Videm 1975
- Rudolf Klinec, *Zgodovina Goriške nadškofije 1751 – 1951*, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1951
- Renato Podbersič, *Katoliška Cerkev na Goriškem med prvo svetovno vojno*, magistrska naloga, Ljubljana 2004
- Italo Santeusano, *Chiesa e lotte nazionali nel caso di Mons. Francesco Castelliz*, v: *Studi Goriziani*, letnik 87-88, Biblioteca Statale Isontina di Gorizia, Gorica 1998

Branko Marušič

OB 90-LETNICI POŽIGA NARODNEGA DOMA V TRSTU, KOROŠKEGA PLEBISCITA IN RAPALSKE POGODBE

Požig Narodnega doma v Trstu (13. julij 1920), izvedba plebiscita o državni pripadnosti Koroške (10. oktober 1920) ter podpis pogodbe med Italijo in državo Srbov, Hrvatov in Slovencev v Rapallu (12. november 1920), so etape v dolgotrajnem in zapletenem procesu določanja meja jugoslovanske države, ene izmed novih evropskih državnih skupnosti, ki so po koncu prve svetovne vojne v svoj obseg sprejele tudi ozemlja razpadle Avstro-Ogrske. Na vse tri in med sabo tesno povezane dogodke se spominjamo ob njih devetdesetletnici.

Problem meja nove jugoslovanske države je bil v njenem slovenskem delu pravzaprav uresničevanje prvega slovenskega političnega programa iz leta 1848, programa Zedinjene Slovenije. V avstrijskem obdobju se zamisel, da bi se dežele, v katerih so živeli Slovenci (Goriška, Istra, Koroška, Kranjska, Štajerska, Trst), združile v državnem okviru habsburške monarhije, ni uresničila. Za slovensko politiko je zato prva svetovna vojna pomenila priložnost, da se monarhija preuredi na način, da bi v njej Slovenci, skupaj z drugimi južnoslovanskimi narodi, tvorili posebno upravno enoto po vzoru Avstro-Ogrske; trializem namesto dualizma (»majniška deklaracija«). Toda dogodki so načrte in predvidevanja spremenili in prehiteli. Avstrija je razpadla, na njenem ozemlju so nastale nove države. Slovenci, Hrvati in Srbi so se združili v kraljevino po žezlom srbskih Karadžordževićev. Toda takrat, decembra 1918, nova država še ni imela trdno določenih in pravno priznanih meja, zlasti z Italijo, Nemško Avstrijo in Madžarsko, meja z Albanijo, Grčijo, Bolgarijo in Romunijo pa ni ustvarjala kakih posebnih problemov.

Takratna slovenska politika si je v okviru jugoslovanske kraljevine veliko prizadevala, da bi mednarodna pogajanja pri določanju novih meja upoštevala narodnostni princip. Pri določanju zahodnih meja se seveda ni ozirala na določila tajnega londonskega pakta (26. april 1915) s katerim so antantne sile (Francija, Velika Britanija, Rusija) zato, da vstopi v vojno na njihovi strani, Italiji omogočile, da zasede poleg Goriško-Gradiške, Trsta, Istre, Kvarnerja in južne Tirolske tudi ozemlja v Dalmaciji in Grčiji. Londonski pakt, ki je predstavljal tipično kršitev mednarodno priznane pravice

do samoodločbe narodov, je odločilno vplival na mirovna pogajanja po končani vojni. Na mirovni konferenci v Parizu, pričela se je 18. januarja 1919, je Italija zavračala jugoslovanske predloge o določitvi meje na podlagi narodnostne črte, prav tako predlog o možnosti izvedbe plebiscita. Zavrnila je tudi posredništvo ameriškega predsednika Wilsona in njegov predlog razmejitve, ki pa ni upošteval etnične meje, kljub predsednikovim težavam o spoštovanju samoodločbe narodov. Ker je bila pot do rešitve mejnega vprašanja težka, sta Velika Britanija in Francija rešitev vprašanja prepustili Italiji in Jugoslaviji. Pri pogajanjih med državama se je Italija pokazala za močnejšega sogovornika tudi zato, ker je velik del spornih ozemelj takoj po končani vojni zasedla z vojsko. S pogodbo med Italijo in Jugoslavijo, sklenjeno v Rapallu (12. november 1920), je Italija priznala obstoj jugoslovanske države in med državama je bila določena meja.

Po senžermenski mirovni pogodbi med Avstrijo in zavezniškimi silami (10. september 1919) ter po trianonski pogodbi (4. 6. 1920) med zavezniškimi državami in Madžarsko, je bila rapalska pogodba po vrsti četrti mednarodni sporazum, ki je znatno okrnil zamisel Zedinjene Slovenije; prvi tak dokument je bila mirovna pogodba na Dunaju, ki je dodelila Beneško Slovenijo Italiji (3.10. 1866). Z novo državno mejo na zahodu je pod italijansko suverenost prišla bivša dežela Goriško-Gradiška, Trst s svojim bližnjim zaledjem, Istra, predeli Kranjske ter Kvarnerja in Dalmacije; s senžermensko pogodbo pa je Italija že več kot leto dni pred tem dobila predele zahodne Koroške. S slovenskim ozemljem vred je v Italijo prišlo slovensko prebivalstvo, ki je namesto združeno v matici z drugimi Slovenci – koroški Slovenci so prišli v avstrijsko republiko – postalo narodnostna manjšina.

Ves čas diplomatskega italijansko-slovenskega soočanja, najprej v Parizu/Versaillesu, nato v Rapallu, se je odvijal politični boj na terenu, predvsem na spornih ozemljih. Ta boj so spremljali tudi poulični incidenti, zlasti tam, kjer se je italijanska vojaška oblast obnašala, kot da ima že suvereno moč in ko je tudi del italijanskega prebivalstva pristajal na pojavljajočo se fašistično ideologijo. 12. julija 1920, natanko štiri mesece pred podpisom rapalske pogodbe, sta oficirja z italijanske ladje Puglia, zasidrane v Splitu, snela v mestu jugoslovansko zastavo in jo prinesla kot trofejo na ladjo. Dogodek je spodbudil Splitčane, da so napadli italijanske mornarje. Prišlo je do streljanja, v katerem sta bila ubita en demonstrant ter poveljnik in strojnik na italijanski ladji. Mednarodna komisija je kasneje ugotovila, da so incident zakrivali Italijani. Toda pred to ugotovitvijo in le dan po krvavih izgredih v Splitu so tržaški italijanski nacionalisti opravili maščevalno dejanje. 13. julija je zago-rel Narodni dom, tarča napadov pa so bile tudi druge slovenske ustanove v

Trstu, pa tudi v Pulju, Pazinu in na Reki. Požig Narodnega doma v Trstu je napovedal odnos fašističnega režima do Slovencev. Legalno obliko je začel dobivati takrat, ko je fašizem prevzel oblast v državi (1922).

Londonski pakt iz leta 1915 je odločilno sooblikoval zahodne meje v jugoslovansko kraljevino vključenega slovenskega ozemlja. Potek severne meje tega ozemlja, kjer sta se kot soseda pojavili novi državi republika Avstrija in kraljevina Madžarska, se je uresničeval na drugačnih osnovah. Na pariški mirovni konferenci je jugoslovanska vlada postavila pomladi leta 1919 zahtevano, da pridobi za Jugoslavijo ozemlje med Muro in Rabo, vendar je junija 1919 Vrhovni svet mirovne konference sprejel sklep, da poteka meja med državama po razvodnici Mura–Raba, kar je pomenilo, da so Slovenci ob Rabi ostali v Madžarski. Ta razmejitev je prišla tudi v že omenjeno trianonško pogodbo. Še pred podpisom te pogodbe so jugoslovanske čete 12. avgusta 1919 zasedle Prekmurje in 17. avgusta je upravljanje Prekmurja prevzela civilna oblast; ta dan obhaja Republika Slovenija kot državni praznik.

Mnogo težje je bilo določanje meje z Nemško Avstrijo oziroma avstrijsko zvezno državo tako na štajerskem kot na koroškem odseku meje. Štajerski in koroški Nemci so ob razpadu habsburške monarhije meje ozemlja nove države Nemške Avstrije nameravali pomakniti globoko na prostor, ki je bil naseljen s Slovenci. Namere Nemcev je na območju Maribora in Štajerske preprečil general Rudolf Maister, ki je s svojo vojsko novembra 1918 zasedel tudi del Koroške. Med slovenskimi prostovoljskimi četami in oddelki avstrijske varnostne straže je prišlo do spopadov, v katere je posegla tudi mednarodna javnost. Na Koroško so prišle tudi čete jugoslovanske armade. Koroško vprašanje pa je odmevalo tudi na mirovni konferenci v Parizu, na kateri je predsednik ZDA Wilson zastopal mnenje, da je Celovška kotlina enotno ozemlje in da naj meja, med v spopade zapletenima stranema, poteka po Karavankah. Po neuspeli pomladni slovenski/jugoslovanski ofenzivi na Koroškem je Vrhovni svet pariške mirovne konference 21. junija 1919 sprejel sklep, da se na Koroškem v dveh glasovalnih conah izvede plebiscit. Izvedba takega odločanja je prišla tudi v besedilo pogodbe, podpisane 10. septembra 1919 v Saint-Germainu pri Parizu med republiko Avstrijo in zavezniškimi silami. Izvedli naj bi ga najprej v Coni A, ki je obsegala ozemlje med Beljakom in Celovcem na severu in Karavankami na jugu ter vzhodno od Celovca. Če bi bil tu plebiscit ugoden za Jugoslavijo, bi se plebiscit izvedel tudi v Coni B, na ozemlju severno od Beljaka in Celovca, vse do reke Gline in Krke. V Coni A je 10. oktobra 1920 kar 22.025 volivcev glasovalo za Avstrijo in 15.279 za Jugoslavijo. Tako je plebiscitno ozemlje pripadlo Avstriji, Mežiška dolina pa je bila s senžermensko pogodbo do-

deljena Jugoslaviji, prav tako tudi Dravska dolina z Mariborom. K takim odločitvam, ki so bile zapisane v omenjeni pogodbi, so v odločilni meri prispevale Maistrove vojaške akcije. Razlag za Slovence neugodnega izida plebiscita na Koroškem je kar nekaj.

Pred devetdesetimi leti se je z mednarodno potrjenimi sporazumi prvič zaokrožilo slovensko ozemlje, vendar ne tako, kot ga je načrtoval program Zedinjene Slovenije, saj so izven matične Slovenije znotraj Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev ostali predeli slovenskega ozemlja v Italiji, Avstriji in na Madžarskem. V jugoslovanski državi je bila Slovenija združena v eni upravni enoti do leta 1924, ko je bila porazdeljena na mariborsko in ljubljansko oblast. Od leta 1929 do 1941 je bila ponovno združena, in sicer v Dravski banovini. Dogajanja v letih 1918–1920 kažejo na bolj postransko mesto in vlogo, ki jo je imela Slovenija kot sestavni del Jugoslavije, v svetovnih razmerjih. Ob ugotovitvah se ponuja mnogo primerjav s časom po drugi svetovni vojni (1945–1947), pa tudi z razmerami ob osamosvajanju Slovenije (1991). Pri vprašanju meja tako z Italijo in Avstrijo, v manjši meri z Madžarsko, je bila jugoslovanska stran po prvi svetovni vojni v podrejenem položaju. Pri zahodni meji je imela Italija veliko podpore pri Združenih državah Amerike in pri Veliki Britaniji, zlasti po drugi svetovni vojni. Američani so bili kasneje tudi nasprotniki nastajajoče samostojne Slovenije. Zelo pomembni so bili v boju za meje nastopi z orožjem. To je pokazala Maistrova akcija v Mariboru in na Štajerskem, v drugi svetovni vojni pa slovenski in jugoslovanski narodnoosvobodilni boj s svojo vojaško in diplomatsko aktivnostjo. Ugibanja in predpostavka, da bi bil iztržek boja za meje na zahodu po drugi svetovni vojni za Slovenijo/Jugoslavijo ugodnejši, če bi ta bila drugače politično opredeljena, nimajo prave osnove in so zgolj netivo za kako politično polemiko današnjih dni. Italija je bila in je še vedno premočno vpeta v vrh svetovne politike. S priključitvijo (beseda vrnitev po sodbi podpisanega ni ustrežna) večjega dela Primorske k matični domovini (1947) in h kasnejšemu reševanju slovenskih zahodnih meja (londonski memorandum, osimski sporazumi) je Zedinjena Slovenija dobila bolj popolno podobo, čeprav so deli slovenskega naroda ostajali v Avstriji, Italiji in na Madžarskem. Problem spremembe meje med Avstrijo in Jugoslavijo se je pojavil tudi po drugi svetovni vojni. Prizadevanja jugoslovanske diplomacije tudi tokrat niso rodila sadov predvsem zato, ker so zavezniške države že med potekom vojne določile, da se mora Avstrija po vojni obnoviti v predvojnih mejah.

Dogodki, ki se jih spominjamo ob devetdesetletnici, so v slovenskem prostoru in v slovenski družbi zapustili globoke sledi z daljnosežnimi posledicami. Vredno je nanje znova in znova opozarjati.

Peter Rustja

KOROŠKI PLEBISCIT IZ TRŽAŠKE PERSPEKTIVE

Leto 1920 je bilo usodno tako za tržaške kot za koroške Slovence. Požig Narodnega doma v Trstu in koroški plebiscit sta pomenila začetek stopnjevanja pritiskov in napadov na Slovence, ki so po prvi svetovni vojni ostali izven meja Kraljevine SHS. Kljub dejstvu, da gre na prvi pogled za povsem različna dogodka, je pri obeh naštetih dogodkih mogoče najti vzporednice, ki ne segajo le daleč v čas, ampak se zrcalijo tudi v sedanjem stanju obeh narodnih skupnosti. Od takrat dalje se je npr. začelo tako imenovano »manjšinsko« vprašanje Slovencev v Italiji oziroma Slovencev v Avstriji. Po prvi svetovni vojni je po eni strani prišla v ospredje Wilsonova zamisel o samoodločbi narodov, ki pa je po drugi strani povzročila, da so prav na obrobjih evropskih držav nastale nove manjšinske skupnosti. Položaj tržaških Slovencev je bil leta 1920 že odločen. Tržaški Slovenci so se morali pač znajti v novih razmerah, požig Narodnega doma pa ni bil znak, da bo v novi državi bolje kot v »ječi narodov«.

Koroški plebiscit oktobra 1920 je morda tudi zaradi tega bil v ospredju pisanja tržaške Edinosti. Krajša, a zgovorna poročila o tem epohalnem dogodku so se zvrstila kar na prvi strani časopisa.

V četrtek, 7. oktobra 1920, je Edinost objavila kar sedem kratkih vesti, iz katerih je v glavnem izhajalo, da je poraz Avstrije na plebiscitu neizbežen. Naslovi, kot so »Dunajska vlada računa s porazom na Koroškem« ali pa trditve, da »v londonskih vladnih krogih so mnenja, da je docela izključeno, da bi bil izid plebiscita na Koroškem ugoden za Avstrijo«, so jasno nakazovali, da je rezultat plebiscita na Koroškem za slovensko stran pravzaprav le gola formalnost. Plebiscitno območje naj bi bilo »izvzemši kopice nemških priseljencev in odpadnikov čisto slovensko«. V petek, 8. oktobra, so se prav tako na prvi strani Edinosti v poročilih začele pojavljati prve vesti o nemškem nasilju nad Slovenci, in sicer zlasti v velikovškem okraju. Na predvečer glasovanja se je v Edinosti pojavil tudi članek z naslovom »Koroški plebiscit in italijanski komunisti slovenskega imena«, in sicer kot odgovor na članek, ki ga je objavilo tržaško Delo. Delo je namreč po mnenju Edinosti tudi ob tej priložnosti zagovarjalo italijansko levico ter je pri naštevanju

krajev, kjer naj bi se izvedel podoben plebiscit, zavestno izpustilo »zasedeno primorsko ozemlje«.

V nedeljo, 10. oktobra, je Edinost posvetila celotno prvo stran plebiscitu na Koroškem. V uvodniku z naslovom »Na smrt obsojeni!« se razmišljanje o usodi primorskih in koroških Slovencev prepleta v celoto, iz katere je razvidna tudi emocionalna povezanost primorskega lista z dogajanjem na Koroškem: »Ali pa recimo, da bi se bilo dne 13. julija 1920 v pasu A na Koroškem zgodilo koroškim nemškutarjem v povračilo za vse grenkosti in krivice, ki so jih le-ti povzročali Sloven-

Dopisnica iz leta 1920

cem, dokler so bili v moči kaj podobnega, kar se je zgodilo Slovincem drugod: bi bil vik in krik po vsem antantnem svetu o balkanskem divjaštvu, to bi frčali ogorčeni protesti od enega antantnega ministrskega predsednika do drugega in... kdaj že bi morali Jugoslovani zapustiti pas A in danes bi že tam »v imenu antante« skrbele za mir in red kake mednarodne čete!« Požig Narodnega doma je bil v članku le nakazan z datumom, a bralcem je bilo seveda jasno, na kaj namiguje Edinost. Pesimizem pa ni odseval le v omenjenem članku. V razmišljanju, ki je bilo objavljeno na nedeljski prvi strani, lahko beremo misel, da »sovražnik je sicer močan in presenečenja niso izključena«. Z razliko od četrtkovih člankov, iz katerih je bilo bralcu Edinosti predstavljeno, da je plebiscit že odločen, predstavlja omenjena misel znaten zasak v smer pesimizma. Na straneh Edinosti je sicer vladal v večini prispevkov optimizem, a vendarle je zlasti vzporejanje situacije na Primor-

skem in na Koroškem izzvalo skorajda »naravni« pesimizem s strani primorskega človeka. Med poročili o volilnem poteku, ki jih je Edinost objavila v torek, 12. oktobra, je zanimiva vest iz Borovelj, kjer naj bi Italijani z lastnimi avtomobili pomagali pri prevažanju nemških volivcev in volilnih agitatorjev. Sredina izdaja Edinosti se je sicer začela s kratko novico o čakanju na izide plebiscita. Tržaški list je »instinktivno« presodil, da je razlika med eno in drugo opcijo neznatna in da je zaradi tega še bolj delikatno preštevanje glasov. Edinost je zaradi požiga tiskarne Lavoratoreja lahko izšla šele 19. oktobra. Pod naslovom »Po koroškem plebiscitu« je Edinost objavila podatke in krajša poročila s plebiscitnega območja. Razmišljanja in odmeve v drugih listih je Edinost objavila v naslednjih dneh. V soboto, 23. oktobra, je Edinost priobčila še članek iz Slovenca z naslovom »Apel na koroške Slovence«, v katerem poziva intelektualce, naj ostanejo na Koroškem.

V nedeljo, 23. oktobra, pa je bil uvodnik Edinosti (»Nekoliko refleksij h koroškemu plebiscitu«) namenjen poglobljeni analizi vzrokov poraza. Slednji naj bi izvirali iz stanja pred vojno, to je v času, v katerem so Slovenci bili pod stalnim pritiskom nemškega in nemčurskega elementa na Koroškem, a je vseeno imel le pokrajinsko identiteto, na podlagi katere se je tudi opredelil proti nacionalni opciji. Ob tem je seveda po pisanju tržaške Edinosti odigrala tudi pomembno vlogo prefinjenost nemških agitatorjev pred volitvami in med njimi, sicer pa »usodnega poteka zgodovine ne more ustaviti nihče«.

Karolina Godina

GENERAL IN PESNIK RUDOLF MAISTER MED NAMI...

Ob 135-letnici rojstva in 75-letnici njegove smrti

Rudolf Maister se je rodil 29. marca 1874 v Kamniku kot najmlajši od treh sinov finančnega uslužbenca Franca Maistra s Ptujem in Frančiške Tomšič iz Trebnjega. Že zgodaj se je odločil za vojaški poklic. Služboval je v raznih krajih Slovenije in takratne Avstro-Ogrske. Kot poveljnik se je ob koncu prve svetovne vojne povezal z Narodnim svetom za Štajersko, ki ga je vodil dr. Karel Verstovšek, in 1. novembra 1918 prevzel vojaško poveljstvo nad Mariborom in slovensko Štajersko.

Ko je Občinski svet v Mariboru ob koncu prve svetovne vojne razglasil, da Maribor pripada Nemški Avstriji, Narodni svet za Štajersko pa je imel mesto za del Države Slovencev, Hrvatov in Srbov, je major Maister po pooblastilu Narodnega sveta za Štajersko na svojem območju nemudoma ustanovil slovensko vojsko s 400 vojaki in 200 častniki. Še istega dne je bil imenovan za generala. V noči 23. novembra je s svojo četo razorožil 1500-glavo nemško-mariborsko mestno gardo. Novembra in decembra istega leta pa je zasedel narodnostno mejno območje na Štajerskem. Po njegovem severnem robu v glavnem še danes poteka državna meja tam, kjer jo je škof Anton Martin Slomšek zakoličil leta 1859 s prav takšnim odločnim dejanjem, ko mu je uspelo prestaviti sedež Lavantinske škofije iz Št. Andraža v Maribor.

Rudolfu Maistru, možu akcije, je bila Jugoslavija država, ki jo je pomagal oblikovati z orožjem, sicer pa je bil najprej Slovenec, slovenski vojak, slovenski omikanec, pesnik, slikar-samouk in velik zbiralec slovenskih knjig. Bil je v prvi vrsti borec za slovenske narodne, ne ljudske, pravice, narodnjak, ne revolucionar. Na kulturnem področju se je udeleževal najpogosteje pod psevdonimom Vojánov. Izdal je dve pesniški zbirki: Poezije (1904)

General Rudolf Maister
okrog leta 1922

NAPREJ

*Bratje! V Triglavu ognji gore:
žarki kresovi, krvavi plameni,
kakor silni meči ognjeni,
ki jih sami arhanglji vihte.*

*Bratje! Naša pomlad gre iz tal,
bistra kot burja, močna ko val:
v naša domovja se je zagnala,
tmò razklala, sonce skovala.
sonce-kralja Matjaža dan.*

*Bratje, v sedlo, vajeti v dlan:
Drava nas zove, Jadran rjove,
vranci naj skrešejo trde podkove,
bratje-naprej!*

in Kitica mojih (1929), ki sta v posodobljeni izdaji izšli leta 2003.

Če prisluhnemo njegovim pesmim, lahko spoznamo, da je general Rudolf Maister z močjo svoje karizme zlahka potegnil za seboj ne samo mlada srca vojakov, ampak slovenskega človeka nasploh, v katerem je po dolgem tisočletju zbudil spoštovanje poguma, odločnosti, bojevitosti in navdihnjenega delovanja za slovensko državnost. navduševal se je za glasbo. Zanimala ga je zgodovina. Rad se je družil z umetniki vseh vrst, jih povezoval in podpiral. Ob upokojitvi je sodeloval pri organiziranju kulturnega življenja v Mariboru in ustanovil Zvezo borcev za severno mejo, pozneje imenovano Zvezo Maistrovih borcev. Umrl je zadet od srčne kapi 26. julija 1934 na Uncu pri Rakeku, na po teti podedovanem posestvu, kamor je hodil na počitnice. Ob prevozu njegovih posmrtnih ostankov z Unca v Maribor, kjer je pokopan, se mu je poklonila množica ljudi v Ljubljani, Celju in Mariboru.

V knjigi *Rudolf Maister general in pesnik* iz leta 1998 najboljšega poznavalca njegovega življenja in dela, Celjana dr. Bruna Hartmana, je zapisano: »Osebnost Rudolfa Maistra, ubranitelja naše severne meje in Maribora, v naši narodni zavesti ne živi s tolikšno močjo, s kolikršno bi si glede na svoj vpliv zaslužil. To je predvsem posledica polstoletnega zamolčevanja njegovega prispevka k prehajanju Slovencev v državotvoren narod in političnega odklanjanja v prevratnih časih po prvi svetovni vojni.« Z dr. Brunom Hartmanom smemo trditi: »Slovinci smo mu dolžni priznanje in zahvalo: za njegove dosežke v kulturi, za njegovo ljubezen do slovenske besede in slovenske knjige, za spodbujanje h kulturni rasti. Največ pa mu dolgujemo, da je zmožel v zapletenih razmerah ob prevratu z modrostjo, odločnostjo in spretnostjo ubraniti Sloveniji velik del ozemlja, ki so si ga lastili drugi. Republika Slovenija brez njega ne bi bila to, kar je danes.«

Zveza društev general Maister

V Zborniku Zveze društev general Maister z zaslužnim predsednikom mag. Milanom Lovrenčičem je ob njeni 10-letnici leta 2008 med drugim zapisano: »Pobudo za ponovno oživljanje vrednotenja Rudolfa Maistra in

njegovih zaslug za slovenski narod je dal akademik prof. dr. Anton Trstenjak. V družbi svojih najbližjih je venomer načenjal pogovor o nespoštljivem odnosu Slovencev do generala Rudolfa Maistra. Venomer je tudi trdil, da se Slovenci ne oddolžujemo možem in ženam zaslužnim za to, da smo se oblikovali kot narod in si priborili lastno državo. Kritičen je bil tudi do Ljubljane kot glavnega mesta. Okrog leta 1990 je opozarjal, da bi se Ljubljana morala oddolžiti generalu Maistru in postaviti njegovim dejanjem primeren spomenik. Bil je tudi pobudnik za ustanovitev Društva general Maister...« Prvo društvo general Maister Ljubljana so leta 1997 ustanovili potomci borcev za severno mejo, da bi odpravili več desetletij trajajoče zatajevanje zaslug generala Maistra in njegovih borcev. Društvu so se pridružili številni posamezniki, ki so s svojim delom, zanimanjem in avtorskimi prispevki okrepili javni interes za Rudolfa Maistra in njegove borce.

Da bi lahko reševali organizacijske težave pri zbiranju sredstev, so se leta 1998 registrirali kot društvo s prvim predsednikom Titom Trunškom in prizadevnim podpredsednikom mag. Milanom Lovrenčičem, sinom Maistrovega borca Ignacija Lovrenčiča. Društvo je svojo dejavnost širilo z ustanavljanjem podružnic v Kamniku, Mariboru, Gornji Radgoni in Šentjurju. Navezali so sodelovanje s Slovensko vojsko. Vsako leto so organizirali proslavljanje Maistrovega rojstnega dne in 23. novembra – dneva priključitve Maribora. S Slovensko vojsko so postavili spomenik »Plamenica miru« v Gornji Radgoni. Izdali so ponatis Maistrovih pesmi ter nekaj knjižnih in glasbenih del. Organizirali so več taborov in kvizov za mladino ter raziskovalne delavnice v Ljubljani, Kamniku, Mariboru, Ljutomeru ter znanstveni simpozij o Maistrovem delovanju in državljanski ter domovinski vzgoji v šolah. Člani društva so si nenehno prizadevali in tudi pozivali slovensko javnost, da bi bolj delovala v utrjevanju domoljubja.«

NAZAJ PA JIH NI

*Jemal jih je dan in jemala jih noč,
a vriskali vsi so veseli
in z naglji po prsih, z zelenjem v rokah
Bog ve kam od nas so odpeli.*

*In nihče ni vprašal, s kod fantje gredo,
kdo v strahu za njimi zdaj plače
in nihče ni vprašal, če vrnejo kdaj
pod ljube se strehe domače.
In nihče ni vprašal, kdo križ zasadi
tam zunaj v predaljno gomilo,
če fantom tem našim veselo srce
bi v grenki samoti odbilo.*

*Jemal jih je dan in jemala jih noč
– pojoče, vse v pisanem cvetju –
nazaj pa jih ni, od nikoder jih ni,
ne tihih, ne v fantovskem petju.*

Danes pokriva Zveza društev general Maister, katere himna je pesem Gustava Ipavca Slovenec sem, 15 samostojnih društev na Slovenskem. Število članov v Društvih generala Maistra in Franja Malgaja, med katerimi je tudi več slovenskih zdravnikov, je okrog 900. V Ljubljani sta dva kipa generala Maistra na konju. Eden pred sedežem Slovenske vojske, ki nadaljuje tradicijo prve samostojne slovenske vojske iz let 1918-1919. Več Maistrovih kipov je drugod po Sloveniji. Zveza društev je ob 10-letnici ustanovitve in delovanja leta 2008 izdala zgoščenko Maistrovih uglasbenih pesmi in knjigo Mariborčana dr. Dragana Potočnika *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju*.

Ko se spominjamo Maistrove obletnice rojstva in smrti, ne moremo mimo poglobitnega izročila njegove osebnosti, to je, po besedah zgodovinarja dr. Stanislava Grande, »da moramo Slovenci kot narod vzeti usodo v lastne roke. Nihče ne bo ničesar storil v našo korist, če ga ne bomo na tak ali drugačen način v to prisilili. Prav bi bilo, da bi vsi Slovenci to razumeli in v ključnih trenutkih, tako kot vsi veliki narodi, najprej reagirali kot Slovenci.« Biti avstro-ogrski državljani je za Maistra pomenilo biti v prvi vrsti dober Slovenec. V tem nas izjemno spominja na škofa Antona Martina Slomška, ki je bil nedvomno povsem pokoren cesarju Francu Jožefu, hkrati pa je bil izjemno kritičen do razmer v svoji domovini. Ob vsej svoji katoliški vdanosti monarhiji in državi, navaja dr. Stanislav Granda, »je bil sposoben zapisati celjskemu opatu Matiji Vodušku 2. junija 1848: »Ali se bomo Nemcov ali Slovincov držali? Le Slovincov, kar je prav. Nemci nam žugajo materno krv popiti, nas pa tudi ob sveto vero pripraviti.« S tem primerom, kjer se na svojstven način pokrivata Slomšek in Maister, dobivamo svoj nauk tudi za naše življenje v Združeni Evropi. Biti Evropejec za nas pomeni biti najprej Slovenec. Z dr. Brunom Hartmanom lahko trdimo, da je med vojaškimi osebnostmi v svetu malo takšnih, ki združujejo v sebi vojaka in umetnika. Rudolf Maister je brez dvoma med njimi. Tudi zaradi tega se uvršča v galerijo slovenskih odličnikov, ki jih moramo poznati, spoštovati, predvsem pa se po njih zgledovati doma in v Združeni Evropi tretjega tisočletja.

Avtorica je nečakinja prekmurskega Maistrovega borca, duhovnika in publicista Jožefa Godina in večletna članica Društva general Maister.

Pesmi sta iz zbirke Kitica mojih, 1929. Fotografija je iz knjige dr. Bruno Hartman Rudolf Maister general in pesnik, Ljubljana 1998

France M. Dolinar

LJUBLJANSKI ŠKOF ROŽMAN MED SODBO SODIŠČA IN SODBO VESTI

O krožno sodišče v Ljubljani je 10. aprila leta 2009, petdeset let po smrti ljubljanskega škofa Gregorija Rožmana (16.11.1959), izdalo sklep, da se kazenski postopek proti ljubljanskemu škofu ustavi. Škofa je namreč Vojaško sodišče IV. jugoslovanske armade v Ljubljani 30. avgusta 1946 obsodilo »na odvzem prostosti s prisilnim delom za dobo 18 (osemnajst) let, izgubo političnih in državljanskih pravic za dobo 10 (deset) let po zdržani kazni ter zaplembo celotne imovine. Na pritožbo z dne 30. avgusta 1946 je Vrhovno sodišče Jugoslovanske armade v Beogradu obsodbo prvostopenjskega sodišča v Ljubljani v celoti potrdilo, vendar z dopolnilom, da se obtoženi škof Rožman »obsodi tudi na izgubo državljanstva, izguba političnih in državljanskih pravic pa se mu zniža na pet let«. Pri tem je pomenljivo, da je celo škofov zagovornik po službeni dolžnosti svoj zaključni govor pred vojaškim sodiščem leta 1946 začel z besedami, da je škof Rožman »prišel na zatožno klop zaradi težkih zločinov«, torej ne domnevnih ali očitanih mu zločinov. S tem je »zagovornik« pritr dil že vnaprej sprejeti politični obsodbi škofa Rožmana, ki jo je vojaško sodišče samo še formaliziralo.

Škof Rožman je na podlagi časopisnih člankov, informacij, ki so mu jih posredovali prijatelji in po spominu, ker mu medvojni dokumenti niso bili dostopni, po obsodbi napisal daljši zagovor. V njem je zavrnil vse točke obtožnice in ga poslal papežu v Rim. Da bi ga poslal tudi sodišču v Ljubljano, ni znano. Nekdanji škofov kancler dr. Jože Jagodic je v nemščini napisan škofov zagovor prevedel v slovenščino in ga objavil v Zborniku Svobodna Slovenija za leto 1965 ter naslednje leto še v prilogi revije Naša luč.

Škofova življenjska usoda je v celoti zajeta v njegovem škofovskem geslu: *Crucis pondus et praemium* – Teža križa in plačilo. Teža križa je nanj z vso močjo pritisnila predvsem med drugo svetovno vojno in ga nato bremenila dolga leta begunstva po njej. Ko je 5. maja leta 1946 prestopil prag domovine, se je zavedal, da vrnitve nazaj ni več. To je izrazil v pismu svojemu tajniku Nandetu Babniku, z dne 9. novembra 1945 v Celovcu, vendar ga je prosil, naj pismo odpre šele po njegovi smrti. Pismo je neke vrste škofova

duhovna oporoka v prepričanju, da se v danih razmerah njegova zemeljska pot izteka. V pismu je škof med drugim zapisal: »Ko sem silno težko sprejel *crucis pondus* ob posvečenju, v tistih slavnostnih urah je bila moja duša zavita v vihar temnih slutenj – odtod moje škofovsko geslo – tedaj sem se Bogu dal na razpolago za vse žrtve, ki mi jih namerava naložiti, edino to sem ga prosil: naj kraljestvo božje v dušah in v zunanjem svetu med verniki škofije ne trpi zaradi moje nesposobnosti in nevrednosti nobene škode. Tedaj sem Bogu daroval tudi sledeče: naj umrjem v zaničevanju in pozabljenju, naj bo moj grob neznan, naj me zgodovina še tako črno in temno slika in naj ostane tak spomin name v zgodovini ali pa naj moje ime čisto izgine, da se nikjer in nikdar ne omenja več – samo da bi kraljestvo božje raslo, se utrjevalo v dušah, samo da bi čim več duš se zveličalo, samo da bi božja čast rasla in se večala«.

Škofov grob v tujini (Lemont, ZDA) je sicer znan, spoštljivo vzdrževan in obiskovan. Za razliko od tujine pa zgodovina v domovini za škofa Rožmana kar pol stoletja ni našla lepe besede. Vsak poskus presojanja škofovih dejanj v celotnem kontekstu dogajanja pred vojno in med njo ter v okviru možnosti, ki jih je škof kot ena najbolj izpostavljenih osebnosti v okupirani domovini imel, še danes večinoma naleti na nerazumevanje, podkrepljeno z očitki po prevrednotenju in celo po potvarjanju zgodovine. Pri tem kritike škofa Rožmana ne moti dejstvo, da se na montiranem političnem sodnem procesu leta 1946 tožilstvo sploh ni trudilo škofu dokazati njegove osebne krivde, ampak se je skrilo za posplošene izjave, češ da je sokriv pri zločinih soobtoženih. Sodišče je zavestno uporabljalo ponarejene izjave (vdanostna izjava Mussoliniju), vsa pričevanja škofu v prid, pa je izločilo. Da so bila mnenja o škofu že med vojno deljena, ni nobena skrivnost, vendar so sredstva javnega obveščanja vedno poročala le o negativnih sodbah, dosledno pa zamolčala tista, ki so govorila škofu v prid. In vendar so med vojno mnogi čutili tako, kot je zapisano v zahvalnem zborniku iz Višnje Gore leta 1942: »Prevzvišenemu gospodu Gregoriju Rožmanu, knezu in škofu ljubljanskemu, Velikemu vladiki, edinemu Slovencu, ki v težki uri strašne preizkušnje v dnevih smrtne groze Ni odtegnil svoje rešnje roke, nas oteval smrti in pregnanstva, Hvala in zahvala«.

Pri tako grobih kršitvah kazenskega prava, kot si jih je privoščilo Vojaško sodišče leta 1946, je za nepravnika povsem nerazumljivo, da je Okrožno sodišče v Ljubljani 25. decembra 1996 zavrnilo zahtevo generalnega državnega tožilca dr. Antona Drobniča z dne 29. decembra 1995 za obnoveitev procesa proti ljubljanskemu škofu Rožmanu. Nerazumljivo zato, ker je senat Okrožnega sodišča v svojem odgovoru v celoti povzel politično argu-

mentacijo vojaškega sodišča iz leta 1946. Niti v eni točki se ni dotaknil vprašljivosti sodnega postopka proti škofu Rožmanu pred Vojaškim sodiščem, ni zavzel stališča do ponarejenih dokumentov v obtožnici, ni ga motilo dejstvo, da je Rožmanov zagovornik po službeni dolžnosti iz svojega zagovora umaknil večji del razbremenilnih dokumentov, ki mu jih je posredoval škofijski ordinariat v Ljubljani.

Ker so bile vse pritožbe generalnega državnega tožilca, podkrepljene z novimi predloženimi dokazi, s strani slovenskih pravosodnih organov zavrnjene, je 31. decembra leta 2005 ljubljanski nadškof in metropolit, mag. Alojz Uran vložil zahtevo po varstvu zakonitosti. Vrhovno sodišče Republike Slovenije je nato 1. oktobra leta 2007 sodbo vojaškega sodišča z dne 29. avgusta 1946 razveljavilo in jo vrnilo Okrožnemu sodišču v Ljubljani v ponovno sojenje. Odzivi na razveljavitev sodbe Vojaškega sodišča so bili v delu slovenske javnosti nadvse burni. Stanje duha zgovorno dokazuje zbornik z naslovom Narodnoosvobodilni boj v slovenskem narodovem spominu: Slovenski zbornik 2007, v katerem še naprej vztrajajo pri ponarejeni Rožmanovi vdanostni izjavi Mussoliniju.

Ker večina dokumentov sodnega procesa proti škofu Rožmanu ni dostopna in ker zlasti ni seznanjena z razbremenilnim gradivom, ki ga sodišče ni hotelo upoštevati, oziroma ga je zagovornik po službeni dolžnosti iz dokaznega gradiva umaknil, se je založba Družina v Ljubljani odločila izdati celotno dokumentacijo sodnega procesa iz leta 1946, dopolnjeno s prizadevanji za njegovo razveljavitev (1995 – 2009) in celotnim besedilom tistih škofovih pridig, iz katerih so bili v preteklosti mnogokrat izrabljeni iz konteksta iztrgani citati.

V spremni besedi h knjigi je nadškof mag. Alojz Uran izrazil željo, da bi objavljeni dokumenti, kljub svoji suhoparni pravni govorici, dodatno osvetlili podobo ljubljanskega škofa Gregorija Rožmana. Večina ga namreč še vedno presoja enostransko, skladno s svojim ideološkim prepričanjem, ki ne odpira prostora objektivnim zgodovinskim dejstvom. Pri presoji vloge in dejavnosti škofa Rožmana med drugo svetovno vojno pa je potrebno upoštevati celotno zapleteno situacijo, v kateri se je znašel škof Rožman. Ko je domovino zapustila celotna politična elita kraljevine Jugoslavije, je škof v duhu svojega pastirskega poslanstva skušal rešiti kar največ človeških življenj. Pri tem je potrebno posebej opozoriti, da so spomini ljudi na preteklost vedno subjektivni. Časovna distanca jih namreč, za razliko od pisnih virov, ne očisti subjektivnosti, ampak jih prej obremenjuje z dodatnimi informacijami, ki jih »očividec«
sčasoma sprejme za svojo osebno izkušnjo in svoja osebna spoznanja.

Jurij Rosa

DRUŠTVA NA LOZICAH V ZGORNJI VIPAVSKI DOLINI

Vas *Lozice* z okolico je, gledano z vzhodne strani, prva v Vipavski dolini, kjer popotnika iz notranjosti Slovenije najprej pozdravijo vipavsko podnebje, značilna arhitektura in vinorodne lege. Razmeroma majhen kraj leži v ozki dolini potoka Močilnika in ga obdajajo na severovzhodu visoka planota Nanos (po domače Gora), na jugozahodu pa gozdno hribovje Vrhe s Pasjim repom. Kraj ob Pasjem repu imenujejo Reber, pobočje proti Lozicam pa Brda. Na severni strani se kraj odpira v Vipavsko dolino, ki se kmalu zatem precej razširi.

Podravn iz Lozice nad Vipavo.

Lozice na razglednici, ki jo je šolska mladina izročila župniku Antonu Jeriču – služboval je na Lozicah v letih 1913-1935. (Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, PANG 667 Zbirka razglednic krajev, št. 1204)

liš naravno sodi tudi manjše naselje *Otošče*, ki je v marsičem vezano na Lozice in Vipavsko dolino, a zaradi zgodovinskih okoliščin civilnoupjavno spada drugam (Senožecše, Divača, Sežana).

Vsa omenjena naselja z zaselki pa so povezana v loziško župnijsko skupnost sv. Frančiška Ksaverija, ki je dušnopastirsko že precej časa oskrbovana iz sosednje župnije sv. Vida (Podnanos).

Vsa ta skupnost je po podatkih gibanja prebivalstva v času od leta 1869 naprej štela nekaj več kakor 300 ljudi, v letih po drugi svetovni vojni le

Lozice so precej razloženo naselje ob zgornjem toku potoka Močilnika, s tesno pozidanim središčem v ozkem dnu doline. Sem sodijo tudi zaselki Gorenji in Dolenji Žvanuti ter Loka, vas pa je razdeljena na več skupnosti hiš oziroma delov vasi: Mislejska vas, Lipovška vas, Žerjavka vas, Renkovska vas, Kolona, Stajce in Novo naselje.

H krajevni skupnosti spada še bližnji *Podgrič*, ki je samostojno naselje. V ta oko-

nekaj čez 200, v zadnjem času pa se število giblje okrog 280.(1) Kljub razmeroma majhnemu številu prebivalcev pa se je tudi v teh krajih skozi zgodovino razmahnilo društveno življenje, ki je eden od pokazateljev prizadevanja ljudi po druženju, verskem, kulturnem in športnem delovanju, kar jim je ob težkem vsakdanjem delu za preživetje in ob mnogih neugodnih okoliščinah (vojne, slabe letine, bolezni, izseljevanje itd.) pomagalo razvijati srčno kulturo, duhovne vrednote in narodno zavest.

Prvo sled združevanja ljudi, ki sicer še ni bilo pravo društvo, zasledimo proti koncu 18. stoletja. Za leto 1783 je v loziški cerkvi omenjena **bratovščina sv. Frančiška Ksaverija**. To je bilo versko združenje pri podružni cerkvi na Lozicah. V zgodovinskih virih je cerkev omenjena ob koncu 17. stoletja in je takrat za zavetnika imela sv. Gotarda, prav v času nedolgo prej od omembe bratovščine pa so začeli opuščati poimenovanje cerkve po sv. Gotardu in na njegovo mesto je stopal sv. Frančišek Ksaverij, veliki jezuitski svetnik-misijonar. To je mogoče povezati z verjetnim obstojem jezuitske skupnosti v bližnjem Št. Vidu, od koder je bila takrat oskrbovana verska skupnost na Lozicah.(2)

Prvo pravo društvo na Lozicah, ki je delovalo po določbah zakona o pravici združevanja iz leta 1867 (društveni zakon, ki je ostal v veljavi do konca avstro-ogrske države), naj bi nastalo v osemdesetih 19. stoletja, ko se je društveno življenje na Slovenskem že zelo razmahnilo.

V katastru političnih in nepolitičnih društev na Kranjskem, ki je bil voden pri deželni vladi, zasledimo navedbo **Katoliškega slovenskega izobraževalnega društva na Lozicah pri Vipavi** z datumom 23.2.1885 ter navedbo **Leseverein in Lositsche bei Wippach** (Bralno društvo na Lozicah pri Vipavi).(3) Za katero društvo gre (ali morda celo dve), kakšno dejavnost in čas delovanja, bi bilo potrebno še raziskati. Mnogo kasnejši vir, ki podaja položaj ljudskoprosvetnega dela v coni B za takratni vipavski okraj (verjetno za leto 1946), pa navaja ustanovitev prosvetnega društva na Lozicah v letu 1883 (podatek bržkone manj verodostojen).(4)

Na začetku 20. stoletja pa je društvena dejavnost na Lozicah kar močno zaživela. V skladu s takratnimi političnimi razmerami sta delovali dve društvi na različnih političnih temeljih: **Slovensko katoliško izobraževalno društvo na Lozicah** in liberalno usmerjeno **Bralno društvo Tabor na Lozicah**.

Izčrpna arhivska dokumentacija je na voljo predvsem o obstoju **Slovenskega katoliškega izobraževalnega društva na Lozicah**. Ohranjeni dokumenti so zelo dobra osnova za podrobnejšo in obsežnejšo predstavitev tega društva. V pričujočem prispevku pa omenjam le nekatera pomembnejša dejstva in ugotovitve.

Nastajanje tega društva je pospremljeno z naslednjim opisom iz društvene kronike:

»Že dalj časa se je pri nekaterih posameznih mladenčih pojavljala želja, naj bi se tudi na Lozicah ustanovilo bralno društvo. A pravega poguma in odločnosti vendar ni bilo. Enkrat so že nekateri mislili pristopiti k Št. Vid-skemu bralnemu društvu, katero se je tisti čas lepo razvijalo. Pa prevelika oddaljenost jim je stavila ovire. Vendar so pa večkrat zahajali v Št. Vid na društvene veselice. A to ni moglo želja zadovoljiti. Tako so bili tudi leta 1902, zadnjo nedeljo pred novim letom, trije mladenči, Matija Pelicon, Jež France in Trošt Franc na veselici v Št. Vidu, v ne posebno svojo zadovoljnost. Domov gredoč so se razgovarjali o veselici in o društvu sploh. Priznavali so, da obiskavanje veselic po drugih vaseh ni na njihovo korist. Med tem se oglasi Pelicon Matija: zakaj bi pa mi na Lozicah ne napravili enega društva? Druga dva sta precej to misel sprejela in potrdila, da hočesta svoje moči v to obrniti. Ta misel se je precej v par dnevih naznanila gospodu župniku Rudolfu Gregoriču, kateri je to izjavo z veselim srcem sprejel, in obljubil jim, da bo rad po svoje storil, da se to prepotrebno društvo na Lozicah ustanovi.«

Pripravili so društvena pravila in Deželna vlada za Kranjsko jih je 20. 1. 1903 že potrdila. Ustanovni občni zbor je bil 8.2.1903. Na njem se je z loziškim župnikom Gregoričem zbralo 16 mladeničev. V kratkem času je bilo društvo ustanovljeno in urejeno. Društveni odbor je skrbel za hitro pripravo vsega potrebnega, da je moglo društvo zaživeti.(5)

Število članov se je množilo, vendar pa iz virov ni prav jasno številčno gibanje članstva v naslednjih letih. Po eni izmed evidenc imenika članstva sta do leta 1910 k društvu pristopila 102 člana, po drugi pa je bilo do leta 1914 vpisanih vsega skupaj 75 članov. Letno stanje članov v letu 1913 je bilo 34. V dokumentaciji je za ta čas zaznati upadanje članstva.

Na občnem zboru 9.4.1917 so obžalovali, da je društvo med vojno prenehalo delovati, zato so ga skušali oživiti, ker so se odzvala dekleta, moških pa ni bilo, kar je bila posledica vojnih razmer. Vendar je društvo vsaj nekoliko še nadaljevalo svojo dejavnost. Za leto 1918 je navedeno, da ima 29 rednih članov, arhivsko je še dokumentiran obstoj društva leta 1920.(6)

Društveniki so razvili pestro dejavnost, s katero so skrbeli za izobraževanje, kulturo, zabavo in tudi telesno vzgojo: *prebiranje časopisov in knjig* v društveni sobi (ves čas so vneto skrbeli za njihovo nabavo), vadba in nastopi *tamburaške godbe* (postavljene že v začetku delovanja društva), prirejanje *zabavnih večerov – veselic* (s koncerti tamburašev, srečelovi), predvajanje *iger*, organiziranje *predavanj*, med vojno tudi *dobrodelne po-*

bude. Leta 1912 so sklenili ustanoviti tudi *telovadni odsek Orel*, o njegovi dejavnosti pa doslej ni bilo najdenih podatkov. Zbirali so se v društveni sobi, leta 1910 in 1911 pa že zasledimo prizadevanja, da bi si postavili nov prostor, ki bi bil nekak društveni dom. Razmišljali so, da bi kot možnost za ta namen preuredili kar kapelo Božjega groba.(7) Ta stoji v neposredni bližini župnijske cerkve in je bila v tistem času gotovo že zanemarjena in izpostavljena različnim posegom, s katerimi bi spremenili njeno namembnost.(8)

Zanimivo je besedilo hišnega reda, ki so ga kmalu po ustanovitvi društva obesili v društveni sobi: »1.) V društveni sobi naj bodo udje odkriti. 2.) Zahteva se dostojno vedenje. 3.) Po tleh se ne sme pljuvati. 4.) V dnevih kateri so odločeni za branje ne sme se ostajati čez 10. uro zvečer v sobi. 5.) Neudom je ustop prepovedan. 6.) Članarina se redno plačuje blagajniku v začetku vsakega mesca.«(9)

Precej manj je dokumentirano delovanje liberalnega **Bralnega društva Tabor na Lozicah**.

Ustanovni občni zbor je bil napovedan za 15.4.1906. Člani so se združevali okrog vplivnega gostilničarja Žvanuta in njegove družine (»Gaucovi«). Njihova dejavnost je bila takole nakazana: krepitev *narodne in stanovske zavesti*; skrb za *izobrazbo*; prirejanje primernih *zabav*; spodbujanje k *varčnosti in zmernosti*. Ker se pojavlja v nazivu društva tudi poimenovanje Bralno in pevsko društvo Tabor, je mogoče domnevati, da se je ukvarjalo tudi s *pevsko dejavnostjo*. Dokumentiranih je nekaj njihovih zabavnih prireditev v letih 1906 in občna zbora leta 1906 in 1907, kaj več podatkov o dejavnosti tega društva ni bilo najdenih.(10)

V letu 1920 pa zasledimo časopisno vest, ki sporoča, da sta avgusta na Lozicah tamkajšnji tamburaški in pevski zbor priredila »prav prijetno domačo zabavo na Žvanutovem vrtu«. Ob tej priložnosti so zbrali tudi denarni prispevek za Tiskovni sklad Edinosti.(11) Skoraj gotovo se podatek nanaša na zgoraj omenjeno društvo.

V literaturi je zaslediti podatek, po katerem bi mogli sklepati, da je društvo s *tamburaškim zborom* predvidoma obstajalo še do leta 1923.(12)

Po letu 1927 so bila od italijanske fašistične oblasti slovenska društva ukinjena, zato je nastopilo obdobje prepovedi zbiranja v društvih. Kljub težkim razmeram so se na pol ilegalno vendarle leta 1929 začeli zbirati pevci pod vodstvom Edvarda Žvanuta (»Gaucovega«), ki je imel za ohranitev slovenske pesmi in kulture mnogo zaslug. Bil je pevovodja, znan tudi v okolici. Skupaj s pevci iz sosednjega Št. Vida je postavil razmeroma močno pevsko skupino, ki je štela tudi nad 30 članov. Vaje so imeli na domu zboro-

vodje. Večkrat se je po njihovi zaslugi slišal glas naših zborovskih pesmi ob večerih po vaseh, na veselicah, po gostilnah in romarskih krajih. Skupina je leta 1932 dobila od italijanske oblasti ukaz, da se mora raziti, ker seveda ni bila nikjer uradno prijavljena.(13)

Po drugi svetovni vojni se je društveno delovanje obnovilo. Ustanovili so **Prosvetno društvo Nanos**. Tudi dejavnost tega društva je razmeroma dobro dokumentirana.

Čeravno je kot čas ustanovitve v arhivski dokumentaciji navedeno tudi že leto 1945, je natančnejši datum njegovega začetka zapisan za 27.1.1946, ustanovni občni zbor pa za 10.2.1946.

Iz arhivske dokumentacije je razvidno, da je društvo v povezavi s krajevnim prosvetnim svetom svoje kulturno in prosvetno udejstvovanje prilagajalo duhu novega, socialističnega političnega sistema.

Zanimiva je ugotovitev iz že omenjenega poročila (verjetno za leto 1946) o položaju ljudskoprosvetnega dela v coni B za vipavski okraj. Prosvetno društvo Nanos so sestavljali zapisniki za Lozice šteli kar kot naslednika domnevno najstarejšega loziškega društva. Zapisali so še nekoliko kratkih stavkov, ki pa nekaj povedo o preteklosti in stanju društva kmalu po ustanovitvi: »Prosvetno društvo Nanos. Prvič je bilo ustanovljeno 1883. Za časa italijanske okupacije bilo ukinjeno. Močna kulturna tradicija. Material društva so Italijani uničili. Na novo je bilo ustanovljeno 27. 1. 1946. Šteje 105 članov. Ima svojo knjižnico (370 knjig). Pevski moški in mešani zbor. Priredilo 16 kulturnih prireditev. Odbor aktiven. Precej starih prosvetarjev. Politično dobro usmerjeni.«

Leta 1946 je društvo štelo do 112 članov, kar pomeni, da je bilo glede na število prebivalstva v njem približno polovica vaščanov. V društvu so imeli poleg obeh *pevskih zborov* in *knjižnice* tudi *dramsko skupino*, skrbeli pa so tudi za pripravo *proslav*, *srečelovov* in *stenčasa*.

Po podatkih neke zasilne evidence o prosvetni dejavnosti v takratnem vipavskem okraju januarja 1947(?) naj bi mešani pevski zbor štel 27 članov, moški zbor 15 članov, dramska skupina pa 13 članov, društvena knjižnica naj bi premogla 666 knjig, naročnikov na osem različnih časopisov pa je bilo 50.

V dokumentih iz let 1946 in 1947 lahko spremljamo poročanje o kar pogostih pevskih vajah in nastopih obeh pevskih zborov v domačem kraju in drugod, prav tako o proslavah in drugih pobudah. Leta 1948 je mešani pevski zbor štel še 17 članov, dramska skupina pa 19 članov. Vendar se je društvo kmalu po obetavnem zagonu spopadalo s težavami. Iz podatkov o stanju društva v začetku novembra 1946 izvemo, da je že v prvem letu po

dobrem začetku hitro »zaspalo«, manjkalo je ljudi, ki bi društvo dobro vodili. Sredi leta 1948 beremo v dokumentih, da je bilo kulturnoprosvetno stanje na vasi slabo, ker je vse zastalo. Za naslednje leto 1949 pa je v dokumentih zabeleženo o ponovnih težavah, pomanjkanju kulis in primerne dvorane ter premajhnem številu članov za dramsko skupino, kakor tudi za pevski zbor; le knjižnica je bila dobro obiskana, pripravili pa so tudi več radijskih ur.

Vse kaže, da je okrog leta 1950 dejavnost društva zamrla.(14) Ohranjen je podatek, da je bila na Lozicah leta 1947 sedemčlanska **lovska družina**, ki pa ni imela nobenega sedeža ali uprave in o njej kaj več ni znanega.(15)

Omeniti moramo vsekakor še dve skupini, ki sicer nista društvu v pravem pomenu besede, a sta zagotovo odigrali svojo vlogo pri druženju ljudi, verskem, kulturnem in narodnostnem oblikovanju ljudi v tem kraju, čeravno je o obeh na razpolago zelo malo podatkov.

V času obstoja župnije (od leta 1892 naprej), morda pa že prej (ko je bila loziška verska skupnost pod šentviško župnijo), je na Lozicah bolj ali manj redno deloval **cerkveni pevski zbor**. Ta je v cerkvi prepeval, dokler so bili organisti. Najprej je deloval moški, nato pa mešani zbor. Na Lozicah so verjetno v prvi polovici 20. stoletja delovale tri organistke: Jožefa Bajc, Antonija Žgur in Ana Semič, rojena Premrl. Od leta 1977 sta ob večjih praznikih in slovesnostih na Lozice iz sosednje župnije sv. Vida (Podnanos) prihajala najprej organist Peter Vidrih, za njim pa organistka Erna Andlovčec.(16) Slednja to delo še vedno opravlja, ko pomaga ženskemu pevskemu zboru, ki ga je postavil Andrej Vovk za časa svojega službovanja kot duhovni pomočnik na Lozicah (1996-2005).

Na Lozicah je obstojala tudi **Marijina družba**. Iz statističnega pregleda Marijinih družb dekanije Vipava za leto 1922 je razvidno, da je dekliška Marijina družba štela 7 članic, v *Marijinem vrtcu* pa je bilo 45 otrok.(17)

V bližnji preteklosti so se na Lozicah lotili ukvarjati celo s konjeniškim športom, za kar je imel veliko zaslug domačin Anton Mislej. 1.5.1978 je bil ustanovljen **Konjeniški klub 5. maj**, ki je na Lozicah nekaj časa razvijal svojo osnovno dejavnost, vendar ga lahko med loziška društva uvrstimo le pogojno, ker je imel svoj sedež uradno v Ajdovščini.(18)

Prave društvene dejavnosti, ki bi vključevale večje število domačinov, od zamrtja Prosvetnega društva Nanos na Lozicah ni bilo.

Leta 2003 pa se je zgodil pomemben dogodek, ki je pomenil prelom s petdesetletnim mrtvilom. Naključje je hotelo, da je do tega dogodka prišlo

do dneva natančno sto let po ustanovitvi Slovenskega katoliškega izobraževalnega društva.

Na slovenski kulturni praznik, 8. 2. 2003, so prizadevni domačini Marko Nabergoj, Matjaž Trošt, Marjan Mislej in ostali člani pripravljalne skupine združili pod eno okrilje dejavnosti v kraju, ki so zaživele že nekoliko prej in so postale tradicionalne, program dogodkov in prireditev, namenjen vsem Lozičanom ter drugim obiskovalcem od blizu in daleč, pa so nameravali še obogatiti in razširiti. Tako je nastalo **Kulturno-turistično-športno društvo Zdravljica Lozice**.(19)

Pobudi za ime društva kakor tudi za njegov znak prihajata iz loziške zgodovine. Ložičani so društvu izbrali zelo pomenljivo ime. Upravičeno so lahko ponosni na pomembno dejstvo, ki se dotika njihovega kraja.

Duhovnik in eden najbolj plodovitih slovenskih glasbenikov Stanko Premrl, rojak iz bližnjega Št. Vida (današnjega Podnanosa), je dal glasbeno obliko znamenitemu Prešernovemu besedilu Zdravljica in njegova skladba je postala slovenska državna himna.

Tako rekoč svoj izvor ima skladba prav na Lozicah. V svojih spominih je Premrl izrecno zapisal takole: »*Vnanja pobuda za Prešernovo Zdravico je prišla iz vipavskega Šentvida od vikarja Matija Vrtovca /.../ Zanimivo je, da je Zdravico kot pevsko skladbo prvi komponiral tudi šentviški rojak. Zložil sem jo v konservatorijskih letih v počitnicah na Vipavskem (na Lozicah) /.../«(20)*

Likovni simbol društva (ki ga je izdelal Leon Furlan iz Ajdovščine) je stilizirano mlinsko kolo na vodi. Ta pa spominja na pomen mlinarstva in žagarstva, saj je bilo v preteklosti ob potoku Močilniku na Lozicah kar devet mlinov in dve žagi.(21)

Dosedanja šestletna dejavnost društva Zdravljica daleč presega vse dosedanje društveno dogajanje na Lozicah, kakor smo ga spoznali iz starejše zgodovine.

V društvu je po zadnjih podatkih že preko 160 članov. Podjetni Ložičani preko društva skrbijo za vzgojo, izobraževanje in spodbujanje ustvarjalnosti na kulturnem, turističnem, športnem, versko-duhovnem, etnološkem in naravoslovnem področju. Med letom se zvrsti veliko število dogodkov in prireditev, od 15 do 20 ali pa še kaj več. Organizirajo pohode, romanja, predavanja, razstave, koncerte, dramske in filmske predstave, proslave, ustvarjalne delavnice, tečaje, izlete, športno vadbo in druge prireditve; pogumno in tudi uspešno se posvečajo izzivom zahtevnejših izvedb, predvsem s področja ohranjanja kulturne dediščine, raziskujejo krajevno preteklost, svoje delo predstavljajo v tiskanih in elektronskih medijih in tudi v lastnih tiskanih izdajah.

Bolj ali manj stalne letne prireditve društva so naslednje: *pustovanje*, *velikonočno romanje »v Emavs«* od kapele Božjega groba na Lozicah do podružne cerkve sv. Marije Magdalene na Otoščah, *športno in družabno srečanje* ob 1. maju, *kresovanje* ob prazniku sv. Ivana (Janeza Krstnika) in dnevu državnosti, *romanje* k podružni cerkvi sv. Hieronima na Nanosu, *glasbena prireditev* Večer pod lipo, *zahvalno romanje* čez Reber k cerkvi sv. Trojice nad Orehovico, *martinovanje*, *miklavževanje*, *božični koncert z ognjemetom*.

Izvedli pa so že mnoge enkratne in v širši javnosti odmevne prireditve, npr.: *prvi loziški pohod na Triglav* z zapeto Zdravljico na vrhu leta 2005 (ob 100-letnici njene uglasbitve), *duhovno-romarsko pot iz Vipave na Lozice* leta 2006 (ob novi maši rojaka jezuita Mirana Žvanuta), obnova takoimenovanega *loziškega počivala* ob stari loziški poti na Nanos leta 2006, predvajanje *dokumentarnega filma o sv. Frančišku Ksaveriju* in predstavitev knjižice o župniji Lozice *Pod varstvom sv. Frančiška Ksaverija* leta 2006 (ob praznovanju 500-letnice rojstva svetnika, ki je tudi zavetnik loziške župnije), *peš romanje* z Lozic na Sveto Goro leta 2007. Zelo odmevna sta bila *pohod Po poti naših prednikov* iz Lozic v Trst leta 2008 in *pohod »Češnje Erazmu«* iz Lozic v Predjamski grad v letošnjem letu.

Tudi izdajateljska dejavnost društvu ni tuja in je s trajnostnega vidika nadvse dragocena, saj prispeva k zakladnici slovenske domoznanske literature.

Že prvo leto obstoja je društvo izdalo *komplet razglednic* z motivi iz domačega kraja, leta 2005 pa poskrbelo za izdajo knjižice *Hišna imena v vaseh Otošče, Lozice in Podgrič*, seminarsko nalogo domačinke Teje Fabčič. Leta 2008 je izšla zgibanka *Ceste skozi »vrata«* Vipavske doline s predstavitvijo prometnih povezav kraja skoti čas, pred kratkim pa je izšla brošura o Rebru, vinorodnem »raju« na skrajnem jugovzhodu Vipavske doline, pripravljajo pa tudi brošuro o domačih ledinskih imenih.(22)

Če upoštevamo, da je v društvu skoraj dve tretjini vseh domačinov, in vso pisano dejavnost društva, je najbrž več kot umestna trditev, da pomeni obstoj in delovanje Kulturno-turistično-športnega društva Zdravljica svojstven in izjemen fenomen v zgodovini loziške vaške skupnosti ter prisotnosti društev vsaj v zgornji Vipavski dolini, če že ne tudi širše.

Na Lozicah delujeta še dve društvi. Balinarski klub Burja, ki je bil ustanovljen najverjetneje že pred letom 1980, organizira vsakoletni odmevni balinarski turnir na Lozicah in sodeluje na ligaških tekmah. Jamarsko društvo Karantanija so ustanovili leta 1989. Njegovi člani (iz različnih krajev Slovenije), ki so dosegli že nekaj lepih uspehov; se ukvarjajo z odkrivanjem

novih jam, zbiranjem fosilov, geološkim raziskovanjem in arheološkimi najdbami po jamah pretežno na območju Vipavske doline.(23)

OPOMBE:

- 1) Krajevni leksikon Slovenije, I. knjiga, Ljubljana 1968, str. 16; Kulturno-turistično-športno društvo Zdravljica Lozice, spletna stran: predstavitev Lozic, september 2009; Marko Nabergoj, Lozice 29, telefonsko obvestilo, 6.10.2009
- 2) *Janez Höfler*, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem, Primorska: Oglejski patriarhat/ Goriška nadškofija/ Tržaška škofija, Nova Gorica 2001, str. 149; *Andrej Vovk*, Drobcji iz zgodovine, *Jurij Rosa*, Loziška svetišča in verska znamenja, župnišče, pokopališče in arhiv, Pod varstvom sv. Frančiška Ksaverija – Župnija Lozice v času in podobah, Ljubljana 2006, str. 13-14, 28-29
- 3) *Arhiv Republike Slovenije*, AS 33 Deželna vlada v Ljubljani, kazalo društvenega katastra
- 4) *Pokrajinski arhiv v Novi Gorici*, PANG 73 Okrajni narodnoosvobodilni odbor za Vipavsko, t. e. 5, a. e. 7
- 5) *Pokrajinski arhiv v Novi Gorici*, PANG 1012 Zbirka arhivskega in dokumentacijskega gradiva, t. e. 7, a. e. 110: Slovensko katoliško izobraževalno društvo na Lozicah, kronika 1903-1905
- 6) *Pokrajinski arhiv v Novi Gorici*, PANG 1012 Zbirka arhivskega in dokumentacijskega gradiva, t. e. 7, a. e. 110: Slovensko katoliško izobraževalno društvo na Lozicah, zapisniki odborovih sej 1903-1918, imenik članov, opravljeni zapisnik 1903-1920
- 7) *Pokrajinski arhiv v Novi Gorici*, PANG 1012 Zbirka arhivskega in dokumentacijskega gradiva, t. e. 7, a. e. 110: Slovensko katoliško izobraževalno društvo na Lozicah, zapisniki odborovih sej 1903-1918
- 8) *Jurij Rosa*, Loziška svetišča in verska znamenja, župnišče, pokopališče in arhiv, Pod varstvom sv. Frančiška Ksaverija – Župnija Lozice v času in podobah, Ljubljana 2006, str. 32
- 9) *Pokrajinski arhiv v Novi Gorici*, PANG 1012 Zbirka arhivskega in dokumentacijskega gradiva, t. e. 7, a. e. 110: Slovensko katoliško izobraževalno društvo na Lozicah, zapisniki odborovih sej 1903-1918
- 10) *Arhiv Republike Slovenije Ljubljana*, AS 136 Okrajno glavarstvo Postojna – splošni spisi, t. e. 26, 28 in 29: zadrage in društva 11 Edinost, 24. 8. 1920, št. 169, str. 2
- 12) *Andrej Gabršček*, Goriški Slovenci, II. del, Ljubljana 1934, str. 592
- 13) *Jurij Rosa*, Iz korenin rasemo, Mešani pevski zbor Stanko Premrl Podnanos – 20 let, Podnanos 1997, str. 5-6
- 14) *Pokrajinski arhiv v Novi Gorici*, PANG 73 Okrajni narodnoosvobodilni odbor za Vipavsko, t. e. 5, a. e. 7; PANG 178 Krajevni ljudski odbor Lozice, t. e. 1, a. e. 1, t. e. 2, a. e. 7, t. e. 3, a. e. 19
- 15) *Pokrajinski arhiv v Novi Gorici*, PANG 178 Krajevni ljudski odbor Lozice, t. e. 2, a. e. 7
- 16) *Andrej Vovk*, Drobcji iz zgodovine, Pod varstvom sv. Frančiška Ksaverija – Župnija Lozice v času in podobah, Ljubljana 2006, str. 24
- 17) *Drago Zalar*, Marijine družbe na Slovenskem, Ljubljana 2001, str. 212
- 18) *Pokrajinski arhiv v Novi Gorici*, PANG 836 Varia – društva, t. e. 1
- 19) Kulturno-turistično-športno društvo Zdravljica Lozice, spletna stran: predstavitev društva, september 2009
- 20) *Stanko Premrl*, Nekaj glasbenih spominov iz mladih let, Nova pot 1962, št. 5-6, str. 234
- 21) kakor op. 19
- 22) *at*, Lozice: Ustanovili kulturno, turistično in športno društvo Zdravljica – Končno vsi 'pod eno streho', Goriška, marec 2003, št. 3, str. 7; Kulturno-turistično-športno društvo Zdravljica Lozice, spletna stran: predstavitev društva, september 2009; Marko Nabergoj, Lozice 29, obvestilo po elektronski pošti, 28. 9. 2009, telefonsko obvestilo, 5. 10. 2009
- 23) Marko Nabergoj, Lozice 29, Miloš Mislej, Hrašče 21, Anton Mislej, Lozice 5, telefonska obvestila, 5. in 6. 10. 2009

Miran Mihelič

PROJEKT KONTRABANT

Kraji ob meji lahko oživijo s kulturnim in gospodarskim pretokom

Uradno je zahodna meja med Slovenijo in severozahodnimi sosednjimi državami padla, toda sedaj razočarani ugotavljamo, da nekdanji stiki med bližnjimi sosedi ne morejo prav zaživeti, ker deluje meja še naprej v človekovi zavesti in celo v podzavesti. Z nasilno postavljeno mejo so bile pretrgane možnosti nekega utečenega kulturnega in verskega življenja ali prepovedane tradicionalne lastne pridelave in prodaje, kot je bila npr. žganjekuha. Zato je človek skušal skozi desetletja premoščati razne ovire s pomočjo kontrabanta. In danes, kakšen kontrabant naj mejo dokončno preseže? Prav tisti strastni »kontrabant«, ki je ostal v glavah. V Benečiji, v širšem geografskem pomenu te besede, so zavedni rojaki žejni javne rabe domače besede, pesmi, glasbe, plesa, tradicionalnih praznikov..., stikov s sosedi in na drugi strani hribov prav tako.

Prav tega dogajanja so žejni tudi slovenski turisti in »kontrabant« te kulturne ponudbe za domačo rabo zlahka potegne za seboj še »kontrabant« množice turistov v Benečijo. Razvoj tovrstnega turizma pa je že priložnost za bistveno hitrejši kakovosten kulturni ni gospodarski razvoj.

»Prodati« doma pridelano hrano brez posrednikov

Kot nalašč k tovrstnim razmišljanjem, kako premostiti upad turizma in zlasti, kako ga povečati, so 20. julija 2009 v koči Pellizzo na Matajurju predstavili to poletje izdano knjigo Dina Del Medica »Jesti na Matajurju«. Njen najboljši namen je obuditi in ohraniti stare zdrave jedi tega prostora za domačo rabo v družinah kot tudi v domačih gostilnah. Seveda, tudi za ustvarjanje dodatnih priložnosti razvoja turistične ponudbe sploh. Že dolgo

Erika Balus, un. dipl. biologinja, področje enogastronomije; Ezio Gosgnach, glavni urednik škofijskega tednika La vita cattolica; Toni Gomišček, un.dipl. soc.

ni zaslužka s prodajo domačih pridelkov. V Domu, pod naslovom »Domači kraji so vedno v srcu«, Vesna Leskovic opisuje svoje poznanstvo z izseljencem Pijem Cencičem iz Pletišč v Benečiji. Tako ji je povedal: »Na naše kraje smo zelo navezani, čeprav so revni. Toda treba je živeti. Hribovska zemlja je preskromna, da bi nas preživljala, industrije ni, zato moramo na tuje: v Belgijo, Švico, Francijo, Nemčijo, Kanado, Argentino, Avstralijo... To je za nas težko, toda domači kraji so vedno v naših srcih in želimo si, da bi naše zapuščene vasi spet oživele.« Seveda je današnja migracija pretežno tujejezična v Furlanijo... Rešitev je v ekološkem kmečkem turizmu, kjer kmet na svoji ekološki turistični kmetiji pridelava meso, mlečne izdelke in še kaj zelenjave ter vse to, brez posrednikov, ki poberejo glavni zaslužek, proda direktno turistu kot ekološko pripravljeno domačo jed.

Večkrat upravičeno slišimo vprašanje: »Kdo bo jutri sploh še prišel jest v mojo gostilno? Komu bo sploh vse to koristilo, če se naše vasi tako žalostno praznijo?« Upravičenemu izseljevanju in pesimizmu pomaga negativni trend »meje v glavah«, češ da še vedno ni nobene možnosti za nov začetek. Ambicioznost odhajajočih mladih ljudi je potrebno obrniti v obratno – pozitivno prepričanje, da je mogoče kvalitetne priložnosti zanje poiskati tudi doma.

Domača kultura kot edinstvena tržna niša

Sama po sebi se ponuja rešitev v tem, da povabimo k vzpostavitvi starih kulturnih in gospodarskih stikov vse sosede. Tudi tiste čez mejo, ki je uradno ni več, a še vedno deli in ovira vzpostavitev starih stikov, celo med rojaki. V kolikor nove priložnosti ne bomo izkoristili mi, bodo prišli drugi. Žal, so vzgojitelji in drugi »strokovnjaki« z asimilacijskimi prijemi prepričali večino Rezijanov, da jim je v škodo biti Slovenec, celo imeti s Slovenci stike. Zato ni čudno, če nočejo nič slišati o tem, da je njih narečje v bistvu eno od slovenskih narečij, čeprav je Rezija kot celota nekaj posebno zanimivega... Tako ostajajo Slovenci velik neizrabljen turistični potencial. Za turiste iz Slovenije je ta kultura zanimiva le kot slovenska etnija in ne kot katerakoli druga. Zato lahko ugotovimo, da ni primerne motivacijskega povabila. Od institucij je zgledna izjema le Rozajanski dum.

Postal je že pregovor, da so uradne meje padle, toda, kot razočarani ugotavljamo, nekdanji stiki med sosedi ne morejo prav zaživeti, kot smo pričakovali, ker njih sledovi v glavah živijo in uničujoče delujejo še naprej. Ponekod v vzhodnem Posočju jih je še vedno zaznati, celo na nekdanji Rapski meji... Tudi v Benečiji je slišati, da nekatere institucije to še neprestano spodbujajo. Slabo počutje pa mlade domačine spodbuja k iskanju dela v Furlaniji in izseljevanju.

Kako to preseči, saj gre za problem biti ali ne biti? Kako pa drugače kot po zanesljivi stari tradiciji, nekoliko eksotično, z namišljenim kontrabantom – oživitvijo starih kontrabantskih poti in tudi cest, saj je sodobni kontrabant potekal tudi po cestah, mimo carinskih in drugačnih oblik kontrole, ki so omejevale normalne stike in odnose med ljudmi, rojaki, sorodniki, prijatelji, možnimi, a nesojenimi poslovnimi partnerji iz krajev na oni strani hribov.

Giorgio Banchig, predsednik društva
Evgen Blankin; Isa De Crignis,
huharica v koči.

Kako še nadomestiti in obogatiti zamujeno?

Gorniki, planinci in drugi ljubitelji narave niso nikoli popolnoma prenehali prehajati čez državne meje na svojih vzponih in pohodih. Prav tako ne pastirji in redki prekupčevalci – kontrabantarji, občasno, tudi ubežniki. Množično pa tega prehajanja čez mejo v našem goratem svetu ni bilo dolga desetletja, ponekod še več. Tako je skoraj usahnil stik... Toda danes, ko so smo tudi mi v Posočju in Benečiji odločilno prispevali k temu, da so meje le še na papirju, imamo novo priložnost. Vemo in občutimo, da so bile posledice meje katastrofalne za osnovne človekove pravice (sistematični razdori mračnih let, ogroženost ustvarjalnosti duha in vere), za gospodarstvo, sožitje ter posledično še naseljenost teh krajev na obeh straneh meje, slab gospodarski razvoj in praznjenje vasi, asimilacija, zbledela zavest, celo vzgoja strahu, če ne celo odpora pred svojimi sorodniki na oni strani hriba.

Jasen program...

Predvsem moramo postaviti jasne cilje, kaj hočemo. Kulturni razvoj na podlagi avtohtone kulture in uspešnega gospodarstva, kar bo omogočalo življenjski standard, kot ga imajo drugi bližnji kraji, kamor se sedaj prekomerno izseljuje najbolj vitalno mlado prebivalstvo. Najboljši pogoji za glavno gospodarsko panogo so na podlagi visoko kakovostnega turizma. Ta temelji še na nadpovprečno kakovostnih narodnih parkih in možnostih športnih dejavnosti izven njih. Posamezni kraji imajo možnost trženja izjemno zanimive arhaične avtohtone kulture in prehranjevanja. V tem zdravem naravnem okolju se sam po sebi ponuja tudi raziskovalni in zdraviliški center z razpršenimi enotami na podlagi ekološko pridelane avtohtone hrane (tudi iz širšega prostora) in ostalih pristopov. Naravne danosti pa pogojujejo še četrto možnost najvišje kvalitete: znanstveno in šolsko raziskovalno dejavnost na področju

biologije, geografije, geologije, zgodovine, jezikoslovja, etnologije... Ta se lahko v širši prostor razvije iz poletne univerze, kakršna obstaja v Bovcu. Žal se je njen razvoj ustavil in je začela le vegetirati takoj po obetavnem zagonu. Slišati je, da nima pričakovane podpore (slovenskih) univerz.

»Bom naredil stezice, ki so včasih bile...«

Kaj lahko naredimo takoj? Ohranimo na osebni, tudi na folklorni ravni, svoja narečja. Nanovo oživimo planinske, pastirske poti, uredimo pohodniške, kolesarske steze, gozdne in ozke lokalne ceste. Ob njih pa kulturno krajino, kamor sodijo z malto ali na suho zidani kamniti zidovi, škarpe, hlevčki, listniki, kope, stogi, kozolci, sezonsko postavljene ustrgače, za naše kraje tako značilne kapelice... Vse to ima v posameznih kotlinah in dolinah dragocena lokalno oblikovana in zveneča imena. Ob njih in v njih se je dogajalo tudi družabno in kulturno vaško življenje ob koncu dela, ob nedeljah, praznovanja pred sezono kmečkih opravil in po njej, ob cerkvenih ali posvetnih praznikih. Že to bo prineslo neko novo optimistično vzdušje in priložnost. Nekaj tega je že, vendar le za vzorec, po zaslugi prostovoljnosti pridnih amaterjev. V večjih krajih ne gre brez odmevne sodobne preobleke množičnih prireditev, ki pomenijo reklamo za začetek sezone itd.

Po mejni črti od Mangrta, Kanina, Matajurja, Kolovrata... do morja je treba pripeljati (podaljšati) planinsko transverzalo. Seveda pa bi lahko uredili posebno krožno planinsko ali pohodniško transverzalo, ki bi zajela celo mejno črto, tudi ob hrvaški, vendar je to že širše vprašanje.

Planincu, pohodniku bodo na lokalni ravni pripravili nekaj več etnološke vsebine na teh poteh in omogočili, da spozna druge planince, še druge domačine, način življenja ljudi ob tej brisani »meji« in naveže stike za naprej, vsakovrstne izmenjave... Zlasti za organizirane izlete je dobrodošel obisk zanimivosti, »krožnih prireditev«, ki bi se dogajale na posameznih postajah na relaciji tukajšnjih narodnih parkov in južneje. Kasneje je v ponudbo treba zajeti še obrobje parka Julijskih Predalp in Beljaških Alp.

Benečija oživljena – izvorna domačnost

Obiskovalce, zlasti slovenske, privablja srečanje z narodno arhaično kulturo, ki so jo ohranili, ji dodajali nove elemente ali samostojno razvili domačini, ohranjene posebnosti krajinske arhitekture in naselij...

Ob tem pa je potrebno tudi prepričljivo živo dogajanje v etnološkem smislu. Benečija in Rezija, ki slavita po svojih folklornih plesih in arhaični domači govorici, sta na prireditvi bistveno bolj prepričljivi, če potekajo v

tej govorici tudi opisi plesa ali katere druge predstavljene znamenitosti, čemur šele sledi prevod za poslušalce, ki narečja ne razumejo. Preživetje domačih ljudi na skopi zemlji je zahtevalo izjemno iznajdljivost in delavnost. Lep primer so rezijanski brusači, toda tukaj je bil ob celi meji še kontrabant, to je legalno pobiranje in prodaja ostankov granat in orožja, po prvi svetovni vojni, iz jam na Krasu celo kosti. Rezijanke in Benečanke so zlasti med prvo svetovno vojno (proti plačilu) v koših nosile različen vojni material iz doline v bližino položajev, kamor niso bile speljane tovarne poti za mule. Kako so bile trdožive, pove podatek, da so med prenašanjem pletle nogavice in druga oblačila iz domače ovčje volne. Vse to lahko uprizorimo kot turistično ponudbo. Kontrabantska pot je lahko celodnevni dogodek, ki ga spremlja vrsta prireditev na eni in drugi strani teh gora in hribov. Lahko se dogaja kot popestritev na dan planincev, zgodovinskih obletnic ali kot množica samostojnih in zgolj turističnih dogodkov. Pozimi, še pred drugo svetovno vojno, so Bovčani in Rabeljčani iz bovške strani Kanina čez Prevalo organizirali smučarske tekme v spustu. Torej, priložnost za prireditev starosvetnih smučarjev v visokogorju. Tudi v muzejskih zbirkah zahtevata stroka in kvaliteta predstavitve originalen narečni zapis in šele spodaj prevod v uradni jezik. Posebno so dragocena imena posameznih predmetov. Žal, tega nima niti muzej v Stolbici, čeprav Rezijani svojo govorico izpostavljajo kot dragoceno posebnost. Notranje meje v glavah? Kjer tega ni, ni na prvem mestu originalnost, svobodno, sproščeno življenje in to obiskovalec lahko le sočutno obžaluje.

Zamislite si, koliko več vredni, zanimivi bi bili v vaseh, kjer je še ali je bila še nedavno živa domača govorica, že samo domači napisi na gostilnah, trgovinah in drugih javnih zgradbah v tem narečju. Ko bi vrnili napise sakralne vsebine v cerkvah, kjer jih niso več postavili po gradbeni obnovi, beljenju, mračnih letih Benečije... Kako lepi so bili razni prtički z vezeninami, mnogimi narečnimi zahvalami romarjev Mariji na Sv. Višarjah, tudi Stari Gori in do iskanja orožja, še domači napis na slikah križevega pota v cerkvi vasi Matajur... To ne bi bilo le lepo, kulturno in domačega za človeka dostojno ter kot edinstvena turistična tržna niša – tudi in predvsem pa javno – upravno in evangelijsko verodostojno!

Leta 2008 je iz Slovenije obiskalo samo Rezijo šest tisoč izletnikov. Poti skozi Benečijo in Posočje bi pripeljale deset ali dvajsetkrat več samo slovenskih gostov. Postanejo naj nova izjemna možnost za zavedne domače ljudi in izseljene rojake ter priložnost za turistično doživljanje korenin naših prednikov. Mnogim tudi kot poslovni izziv. Opuščene beneške vasi lahko oživijo po zaslugi povratnikov, ki bi tu začeli svojo kulturno in turistično dejavnost.

Andreina Troha Jejčič

FRANCE BEVK IN GORIŠKA KNJIŽNICA

Leto 2010 bo na Goriškem posvečeno Francetu Bevku. Spominjali se bomo sto dvajsetletnice pisateljevega rojstva in štiridesetletnice njegove smrti (17. septembra). S tem datumom je povezano tudi ime osrednje in prve novogoriške kulturne ustanove – knjižnice. Ko je namreč leta 1970 Bevk umrl, je Delovna skupnost Goriške knjižnice predlagala Skupščini občine Nova Gorica, naj sprejme odlok, da se Goriška knjižnica

Goriška knjižnica Franceta Bevka (foto: Breda Seljak)

poimenuje po pokojnem pisatelju. Skupščina občine je predlog sprejela in na žalni seji občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti sprejela sklep, da se knjižnica preimenuje v Goriško knjižnico »France Bevk« – Nova Gorica. Lepšega darila oziroma priznanja pisatelju, ljubitelju knjig in lepe slovenske besede goriški rojaki res niso mogli dati, čeprav so pozneje ustanovili še Bevkove nagrade za najbolj zaslužne posameznike s področja kulture, mu leta 1974 po-

stavili spomenik, poimenovali po njem trg v središču mesta in končno leta 2000 v novi knjižnici odprli Bevkovo spominsko sobo.

Bevkovo življenje je bilo vedno tesno povezano s knjigami in knjižnicami. Otrokom je nekoč dejal: »Če bi bil danes otrok, mislim, da bi imel vse tiste želje mojega otroštva, ki se mi niso izpolnile. Med temi željami so bili veliki kosi kruha, ki ga nikoli nisem imel na pretek. Pozneje, ko sem znal brati, sem si poleg cele gore kruha želel velik kup knjig. Tudi knjig mi nikoli ni bilo zadosti ...« (Tipkopis v zapuščini Franceta Bevka) Bevk je vedno iskal priložnost, da se je lahko sukal med knjigami. Ko je bil prvič v goriškem

zaporu, je pomagal ostarelemu učitelju urediti knjižnico in izposojati knjige jetnikom. O svojem tržaškem stanovanju piše: »Vse, kar je imelo neko vrednost, je bila pisalna miza, pisalni stroj in police s knjigami (*Mrak za rešetkami*, str. 43). V konfinaciji na otoku Ventotene omenja knjižnico, ki so jo tam imeli komunisti, ob vrnitvi domov pa je prevzet zapisal:

France Bevk in bibliotekar Marijan Brecelj ob pripravah na izdajo Bevkove bibliografije

»Gorica me je pozdravila v zlatem pomladanskem soncu. Pogled na Sočo, na Brda, na gozdnate višine – kakšna opojnost! Dom, knjižne police, pisalna miza, topla beseda ...« (*Mrak za rešetkami*, str. 106). In ko je po vojni v času zavezniške uprave Zveza slovenskih prosvetnih društev na Travniku v Gorici odprla Ljudsko knjižnico in čitalnico kot naslednico leta 1905 ustanovljene Ljudske knjižnice, je bil slavnostni govornik prav France Bevk. Žal je knjižnica delovala samo dve leti, dokler ni ponovno prevzela oblasti italijanska uprava.

Prva povojna leta knjižničarstvu na Goriškem niso bila naklonjena, čeprav so se tu in tam pojavljale že tudi pobude za obnovitev predvojnih knjižnic. Vse družbeno dogajanje je bilo namreč usmerjeno v boj za priključitev Slovenskega primorja matični domovini. V članku z naslovom *Knjiga na Primorskem*, ki je izšel 25.9.1948 v *Ljudski pravici*, je France Bevk med drugim zapisal: *Baje ustanavljanje novih knjižnic najslabše napreduje prav v slovenskem Primorju...* Vendar je optimistično zaključil: *Vidim čas, ko bo v slednji primorski vasi stal ponosen Zadružni dom z bogato knjižnico...* Zato je bil toliko bolj vesel, ko so leta 1949 v »mestu mladih« ustanovili Študijsko knjižnico, še bolj pa, ko je v petdesetih letih knjižnica v polnosti zaživela. To je bila prva in njemu najljubša kulturna ustanova, ki je zrasla na tistih goriških tleh, kjer je preživel svoja najbolj plodna ustvarjalna leta. Sem se je neprestano vračal, navezoval stike z mladimi kulturnimi delavci ter se tu družil s stariimi znanci. Bil je reden obiskovalec Študijske knjižnice, še posebej potem, ko si je v Rožni Dolini ustvaril nov dom. Sodeloval je na literarnih večerih in razstavah ter knjižnici daroval veliko število knjig različnih avtorjev, svojih del – zlasti so dragoceni prevodi njegovih del v tuje jezike, do katerih bi se knjižnica težko dokopala – dokumentov, rokopisov in fotografij.

V Goriški knjižnici je bilo Francetu Bevku posvečenih veliko prireditiv. Bogato razstavo je ob njegovi sedemdesetletnici pripravil bibliotekar Marijan Breclj, ki je ob tej priložnosti sestavil tudi Bevkovo bibliografijo. Deset let pozneje pa je dopolnjena razstava, ki je bila namenjena počastitvi pisateljeve osemdesetletnice, sovpadla prav z njegovo smrtjo.

France Bevk je bil pobudnik in zagovornik gradnje nove knjižnice, saj je vedel, da je v obstoječih prostorih, to je v pisarnah in na hodniku v pritličju

desnega krila občinske stavbe, nemogoče razvijati kakršnokoli knjižnično dejavnost. Zato se je ob njegovi smrti pojavila zamisel, da bi v Novi Gorici ustanovili Bevkov študijski center kot samostojno enoto v okviru Goriške knjižnice, v katerem bi bilo zbrano vse dokumentarno gradivo, ki je v kakršnikoli zvezi s pisateljem in njegovim delom. Tako je po Bevkovi smrti knjižnica najprej dobila v

Zapisnik sej Goriške matice

la rešena pravna vprašanja nasledstva, pa v trajno last del pisateljeve bogate zapuščine – to je gradivo, ki je bilo prevzeto v pisateljevi hiši v Rožni Dolini, in tisti del gradiva, ki je ob delitvi z Idrijo (Mestnim muzejem) prišel v Novo Gorico. Pozneje smo nekaj Bevkovih tiskanih del in rokopisov kupili še v različnih antikvariatih in pri zasebnih zbiralcih.

Zelo bogata in zanimiva je Bevkova korespondenca, ki obsega več kot 1300 različnih domačih in tujih dopisnikov (posameznikov, šol, delovnih organizacij, kulturnih in prosvetnih društev, družbenopolitičnih organizacij, založb in podobno). Ta del smo pred nekaj leti dopolnili še z Bevkovimi pismi, ki nam jih je darovala njegova snaha Vlasta Ocvirk, napisal pa jih je pisatelj v obdobju od leta 1915 do 1970. Namenjena so bila ženi Luciji, Miri Ocvirk, sinu Vasiliju, hčerki Sonji in drugim. V teh pismih lahko spremljamo pisateljevo življenjsko pot vse od prve svetovne vojne, ko je bil vojak v Galiciji, Bukovini, Budimpešti, prek njegove vrnitve na Cerkljansko, pobega v Ljubljano in poznejše nastanitve v Gorici, zaporov, konfinacije, udeležbe na kongresih PEN-kluba (Barcelona, Pariz, Praga), odhoda v par-

tizane, udeležbe na mirovnihi pogajanjih v Parizu do njegovega življenja in delovanja po vojni. Važen dokument časa so tudi Zapisniki sej Goriške matice (9.4.1931–20.4.1939) ter zapisniki založbe Unione Editoriale Goriziana (14. 8.1933–3.5.1941).

Vse to gradivo smo leta 2000 prenesli v Bevkovo sobo. Tu je njegova osebna knjižnica: knjižne police s knjigami, pisalna miza, ki jo je podedoval po Alojziju Resu, stol, šah, pepelnik, svetilka, palica, pisalni stroj in slikovno gradivo: fotografije upodobitev in karikatur pisatelja – dela znanih slovenskih umetnikov (Špacapana, Goršeta, Jakca, Černigoja, Hlavatyja, Kosa in drugih). V omarah hranimo priznanja in odlikovanja, ki jih je France Bevk prejel za svoje delo: Red narodne osvoboditve (1945), Red zaslug za narod (1946), Red dela I. stopnje, bolgarski red »Cirila in Metoda« I. stopnje, Zlato značko svobode, nagrado AVNOJ, plaketo častnega člana občine Nova Gorica in drugo. V posebnih škatlah imamo rokopise njegovih književnih del, tipkopise, prve natise z avtorjevimi korekturami in njegovo obširno korespondenco. V vitrinah smo skušali prikazati pot pisateljevega dela od rokopisa, tipkopisa, ilustracij, natisa, korektur ter različnih izdaj in ponatisov do prevodov v tuje jezike.

Na domoznanskem oddelku Goriške knjižnice hranimo tudi po en izvod vseh različnih izdaj Bevkovih knjig, prevodov njegovih del v tuje jezike (angleščino, italijanščino, nemščino, češčino, ruščino, bolgarščino, madžarščino, albanščino, japonščino ...), njegove uglasbene pesmi, literaturo o njem ter avdio in video gradivo, posneto po njegovih delih. Tega gradiva ne sposojamo na dom, vedno pa si ga lahko uporabniki ogledajo v čitalnici. Tako Goriška knjižnica Franceta Bevka, ki prav letos praznuje šestdesetletnico in ki v svojem naslovu že štirideset let nosi pisateljevo ime, izpolnjuje del svojega poslanstva – to je, da zbira, obdeluje in varuje našo kulturno dediščino ter jo s tem ohranja za bodoče rodove.

VIRI IN LITERATURA:

[Rajer, Albert]: *Problematika in perspektive knjižničarstva na Goriškem*: referat Alberta Rajerja na zborovanju Društva bibliotekarjev Slovenije v Novi Gorici, 1971. Tipkopis.

Bevk, France: *Mrak za rešetkami: spomini*. Koper: Lipa, 1958.

Bevk, France: Naša knjiga pod fašizmom. V: *Goriški zbornik: 1947–1957*. Nova Gorica: Okrajni svet svobod, 1957. Str. 43–48.

Bevkova zapuščina (rokopisi, korespondenca ...) v Goriški knjižnici FB.

Brecelj, Marijan: Bevkova bibliografija. Koper: Lipa, 1960.

Brecelj, Marijan: *Katalog rokopisov Goriške knjižnice Franceta Bevka*: Ms 35 in Ms 36 (začasni popis). Sestavil Marijan Brecelj. Nova Gorica: Goriška knjižnica Franceta Bevka, 1990 (Publikacije Goriške knjižnice; 7).

France Bevk, borec in pisatelj. Plenum kulturnih delavcev OF – 8. sklic. Nova Gorica: plenum, 1980.

Primorski slovenski biografski leksikon (PSBL): Bar–Bor. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1975.

Zbornik Goriške knjižnice Franceta Bevka: ob njeni pedesetletnici. Nova Gorica: Goriška knjižnica Franceta Bevka, 1999 (Publikacije Goriške knjižnice; 10).

Marjan Drufovka

40 LET ŠTEVERJANSKEGA VESTNIKA

Da bi čimbolj povezovali

ŠTEVERJANSKI VESTNIK DA BI ČIMBOLJ POVEZOVALI

Prva številka Števerjanskega vestnika je izšla 12. januarja 1969, ko se je nekaj pogumnih mladeničev, v svoji prešernosti, zbralo v sklopu Slovenskega katoliškega prosvetnega društva Frančišek Borgia Sedej iz Števerjana in začelo beležiti dogodke, da bi ne šli v pozabo. Ko je predsedoval društvu Dominik Humarj, je društveni odbornik Marjan Terpin predlagal, da bi se še, poleg že tako bogatega društvenega delovanja, preizkusili v *časnikarskem delu*. Zamisel se je odboru zdela izredno zanimiva, zato so se odločili, da bodo vaščanom pošiljali časopis, ki bo prinašal predvsem števerjanske novice. Izbrana pot se je v letih izkazala za pravilno. V štiridesetih letih se je tako razvila prava vaška revija.

Števerjanski vestnik si želi povezovanja Števerjancev, želi postati vezni člen med ljudmi, odprti in namenjen vsem, ki se zavedajo pomembnosti, ki jo samo glasilo lahko igra v našem prostoru. Ko je že pred štiridesetimi leti takratni predsednik društva Frančišek Borgia Sedej Dominik Humar zapisal: »Da bi čimbolj povezovali vse Števerjance ter jih obveščali o vsem, kar se tu godi ...«, si sploh ni predstavljal, da bo ta skromni listič – Števerjanski vestnik zaživel v svoji popolnosti. Da bi čimbolj povezovali vse Števerjance, je zelo primeren stavek, lahko bi rekli geslo, zastavljeni cilj; če je že bil za tiste čase težko uresničljiv, je danes možen in predvsem potreben.

Prav je, da se mi mladi pri našem dosedanem delu in vsakdanjem življenju spomnimo naših prednikov, ki so nam prepustili izjemno zahtevno, a pomembno nalogo. Uredništvo Vestnika si nadeva pomembno vlogo povezovalne niti med mlajšo in starejšo generacijo, med modernim in starejšim svetom, vendar ne med bolj ali manj vrednim. Radi obujamo spomine na pretekla leta in spoznavamo takratno življenje in običaje, po drugi strani pa hitimo naprej v vrvežu današnjega frenetičnega sveta. Tradicija,

vaške dogodivščine in posebneži se lahko ohranijo le s pomočjo pisane besede. Če k temu dodamo še kanček novih izzivov in živ doprinos samih sebe, damo našemu glasilu res nekaj več, pečat aktualnosti.

Potrebno je poudariti dejstvo, da je Števerjanski vestnik, kakor tudi celotno delovanje društva, vse od svojega razcveta osnovan na prostovoljnem delu članov in prijateljev. In prav to je srž vsega. Vse dosedanje strani Števerjanskega vestnika so bile napisane in pretipkane brezplačno in brez vsakršnega honorarja. V to smo še vedno usmerjeni in nedvomno je prav to bistvo vsega, kar nam vliva novih moči in energije pri vztrajnosti ter doslednosti. Verjetno v času, v katerem živimo, ne bomo zlahka našli veliko podobnih primerov niti v naši matični domovini.

Na začetku izhajanja Števerjanskega vestnika so ga člani društva, poleg vsega ostalega, razmnoževali na ciklostil v župnijskem uradu. Dobro desetletje je Vestnik izhajal skoraj mesečno. Danes ga člani Prosvetnega društva Frančišek Borgia Sedej izdajamo štirikrat letno, torej približno vsake tri mesece: v božičnem času (oktober–december), v velikonočnem času (januar–marec), ob Festivalu narodno-zabavne glasbe (april–junij) in ob trgatvi (julij–september).

Pobudniki so z zadoščenjem počasi ugotavljali, da je kljub vsemu Vestnik potreben, da se ga veselimo in da ga naše družine rade prejemajo in berejo. Tako še danes Števerjanski vestnik živi med nami. Na svoje domove ga prejemajo skoraj vse števerjanske družine in tudi tisti Števerjanci ter drugi, ki živijo izven vasi, a se še vedno želijo seznanjati z dogajanjem v vasi in zato berejo vsem dostopno glasilo. Brez dvoma lahko s ponosom poudarimo dejstvo, da je redno izhajal od vsega začetka do danes.

Med življenjsko potjo našega glasila je vstopilo skozi uredniška vrata mnogo mladih obrazov. Prav mladina je pomembna komponenta tega lista, saj smo mu ogromno dali, ohranili smo ga svežega in mladega. Namen sodelovanja in pisanja, ki je bil in je tudi nam skupen, nas veže pri

Slavje ob 40. obletnici Števerjanskega vestnika je popestrila 14-kilogramska torta.

pisanju člankov in vezanju našega lista, budi v nas ponos, da smo Števerjanci, da smo Slovenci in da lahko širimo našo govorico in naš jezik z dobro voljo in v dobri veri pri delu. Veseli smo, ker je prav naš, števerjanski!

Z letom 2008 smo vstopili v 40. leto neprekinjenega izdajanja – to je bilo jubilejno leto. Naslovno stran jubilejnega letnika smo posvetili Primožu Trubarju kot simbolu slovenstva. Vedno Števerjanci ljubeznivo in skrbno čuvamo svojo narodnost, pripadnost slovenskemu narodu, ki ji tudi dandanes posvečamo veliko pozornosti. Torej je resnično umestno in primerno, da smo ob jubileju vaškega glasila namenili naslovno stran Števerjanskega vestnika prav očetu naše književnosti. Poleg tega na 3. strani vsake izdaje smo lahko поблиže spoznavali njegov lik. In že ker smo pri jubilejnih izdajah, naj povemo še to, da smo na 4. in 5. strani vsake številke, v okencu *Uredništvo skozi čas*, lahko prebrali priložnostno misel vseh dosedanjih članov uredništva.

Jubilejni projekt: Števerjanski vestnik – Da bi čimbolj povezovali...

Uredništvu se je porodila zamisel, da bi vse dosedanje izvode glasila, pribl. 4.000 strani, informatško prenesli na DVD ploščo v jpeg formatu. Ploščo smo razmnožili in brezplačno poslali vsem kulturnim ustanovam v zamejstvu in domovini: knjižnicam, šolam, društvom ipd. Mislimo, da je zamisel zelo posrečena za ohranitev in ovrednotenje dela naše mladine in da bi tudi širša javnost spoznala naše delovanje in prisotnost na teritoriju. Dosledno smo uredili arhiv glasila, pripravili knjižno vezavo vseh posameznih letnikov, ki jih hranimo na društvenem sedežu. Nazadnje smo jubilej primerno proslavili z izdajo publikacije z naslovom *Števerjanski vestnik – Da bi čimbolj povezovali*, v kateri smo predstavili naše glasilo od prvih začetkov vse do danes.

12. januarja 2009 smo se v sklopu praznovanja 40. obletnice zbrali pri večerni sv. maši ob 19. uri in se spomnili vseh pokojnih, ki so sodelovali v uredništvu, ter molili za zdravje vseh nas.

Osrednja proslava se je odvijala v Sedejevem domu v petek, 23. januarja 2009, s pričetkom ob 20.30. Gosta večera sta bila odgovorni urednik Novega glasa Jurij Paljk in odgovorna urednica Briškega časnika Lucija Prinčič. Takoj na začetku je vse pozdravil predsednik SKPD F.B. Sedej Matej Pintar, ki je podčrtal vlogo, ki jo odigrava Vestnik, ki »je dokument, ki dokazuje navezanost Števerjancev na naš jezik, zemljo in kulturo«. Jurij Klanjšček in Jasmin Kovic sta zatem podala kratek izbor lirike domačih pesnikov, objavljene v Vestniku. Malčki osnovne šole Alojza Gradnika pa so se predstavili s pesmimi in orff glasbili. Predstavljeni so bili jubilejni

projekt ter likovni izdelki naših osnovnošolcev. Na vaški osnovni šoli Alojza Gradnika je namreč stekel natečaj *Nariši naslovno stran*. Nagrajena je bila risba Katje Komjanc iz 3. razreda, ki krasí Vestnik v letu 2009, sicer pa so bila vsa dela zbrana v prijeten koledar, ki so ga skupaj z jubilejno publikacijo prejeli vsi številni obiskovalci ob vhodu. V vseh teh letih so tudi osnovnošolci redno sodelovali s spisi in risbicami ter s tem pripomogli k obogatitvi Vestnika.

»Vsakdo izmed nas lahko nadgrajuje zgodovinsko blaginjo prostora, kjer živi, tudi z navidezno majhnim deležem, a je slednji v resnici doprinos izjemne važnosti za celotno skupnost. Mi se tega danes ne zavedamo in sploh premalo cenimo, a prihodnji rodovi se bodo tega veselili in nam bodo hvaležni« je podal sporočilno misel glavni urednik Števerjanskega vestnika Marjan Drufovka ter v svojem nagovoru nadaljeval: »Trubar je še danes aktualen kulturnik, branilec globljih vrednot misli, razuma, miru, strpnosti, spodbujevalec izobrazbe, kulture, šolstva, pisave in aktualno je njegovo jezikovno očetovstvo, njegova nesmrtna zaljubljenost v slovensko materinščino. Tudi v naši sredi so ljudje, ki se istovetijo s takimi vrednotami in danes jih kar nekaj sedi tukaj v tej dvorani, nekateri pa so žal že pokojni. Danes, ko praznujemo 40. obletnico našega glasila, pogrešamo tukaj med nami, po postavi majhnega, a v bistvu velikega moža. Skozi vsa leta je bil tudi on gonilna sila tega glasila. Ustvarjal je kulturo slovenskega naroda v tej majhni vasici, kateri je prav svoja generacija ogromnega doprinesla.« To je bil Edi Hlede, ki nas je pred nedavnim zapustil. Enega izmed vrhuncev proslave je gotovo predstavljalo predvajanje zvočnega zapisa, v katerem se je Edi zahvalil vsem dosedanjim članom uredništva in sodelavcem Vestnika ter povedal, da so se pri tem delu zvrstile že tri generacije.

Urednik Novega glasa Jurij Paljk je spodbudil mlade »naj gojijo jezik, ki nas je naredil za narod.« V svojem nagovoru je podčrtal viden razvoj glasila v letih ter vlogo, ki ga opravlja pri zbiranju podatkov tega briškega teritorija. Svoj poseg je zaključil z besedami: »Lepo je videti zagnane mlade, ki so tako ponosni na nebeško lepa Brda. Njihovo delo bodo cenili znanjci že čez nekaj let, nato pa tudi zbiratelji narodnega gradiva in zgodovinarji«.

Svoj pozdrav je prinesla tudi urednica Briškega časnika Lucija Prinčič Terpin. Z marčno številko leta 1999 se je na pobudo pokojnega vaščana Cirila Terpina začelo sodelovanje z Briškim časnikom, ki povezuje celotna Brda onkraj meje. Sodelovanje se še nadaljuje in to s simbolično izmenjavo članka. »Vse skupaj se je začelo, ko je bil pri nas na obisku možev sorodnik, vsem dobro poznani in žal že pokojni Ciril Terpin,« je v svojem pozdravu

povedala gospa Prinčič. »V večernih urah je beseda nanesla tudi na moje urednikovanje Briškega časnika in takrat je s tistim svojim značilnim stavkom *še to poviym, pole grym* dejal: *mislim, da bi se morala časnika na obeh straneh Brd povezati.*« Lucija je še zatrdila: »Sodelovali smo, še preden so se povezali elektronski mediji kot sta TV Primorka in Tele Friuli, in preden smo si še upali sanjati, da ne bo več mejnih prehodov, ki so nas takrat delili. Verjamem, da smo vsi skupaj pred dobrim letom z veseljem odstranili fizično mejo, ki nas je kar 60 let ločevala, in navdušeno zapisali Meja je padla. Želim si, da bi se sodelovanje med vsemi Brici še bolj okrepilo, in ne bom rekla Brici na tej in oni strani, ker upam, da bomo Brda spet začutili kot celoto. Vem, da lahko k temu precej pomagamo tudi v Števerjanskem vestniku in Briškem časniku. Z veseljem bomo poročali o skupnih projektih in tudi o kakšni poroki med Števerjanci in Cerovci bomo radi zapisali, saj vemo, da nam najbolj seže v srce medij, ki poroča iz okolja, v katerem živimo, in pripoveduje zgodbe ljudi, ki jih poznamo.«

Žlahten primer vrednotenja še živečih prič polpreteklosti je rubrika »Kako je bilo živeti takrat?« Iz pripovedovanja starejših občanov, nekdanjih kolenov, ki so preživeli fašizem, pomanjkanje in vojne, veje neizrekljiva moč in sla po življenju. Zdi se, da so se ob bolečih preizkušnjah prekalili v še kremenitejše značaje. Res zanimiva paleta ljudskih likov! Tudi Pepče in Tonče sta doživela velik uspeh med bralci našega lista. Na oder sta tako stopila prav onadva, ki sta ju poosebila Simon Komjanc in Martin Komjanc. Prisotni so si ogledali krajši priložnostni videoposnetek Hijacinta Jusse o Števerjanu, njegovih ljudeh, navadah, delovanju društva F.B. Sedej in seveda o Vestniku. Ob koncu je z izvirno interpretacijo Prešernove Zdravljice nazdravil Nikolaj Pintar ob spremstvu Jana Leopolija na kitaro. Kulturni večer v režiji Franka Žerjala je z domiselno zasnovanim besedilom povezovala Martina Valentinčič.

Marjan Terpin se je spomnil začetkov Števerjanskega vestnika ter pohvalil prav vse, ki so mu stali ob strani v vseh teh letih, ter zatrdil, da morajo ta projekt vedno »nositi naprej« mladi. Uredništvu sta čestitala števerjanski župan Hadrijan Corsi in v imenu ZSKP ter SSO Walter Bandelj.

Zakusko je poklonila družina Edija Hledeta. Ob koncu pa nas je presetnila jubilejna 14-kilogramska torta.

Zaključimo z našim geslom, ki poleg tega, da je bilo povezovalna nit celotega jubilejnega leta in proslave same, naj tudi zariše pot Števerjanskemu vestniku v bodočnosti: **Da bi čimbolj povezovali.**

Uredništvo se zahvaljuje vsem, ki so na katerikoli način pomagali pri izvedbi in uspehu jubilejne proslave.

Vojko Pavlin

GRGAR IN GRGARSKI ZBORNIK

Meseca junija 2009 je izšel Grgarski zbornik, ki ga je izdala in založila Krajevna skupnost Grgar z grgarskim Turističnim društvom v sodelovanju s Pokrajinskim arhivom v Novi Gorici in Zgodovinskim društvom za Severno Primorsko. Lepo oblikovani zbornik šteje prek 350 strani, opremljen je z bogatim slikovnim gradivom in je dejansko svojevrsten spomenik kraja ali kraju. Jezikovni pregled besedila je opravila Irena Doljak, oblikovanje knjige pa Elza Pavšič in Cirila Gajšek, ki je imela na skrbi tudi grafično realizacijo.

Spomeniki so tu, da nas spomnijo, in če bi bili sami sebi namen, so nam brez koristi. Le redko pravzaprav ozavestimo, da spomenik ni le lično oblikovana kamnita gromota ali umetelno naslikano platno, pač pa tudi v knjigo ujeta pisana beseda. In glavno in najodličnejšo vlogo je

pri obdelavi tega pomnika imela gospa Justina Doljak, ki ji je uspelo zbrati vrsto piscev, ki so pristopili s svojimi zidaki v obsežni grgarski monument. Poleg nje smo bili v uredniškem odboru še Vojko Pavlin, Aleksandra Pavšič Milost in Renato Podbersič.

Grgarski zbornik je prvo večje monografsko delo o kraju. Je paleta raznovrstnih člankov, seveda pa ni in ne more biti vsesplošen opis kraja. Ostala je marsikatera vrzel, veliko je poglavij, ki bodo morala šele biti napisana. Nova spoznanja pa odpirajo mnoga nova vprašanja. Knjiga nedvomno prinaša obilo novega in marsikatera ugotovitev prerašča lokalne okvire ter ponuja veliko možnosti za nadaljnje raziskave. Gotovo se bo marsikdo, ne

Pogled na Grgar s Sveto Goro v ozadju (foto: Benjamin Černe)

le domačini, h Grgarskemu zborniku vedno znova vračal, tudi ko bo potihnil glas okoli njegove izdaje. Grgarski zbornik šteje kar 31 člankov, v katerih 26 avtorjev obravnava raznovrstno tematiko iz grgarske preteklosti, iz življenja posameznih Grgarcev ali v Grgarju delujočih posameznikov in izbrano kulturno in naravno dediščino Grgarja ter okolice.

Kar nekaj avtorjev je po rodu domačinov, poleg Justine Doljak tudi Benjamin Černe, ki je kot zbiralec grgarskih dragotin in fotograf tudi sicer veliko pripomogel pri nastajanju zbornika. Čeprav ne živijo več v Grgarju, so zbornik s svojim pisanjem obogatili Aleksandra Pavšič Milost, Franc Lanko Marušič in Bojan Doljak. Sicer prihajajo pisci prispevkov razen iz Grgarja s Svete Gore, iz Solkana, Kromberka, Nove Gorice, Šempetra pri Gorici, Vrtojbe, Dobravelj, Podnanosa, Komna, Žirov, Logatca, pa iz Gorice in Zgonika. Med avtorji je skoraj polovica članov Zgodovinskega društva za Severno Primorsko. Avtorji, ki so še zaposleni, prihajajo iz več inštitucij – kar štirje pisci so zgodovinarji in arhivisti v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici; ostali službujejo na Zavodu za spomeniško varstvo v Novi Gorici, Raziskovalni postaji ZRC SAZU v Novi Gorici, Univerzi v Novi Gorici, Filozofski fakulteti v Ljubljani, Farmaceutski fakulteti v Ljubljani, Študijskem centru za narodno spravo v Ljubljani, na vipavski škofijski gimnaziji, v frančiškanskem samostanu na Sveti Gori ter Salezijanskem zavodu na Rakovniku v Ljubljani.

Zbornik je razdeljen v tri besedne in zaključni slikovni sklop. **Sprehod skozi čas** nas kronološko popelje skozi grgarsko preteklost. Prva dva članka govorita o Grgarski kotlini v prazgodovinskem času. Arheolog Drago Svöljšak predstavi Zaklad bronastih srpov izpred okoli štiri tisoč let. Naseilitveno jedro Grgarske kotline je bilo v pozni bronasti dobi in v železnodobnem času v prvem tisočletju pr. Kr. na Grašišču, utrjenem gradišču nad današnjo Vasjo, o čemer piše Patricija Bratina.

Današnja župnijska cerkev v Britofu ima izvor globoko v srednjem veku. O arheoloških izkopavanjih v cerkvi sv. Martina v Grgarju piše Drago Svöljšak, ki nas popelje skozi bogato stavbno zgodovino cerkve in znova opozarja na dve ključni visokosrednjeveški odkritji – del apside romanske cerkve in bronasto ploščico z upodobitvijo Marije iz 12. stoletja, ki je velika dragocenost. V romanskih ruševinah cerkve so se ohranile tudi kosti umrlih – analizo teh je opravila Petra Leben – Seljak.

Vojko Pavlin piše o starejši zgodovini Grgarja s pregledom posestne in gospodarsko-socialne podobe kraja. V poznem srednjem veku je bilo grgarsko območje predvsem podrejeno goriškim grofom, pa tudi plemiški družini Thurnov, ki jim je bila podložna tudi družina Ferligoj in s tem verjetno tudi

vidkinja Urška. Grgar je tesno povezan s svetogorsko zgodovino. Pater Pavel Krajnik predstavi svetogorske listine 16. stoletja, v katerih se omenjajo Grgar in Grgarci. Jernej Vidmar piše o grgarski černidi ali črni vojski v letih od 1690 do 1750, ki je bila sestavljena iz vojakov iz različnih goriških vasi.

V novejši čas nas popelje Aleksandra Pavšič-Milost s člankom Upravno-teritorialna pripadnost Grgarja od 19. stoletja do danes. Kakor so se menjavali režimi, tako se je spreminjala tudi upravna struktura. Grgar je bil od 1850 samostojna občina, ki je vztrajala skoraj sto let skozi avstrijsko oziroma avstro-ogrsko, italijansko in delno še jugoslovansko obdobje. O šolski zgodovini v Grgarju piše Vlasta Tul. Kakor je bilo običajno, so bili prvi učitelji duhovniki, redna šola se je začela leta 1872. Že v fašističnem času pa je deloval tudi italijanski vrtec. Poleg občine in šole je v kraju delovala in še deluje tudi pošta. O pošti Grgar od odprtja (leta 1899) do priključitve Primorske k Jugoslaviji piše Branko Morenčič.

Renato Podbersič ml. v članku Grgar med prvo svetovno vojno opiše trpljenje domačega prebivalstva v vojnih letih. Kraj se je po italijanski osvojitvi Gorice avgusta 1916 znašel ob sami bojni liniji in tudi civilno prebivalstvo je bilo primorano zapustiti domove in oditi v begunstvo. Članek spremljajo tudi zanimive fotografije, ki so jih največ prispevali člani društva Soška fronta. Druge svetovne vojne se dotikata dva avtorja – Branko Marušič predstavi Gradivo za zgodovino Grgarja v narodnoosvobodilnem boju in poda razvoj partizanskega gibanja v kraju skozi vojna leta. Renato Podbersič pa opiše žalostno grgarsko zgodbo učiteljice Anice Černe, ki jo je leta 1944 likvidirala OZNA. Člankoma se pridruži še Dnevnik Karoline Doljak ob bombardiranju Grgarja marca in aprila 1945, ki ga je za objavo priredila Aleksandra Pavšič-Milost.

Naslednji članek ravno tako temelji na dnevniških zapisih, in sicer svetogorskega patra Paolina Bassettija v letih 1945 in 1946. Avtor je p. Pavel Krajnik. Ob koncu tega najdaljšega sklopa sledi še članek Grgarci – vitezi Svetogorske Kraljice, ki ni strogo kronološko omejen, saj se Jurij Rosa ukvarja s povezavo Grgarja in osrednjega romarskega kraja na Sveti Gori, od Urške Ferligoj do danes.

Tu jim je tekla zibelka – mnogim, med njimi tudi nekaterim bolj znanim Grgarcem, ki jih predstavlja drugi del zbornika. Mihael Kumar pl. Chumberg, ki je živel v prvi polovici 17. stoletja, je ena najznamenitejših osebnosti, ki so izšle iz Grgarja. Objavljen je prirejen prispevek, ki sta ga za Primorski slovenski biografski leksikon napisala Jože Markuža in pokojni Ljubomir Andrija Lisac o tem frančiškaneu, pomožnem ljubljanskem škofu in novomeškem proštu. Kumar je tudi Grgarcem pravzaprav nepoznana osebnost in še čaka

podrobnejšo obravnavo. Premalo znan je tudi Peter Budin, o katerem piše Lojzka Bratuž. Budin je kot kaplan v Devinu konec 18. stoletja zapustil izjemno dragocen rokopis v slovenskem jeziku. Branko Marušič nam predstavi grgarskega rojaka Josipa Doljaka, ki je v letu pomladi narodov 1848 bil med tremi slovenskimi primorskimi državnimi poslanci na Dunaju. Dobrih dvajset let mlajši je bil Matevž Andrejevič Ternovec, pravnik, publicist in prevajalec, ki ga je izpostavil tudi sodobnik Josip Godnič v že omenjeni grgarski kroniki. O njegovi življenjski poti nas seznanja Ivanka Uršič. Med duhovniki, ki so delovali v Grgarju, se je močno zapisal v zgodovino Alojzij Filipič, doma iz Ravice, deloval je pa v Grgarju ves čas med vojnama in še v času druge svetovne vojne. Poleg duhovniške službe je veliko časa namenil botaniki. O njem piše Irena Breščak. Aleksandra Pavšič Milost predstavi še enega priljubljenega Grgarca iz približno istega obdobja, Leopolda Doljaka iz Zagorja, podjetnika, organista in zborovodjo. Sledi vsem poznani pesnik Vladimir Pavšič oziroma Matej Bor. Kako se je zapisal v spomin sestre Anice in Grgarcev, o tem piše Petra Kolenc. Pred sedmimi leti je umrl misijonar Stanko Pavlin, salezijanec, ki je dolga leta misijonaril na Japonskem in Kitajskem. Njegov sobrat Tone Ciglar nas popelje po Pavlinovi življenjski poti. Zadnji članek v drugem delu nosi naslov Grgarski Doljaki in njihova zgodovina, ki ga je napisal Bojan Doljak. Značilen grgarski priimek iz Dola je nosilo več družin, med njimi je bilo kar nekaj znamenitih osebnosti.

Tretji del nosi naslov **Pred domačim pragom** in nas opozarja na svet pred grgarskimi durmi, ki deluje vsakdanje, pa vendar sporoča veliko. Gotsko znamenje Katarinca je eden izmed grgarskih simbolov. O njem in njegovi obnovi nam spregovori Andrejka Ščukovt. Etnografskega značaja je članek urednice zbornika, Justine Doljak, ki piše o grgarskih šegah in navadah, ki so se prenašale iz roda v rod in so mnoge že utonile v pozabo. O grgarskih jamah ali po domače beznih, ki v velikem številu prepredajo grgarsko okolico, piše Franc Lanko Marušič, o še eni grgarski znamenitosti, številnih mlinih, ki so se bohotili na Slatni, pa Benjamin Černe. Njegov je tudi prispevek, v katerem je poskrbel za vnos domačih zemljepisnih imen na zemljevide Grgarja, Fobce, Biteža in Zagorja. Zemljevidom smiselno sledi članek Mateja Šeklija, ki v abecedem seznamu pojasnjuje vnesena narečna imena in hkrati tudi zaključuje tretji del zbornika.

Lapidaren prelet vsega zbranega, ki ga prinaša Grgarski zbornik, priča o tem, da bo vsakemu, ki bo z zanimanjem vzel knjigo v roke, prinašal obilo raznovrstnega za branje. Spomenik torej, ki si ga je vredno pobliže ogledati. Dokončan in hkrati torzo, ki ga bodo lahko dograjevali zanamci. Spomenik, ki ga Grgarcem lahko zavida marsikateri kraj.

NEKAJ MISLI O ŠOLI

Minilo je že nekaj tednov, odkar so se ponovno odprla šolska vrata in kot je v Italiji že v navadi, se šoli namenja določena pozornost prav v času, ko se šolsko leto šele dobro začenja (ali pa končuje). Zdaj je namreč čas za načrtovanja, pričakovanja, obljube, spremembe. Za višje šole je še tik pred durmi reforma ministrice Gelmini, ki je bila nedavno potrjena in predstavljena javnosti, in se bo z novim šolskim letom začela – vsaj kar zadeva oblikovanje posameznih usmeritev – počasi tudi udeležati. V zvezi z reformo in financiranjem šol je pred nedavnim Svet slovenskih organizacij organiziral posvet, na katerem je bila izražena želja po povezovanju posameznih institucij, ki se ukvarjajo s šolsko problematiko, kar bi bil prvi korak k večji sinergiji vseh dejavnikov in udeležencev v šolski stvarnosti.

Sicer pa je stanje v naši šoli vsako leto bolj neugodno. Lahko bi začel z ugotovitvijo, da je danes poučevanje na vseh ravneh čedalje bolj zahtevno; družba se stalno spreminja in z njo dijaška populacija, ki pričakuje novih, posodobljenih učnih metod, v skladu s časom, v katerem živimo. Hiter tempo življenja, zmanjšana želja po bralni kulturi in pomanjkanje ali omalovaževanje socializacijskih odnosov sili mladega človeka, da privilegira sintetične informacije, povzetke, skratka bistvena, skopa sporočila in zaključke, brez poglobljanja in utemeljevanja, do znanja bi se rad dokopal na hiter in lažji način, kakršnega marsikdaj ponuja tudi svetovni splet. Otežkočen učnovzgojni proces in pomanjkanje socializacije ustvarjata stresno situacijo, katere žrtev je predvsem vzgojitelj. Sodobne raziskave o poklicnem stresu dokazujejo, da so prav učitelji in profesorji (teh naj bi bilo celo 45%) v hudem stresu. Poglavitni krivec za to naj

Slovenski šolniki na skupnem seminarju v Kulturnem domu v Trstu

bi bilo nesramno vedenje, premajhna motiviranost dijakov, stalno motenje pouka in preveliko število dijakov v posameznih razredih. K vsemu temu bi lahko dodal še že omenjeno stalno posodabljanje šolskih programov in spreminjanje pedagoških metod, »permanentno« ocenjevanje s strani dijakov, kateremu smo šolniki podvrženi, pa tudi t.i. mobing ali »nadlegovanje« na delovnem mestu, ki ga dijaki z namernimi neustreznostmi povzročajo učnemu kadru. Da o ignoriranju vzgojitelja, (vse bolj pogostega) fizičnega nasilja in izsiljevanja staršev za boljšo oceno, sploh ne govorim. Vsega tega je sicer v naših šolah (za zdaj) manj, vseeno pa opazamo porast omenjenih nevšečnosti predvsem na tehničnih in poklicnih šolah. Kot dodatek vsemu temu pa še nova šolska reforma! Da je višja šola v Italiji nujno potrebovala reformo (podlaga zdajšnji je še vedno Gentilejeva iz časa fašizma), o tem ni nobenega dvoma. Gelminijeve izbire sta pri tem, kot zgleđa, usmerjali dve poglavitni želji ali potrebi: ponovna uvedba latinščine na licejih, ki bi ohranjala humanistično tradicijo italijanske kulture, in zblizanje šolskega sistema in njegovih usmeritev dejanskim potrebam delovnega sveta. Licejev bo, kot znano, šest: klasični, znanstveni, jezikovni (lingvistični), humanistični (ta bo dokončno zamenjal nekdanje učiteljišče, ki se je medtem »spremenilo« v psiho-socio-pedagoški-družboslovni itd. licej), umetniški in glasbeno-plesni. Ali bo ta reforma res kaj spremenila (ob znižanju števila učnih ur), je težko reči. Upajmo, da ne na slabše, saj so italijanski dijaki (če upoštevamo celotno državno ozemlje in ne samo severovzhod, ki predstavlja izjemo) med zadnjimi v Evropi v matematičnih in naravoslovnih vedah. Tudi glede vprašanja dejanskega stanja našega šolskega sistema in stvarnih potreb teritorija bi bilo potrebno skupno dogovarjanje in posvetovanje najrazličnejših komponent (nekaj jih je s tem v zvezi že bilo).

Šola nedvomno privzgaja temeljne vrednote oziroma vsaj trudi se v tem smislu, saj v šolah poteka vsako leto tudi vrsta pobud, ki so namenjene oblikovanju oziroma nadgraditvi teh vrednot, ki jih v vzgojnoizobraževalnem poslanstvu opravlja ta ustanova. Šolsko delo zahteva še posebno od ponudnikov šolskih storitev vedno nova preiščljena odločanja, nove situacije, pa tudi tisti, katerim je šola namenjena, postavljajo pred nas nove izzive, ki zahtevajo primerne rešitve v skladu s časom in okoljem. V tem oziru bi opozoril predvsem na problem, in sicer na zelo občutljivo situacijo, v kateri so se znašle nekatere osnovne šole in vrtci, še posebno na Goriškem. V marsikaterih razredih je število otrok iz narodnostno mešanih ali celo izključno italijanskih družin tako naraslo, da predstavlja v razredni skupnosti že večino. Očitno postaja, da to za našo šolo ni koristno, saj se tako velikokrat izgublja narodnostna kohezija, ki jo ustvarjajo naši malčki, izgu-

blja se slovenskost, saj se otroci med seboj pogovarjajo v italijanščini, starši na raznih sestankih vse bolj uveljavljajo večinski – italijanski jezik, čemur se nekateri naši šolniki (oziroma vodstvo) niti posebno ne upirajo. Šole postajajo tako de facto dvojezične, tudi v razredih si zaradi praktičnosti vse bolj utira pot večinski jezik; tisti, ki si v zvezi s tem upa na glas kaj pripomniti, je označen kot nacionalist ali kvečjemu nestrpnež in anahronist.

Kot šolniku mi zato tudi ne more biti vseeno, kaj se dogaja z našo šolo, kam se vpisujejo naši dijaki, čeprav bo kdo moje prizadevanje za obstoj in razvoj slovenskih višjih šol v zamejstvu razumel kot reševanje stolčka, na katerem sedim. Veliko najrazličnejših dejavnikov negativno vpliva na šolstvo nasploh, od že omenjene nove šolske reforme, ki poleg vsega namenja javnemu šolstvu čedalje manj sredstev, do (naj mi nihče ne zameri) čedalje zmanjšanega obsega znanja izobražujočih, kar je zopet posledica drugih faktorjev, recimo tega, da se na šolo vpisujejo vsi, tudi tisti, ki zanj niso ravno primerni, da prave selekcije ni, saj nas je malo, zato je vsak dijak dobrodošel, poleg tega šola opravlja še socialno, vzgojno, varstveno in še katero vlogo, zato je tudi za oblast koristno, da se mladi raje zadržujejo v šoli kot na cesti. V zvezi s tem bi omenil glavno misel predavanja profesorice Gabi Čačinovič Vogrinčič na letošnjem seminarju za zamejske šolnike, ki ga že vrsto let organizira tik pred začetkom šolskega leta Zavod za šolstvo Republike Slovenije. Strokovnjakinja je izhajala iz prepričanja, da šola ne sme opravljati zgolj pedagoško oziroma vzgojno izobraževalno dejavnost, temveč tudi socializacijsko, z drugimi besedami rečeno – nuditi dijakom, tudi tistim najšibkejšim, vso možno asistenco in ostala sredstva, da dosežejo tisti minimum, ki je še nujno potreben za promocijo.

Zaobjeti vse, kar na šolo negativno vpliva, je v tako omejenem prostoru nemogoče in tudi ni moj namen. Danes šola vsekakor ni to, kar je bila včasih, in to je z določenega zornega kota tudi razumljivo. Časi se spreminjajo in ljudje ravno tako, spreminja se okolje, v katerem živimo, vprašanje je, če naša šola krije potrebe teritorija in se vzporedno z njim posodablja. Nekateri nočejo in nočejo v korak s časom. Šolniki so bili včasih cvet inteligence, bili so bolj angažirani v prosveti, kulturi, politiki, stalno prisotni tam, kjer se je kaj kulturnega dogajalo, pripeljali s seboj dijake. Danes je tega manj, šolnikov in dijakov ne vidiš razen v šoli skoraj nikjer, vse teže jih prepričaš, da preberejo kako knjigo, da se udeležijo kakega predavanja, saj razen v peščici kolegov ne vidijo zgleda v nikomer izmed svojih profesorjev in učiteljev. In če imamo po eni strani nekatere učitelje, ki ne vidijo dlje od svojega specifičnega študijskega področja, imamo po drugi strani tudi veliko takih, ki so o vsem na tekočem in so prave enciklopedije znanja, ki pa

ga ne znajo ali nočejo »investirati« tudi izven šolskega prostora. Če je to zamujena priložnost, je nedvomno še bolj razorožujoče dejstvo to, da me slovenski zamejec prepričuje o tem, kako je upravičen vpisati otroka v italijansko šolo, ker je ta kvalitetnejša kot slovenska. Ali pa, da slovenska državljanka, poročena na naši strani meje z italijanskim državljanom slovenske ali italijanske narodnosti, neprisiljeno vpiše otroka v italijansko šolo, ker je to samo po sebi umevno, saj smo vendar v Italiji in ne v Sloveniji, večinski jezik v Italiji pa je italijanski. Dogaja se, da slovenske šole v zamejstvu vodijo nekateri, ki nimajo vizije za razvoj in kvalitetnejšo ponudbo posamezne šole ali imajo celo odklonilen odnos do slovenstva. Tudi nekateri politiki in z njimi povezani posamezni šolniki ne ščitijo interesov slovenske šole, temveč restriktivne (beri mačehovske) ukrepe italijanske politike na področju javnega šolstva podpirajo ali te včasih celo preHITEVajo. Nekateri šolniki, žal, opravljajo svoje delo površno ali neodgovorno ali morda samo kot privesek glavni službi. Nekateri bi radi oblikovali šolo v duhu nove reforme po svojem okusu in jim ni nič mar, če bodo s tem zmanjšali vpis na kako drugo šolo ali celo ogrozili njen obstoj.

Če upoštevamo samo teh nekaj dejstev, potem bi bilo možno sklepati, da se naši šoli v prihodnosti ne pišejo ravno lepi časi. Morda pa je to le ena stran medalje. K sreči so to samo posamezni primeri, ki jih ni mogoče pripisati celotnemu zamejskemu šolstvu. Vsi naštetih problemi so premostljivi in ne morejo postaviti pod vprašaj obstoja slovenske šole. Gotovo, da obstajajo nekatere anomalije, trendi, ki so rezultat časovnih sprememb. Vendar rezultati, primerjave, kljub vsemu kažejo nasprotno! Pomislimo samo na uspehe naših dijakov (razna priznanja) in koliko višješolcev zaključijo univerzitetni študij! Potrebno bi bilo organizirati več javnih debat o problemih šole, v katerih bi morali sodelovati tako starši, ki so najbolj zainteresirani za kvalitetno izobraževanje svojih otrok, kot tudi šolniki, politiki in gospodarstveniki, skratka vsi nosilci interesov v šoli s slovenskim učnim jezikom. Skupaj bi se morali vprašati, kakšno šolo potrebujemo, in si zastaviti jasne cilje za nadaljnji razvoj. Predvsem pa bi se morali zavedati, da slovenski zamejski šoli ne sme zmanjkati občutek za narodno pripadnost. Če nam slovenstvo ni več vrednota, potem so vsi razlogi za črnogledost upravičeni, saj smo se odpovedali bistvenemu – svoji narodni identiteti.

Če dijakov ne bo, tudi šole ne bo, zato lahko šolo rešimo samo s kvalitetnejšim delom, ljubeznijo do poklica, izboljšanjem odnosov, predvsem pa s prenehanjem nenehnega kritiziranja šole in šolnikov. Šola naj celotni družbi postane najpomembnejša izobraževalna in kulturna ustanova, saj se v njej ustvarjajo temelji bodoče družbe in tudi naše narodne skupnosti.

Ivanka Uršič

ŠTREKLJEVA NAGRADA IN ŠTREKLJEVI NAGRAJENCI

»... V vsem pisanju me je vodila edino le ljubezen do jezika in naroda...« (dr. Karel Štrekelj)

Zupani občin Komen, Divača, Hrpelje-Kozina, Sežana ter predsednika upravnega odbora Sklada Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti in kulturnega društva »Karel Štrekelj« so konec leta 1999 podpisali listino o ustanovitvi nagrade, ki nosi ime po dr. Karlu Štreklju, jezikoslovcu in etnologu, rojenem leta 1859 v Gorjanskem pri Komnu. Na dunajski univerzi je študiral slovansko, klasično in primerjalno jezikoslovje. Po končanem študiju je najprej predaval kot privatni docent, nato pa v Gradcu kot izredni ter nato kot redni profesor. Bil je znanstveni raziskovalec slovenske historične slovnice, dialektologije in etnologije. Objavljal je jezikoslovne, folkloristične in literarnozgodovinske razprave v slovenskih in tujih znanstvenih časopisih. Njegovo literarnozgodovinsko delo je po večini povezano z ljudsko pesmijo. S svojo monumentalno zbirko *Slovenske narodne pesmi* je segel v sam vrh izdajanja ljudskih pesmi. S tem delom so Slovenci dobili do tedaj najobsežnejšo in najboljšo zbirko ljudskih pesmi pri slovanskih narodih.

V listini o ustanovitvi nagrade je zapisano, da je tako na Krašu kot v ostalem slovenskem narodnostnem prostoru še veliko neodkritih in nezapisanih ljudskih besedil in pevskih zakladov, ki so pomembni za slovensko identiteto, in je zato potrebno posameznike in skupine, ki zbirajo in ohranjajo slovensko ljudsko besedo (in pesem), vzpodbuditi in motivirati s primerno nagrado.

Odbor za Štrekljevo nagrado, s sedežem v občini Komen, tako od leta 2001 podeljuje Štrekljevo

Podelitve Štrekljeve nagrade 2009 (foto: Pavel Kosovac)

nagrado posameznikom oziroma skupinam za življenjsko delo ali izjemne dosežke na področju zbiranja in ohranjanja slovenskega ljudskega blaga v pesmi in besedi. Kandidate za Štrekljevo nagrado lahko predlagajo posamezniki, skupine in pravne osebe. Slovesna podelitev je vsako leto v Gorjanskem, Štrekljevem rojstnem kraju.

Akademik dr. France Bernik je v nagovoru na podelitvi prve Štrekljeve nagrade dejal: »Nagrada, poimenovana po Karlu Štreklju, izraža dolžno spoštovanje do Štreklja in njegovega pomena za slovensko humanistiko. Nagrado s Štrekljevim imenom razumemo kot vseslovensko nacionalno priznanje. Zato mora biti izbravec za tako nagrado vreden njene teže in časti.« Dosedanji Štrekljevi nagrajenci, med katerimi so Pavle Merkù, Milko Matičetov, Zmaga Kumer, Mira Omerzel Mirit, Marija Kozar – Mukič, Janez Dolenc, Jasna Vidakovič, Julijan Strajnar in Mirko Ramovš, to prav gotovo potrjujejo.

Prvi prejemnik Štrekljeve nagrade je bil skladatelj, etnomuzikolog, slovenist in proučevalec izročila Slovencev v Italiji **prof. Pavle Merkù**. Nagrado je prejel za izjemne dosežke na področju zbiranja in ohranjanja slovenskega ljudskega blaga, zlasti med Slovenci v Italiji. Njegovi zapisi, tonski posnetki in pričevanja iz tržaškega in goriškega mestnega zaledja so izredno dragoceni.

Njegova raziskovalna dejavnost obsega številne samostojne publikacije, spise s področja onomastike, krajevnega imenoslovja, ljudske dramatike (koledovanja), ljudskega pesništva, glasbenega izražanja, jezikoslovja in dialektologije, na stotine strokovnih člankov, samostojnih publikacij, zelo zajetna je tudi notna bibliografija.

Merkujeva najvažnejša dela so: *Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji* (1976), *Slovenska plemiška pisma* (1980), *Imena naših krajev* (1987), *Slovenski priimki na zahodni meji*, *Krajevno imenoslovje na Tržaškem* (1991), *Il libro di Perticationi* (1994), *Slovenska krajevna imena v Italiji* (1999).

Kot glasbenik in muzikolog proučuje ljudsko glasbo, napisal je številne priredbe ljudskih pesmi. V njegovem skladateljskem delu imajo pomembno mesto uglasbitve motivov iz ljudskega izročila.

Merkù se je v celoti zavezal jeziku in glasbi kot znanstveni raziskovalec ali kot ustvarjalec. Jezik mu ne predstavlja le sredstva sporočanja ali estetsko izraznega sredstva, pomeni mu poglobljeno sestavino narodne istovetnosti. Znotraj jezika pa velja njegova glavna pozornost narečjem, zlasti na skrajnem zahodnem robu našega etničnega prostora.

Leta 2002 so podelili Štrekljevo nagrado zbiralcu ljudskega gradiva in znanstveniku **dr. Milku Matičetovemu**, po rodu iz Koprive na Krasu.

Dr. Matičetov je vse življenje uspešno zbiral ljudsko pripovedno gradivo iz različnih slovenskih pokrajin. Prisluhnil je ljudem v njihovem narečnem izražanju in na ta način iztrgal pozabi vse, kar je pomembno za ohranitev naroda in njegove samopodobe. Najbogatejši vir ljudskih pravljic, pripovedk, pesmi in še veliko drugega gradiva je odkril v Reziji in tako sta nastali knjigi *Rožice iz Rezije* in *Zverinice iz Rezije*. Dr. Matičetov je uveljavil in dosledno izvedel zapisovanje ljudskih besedil po mednarodnih strokovnih načelih, po katerih je pripovedovalec obravnavan kot avtor enkratne stvaritve, ki mora ohraniti svojo izvirno obliko.

Bogata publicistična bera dr. Matičetovega obsega več sto objavljenih razprav in strokovnih del od doktorskega dela *Sežgani in prerojeni človek* do študij o primorskih ljudskih napisih, prekopavanju mrličev, umivanju lobanj, verovanju, o izročilu o zvezdah, rastlinah in hrošču »škržadu«.

Matičetov je posegel tudi na področje zgodovinskega raziskovanja ljudskega slovstva in predstavil raziskovalce, ki so bili dejavni v zahodnem delu Slovenije, to so dr. Karel Štrekelj, Jan Baudouin de Courtenay, Anton Mailly, Stanko Vraz.

Pomembno je tudi njegovo uredniško delo pri osrednjih etnoloških revijah: Slovenski etnograf (Etnolog), Traditiones in sourednikovanje pri monumentalni zbirki *Slovenske ljudske pesmi*.

Dr. Zmaga Kumer, Štrekljeva nagrajenka za leto 2003, je večino svojega znanstvenoraziskovalnega dela posvetila proučevanju ljudske pesmi.

Znanstveno pot je začela takoj po diplomi leta 1948 na Folklornem inštitutu, danes Glasbeno narodopisnem pri ZRC SAZU. Njeno raziskovanje je zajemalo celotno pesemsko izročilo, posebno skrb pa je posvetila pripovednim pesmim in na osnovi teh raziskav je nastalo veliko slovenskonešsko delo *Vsebinski tipi slovenskih pripovednih pesmi*. Po njeni zaslugi smo Slovenci eden redkih evropskih narodov, ki premorejo tako zbirko.

Drugo področje njenega raziskovanja so bila slovenska ljudska glasbila in godčevstvo. Iz obsežnega gradiva, nabranega s terenskim raziskovalnim delom, je nastala knjiga *Slovenska ljudska glasbila in godci (1983)*.

Zmaga Kumer je poleg samostojnih knjig napisala tudi več sto razprav, študij in člankov za domače in tuje znanstvene in strokovne revije. Sintezo svojega raziskovanja, obogateno tudi z izsledki drugih slovenskih etnomuzikologov, je objavila leta 2002 v delu *Slovenska ljudska pesem*, ki je izšlo pri Slovenski matici.

Posebno pozornost je posvečala posameznim zvrstem ljudskih pesmi. Pripravila je nekaj tematskih pesemskih zbirk: *Oj ta vojaški boben*, *Mi smo prišli nocoj k vam*, *Lepa si*, *Roža Marija*, *Čez polje pa svetinja gre*, *Je ohcet*

vesela, Ena urca bo prišla, Eno si zapojmo, Zlati očenaš. Od začetka je sodelovala pri radijski oddaji *Slovenska zemlja v pesmi in besedi*.

S svojim delom je želela dokazati, da je slovenska ljudska duhovna kultura in še posebno ljudska pesem eno izmed najznačilnejših znamenj identitete slovenskega naroda.

Njena bogata življenjska pot se je končala 28. decembra 2008.

Dr. Mira Omerzel Mirit, etnomuzikologinja in glasbenica, deluje kot svobodna umetnica. Zaznamujejo jo zbiranje, raziskovanje in poustvarjanje glasbene dediščine v slovenskem in mednarodnem prostoru od srednjega veka in renesanse do danes. Z vztrajnim in temeljitim delom odkriva zvok slovenskih pokrajin in ga tudi predstavlja na koncertnih odrih Evrope, Amerike in Afrike.

Že v zgodnjih 70. letih je s koncertnimi nastopi s skupino glasbenih zanesenjakov orala ledino današnjim poustvarjalcem slovenske ljudske glasbe. Ves ta čas sta z možem zbirala ljudska glasbila po slovenskih krajih, jih razstavljala, predavala in preučevala ter ugotovitve objavljala.

Dr. Omerzelova se je lotila tudi razkrivanja najgloblje biti zvoka. Je avtorica številnih etnoloških, etnomuzikoloških, etno-arheo-muzikoloških razprav, člankov, knjig in predavanj, televizijskih in radijskih oddaj in serij, gramofonskih plošč in zgoščenk ter nosilcev zvoka (z ansamblom *Vedun*) za duhovni razvoj in samozdravljenje zvoka.

Med prvimi je razpravljala o vprašanju uglašenosti in razglašenosti v ljudski glasbi in se še pred odkritjem znamenite koščene piščali v Divjih babah ukvarjala s fenomenom paleolitskih koščeni piščali ter o tem tudi pisala v Slovenskem etnologu ter drugih, strokovnih in poljudnih revijah.

Vodi in deluje v skupinah *Trutamora Slovenica* (ansambel za arh. oživljanje srednjeveške glasbene dediščine), *Truta* in *Vedun* (ansambel za transcendentalno izkušnjo zvoka). Na koncertih in drugih javnih nastopih oživlja arhivske zapise in zvočno rekonstruira slovensko glasbeno izročilo. Pri tem uporablja izvirna in rekonstruirana glasbila in zvočila s slovenskega ozemlja in iz drugih dežel. Glasbeno izročilo in glasbo popularizira z izdajanjem glasbenih posnetkov, pripravljanjem dokumentarnih oddaj in izobraževalnih delavnic, v zadnjem času se ukvarja z zdravljenjem z zvokom.

Leta 1996 je objavila knjigo *Konji naše pravljice*.

Porabje je prav po zaslugi **Marije Kozar Mukič**, diplomirane etnologinje in prof. slovenščine, najtemeljiteje raziskano etnološko območje zunaj državnih meja, za kar ji je bila leta 2005 podeljena Štrekljeva nagrada.

Že od leta 1979 se je strokovno razdajala etnologiji in vsemu duhovnemu bogastvu Slovencev na Madžarskem, ki je porok ohranjanja majhnega

naroda sredi večinskega madžarsko govorečega. Njena stalna razstava *Slovenci v okolici Monoštra* bogati Slovenski muzej Avgusta Pavla v Monoštru. Kot pedagoginja je poučevala slovenščino in predavala etnologijo na Visoki pedagoški šoli na Madžarskem. Objavila je veliko znanstvenih in poljudnoznanstvenih spisov ter knjig v slovenskem in madžarskem jeziku. Omembe vreden je njen pionirski etnološki dvojezični besednjak *Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem*. Je avtorica učbenikov *Spoznavanje slovstva* od 1. do 4. razreda in od 7. do 10. razreda. Uredila je tri zvezke dvojezičnega zbornika *Etnologija Slovencev na Madžarskem*. Že tri desetletja ureja slovenske oddaje Madžarskega radia.

Marija Kozar Mukič strokovno in praktično prispeva h kulturnemu življenju porabskih Slovencev in seznanja slovensko in madžarsko strokovno javnost s problemi Slovencev v Porabju.

Leta 2006 je nagrado prejel slavist in raziskovalec ljudskega izročila **prof. Janez Dolenc**. Že kot 14-letni dijak je zapisal 8 pripovedk, ki jih je slišal od svojih najbližjih. Druga svetovna vojna je pretrgala njegovo šolanje. V začetku leta 1945 je bil komaj osemnajstleten odveden v koncentracijsko taborišče Dachau, kjer je ostal do konca druge svetovne vojne. Po prihodu domov zaradi poslabšanja zdravja ni mogel takoj nadaljevati šolanja. Ta čas je izkoristil za sistematično zbiranje etnološkega in folklornega gradiva v domačem kraju in njegovi okolici ter ga dokumentiral do dne natančno. To gradivo je izšlo po petdesetih letih v knjigi z naslovom *Kres na grebljici*.

Leta 1952 je prejel študentsko Prešernovo nagrado za nalogo z naslovom *Pripovedi Poljanskega narečja* in se še istega leta vključil v ekipo Borisa Orla pri akcijah Slovenskega etnografskega muzeja.

Po končanem študiju se je zaposlil kot profesor slovenščine na učiteljskišči v Tolminu. Ostal je zvest svoji folkloristični usmerjenosti in je za strokovni izpit leta 1961 napisal obsežno razpravo *Pouk ljudskega slovstva na učiteljskišči*.

Nabral je bogato zbirko najrazličnejšega etnološkega in folklornega gradiva, največ slovstvene folklore. Iz tega gradiva so leta 1989 izšle *Tolminske pravljice*, leta 1992 pa v knjigi *Zlati Bogatin* izbrane pripovedke s Tolminskega.

Bibliografija prof. Dolenca obsega številne strokovne članke in razprave, pa tudi samostojna knjižna dela, med katerimi sta monografija o Simonu Gregorčiču in Francetu Bevku. V zadnjih letih je v publikaciji Loški razgledi objavil razprave o življenju in delu rojaka Gregorja Kreka, prvega profesorja slovanske filologije na Univerzi v Gradcu, uredil pa je tudi Tolminski zbornik, Potresni zbornik in zbrano delo pisatelja Ivana Preglja.

2007 – **Jasna Vidakovič**, muzikologinja in germanistka, deluje od leta 1973 v glasbenem programu nacionalnega Radia Slovenija, kjer je postavila redakcijo za ljudsko glasbo in delala kot urednica, novinarka in glasbena producentka za ljudsko glasbo.

Njeno terensko-strokovno delo je doslej obrodilo številne ure glasbenega programa na vseh treh radijskih programih, TV in drugje.

Je pionirka na področju medijske promocije slovenske in tuje ljudske glasbe, kar je v zadnjih desetih letih nadgradila še informacijsko, saj je med pobudniki in pionirji posebnega elektronskega in drugačnega osveščanja naše in tuje javnosti o slovenski ljudski glasbi v vseh njenih pojavnih oblikah. Leta 1997 je bila pobudnica Folklornega centra RTV Slovenija, v letih 1999-2004 soavtorica začetkov prvih podatkovnih baz o slovenski ljudski glasbi v okviru Zavoda glasbenoinformacijsko središče Slovenije Zavoda GISS – MICS, ki je kasneje prerasel v Slovenski glasbenoinformacijski center pri DSS. Delo Jasne Vidakovič se nadaljuje v Inštitutu glasbenoinformacijskih znanosti pri Centru za interdisciplinarne in multidisciplinarne raziskave in študije Univerze v Mariboru.

Njeno več desetletij trajajoče poklicno delovanje znotraj RTV Slovenija in zlasti še zunaj nje (vse do EBU- Evropske zveze radijskih postaj IAMIC – Mednarodnega združenja glasbenoinformacijskih centrov), objavljene številne oddaje, pripravljene koncerti, mednarodni festivali pa so slovenski ljudski glasbi omogočili njeno evropeizacijo.

Med Štrekljeve nagrajence se je vpisal tudi glasbenik in etnomuzikolog **Julijan Strajnar**, skoraj petdeset let zaposlen v Glasbenonarodopisnem inštitutu ZRC SAZU v Ljubljani. Tudi njemu je bil Štrekelj vzornik in učitelj.

Študijska pot ga je vodila najprej na študij romanistike in pozneje še na etnologijo in muzikologijo. Bil je tudi violinist v simfoničnem orkestru Radia Ljubljana, član inštrumentalne skupine Akademске folklorne skupine »France Marolt« in prav tu je nastala naveza in se odprla pot v Glasbenonarodopisni inštitut, kjer se je leta 1964 zaposlil kot glasbenik in etnomuzikolog. Kot etnomuzikolog se je posvečal zbiranju in raziskovanju slovenske ljudske glasbene ustvarjalnosti.

Za folklorne skupine je prirejal melodije ljudskih plesov za odrsko postavitev, uredil, transkribiral in napisal spremne besede za gramofonske plošče iz zbirke Slovenska glasba in priredil melodije za tri kasete ljudske glasbe.

Rezultate raziskovanja rezijanske instrumentalne glasbe je objavil v knjigi *Citra* (1988). Izdal je dve samostojni zbirki ljudskih pesmi: trijezično

Rožmarin (1992), v kateri predstavlja bogastvo slovenske ljudske pesmi, in *Lepa Ane govorila* (1989), ki prinaša belokranjske ljudske pesmi.

Na Akademiji za glasbo in na seminarjih za vodje folklornih skupin je predaval glasbeno narodopisje in se izkazal kot avtor številnih glasbenih priredb za folklorne skupine, skladatelj scenske glasbe ter avtor radijskih oddaj v seriji *Slovenska zemlja v pesmi in besedi*. Nadalje je pobudnik šolanja pritrkovalcev in ohranjanja pritrkovanja, ki doživlja na Slovenskem tudi po njegovi zaslugi razcvet.

Štrekljevo nagrado za leto 2009 je prejel **Mirko Ramovš**. Že v študentskih letih se je zaradi zanimanja za slovensko ljudsko izročilo priključil Akademski folklorni skupini France Marolt najprej kot plesalec, nato kot pomočnik vodje, od leta 1965 dalje pa je njen strokovni in umetniški vodja. Leta 1966 se je zaposlil na Glasbenonarodopisnem inštitutu kot etnokoreolog.

Sam ali skupaj s sodelavci inštituta je v okviru raziskav ljudskega glasbenega in plesnega izročila prepotoval slovensko narodnostno ozemlje. Arhiv Glasbenonarodopisnega inštituta je po njegovi zaslugi bogatejši za številne dokumentarne fotografije, zvočne posnetke ljudske glasbe, filmske in videoposnetke, neprecenljiv pa je njegov prispevek v zbirko zapisov slovenskih ljudskih plesov, za katere je izdelal tudi katalog.

Svoje celotno življenje je posvetil slovenskemu ljudskemu plesu in drugemu izročilu. Na podlagi zapisov s terena in s študijem so nastala temeljna dela: monografija *Plesat me pelji* (1980) in zbirka sedmih knjig *Polka je ukazana* (1992 – 2000), v kateri je predstavljeno plesno izročilo po slovenskih pokrajinah. Zbirka predstavlja temeljno delo na področju etnokoreologije in je zaradi uporabe kinetografije (mednarodne plesne pisave) dosegljiva domačim in mednarodnim strokovnim krogom. Z omenjeno zbirko je Ramovš dal Slovencem na področju ljudskega plesa tisto, kar je na področju ljudske pesmi naredil Karel Štreklj.

Rezultati njegovega raziskovalnega dela so sledeči znanstveni prispevki: *Ples v slovenski ljudski pesmi*, *Ljudske plesne pesmi na Slovenskem*.

Od leta 1965 je umetniški vodja Akademске folklorne skupine France Marolt. Zanje in za mnoge druge skupine je pripravil več odrskih postavitev plesov vseh slovenskih pokrajin.

Podelitev Štrekljeve nagrade za leto 2009 je bila še posebej slovesna. Ob 150. obletnici rojstva dr. Karla Štreklja so mu v rojstni vasi odkrili doprsni spomenik, delo akademskega kiparja Mirsada Begiča.

Tatjana Rojc

SLOVENSKI AKADEMIKI BORIS PAHOR, ALOJZ REBULA IN JOŽE PIRJEVEC

V toku epohalnih sprememb, ki so zajele Evropo po letu 1989, je prišlo tudi do ustanovitve samostojne slovenske države, ki udejanja do pred kratkim skoraj utopično stoletno sanjo in željo vseh Slovencev, še zlasti tistih, ki živimo v drugih, tujih državah, ki pa dojemamo slovensko Matico kot edino svoje možno referenčno izhodišče in čutimo od nekdaj pripadnost enotnemu slovenskemu kulturnemu prostoru. Naloga vseh nas v zamejstvu in po svetu je, da vsak zase ter združeni v društva in skupnosti postanemo posredniki svoje identitete in svoje kulture, torej dejanski ambasadorji slovenstva v svetu. To enotnost slovenskega narodnega telesa je letos potrdila tudi najvišja kulturna in znanstvena institucija, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, ko je med svoje redne člane sprejela Borisa Pahorja, Alojza Rebulo in Jožeta Pirjevca.

Leta 1983 je slovenski pisatelj Marjan Rožanc zapisal: »K sreči svoboda in človeško dostojanstvo nista samo zgodovinski dosežek, temveč tudi stanje duha.« To »stanje duha« nam je omogočilo, da smo se kot mlado, komaj dvajsetletno politično suvereno telo mednarodno tako uveljavili, da nam je bilo zaupano semestrsko predsedovanje državam evropske skupnosti, kar je Republiko Slovenijo postavilo v samo središče svetovnega dogajanja. Postali smo prepoznavni in cenjeni po vsem svetu zaradi svojih sposobnosti, zaradi lepote naše dežele, zaradi tega stanja duha, ki ovekoveča misel Srečka Kosovele, ko je pri dvajsetih letih samozavestno zapisal, da je njegovo »življenje slovensko, sodobno, evropsko in večno.«

Vendar če smo politično postali prepoznavni s svojo samostojno svobodno državo, je napočil čas, da posebej izpostavimo vrednost našega kulturnega bogastva. Slovenski narod se je v svoji več kot tisočletni zgodovini prepoznaval predvsem v jeziku, slovenska beseda je simbol naše narodne identitete. Edvard Kocbek pravi, da je »beseda za človeka začetek bivanja, utemeljevanje njegovega jaza v družbenem (...) redu. Vsak jezik je skupno predelovanje spominov in skupno razumevanje skrivnosti, skupno doživljanje narave in zgodovine, medsebojno posredovanje izkustva, skupen boj zoper nevarnosti. Govorilci takšnega sporazumevanja doživljajo

posebno srečo svoje izrazne zamejenosti: domačnost. Izrazu domačija pravimo materinski jezik.«

Kolikor lahko na videz ta trditev v času t.i. globalizacije zveni retorično, je Slovencem jezik, piše pisatelj Alojz Rebula, »življenje samo«. Ta od fašizma, nacizma in komunizma prepovedani, omalovaževani, zasramovani, podcenjevani, razvrednoteni jezik najmanj številnega slovanskega naroda se je ohranil živ tudi, ker so v tem jeziku nastajala besedila v vezani in nevezani besedi, ki predstavljajo tisto svetovno bogastvo, s katerim se lahko postavimo brez vsakršnega kompleksa ob druge, tudi najbolj mogočne narode vseh svetovnih celin: Primož Trubar, France Prešeren, Srečko Kosovel, Edvard Kocbek, Ivan Cankar, Alojz Rebula, Drago Jančar, Boris Pahor so avtorji, ki stojijo trdno v samem vrhu evropskega in širše svetovnega Olimpa umetniške besede. In mogoče ni naključje, da prav v tem času doživlja slovenska beseda svoj veliki odmev predvsem v Italiji, Franciji, Nemčiji in drugod po Evropi ter v ZDA preko opusa nestorja slovenskih pisateljev, šestindevetdesetletnega Borisa Pahorja, ki ga lahko po pravici imenujemo pričevalca slovenske zgodovine prejšnjega stoletja.

Sam Boris Pahor je o literarnem snovanju zapisal: »Ni dvoma, literarna potrditev nekega naroda ni sama po sebi poročilo za obstoj. To drastično dokazuje nejasna usoda provansalskih ali okcitanskih dežel, kljub Mistralovi Nobelovi nagradi. Za obstoj ljudstva, predvsem ko gre za številčno majhen narod, mora vsak pripadnik – to je ugotavljal Kafka – nase prevzeti del svoje književnosti.« In tega načela smo se Slovenci držali tudi ali predvsem v najhujših preizkušnjah. Pahorjev literarni opus najuglednejša evropska kritika uvršča med klasike 20. stoletja. Pisatelj je zaslovel predvsem po svoji znameniti Nekropoli, izjemni in edinstveni pripovedi o taboriščni izkušnji tistih političnih deportirancev, ki ostajajo manj poznane žrtve nacizma. *Nekropola* razkriva ne samo pisateljevo individualno pot skozi grozote nemškega taborišča, ampak vsebuje bistvo celotnega obsežnega Pahorjevega opusa, ki ga sestavlja preko trideset del in ki ga je avtor strnil v moto knjigi: *Manom tistih, ki se niso vrnil*. Evgen Bavčar je Pahorjevo pisanje označil kot »svojsko pričevanje slovenske misli in samoniklosti«, vendar to pričevanje je prežeto z evropsko širino, ki se izraža predvsem v Pahorjevih zgodovinskih in zgodovinsko-političnih zapisih. Absolutna metaliterarna vrednota njegovega opusa je predvsem izjemno pričevanje o tragični zgodovini slovanskega naroda, njegovo spoštovanje človeka in človekovega življenja, njegovo življenjsko zavzemanje za demokracijo in torej proti vsakršni obliki totalitarizma, njegova ostra obsodba fašizma, nacizma, komunizma in nikoli narodov, kjer so se ti režimi udeleževali v

tragičnem loku 20. stoletja. Boris Pahor je bil doslej večkrat od Francozov in Nemcev, letos tudi od Slovencev predlagan za Nobelovo nagrado, nemška in italijanska kritika sta mu podelili več prestižnih nagrad, francoski državni Predsednik mu je podelil najvišje francosko priznanje, Legijo časti za izjemne literarne dosežke, prav tako je v italijanskem parlamentu stekel iter za podelitev pomembnega državnega priznanja, ki ga Boris Pahor ne bo sprejel, kakor pravi, dokler se najvišje italijanske institucije ne bodo zedinile in priznale četrstoletni genocid fašistične Italije nad slovenskim Primorjem. Pahorju sta Univerzi v Ljubljani in Kopru podelili častni doktorat.

Da smo Slovenci razpoznavni v svetu preko naše najdragocenejše dediščine, preko svoje besede, potrjuje tudi življenjski opus Alojza Rebule, letošnjega jubilaranta- praznoval je 85. rojstni dan –, ki izhaja iz zavezanosti slovenski besedi, preko katere v svojem delu razkriva kozmos, lepoto, misel, udejanja pa tisto edino pravo bistvo Človeka in Vernika, ki v svojem nenehnem iskanju smisla samo potrjuje nad-življenje, ker osmišlja našo zemeljsko eksistenco. Alojz Rebula zasaja *semen aeternitatis*, ki prerašča v njegov in preko njega tudi naš kategorični imperativ zemeljske biti. V njem se prepletata antična zgodovina in sodobni svet, tako da sestavljata *continuum*, ki izhaja iz misli, da zgodovina lahko izpričuje tako angelski kot demonski element in da je življenje samo edini navdih za vsako resnično obliko umetnosti, zaradi česar se nam avtor kaže kot iskalec RESNICE. V nekem smislu bi lahko torej za Rebulovo delo uporabili formulo, ki jo je Srečko Kosovel predlagal za branje Frana Levstika: »Kdor ljubi resnico, poštenost, značaj, bo ljubil *Rebulo*, ki mu je njegovo duhovno delo ideal.«

Ob pisateljevi osemdesetletnici je France Bučar zapisal: »Če velja, da je moč verige odvisna od njenega najšibkejšega člana, bi za narod lahko rekli obratno: njegova moč se meri in je odvisna od najmočnejših ljudi, s katerimi lahko nastopa. Od njene elite. Od nadpovprečnosti. (...) Naš pretekli družbeni sistem, v katerem pa je sedanja ustvarjalna generacija prebila večino svojega življenja, nadpovprečnosti ni bil naklonjen. Elita je pomenila odklon od avtoritarno določenega cilja: doseči družbeno izenačenost (ne enakost!). To seveda nujno vodi do izenačenosti na ravni najšibkejšega člana kot končno družbeno stanje. (...) To je tudi točka, ko družbo lahko rešuje njena duhovna elita. Ta je sama zrasla iz vrednot, ki predstavljajo temelj, na katerem lahko družba pridobi svojo življenjsko silo. Družba odličnosti. Zgodbo poznamo že iz davne svetopisemske preteklosti, ko so preroki s svojo duhovno močjo reševali družbo, ki se je znašla pred moralnim in duhovnim prepadom. (...) Njihova nadpovprečnost je bila v njihovi duhovni moči in ta je bila odločilna.« Ta duhovna moč je verjetno Rebulova največja odlika: cenimo in spoštujemo

njegovo ogromno znanje, vendar ljubimo njegovo duhovno nadpovprečnost, njegovo izredno dobroto, ki jo umemo pod oznako človečanstva, ki gotovo sama po sebi ni predznak akademskega naziva, je pa temeljna vrednota, na kateri sloni upanje. Alojz Rebula, profesor klasičnih jezikov, a tudi prevajalec antičnih tekstov in Svetega pisma, prav v slednjem razbira samo bistvo sakralnosti in doživlja BESEDO (ki jo doume kot VERBUM v vseh njenih razsežnostih) kot razodetje Božjega. Kot Avtor postane torej v lastnem pričevanju Kristusa dejanski posrednik Božjega, čeprav se zaveda neprehodne limite, ki nam je dana. Pričevanje Kristusa je izpoved Resnice, je najdenje smisla, ki onemogoča človeku, da bi tonil v brezkončnost nič. Pascal je zelo uspešno sintetiziral antitezo med sočasnostjo veličine in skromnosti človeka, ki temelji na privilegiju misli in zavesti. Morda Pascalova doktrina, predvsem v umevanju vere kot milosti, ni popolnoma v skladu z Rebulovim pojmovanjem, ki predstavlja vero kot vsakodnevno osvajanje. Ampak v Rebuli je prisotno sprejemanje moralne predpostavke, po kateri obstaja implicitna in determinantna konfiguracija odnosa med božjo milostjo in človekovim odrešenjem, ki ju avtor stalno išče: bistvo, znotraj katerega se giblje osebnost Alojza Rebule, izhaja iz trpljenja človeštva, ki je bilo izraženo že v grški tragediji preko razpetosti med dve nasprotujoči si sili, kjer človek-junak postane nosilec dejavnosti. Piše Janez Vrečko: »Na eni strani imamo njegov ethos, njegovo notranjo izbiro, skozi katero se izraža njegov človeški značaj, na drugi pa je ta isti junak 'igrača v rokah bogov, žrtev usode, ki je z njim povezana kot daimon' (Vernant, 55).«

Primarna izkušnja večjega dela Rebulovega opusa (njegove literarne, esejistične in publicistične dejavnosti, ki obsega na desetine naslovov) je njegova vera, ki jo Rebula doživlja v apofantični optiki, kakor sam piše, ker je »krščanski Bog nedoumljivi Absolutum (...), o čemer lahko govorimo samo per negationem.« Torej tudi v Rebuli najdemo na nek način povzeto misel poslednjega moralnega filozofa, Janeza Pavla II.: »Iluzorna je misel, da ima lahko vera pred šibkim razumom večjo moč, nasprotno...«

Rebulovo delo predstavlja izjemen dosežek za celotno slovensko narodno občestvo in celotno slovensko književnost. Član papeške akademije *di Belle Arti e Letteratura dei Virtuosi al Pantheon*, Prešernov nagrajenec, je za svoje literarno delo prejel številna priznanja in nagrade. Med številnimi prevodi v tuje jezike bi posebej omenili izjemen odmev romana Jutri čez Jordan, ki je z naslovom *Demain, le Jourdain* izšel pri izjemno prestižni francoski založbi Éditions du Cerf.

Slovenija torej ni vstopila v Evropo in na svetovno prizorišče poslednjih dvajset let, v svetu je obstajala od vsega začetka svoje narodne biti s svojo

književnostjo, s katero plemeniti evropsko literarno snovanje in ni naključje, da si je za himno svoje svobodne države izbrala verze enega največjih slovenskih pesniških genijev, Franceta Prešerna. To dokazuje s svojim znanstvenim opusom zgodovinar Jože Pirjevec, najmlajši med tremi primorskimi akademiki, ki je svoje zgodovinsko znanje izpopolnjeval na Normalki v Pizi in na Diplomatski akademiji na Dunaju ter pridobil doktorat zgodovinskih ved na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Kot redni profesor Zgodovine slovanskih narodov je poučeval na univerzah v Pizi, Padovi in Trstu. Trenutno je redni profesor na Univerzi za Primorsko v Kopru. Tako beremo v predstavitvi njegovega dela: »Svoje raziskovalno delo je posvetil najprej italijansko-južnoslovanskim odnosom v času Risorgimenta, nato zgodovini Rusije v 19. stoletju, zadnja desetletja pa se posveča predvsem zgodovini Jugoslavije med leti 1918-1991, vojnim dogodkom v njenem prostoru po omenjenem datumu, pa tudi zgodovini Slovencev v Italiji od srede 19. stoletja dalje. (Glej bibliografijo.) Kot štipendist Sovjetske Akademije Znanosti in Umetnosti, Wilsonovega centra v Washingtonu, Sklada Alexander v. Humboldt, Norveškega Nobelovega Inštituta, je delal v različnih arhivih in bibliotekah v Rusiji, ZDA, Nemčiji, Avstriji, Italiji, Franciji in predvsem v Veliki Britaniji. Z referati, ki zadevajo tematike, s katerimi se bavi, je pogosto sodeloval na domačih in mednarodnih srečanjih ter predaval na univerzah v Italiji, Avstriji in Nemčiji, Primorskih novicah in drugih listih.

Jože Pirjevec je bil predsednik Narodne in študijske knjižnice v Trstu in Slovenskega stalnega gledališča v istem mestu. Je znanstveni svetnik ZRS v Kopru in izredni član SAZU, znotraj katere vodi odbor za manjšinska vprašanja. Iz Kidričevega sklada je dobil nagrado za knjigo *Tito, Stalin in Zahod*. Za monografijo »Jugoslovanske vojne« pa nagrado mesta Acqui. Leta 2007 mu je komisija za Zoisove nagrade podelila naslov: »Ambasador znanosti«. Vendar ti so samo skopi podatki: o kapaciteti znanstvene analize, ki udejanja tudi njegovo družbeno angažiranost, nas Jože Pirjevec prepričuje skozi desetletja: kot izvedenec za balkansko zgodovinsko vprašanje je s svojim monumentalnim delom, posvečenim balkanskim vojnám, odprl mednarodni javnosti področje, ki je bilo dotlej poznano samo fragmentarno. Med svojimi študenti je vzgojil nekaj zares sposobnih zgodovinarjev, ki sistematično in izjemno pronicljivo razmišljajo o slovenski zgodovini. Upati je, da poleg tako imenovane »tržaške literarne šole«, kakor je slovenske primorske avtorje označila francoska kritika, v našem primorskem kontekstu nastaja tudi organsko zasnovana »tržaška zgodovinska šola«, ki bo dokončno obelodanila preteklost naše skupnosti ter jo na znanstvenih temeljih umestila v vseslovenski zgodovinski okvir.

Ivan Vogrič

TRIDESETLETNICA SMRTI DR. LINA LEGIŠE

Stoletnica rojstva dr. Lina Legiše (Škoflje 22. 3. 1908 – Ljubljana 28. 6. 1980) je med Slovenci v Italiji minila precej neopazno, kot da bi spomin nanj nekako zbledel. Kar je nenavadno, saj so bile njegove zasluge na področju literarne zgodovine, kritike in esejistike, da ne govorimo o jezikoslovju, zelo izrazite.

Leta 2010 bo minilo trideset let od njegove smrti. Prav je, da se ga spomnimo, saj je njegovo ime povezano tudi s primorsko zgodovino oz. generacijo, ki je odraščala v nemirnem času med obema vojnama.

Čeprav je bil rojen v Škofljah, na robu Vremske doline, se je Vendelin Legiša (tako je bilo njegovo uradno ime) štel za Mavhinjca. Iz Mavhinj sta namreč izvirala oba njegova starša, tja pa se je družina preselila leta 1912 (po nekaterih drugih podatkih leto pozneje), potem ko je njegovemu očetu, po učiteljevanju v različnih primorskih krajih, uspelo, da so ga premestili v domači kraj. Pa čeprav je bil na Mavhinje zelo navezan, ni imel tam nikoli obstanka. Najprej se je iz njih izselil leta 1915, skupaj z družinskimi člani. Kolmanovi – tako je bilo njihovo hišno ime – so zaradi bližine fronte odšli globoko v zaledje, v okolico Ljubljane.

Po vrnitvi iz begunstva se je družina spet naselila v razdejanih Mavhinjah. Vendar se je Lino leta 1920 ponovno, tokrat drugič, vrnil na Kranjsko; v Šentvidu pri Ljubljani je namreč začel obiskovati škofijsko klasično gimnazijo. Podobno kot pet let prej ločitev od domačih logov tudi tokrat ni bila lahka: »*Kmalu po vojski sem moral vnovič na Kranjsko... Kakšna hladna, mrzla dežela! Kakor da se je znova odkrila zame in sem se znova zakrnil pred njenim hladom...*« je zapisal več let kasneje v avtobiografskem zapisu Veliko pričakovanje.

Legiša je maturiral v šolskem letu 1927/28, vendar se ni vrnil v Mavhinje; odšel je namreč v kraj Torre de' Passeri (pokrajina Pescara), kamor so premestili očeta. Za njim je odšla vsa družina, njegova premestitev pa je bila posledica načrtnega odstranjevanja slovenskega učnega osebja iz državnih šol, ki jo je prinesla Gentilejeva šolska reforma. Oče Henrik je bil v domačem okolju izpostavljen tudi zato, ker je vodil cerkveni pevski zbor in zbor pri mavhinjskemu Sokolu.(1) Po nekaterih podatkih je Henrik (Riko) Legiša pred prvo svetovno vojno vodil tudi telovadno skupino.(2)

Lino je vmes odslužil vojaščino. Zatem se je vrnil v Mavhinje, tako kot oče, ki preprosto ni več vzdržal sredi abruških hribov. Zaradi tega so ga odpustili iz službe.

Že pred vrnitvijo v Mavhinje je bil Lino pod nadzorom orožnikov, po prihodu domov pa so družino začeli odkrito preganjati. Najprej so izvedli hišno preiskavo, nato pa so Henrika in Lina aretirali. Iz rekonstrukcije dogodkov na podlagi Linovega zapisa Ob poti, objavljenega leta 1940, izhaja, da so ju najprej odvedli na orožniško postajo v bližnjo Nabrežino (*»...Skoraj brez besed sva ležala z očetom na trdem pogradu. Zunaj je lil neskončen dež po kupih kamnja, nasutih okoli kamnolomov in delavnic... Jutro je le prišlo... Šli smo po nasutem kamnju na postajo...«*).(3) Oba so nato odpeljali z vlakom v Tržič, kjer sta ostala nekaj časa zaprta.

Po izpustitvi so člani družine spomladi 1930 ilegalno odšli čez mejo v Jugoslavijo. Tedaj je Lino zaradi spanja v neprimernih prostorih ob nizkih temperaturah med prehodom meje staknil revmatično vročico.

Legiševi (poleg staršev še Lino in dve sestri) so se nastanili v predmestju Ljubljane; na začetku kar v eni sobi, v kateri so hkrati kuhali in spali. Delili so usodo desetisočev Primorcev, ki so se zaradi fašističnega preganjanja zatekli v Karadžordževićovo državo.

Prav ta izkušnja je vplivala na njegovo publicistiko. V središču njegovega zgodnjega pisanja je bilo pretežno domače primorsko okolje. V reviji Istra iz Zagreba (izhajala je tako v hrvaškem kot slovenskem jeziku in objavljala prispevke več znanih primorskih kulturnikov) je priobčil l. 1934 zapis Nekaj kraškega drobiža, v katerem je predstavil t.i. ljudsko blago, zbrano v Mavhinjah in na Vojščici. V družinskem listu Mladika je isto leto obravnaval ljudsko pesem iz bližnjih Cerovelj, (4) naslednje leto pa je v Jadranskem koledarju predstavil fresko svoje rodbine. V tistem času je pisal tudi o slovenski manjšini na Koroškem.

Lino se je po prihodu v Ljubljano vpisal na slavistiko na filozofsko fakulteto, kjer je leta 1934 diplomiral. Leta 1935 je nastopil službo suplenta na

klasični gimnaziji v Ljubljani, dve leti kasneje pa se je zaposlil na realni gimnaziji v Celju, kjer je služboval do izbruha vojne. Hkrati je nadaljeval študij in doktoriral leta 1938. V študijskem letu 1939-1940 je bil na študijskem dopustu v Franciji; univerza v Ljubljani mu je namreč dodelila štipendijo.

Lino Legiša je bil nedogmatični katoličan. Mogoče ni nepomemben podatek, da je zaradi spora z enim od vzgojiteljev v škofijskih zavodih v Šentvidu izstopil iz tamkajšnje gimnazije in zadnji razred opravil na klasični gimnaziji v Ljubljani. Dokaz njegove nedogmatične drže v katoliškem gibanju je bilo sodelovanje z revijo Dejanje (1938-1941), ki jo je urejal Edvard Kocbek. Po pričevanju zgodovinarja in sotrudnika Dejanja Boga Grafenauerja je bilo Dejanje tista splošna revija, ki jo je menda najbolj čutil za svojo. To je razvidno ne samo iz objavljenih prispevkov, marveč tudi iz sodelovanja na sestankih sodelavcev te revije. Legiševa življenjska pot, kot trdi Grafenauer, je bila sicer drugačna od Kocbekovega kroga in študentske skupine Zarja, ki je po Kocbekovi objavi prelomnega spisa Premišljevanje o Španiji (1937) našla pot do njega: *»Pa vendar«,* tako Grafenauer, *»smo si bili v najrazličnejših stvareh povsem blizu – od zavesti o težki krizi, ki se je približevala Slovincem s hitrimi koraki, preko živega občutja za življenje zamejskih Slovencev na zahodu in severu do zavesti o potrebnosti človeške svobode pri vsakršnem kulturnem ustvarjanju«.*(5)

Koliko so Kocbek in krščanski socialisti imeli vpliv na primorske emigrante pred drugo svetovno vojno v Jugoslaviji, ne vemo natančno, saj doslej niso bile objavljene poglobljene študije na to temo. Vsekakor pa je potrebno slovenske krščanske socialiste v kraljevi Jugoslaviji ločiti od gibanja krščanskih socialcev na Primorskem (takrat pod Italijo) med obema vojnama, ki je imelo nekoliko drugačne značilnosti. Iz tega gibanja je izhajal Stanko Vuk, o katerem je Legiša napisal izčrpno študijo po drugi svetovni vojni.(6)

Med sodelavci Dejanja, s katerimi je Legiša ostal v stiku vse življenje, bi omenili predvsem Franceta Vodnika (ob Legiševi smrti je objavil spominski zapis v reviji Naši razgledi) in Ceneta Vipotnika, čigar prezgodnja smrt je bila za Legišo hud udarec. Tu je bil še Jože Udovič, s katerim je sodeloval v Slavističnem klubu že v sredini tridesetih let.

Pred drugo svetovno vojno je Legiša objavljajal med drugim tudi v literarni reviji Sodobnost (1933-1941). Ta je nastala po sporu v Ljubljanskem zvonu. Pridružili so se ji nekateri znani ustvarjalci, kot npr. Josip Vidmar, Juš Kozak in Igo Gruden, ki so pozneje pritegnili še druge avtorje. Revija je sčasoma prešla na marksistične pozicije.(7)

V Sodobnosti in Dejanju je Legiša sodeloval predvsem kot literarni kritik. V oceni Bartolovega Alamuta v Dejanju je zapisal, da »zgodovina Bartola ne bo mogla šteti med pisatelje velikega pomena... Najbolj pa bo morda njegovo delo pričalo o veljavi, ki jo daje današnji svet voditeljskim duhovom...«.(8) Njegovo objavljane v Sodobnosti in Dejanju se ni več omejilo na primorski prostor, saj je čedalje bolj pogosteje ocenjeval dela tudi drugih slovenskih ustvarjalcev.

Navedeni podatki nam pomagajo razumeti njegovo angažiranje med drugo svetovno vojno. Takrat se je, tako kot vsa njegova družina, opredelil za Osvobodilno fronto. V Šmarju-Sapu, kjer je služboval oče (tja se je preselil po zasedbi Jugoslavije l. 1941), je postal v začetku leta 1942 predsednik rajonskega odbora te organizacije.

Za veliki šmaren tega leta – med poletno italijansko ofenzivo – so ga okupatorji, skupaj z drugimi domačini, aretirali in odpeljali v internacijsko taborišče Chiesanuova (Padova). Tu je srečal nekatere znance in druge znane ljudi, kot npr. zgodovinarja Boga Grafenauerja, pesnika Ceneta Vipotnika, slikarja Vita Globočnika (9) in pesnika Iga Grudna.

Legiša je nabrežinskega pesnika oz. njegovo poezijo poznal že dolgo; Legiševi generaciji je veliko pomenila, v prvi vrsti po zaslugi udarnih verzov, objavljenih v zbirki Primorske pesmi (1920). V Padovi je pesnika iz Nabrežine in literarnega kritika iz bližnjih Mavhinj vznemiril »tisti rdeči mak med bodečo žico, ki nas je tako mikal in prevzemal«, da je Gruden o njem napisal verze, Legiša pa kasneje še kritiko.(10) Z različnimi poudarki seveda, saj odnosi med književniki in ocenjevalci njihovega opusa praviloma niso skladni.

Po kapitulaciji Italije se je Legiša vrnil na Kranjsko. Vendar ob koncu novembra so ga aretirali domobranski agenti (11) in zaprli v šentpetsko vojašnico v Ljubljano (v isti zapor, kjer je bil pred tem zaprt Gruden).

Pred njim je bilo najhujše leto: v začetku januarja so ga odpeljali v Dachau, isti mesec je umrla mama,(12) poleti pa so odgnali v to bavarsko taborišče še očeta. Avgusta so, skupaj s tremi bližnjimi vasmi, zagorele še Mavhinje.

Dachausko okolje je bilo veliko bolj neprizanesljivo kot v Padovi. Prizore iz taborišča je strnil v že omenjenem zapisu Veliko pričakovanje,(13) na koncu katerega je zapisal: »Bodi trd, bodi trmoglav. Ne vdaj se. Moraš priti odtod in to bo kakor pomlad, ki so jo čakali milijoni«. Za Legišo se je nova pomlad začela sredi 1945., ko se je vrnil domov.

Po vojni je bil najprej za krajši čas zaposlen na ministrstvu za prosveto kot vodja oddelka za književnost, od začetka leta 1946 do konca leta 1954

pa je poučeval v različnih, večinoma srednjih, šolah. Spet je začel objavljati književne prispevke, med drugim tudi v tržaških Razgledih in Ljudskem tedniku. L. 1948 se je poročil s Cirilo Korenčan.(14)

Pomemben trenutek je bila vsekakor zaposlitev na Inštitutu za slovenski jezik pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti (SAZU) leta 1955, v katerem je delal skorajda do smrti. Tu je še bolj prišla do izraza njegova vsestranskost oz. razpetost med literarno zgodovino, esejistiko in kritiko, jezikoslovjem in delno tudi prozno ustvarjalnostjo.

Največ je ustvaril na področju literarne zgodovine. Bil je sourednik obsežne Zgodovine slovenskega slovstva, ki je izšla v sedmih knjigah med leti 1956 in 1971 pri Slovenski matici. Poleg uredniškega dela je, kot soavtor, napisal poglavje (knjigo) o predromantičnem obdobju, skupaj z Antonom Slodnjakom pa obsežno poglavje o romantiki in realizmu. Posamično je nazadnje napisal poglavje o ekspresionizmu in novem realizmu. Matičina Zgodovina velja še danes za eno od temeljnih del na tem področju.

Legiša je bil tudi član ožje skupine, ki je zasnovala Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ker je šlo za dolgoletno kolektivno delo, je skupina pritegnila k sodelovanju več desetih drugih strokovnjakov. Slovar je začel izhajati leta 1970, Legiša pa je bil član glavnega uredniškega odbora pri prvih treh od petih knjig (zadnja je izšla leta 1991, torej 11 let po Legiševi smrti).

Tretji temeljni povojni projekt, pri katerem je sodeloval Legiša, je bil Slovenski pravopis (1962); tudi tokrat je bil član uredniškega odbora. Ta projekt je bil manj uspešen od preostalih dveh, saj je strokovna javnost imela pripombe na to delo (polemika bralec-bravec).

Lino Legiša se je zavzemal za večjo vlogo živega jezika; posebno pozornost je pri tem nenehno posvečal prav Primorski. Imel je čut za literarno umetnost; o njej je pisal jasno, ko pa je govoril o njej, se je čutila njegova strast do besede.(15) V letih 1957-1960 je bil sourednik revije Jezik in slovstvo. Še prej, leta 1950, je v Novem Sadu izšla v srbohrvaškem jeziku njegova Antologija slovenačke poezije. Hkrati je objavil tudi zelo veliko znanstvenih in strokovnih publikacij in člankov, esejev ter znanstvenih, umetniških in literarnih kritik. Vmes je tudi prevajal, urejal pesniške zbirke za otroke in še marsikaj. Popolna bibliografija je skorajda nemogoča, saj obstoječa ne vključuje vseh poljudnih člankov. Čas, ki ga je obravnaval, je bil zelo obsežen, saj je segal od Srednjega veka do sodobnikov. Med drugim je pripravil znanstveno izdajo Kalobškega rokopisa, napisanega v 17. stoletju.

Za primorske Slovence je pomembna predvsem njegova obdelava slovensko-italijanskega slovarja iz leta 1607 redovnika Gregorija Alasie da Sommaripa, ponovno izdanega leta 1979. To delo je prva tiskana knjiga s

slovenskimi besedili na zahodnem etničnem prostoru. Zanimiv je zapis Milka Matičetovega v zvezi s predstavitvijo tega dela v devinskemu gradu avgusta tega leta. Zapisal je, da sta »simbolično takrat sedela ob eni mizi sin devinskih grofov (princ Raimondo della Torre e Tasso – op. pisca) in sin njihovih nekdanjih podložnikov iz Mavhinj (Lino Legiša, eden od govornikov na tej predstavitvi – op. pisca). Čas je pač zgladil davne razločke in izravnal plemenitost krvi in plemenitost duha«. (16)

Lino Legiša je umrl v Ljubljani naslednje leto.

OPOMBE:

- 1) Prav leta 2010 praznujemo 100-letnico ustanovitve te skupine. Mavhinjski Sokoli so bili edino tovrstno društvo v tem delu Krasa in so delovali do fašistične prepovedi leta 1926.
 - 2) Gl. Tomaž Fabec, Mavhinjska društva do leta 1945, str. 48. V: Uporni plameni, izdalo ŠKD Cerovlje-Mavhinje, 1994.
 - 3) Pričevanje je bilo objavljeno v zapisu Ob poti v reviji Dejanje in ponatisnjeno v izboru Legiševih spisov z naslovom V Preizkušnji, Ljubljana, Slovenska matica, 1982, str. 112-117.
 - 4) Šlo je za pesem Jezus Vrtnar, za katero je ugotovil, da je sorodna z podobno pesmijo, ki jo je pred njim zbral znani etnolog Karel Štrekelj iz Gorjanskega.
 - 5) Lino Legiša, V preizkušnji, str. 5.
 - 6) Lino Legiša je v sodelovanju z Milkom Matičetovim objavil leta 1959 izbor del Stanka Vuka, skupaj z biografsko študijo, z naslovom Zemlja na zahodu.
 - 7) Do podobne ločitve je prišlo nekaj let kasneje tudi v katoliškem taboru. Zaradi Kocbekovega spisa Premišljevanje o Španiji, objavljenega 1937 v dvojni številki leposlovne revije Dom in svet, je omenjeni vodja krščanskih socialistov padel v nemilost cerkvene hierarhije, kar je povzročilo krizo te revije. Posledica tega je bila ustanovitev revije Dejanje leta 1938.
 - 8) Lino Legiša, Bartol Vladimir, Dejanje, 1939, str. 166-172.
 - 9) Slikar Vito Globočnik je upodobil Lina Legišo skupaj s Cenetom Vipotnikom v perorisbi, objavljeni v zborniku V preizkušnji. Poleg tega ga je tudi portretiral, vedno v tem taborišču. Slika je v zasebni lasti in je bila razstavljena na spominski prireditvi, posvečeni 100-letnici rojstva Lina Legiše, v Nabrežini 16. maja 2009.
 - 10) Lino Legiša, Nekaj srečanj z Igom Grudnom, Novi svet 1949, str. 1002-1007.
 - 11) Podatek je povzet iz vprašalne pole, ki jo je Legiša izpolnil leta 1946 in ki jo hranijo njegovi dediči.
 - 12) V spomin na mamo, Kristino Urdih, je Vida Taufer, ena najbolj znanih slovenskih predvojnih pesnic, po njeni smrti napisala pesem.
 - 13) Lino Legiša, V preizkušnji, str. 171-179.
 - 14) V zakonu so se jima rodili Andrej, ki pa je umrl kmalu po porodu, ter Peter in Helena.
 - 15) Na spominskem srečanju ob 100-letnici rojstva Lina Legiše v Ljubljani 26. marca 2008 je nekdanji predsednik Slovenske matice in Legišev sodelavec Joža Mahnič omenil zanimiv podatek o članstvu Legiše v manj znani Ligi lepe lenobe, znotraj katere so se družili in pomenkovali literati.
- Zanimiv je tudi intervju z njim, ki ga je objavil Novi list 31.10.1957. Na vprašanje, katerih pet knjig slovenskih pesnikov bi izbral za dopust na samotnem otoku, je odgovoril: »V padovansko internacijo sem vzel Prešerna in bi ga jasno tudi to pot. Zraven pa Murna, Kosovela, Voduška... Pa zakaj ne bi bil peti Baudelaire, da ne bodo z menoj samo naši?«
- 16) Milko Matičetov, Lino Legiša, Delo, 2.7.1980.

Miran Mihelič

NEIZKORIŠČENE MOŽNOSTI ZA REZIJANE IN TA – BUŠČE

Dan rezijanskih brusačev

Kako so postali Rezijani brusači, skuša odgovoriti naslednja zgodba. Rezija včasih ni imela cest in tako so bile za Rezijane trgovine in razne obrtniške usluge v dolinah okoli nje predaleč, da bi jih lahko obiskovali, ob vsaki potrebi. Zato so se naučili te stvari opravljati kar sami. Tudi popravila orodja, zlasti gospodinjskega. Bilo pa je tudi veliko moških (ta – Bušč'h) na Bovškem, ki so v času, ko ni bilo dela pri hiši, odhajali delat daleč okoli (kosci, rudarji, gozdarji) ali pa so »hauzirali« – krošnjarili. V tem času, so vse breme gospodarjenja, na prav tako bornih domačijah, nosile ženske.

Zgodilo se je, da je prišla za nevesto na osamljeno rezijansko domačijo ta – Bušča (Bovčanka oz. Slovenka). Ko je čez leta njen mož, za dalj časa, obležal bolan, ji ni mogel več nabrusiti nožev, povezati počenega glinenega lonca, zamenjati »špice« pri dežniku..., je začela klicati ljudi na pomoč, saj ga ni mogla pustiti samega. Toda njen glas se čez gozdič pred hišo ni slišal do vasi, pač pa je od stene do stene bližnjih gora odmeval tako razločno, da ga je bilo slišati po skoraj vsej dolini. Rezijani so slišali klice po ta – buščo in rekli: »Ta – Bušče kličejo na pomoč. Verjetno so same in kot je slišati, rabijo pomoč pri popravilu orodja. Pojdimo jim pomagat. Jutri je šmarna miša, zato bo našega dobrega dela Bog še bolj vesel!« Po Reziji so zazvonili zvonovi in sklicali moške, ki so najbolje znali ta opravila. Na hrbet so naložili vse svoje orodje za popravila in večina se je proti zadnji rezijanski vasi Učji odpravila dol proti Žagi, na Buško. Tisti na spodnjih pobočjih Kanina pa so se, po pastirskih poteh, odpravili kar čez Kanin na Plužna, v Bovec, drugi tudi na Žago in od tam naprej.

Pot v specializacijo

Ta – Bušče so presenečenje hitro zamenjale za veselje in prinesle Rezijlanom brusit vsakovrstna rezila in v popravilo vse, kar je bilo pokvarjenega. V zameno so jim dale različne pridelke, marsikatera pa se je v postavnega mladega Rezijana tudi zaljubila. To pa ni čudno, saj so le zelo postavni »talipi« lahko nosili kakih 70 kilogramov orodja čez Kanin v drugo dolino. Vse ostalo delo je bilo v primerjavi s tem prava zabava. Prosile so jih, naj

prihajajo še popravljat in podjetni Rezijani so ponudbe uresničevali. Prihajali so takrat, ko na svojih domačijah niso imeli kaj dosti opravkov. Bog je bil Rezijanom res hvaležen in tako se je začela njihova slovita obrt, ki so jo vsi zdravi mladi moški opravljali vse dalje od doma in po svetu, da je bilo dovolj dela za vse. Med drugo svetovno vojno so bili nekaj malega hvaležnosti deležni, ko je strmoglavilo na Kanin nemško vojaško letalo. Trdožive Rezijanke in Rezijani so v nahrbtnikih znosili skoraj vse njegove kovinske dele v Rezijo, da so iz njih izdelovali nože in vse mogoče. S tem so si malo pomagali v revščini med vojno in nekaj časa po njej.

Rezijanski brusarji so bili znani tudi kot zelo prijazni, pripovedovalci... Posebno so znali na različne načine zabavati otroke, ki so radi opazovali tudi njih opravilo. Zato je bil zanje prihod Rezijanov nekakšen praznik z ljudskim teatrom. Vsi med njimi so bili zelo priljubljeni. Kadar se je kje srečalo več Rezijank in Rezijanov, so »zapiskali« in zaplesali. Ob odhodu iz teh vasi ali ob srečanju na daleč je Rezijanka ali Rezijan močno zavriskal.

V hvaležnost in spomin na stare čase, ko so si bili bližnji ta – Buški in Rezijani tudi v številnih formalnih ali neformalnih sorodstvenih povezavah, še zlasti za Rezijane dobrega srca, bi bilo lepo, če bi v Bovcu, na Žagi, Srpenici en dan pred šmarno mišo pripravili tradicionalni trg – »Dan rezijanskih brusarjev«. Nanj bi povabili Rezijane z vso kulturno, folklorno, kulinarično ponudbo, nekdanjo obrtno tradicijo in največjim etnološkim bogastvom in izpovednim bistvom – rezijanščino. Po drugi strani pa bi ta – Buški, v kolikor bi dobili povabilo, vrnili obisk v Reziji naslednji dan, na največji rezijanski tradicionalni praznik – šmarno mišo.

Za to priložnost, bi v Bovec povabili pohodnike in planince, kolesarje in motoriste vseh vrst. Posebno tiste s starinskimi motorji in kolesi. Vsi ti bi naslednjega dne obiskali še Rezijo. V Rezijo bi šli planinci peš čez Kanin, čez planino Kot, pohodniki lahko tudi po cesti iz Žage po poti ob reki Učji ali po malo prometni gorski cesti navzgor do prve rezijanske vasi Učja, čez planino Krnica in v Dolino reke Rezije. Po tej cesti bi šli tudi kolesarji in motoristi. Nekaj podobnega bi lahko pripravili tudi proti pomladi, ko je sneg za turno smuko na Kaninu že uležan.

Tako bi obiskali Rezijo na dan, ko se vrnejo domov tudi skoraj vsi izseljeni po Furlaniji in drugje po svetu, ki globoko v srcu še čutijo rezijanske korenine. Zlasti tisti starejši Rezijani, ki jih boli, da rezijanščina, institucionalno osamljena in zavržena, izginja iz ust in zavesti mlade generacije. Pa ne zaradi slovenščine, ki je ne slišijo, ampak zaradi povsod vsiljene in edino možne italijanščine. Mladi o njenem bogastvu in resničnem izvoru niso niti seznanjeni. Predvsem pa se zavedeni ne zavedajo, da bežijo od najboljše,

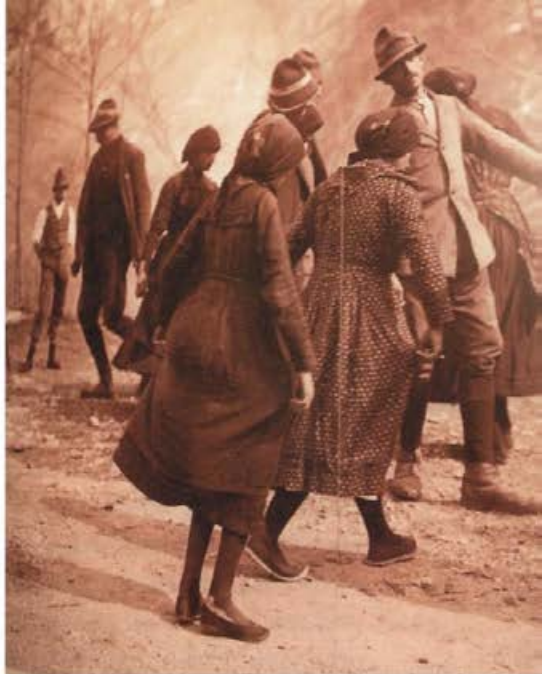
morda edine gospodarske priložnosti, da rešijo dolino zase in za svoje potomce.

Upanje oživi edinstveno priložnost

Oba kulturno – turistična sprejema, ki bi jih pripravili Rezijani in ta – Buški, bi lahko obudila veliko prijateljstvo in vsestranske nove kulturne in gospodarske možnosti, zlasti novo obdobje turističnih priložnosti za obe dolini. Kakovostnega socialnega in kulturno-etničnega blagostanja v goratih predelih ni mogoče ohraniti in še manj izboljšati brez uspešnega kakovostnega gospodarskega napredka, primerljivega z mesti, v katera se zdaj v celem alpskem prostoru izseljujeta kar dve tretjini mlade populacije, in to izobražene, najbolj inovativne. Tukajšnje stoletno gospodarjenje je slonelo zlasti na živinoreji in manj

na poljedelstvu. Če hočemo to obuditi kot močan tržni produkt avtohtonih mlečnih izdelkov, belega mesa in ročnih del itd., potem moramo ponovno ovrednotiti kulturno krajino: »grmovje posekati, stezice požeti« in obuditi vasice, ki so včasih bile. Niti slučajno te kulturne krajine ne moremo žrtvovati za stalno naseljeno območje velikih divjih zveri na desetletja umetno ali načrtno pogozdenih pašnikov in celo travnikov.

Kulturna in tradicionalna obrtniška dejavnost mora postati specializirano poklicna in ne le prostovoljna društvena ali priložnostno tržna, brez zanimanja za vreden zaslužek. S pomočjo države morajo postati te dejavnosti stabilne tržne referenčne točke teh lokalnih skupnosti, tržno celoletno povezanih z bližnjimi mesti, sezonsko pa s turizmom v širšem svetovnem prostoru. Po istem načrtu kot za Rezijsko – Bovško je mogoče projekte vpeljati v širši prostor ob Soči, Nadiži, Idriji, Teru, Reklani in Ziljici. Vse te pa potem povezati v skupno ponudbo. Zakaj bi ti ljudje nosili svoje znanje in roke prodajat po svetu, polnem nezdravega zraka, prehrane, nevarnosti, ubijajočih stresov? Naj pride svet sem ponj v to mirno, zdravo, čutilom in duhu prijetno okolje; spoznavat tukajšnjo tradicionalno kulturo, zdravo in okusno biološko pridelano in z divjimi začimbami in zelišči obogateno hrano, kar je del občudovanja vredne inteligence preživetja ljudi v »nekoristnem svetu«, edinstvenih naravnih pojavov, rastlinstva, živalstva, podzemnega sveta drugačnih čarov v vsakem letnem času.

Ples Rezijanov

Silvester Gaberšček

OBROČ SV. LENARTA

Na zgodovinskih »vpadnicah«, to je na najpomembnejših poteh, ki so od prazgodovine vodile v Zgornje Posočje, zbuja pozornost dejstvo, da kot posebne vrste stražarnice stoji pet cerkva posvečenih sv. Lenartu, ki dejansko sklepajo »varnostni« obroč okoli nekdanjega Bovškega in Tolminskega sodnega okraja.

Na severovzhodu se na iztekajočem pobočju Kojce v vasi Bukovo dviga župna cerkev sv. Lenarta, od koder se odpira čudovit pogled na Cerkljansko hribovje in na vso Baško grapo, listine pa

Podružnična cerkev sv. Lenarta v Bači nad Podbrdom, zlati oltar (foto: arhiv Tolminski muzej)

jo prvikrat omenjajo leta 1570.(1) Pod Možicem in Črno prstjo na severu Tolminske nad potmi proti Bohinju in Selški dolini »bdi« podružnična cerkev sv. Lenarta v vasi Bača iz leta 1591.(2) Na dnu kotanje med Bučenico, Mengorami in Bukovo ježo, od koder je nekoč odtekala Soča proti jugu na Goriško, »gnezdi« pražupnija Volče, katere prvotni zavetnik je bil od 10. do 17. stol. sv. Danijel, nakar je bil sedež župnije okoli leta 1695 prenesen k obnovljeni cerkvi sv. Lenarta sredi naselja, sicer pa je cerkev omenjena že leta 1459.(3) Dobrih trinajst let kasneje je bilo postavljeno nad vaškim studencem znamenito »kužno znamenje«, na katerem je na enem izmed reliefov upodobljen sv. Lenart. Tudi dostop iz zahodne strani po Nadiški dolini »nadzira« podružnična cerkev sv. Lenarta v vasi Staro selo, ki se stiska ob vznožju Matajurja, Mije in Stola, od koder se odcepi pot tudi v Breginjski kot. Ta cerkev se prvikrat omenja v neki listini leta 1627 zaradi ukaza cerkvenih oblasti, da morajo odstraniti verige, s katerimi je bila cerkev opasana na zunanji strani.(4) Pred vstopom v sotesko tr-

dnjave Kluže pri Bovcu se ob stari cesti, ki vodi čez prelaz Predil proti Kanalski dolini in Koroški, zobu časa in pozabi upira arhitekturno izredno lepa poznogotska cerkev sv. Lenarta iz druge polovice 15. stoletja,(5) v listinah jo je možno zaslediti šele 1627.(6)

Od desetih cerkva, posvečenih sv. Lenartu v Koprski

škofiji, jih je kar pet na področju nekdanjega Tolminskega arhidiaconata. Po podatkih spomeniško varstvenega Registra je na ozemlju Republike Slovenije 59 »Lenartovih« cerkva, in sicer v Ljubljanski nadškofiji sedemindvajset, od teh kar sedem župnijskih, v Novomeški škofiji sedem, med temi so štiri župnijske, v Mariborski nadškofiji jih je devet, od teh dve župnijski, in v Celjski škofiji pet, od katerih so tri župnijske, medtem ko na področju Murskosoboške škofije ni nobene.(7) V sosednji Videmski nadškofiji je zavetniku sv. Lenartu posvečenih kar petindvajset cerkva, od teh so v neposredni bližini državne meje v Prosnidu, Ruoncu, Svetem Lenartu v Nadiških dolinah, Podutani, Beli peči;(8) medtem ko temu zavetniku ni posvečena nobena v sedanji Goriški nadškofiji. V Krški škofiji na Koroškem je sv. Lenartu posvečenih kar dvanajst župnijskih cerkva, med njimi v Porčah, Sv. Lenartu pri sedmih studencih, Apačah, Šentlenartu na Obirskem, Bradi, Radišah in nekaj podružničnih.(9)

Gledano iz ptičje perspektive na cerkve, posvečene sv. Lenartu, ki so posejane v slovenski krajini, ugotovimo, da se vse nahajajo v pretežno hribovitem ali gričevnatem prostoru in v večini primerov ob poteh na prehodih iz ene doline v drugo, kar potrjuje predpostavko o Lenartovi posebni vlogi kot zavetnika jetnikov pred turškimi vpadi, saj je bila večina njemu posvečenih cerkva na našem ozemlju pozidana prav v tistih časih.

Opata sv. Lenarta po navadi upodabljajo s preklanimi verigami, kar ponazarja prizor sv. Le-

Župnijska cerkev sv. Lenarta v Volčah
(foto: arhiv Tolminski muzej)

Podružnična cerkev
sv. Lenarta pri Bovcu (foto: Niko Čuk)

narta, kako rešuje jetnika iz jetništva iz 15. stoletja, ki je naslikan na južni strani prezbiterija v Bodeščah pri Škofji Loki z upodobitvijo. Za mnoge njemu posvečene cerkve obstajajo zapisi, ki opisujejo, kako so bile na zunanjščini opasane z verigami.

Čaščenje sv. Lenarta se je na slovenska tla razširilo predvsem v 15. stoletju, najverjetneje iz Bavarske, kjer je bil od 11. stoletja naprej zelo priljubljen priprošnjik v stiskah in mu je bilo nekoč posvečenih nad sto petdeset božjih poti, med katerimi je še danes zelo uveljavljena v Inchenhofnu pri Aichachu.(10)

Opat sv. Lenart je bil frankovskega plemiškega porekla in v tesnih povezavah z dvorom kralja Klodovika. K njegovi spreobrnitvi v krščanstvo je pripomogel reimski škof Remigij, ki ga je krstil, pozneje posvetil v mašnika in škofa. Kmalu je zaslovel zaradi velike dobrosrčnosti, mnogih izjemnih sposobnosti in darov, med katerimi posebno izstopa njegovo prizadevanje za spreobrnjenje zapornikov in njihovo ponovno vključevanje v javno življenje, zlasti pa je bil poznan po uspešnem reševanju mnogih nedolžnih jetnikov zaradi zvez na kraljevem dvoru. Brž, ko je zaslutil, da ga kralj želi postaviti za reimskega škofa in si ga na tak način tesneje podrediti, se je umaknil v samoto, kjer je umrl leta 559 kot opat samostana Nobiliacum, ki ga je ustanovil na posestvu, ki mu ga je podaril sam kralj zaradi čudežne pomoči pri porodu prestolonaslednika.(11)

»Lenartov obroč« na Tolminskem, po katerem so od prazgodovine potekale pomembne povezovalne poti med Kranjsko in Furlanijo pa tudi med Furlanijo in Koroško, je začel nastajati po zlomu patriarhove svetne »države« leta 1420, ki je ta prostor obvladovala dobrih štiristo let, prebivalcem pa zagotavljala dokajšnjo gospodarsko trdnost in varnost. Stegovanje tujih rok po »deželici« in vse močnejše tlačenje domačega prebivalstva s strani tuje fevdalne gosposke, za nameček še začetek turških vpadov konec 15. stoletja je imelo za posledico, da se je vse bolj ogroženo prebivalstvo začelo zatekati pod varstvo sv. Lenarta – velikega zavetnika v stiskah, zlasti vseh vrst jetnikov.(12)

Po doslej znanih zgodovinskih virih je v Zgornjem Posočju najstarejša cerkev sv. Lenarta v Volčah, ki je bila večkrat prezidana, zadnjič leta 1921 po hudih poškodbah med 1. svetovno vojno.(13) Obnovljeno cerkev je z notranjimi poslikavami sredi dvajsetih let preteklega stoletja opremil slikar Tone Kralj. Zelo zanimiva je prigoda nekdanjega italijanskega vojaka, ki je med Kraljevimi pripravami k slikanju podobe sv. Lenarta na glavnem oltarju prinesel v Volče v zvitku oltarno sliko Jurija Tavčarja, ki jo je odnesel med vojno.

Skupaj s prebivalstvom so zanimive »življenjske« zgodbe podoživljale tudi ostale Lenartove cerkve Posočja, npr. arhitekturno izjemno lepa cerkev pri Bovcu, ki se je od jožefinskih reform vse bolj spreminjala v ruševine, dokler ni sredi devetdesetih let preteklega stoletja stekla obnova na pobudo Zgodovinskega društva iz Bovca v sodelovanju s tamkajšnjim župnijskim uradom. Lenartovi cerkvi v Starem selu ni prizanesel »furlanski« leta 1976 še manj pa »velikonočni« potres leta 1998, ki je prav tako močno poškodoval tudi Lenartovo cerkev v vasi Bača nad Podbrdom. Obe sta bili vzorno obnovljeni v sklopu popotresne obnove, v slednji pa so bili izvedeni tudi restavratorski posegi na dragocenih »zlatih« oltarjih in drugi notranji opremi.

Obroč Lenartovih cerkva v Zgornjem Posočju je nastal v časih težkih stisk kot izraz ljudske vernosti in umetniške ustvarjalnosti; ta je obogatil narodovo zakladnico s pomenljivimi kulturnimi spomeniki, ki so hkrati tudi pomniki težkih zgodovinskih časov. Vprašanje, ki se ponuja danes, je: ali se bodo tudi sodobni rodovi mogli postaviti po robu stiskam, suženjstvu in jetništvu in drugim posledicam podivjanega porabništva in vseh vrst zasvojenosti z novo kulturo, ki bo izhajala iz temeljnih življenjskih vrednot in bo sposobna namesto prevladujoče »obcestne« oziroma »urbane kulture« vzpostaviti novo skladnost med Lepoto, Resnico in Dobroto v vedno novih izrazih vseh zvrsti umetnosti in kulturnih tokov?

OPOMBE:

- 1) Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem; Primorska: Oglejski patriarhat/Goriška nadškofija, Tržaška škofija, Nova Gorica 2001, str.90-91,
- 2) Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem; Primorska: Oglejski patriarhat/Goriška nadškofija, Tržaška škofija, Nova Gorica 2001, str.88; F. Baraga: Vizitacijski zapiski župnije Nemški Rut v Tolminskem arhidiaconatu Goriške nadškofije v letih 1751, 1762,1771, Baški zbornik, Tolmin 2006, str. 63-84,
- 3) Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem; Primorska: Oglejski patriarhat/Goriška nadškofija, Tržaška škofija, Nova Gorica 2001, str. 81-82
- 4) Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem; Primorska: Oglejski patriarhat/Goriška nadškofija, Tržaška škofija, Nova Gorica 2001, sr. 74
- 5) E. Cevc: Umetnostna ocena naših cerkva, Bovški zbornik, Tolmin 2004, str. 77
- 6) Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem; Primorska: Oglejski patriarhat/Goriška nadškofija, Tržaška škofija, Nova Gorica 2001, str. 69
- 7) M. Smole v Letu svetnikov IV, Ljubljana 1973, str 263-264 navaja število 70; Letopis Cerkve na Slovenskem, Ljubljana 2000; Register spomenikov in kulturne dediščine na Indok centru Ministrstva za kulturo, Metelkova 4, Ljubljana
- 8) Podatek posredoval G. Banchig iz študijskega centra Most v Čedadu na osnovi Anuarium archidiecesi di Udine
- 9) Spletni letopis Krške škofije: www.kath-kirche-kaernten.at
- 10) Svetniki, Ljubljana 1995, str. 571-572
- 11) M. Smole; Leto svetnikov IV, Ljubljana 1973, str 263-264; Silvester Čuk; Svetnik za vsak dan II, Koper 1999, str. 203-204; Svetniki, Ljubljana 1995, str. 571-572; San Leonardo di Noblae iz: www.santiebeati.it/dettaglio/76300
- 12) Simon Rutar: Zgodovina Tolminskega, Gorica 1882, ponatis Nova Gorica 1972; Franc Rupnik: Kraj in župnija Kobarid od začetka drugega tisočletja do 1848, Kobarid-zbornik, Kobarid 1997, str. 29-67
- 13) Zdravko Duša: Spomeniki, stavbarstvo, klesarstvo, slikarstvo; zbornik: Podoba Volčanske župnije skozi 1100 let, Volče 1995

OBNOVLJENA ŽUPNIJSKA CERKEV V MIRNU

Zupnija Miren spada med najstarejše župnije na Goriškem. Njen za-
vetnik sveti Jurij je bil posebno čaščen v srednjem veku. Ob prazno-
vanju 750. obletnice prve znane omembe mirenske župnije 1997 so
mu v niši na pročelju cerkve postavili kip, ki ga prikazuje v boju z zmajem,
simbolom zla. Ob tej obletnici je bilo v župniji več slovesnosti, ki so v
Mirencih zbudile še večjo gorečnost za božjo hišo. Tako je bila župnijska
cerkev lani in letos ob obhajanju 180-letnice posvetitve zunaj in znotraj vsa
prenovljena.

Raziskovalec zgodovine slovenskih župnij dr. Janez Höfler ugotavlja,
da sega nastanek mirenske župnije vsaj v enajsto stoletje. Iz zgodovinskih
virov vemo, da je prvotna cerkev stala bližje reki Vipavi, a so jo zaradi
pogostih poplav prestavili na sedanje mesto, kjer jo je obkrožalo župnijsko
pokopališče. Zob časa je tudi to cerkev tako načel, da je bila potrebna temeljita
obnova. Ker je bila v zelo slabem stanju, je takratni župnik Krištof
Spolad sklenil zgraditi novo, sedanjo cerkev. Ta je bila zgrajena v letih 1827
in 1828 in je bila 30. avgusta tega leta posvečena. To potrjuje plošča s kro-
nogramom, ki je vzdana v prezbitariju.

Med prvo svetovno vojno je bila župnijska cerkev hudo poškodovana in
zvonik, ki je bil vzdan v pročelje, porušen. Župnik Oskar Pahor je v letih
1926–1927 cerkev obnovil in pozidal nov zvonik na levi strani prezbitarija.
Tako je cerkev spet zasijala v prvotni lepoti.

Med drugo svetovno vojno je bil Miren dvakrat požgan, a cerkev ni
utrpeła večje škode. Za nujna popravila je poskrbel župnik Oskar Pahor.
Kljub skrbnemu vzdrževanju se je v zadnjem času pokazala potreba po po-
novni obnovi. V letu 2008 je bila v celoti prenovljena streha z ostrešjem in
kritino ter celotna zunanjščina cerkve. Potem je prišla na vrsto obnova elek-
trifikacije in ozvočenja. V letu 2009 je bila na novo pobeljena celotna
notranjščina. Obnovljena je bila freska Dobrega pastirja na slavoločni steni
in poslikava na stropu prezbitarija. To delo je opravil akademski slikar Nikolaj
Mašukov, ki je obnovil tudi poslikavo Kalvarije v levi niši ladje. V desno
nišo ladje je bil postavljen kip sv. Jožefa, ozadje pa je s štirimi prizori iz

njegovega življenja poslikala akademska slikarka Maša Bersan Mašuk. Obnovila je tudi sliko Svetega Duha v atiki glavnega oltarja in poslikala lursko votlino na levi strani ob vhodu v cerkev. Njuno delo je dodalo cerkvi posebno lepoto.

Obnovljen je bil tudi križev pot in ponovno so bili nameščeni umetniško bogati okrasni deli okvirjev z napisi, vse pozlate pa na novo narejene. Pobudo za obnovo križevega pota je dal župljan Lucijan – Lučko Mozetič, ki je tudi poravnal vse stroške zanjo. Denarno so obnovo podprli: Ministrstvo za kulturo, Občina Miren – Kostanjevica, Krajevna skupnost Miren, gospodarske družbe in mirenski podjetniki. Večji del sredstev pa so prispevali župljani.

Po koncu obnovitvenih delih je v soboto 27. junija 2009 daroval zahvalno sveto mašo in obnovljeno cerkev blagoslovil pomožni škof msgr. dr. Jurij Bizjak. Kot somaševalca sta obhajala diamantno mašo (65 let duhovništva) prejšnji mirenski župnik Mirko Žakelj in mirenski rojak David Ožbot, ki kljub visoki starosti še vedno vodi župnijo Šmartinščina pri Doberdodu.

Škofa je na začetku maše pozdravil in se mu za obisk v župniji zahvalil cerkveni ključar Lovrenc Štanta. Slovesnost je z lepim petjem povzdignil župnijski pevski zbor pod vodstvom zborovodje Andreja Budina in organizatke Eve Dolinšek. Ob koncu maše je predsednik gradbenega odbora za obnovo cerkve in tajnik župnijskega pastoralnega sveta Mavricij Humar dal poročilo o poteku obnovitvenih del in ga sklenil z besedami: »Lepa in obnovljena cerkev sv. Jurija bo kraju v ponos, nam pa v zadovoljstvo in radost.«

Domači župnik se je vsem, ki so sodelovali pri obnovi, zahvalil in poudaril, »da ima župnija zdravo jedro pridnih in zavzetih župnijskih sodelavcev, ki čutijo z župnijo in so pripravljeni zanjo marsikaj narediti.«

Po maši je bila sproščena pogostitev pod šotorom na župnijskem vrtu, za katero so poskrbeli požrtvovalni župljani, sodelavke župnijske karitas in številne pridne mirenske gospodinje.

Niša s kipom sv. Jožefa in podobami iz njegovega življenja, delo akademske slikarke Maše Bersan Mašuk 2009

A.Č.

ODPRTJE IN BLAGOSLOV MADŽARSKE KAPELICE PRI VIŽINTINIH

Spomin na prvo svetovno vojno naj bo danes
spomenik miru!

Madžarska kapela pri Vižintinih je vzbudila veliko pozornost krajevne javnosti, še več pozornosti pa ji je bilo posvečene v mednarodnih krogih. Kapelico, ki so jo leta 1918 na noge postavili madžarski vojaki ob koncu prve svetovne vojne, so po dobrih devetdesetih letih 29. maja letos z blagoslovom predali svojemu namenu. Madžarskim vojakom je namreč takrat ni uspelo blagosloviti, ker jih je »prehitel« konec vojne.

Na doberdobskem Krasu je med prvo svetovno vojno padlo 8 tisoč madžarskih vojakov. Doberdob je zato ostal močno vtisnjen v spominu vseh, ki so na naši planoti izgubili drage, in splošneje celotne države. Tako si lahko razlagamo neverjeten odmev, ki ga je imel v Budimpešti blagoslov kapelice pri Vižintinih. Na slovesnost, v petek, 29. maja, so se pripeljali visoki madžarski dostojanstveniki z madžarskim predsednikom republike

Laszlom Solyomom na čelu. Iz Madžarske sta se v doberdobsko občino pripeljala dva avtobusa. Veliko Madžarov pa je dospelo tudi na lastno režijo v kombijih in osebnih avtomobilih. »Doberdob ima v zgodovinskem spominu vseh Madžarov prav poseben pomen. V soških bitkah je umrlo sto tisoč madžarskih vojakov. Neizprosno hribovito kraško območje, ki vojakom ni nudilo nobenega zavetja razen naravnih jam ali tistih, ki so jih »izkopali« s

Madžarska kapelica pri Vižintinih (foto: arhiv NG)

pomočjo dinamita,« je v svojem nagovoru podčrtil madžarski predsednik,« ki je obenem podčrtil, da so na doberdobskih gmajnah padli tudi vojaki številnih drugih narodnosti in da ima zato Doberdob velik pomen tudi za vse ostale narode, ki so se tukaj borili. Predsednik Solyom se je zahvalil tudi fundaciji Szecheny, ki je v sodelovanju z organizacijo Amici dell'Isonzo kapelico restrukturirala.

Sama kapelica pri Vižintinih ima zelo zanimivo zgodovino. Madžarski vojaki so jo postavljali, ko je bilo vojne že skoraj konec. Tako kot je poudaril sam madžarski predsednik v svojem govoru, so vojaki, ki so pogrešali svoj dom, poimenovali poti na doberdobskem Krasu z imeni ulic v svojih domačih krajih. Za duhovno uteho in da bi se počutili bližje domu, so si zgradili tudi kapelico, ki pa je niso blagoslovili, ker je bilo med tem vojne konec. Po prvi svetovni vojni je bila kapelica pri Vižintinih brez strehe. Dogradil jo je domačin, lastnik zemljišča, na katerem še danes stoji kapelica. Namembnost kapele je bila dolga leta spremenjena: lastnikova družina je objekt madžarskih vojakov spremenila v senik.

Blagoslov kapele je potekal z različnimi obredi. Katoliški blagoslov je podelil goriški nadškof msgr. Dino De Antoni, grško-katoliški obred je vodil škof Pietro Filippo Kocsis, kalvinistični blagoslov je prišel iz rok škofa Geze Erdelza, prisoten pa je bil tudi vojaški kurat Laszlo Biro. Svečanosti v Vižintinih so se poleg madžarskega predsednika udeležili tudi vidnejši zastopniki slovenskih in italijanskih oblasti. Slovensko vlado je zastopal sekretar na ministrstvu za obrambo Uroš Krek, italijansko pa goriška prefektka Maria Augusta Marrosu. Prisotna sta bila tudi deželni predsednik Renzo Tondo in predsednik goriške pokrajine Enrico Gherghetta. Uvodni nagovor je imel doberdobski župan Paolo Vizintin, ki je poudaril spravni pomen obnove in odprtja kapele za vse narode, ki so se na območju Doberdoba bojevali pred devetdesetimi leti.

Ondina Pečar

70-LETNICA POSTAVITVE KAPELICE »KRALJICE MIRU« NA KATINARI

Če nas pot zanese na Katinaro, mimo cerkve Sv. Trojice, dalje do ogromne bolnišnice, pa še par korakov do kraja, ki mu domačini pravimo »pri Spetiču«, na križišču zavijemo levo in kjer se pot spušča proti Rovtam, stoji kapelica, posvečena Kraljici miru. Le par stopnic jo loči od ceste. Prostor pred kamnitim oltarjem je bil pred leti obsežnejši, toda odščipnila ga je cesta, ki je postajala vedno prometnejša.

Letos poteka 70 let od posvetitve te kapelice. Bilo je to leto 1939 – leto začetka druge svetovne vojne, v Trstu razglašeni zloglasni rasni zakonov in nadaljevanje zatiranja slovenskega občestva. Zgraditi jo je dal domačin, danes že pokojni Marčelo Nadlišek. Božji Materi Mariji se je tako želel zahvaliti, ker ni bil vpoklican v brezsmiselno vojno z Abesinijo. Blagoslovil pa jo je takratni tržaški škof Santin.

Pred »Kraljico Miru« so med vojno in po njej poklekale matere in žene, katerim je takratna oblast nasilno odvzela sinove, može in očete.

Koliko je bilo pred tem svetim znamenjem izrečenih želja in prošenj, pričajo debele spominske knjige, ki so jih skozi desetletja hranili gospa Berta in Marčelo Nadlišek, danes pa hčerka Margaret. V njih za-

sledimo imena škofov: Santina, Cocolina, Bellomija in Metoda Piriha, pa še kakega politika ali pa anonimnega prosilca milosti in tolažbe v stiski.

Dokler niso Katinaro in njeno lepo okolico preplavile premnoge gradnje, ji razorale ceste z dodatnimi cementnimi mostovi, se je vsako prvo nedeljo po osmem septembru odvijala procesija s Kraljico miru, od cer-

Poroka Berte Golob in Marcela Nadliška pred kapelico Kraljice miru na Katinari, 11.9.1949. Poročil ju je katinarski župnik g. Anton Piščanec.

kve pa do kapelice. S cvetjem ovenčani kip so nosili fantje, pozneje pa skavti. Ob njem so stopale prvoobhajanke v belih oblekicah, zadaj pa dekleta in žene v narodnih nošah. Zadnja procesija je bila pred desetimi leti.

KRALJICA MIRU
KATINARA (TRST)

Na dan praznovanja je pred leti kapelico in oltar prekrival rdeč šotor, postavljen na železnem ogrodju in vpet v bleščečo krono. Z leti se je šotor zrazil in ta navada se je opustila. Ob oltar še danes postavljajo cvetje v vi-

soke svinčene valjaste vaze, ki jih tudi prva septembrska burja ne zmaje. To pa niso prave vaze, temveč ogrodje šestih razstreljenih granat. Marčelu Nadlišku jih je prinesel sosed. Skupaj sta jih izpraznila, počistila ter jih polne cvetja namestila ob kipu »Kraljice Miru«. Danes so ostale še štiri; dve je pobral zob časa.

Zakonca Nadlišek sta po sv. maši vedno vabila vse prisotne na svoj dom na pristrčno družabnost. To lepo navado ni nikoli opustila niti hčerka Margaret, ki z družino skrbi, da je kapelica vedno lepo vzdrževana.

Domačini in mnogi mimoidoči radi pristopamo k temu znamenju s priprošnjo Kraljici miru, naj pomaga lajšati marsikatero bolečino z upanjem, vero in morda tudi s kančkom optimizma...

Miru v vseh vojnih žariščih sveta, miru v družini in z našim bližnjim, miru v srcih Te prosimo in želimo, o Kraljica miru, v nadaljnjih letih.

**POSVETITEV
BREZM. SRCU MARIJINEMU.**

O Marija, Devica mogočna in Mati usmiljena. Kraljica nebes in Pribetalishe grešnikov. Tvojemu brezmadežnemu, Srcu se popolnoma posvetimo. Tebi posvetimo sebe popolnoma vse z vsem našim življenjem; posvetimo Ti vse kar imamo, kar ljubimo in kar smo; posvetimo Ti svoja telesa, svoja srca in svoje duše. Tebi posvetimo naše hiše, naše družine in našo deželo. Hočemo, da vse kar v nas živi in kar nas obdaja, postane popolnoma Tvoja last in tako delni dobrot Tvojega materinskega blagoslova.

Da pa bo to naše posvečanje popolno in trajno, ponavljamo danes pred Teboj, o Marija, objubo, ki smo jo storili pri sv. krstu in prvem sv. obhajilu. Objubljam da bomo vedno pogumno izpovedovali vero v vse resnice naše svete vere; objubljam, da bomo živeli kot pravi katoličani v popolni pokorščini in vedni zvestobi nauku papeža in škofov. Objubljam, da bomo zvesto spojinjali božje in cerkvene zapovedi in predvsem, da bomo posvečevali pravnike. Objubljam tudi, da bomo vedno kolikor bo le moči, zajemali tolažbo iz krščanskih dobrih del, posebej še iz vsakdanjega svetega obhajila in svetega rožnega venca.

Končno Ti objubljam, slavná Bogorodica in ljubeča Mati človeškega rodu, da bo vse naše življenje v službi Tvojega češčenja, da čimprej pride in se utrdi po kraljevanju Tvojega brezmadežnega Srca kraljestvo Srca Tvojega češčenja vrednega Sina v naših dušah in dušah vseh ljudi, v našem dragem domačem kraju in na vsem svetu, kakor v nebesih. Amen.

KATINARA, 15.8.1944.

Imprimatur.
Tergesti, 2. Avgusta 1944.
† ANTONIUS Ep. pus.

Podobica katinarske kapelice, ki so jo natisnili ob posvetitvi Brezmadežnemu srcu Marijinemu na Veliki šmaren leta 1944. Na hrbtni strani podobice pa je natisnjena priložnostna posvetitvena molitev.

Pavel Vidau

MLEKARSTVO PRI BANIH

Kakšna razlika, če gledamo življenje naših prednikov s časom in napetostjo tempa, ki pogojuje današnjega človeka. Malo ljudi je še v vasi, ki se spominjajo tistih časov, ko je bilo treba ob vsakem vremenu pešačiti čez Banovski vrh v Trst, da so lahko z bornim zaslužkom težkega dela in skromnim trgovanjem, pretežno z mlekom, lahko preživljali družino. Danes človeku preprosto zmanjkuje časa za to, kar je smisel življenja, iskati srečo. Išče, a je ne najde v tej tehnološko – porabniški družbi, polni materialne blaginje, a z duhovno izpraznjenim srcem. Težava je v tem, da današnji človek je v bistvu hedonist, ki hlepi le po užitkih. To pa večkrat pušča za seboj veliko praznoto in razočaranje, kar vodi v krizo in

Beta B'gati'n'va z vrčem in culo na glavi, sledi Vanka ued Justinke, zadaj Zelka Zedarjeva s plenirjem na glavi

eksistencialni nesmisel. V preteklosti je bilo življenje res težko; poglavitna skrb prednikov je bila preživljanje lastne družine, kar je dajalo svoj smisel temu naporu. Rano je bilo treba vstajati, pomolsti, opraviti živino v štali, postoriti še kaj za otroke in ostarele, ki so ostali doma, in nato na pot v mesto. Otroci so morali z živino na pašo, starejši pa za drugimi domačimi opravili. Vse je potekalo po nekem ustaljenem, bolj umirjenem ritmu življenja.

Iz pripovedi starejših v vasi, prihajajo na dan grenki spomini, obenem tudi polni neke neizrekljive sreče; medsebojna pomoč, plemenitost duha in vrednote, ki so družile vaško skupnost v premagovanju vsakodnevnih naporov na bornih kmetijah, s kamenjem posute kraške zemlje, so težko razumljive današnjemu v individualizem usmerjenemu človeku. Rano se je pričel delovni dan, že ob štirih, ko je bilo treba pomolsti krave, preden

so šle na pašo, mlekarice pa z mlekom na svojo pot čez hrib v Trst. Težki so bili vrči v »plenirjih« (jerbasih), še posebno za starejše, a morda še bolj za mlada dekleta, ki so komaj začela to delo, kot so povedale še živeče mlekarice. 20 do 25 litrov mleka nositi na glavi uro in več, po strmi poti najprej v hrib, nato pa dol od Ferlugov po Stari cesti (ul. Commerciale) do odjemalcev, ki so jim pravile »ventori« (iz it. avventori) ni bilo lahko delo.

Slabo oblečene v temno krilo s črno bluzo in »fjer'tf« (predpasnik). Na nogah copate, ki so jih same sešile iz starega blaga; nato jim je »šuštar« (čevljar) dal malo gume, navadno je bila to od pnevmatike kolesa, da so lažje hodile po razdrapani kamniti poti. Pozimi pa so imele plašče »de Buh pemagej« (da Bog pomagaj), kot so same rekle tem plaščem, sešitim iz vojaških plah, na nogah kakšne čevlje, da so nanje lahko dale »ledenike« (dereze), da ni drselo po poledeneli cesti. Pokojna ga. Bernarda Krevatin (Špeharjeva), ki je mlekarila celih 28 let, je rada povedala začetek svoje mlekarke poti. Ko je njena tašča Lucija Milkovič (Lucja Špeharjeva) opustila mlekarjenje, je nadaljevala ona; ena gospodinja s »Stare ceste« – ul. Commerciale – je rekla: vaša tašča nam je nosila tri litre mleka na dan in smo ji plačali en mesec naprej. »Tako sem bila ob cel mesec«. Dvakrat opeharjena, za zaupanje in pošteno plačilo. Tri mlekarice iz brjača (dvorišča), imenovanega »pr Ču'k'veh«, Kristina Husu, Karlina Možina in Zofka Gerlanc so že ob petih odhajale z mlekom v mesto, da so se lahko ob 9.30 vrnile domov. Spotoma so še nabrale suhljad, da so lahko skuhale kosilo in ga nato odnesle na Opčine, kjer so zidarili njihovi možje. Kako trdo, obenem kako pomembno za družino je bilo mlekarjenje, pove tudi zgodba Jožefe Persinovič (Pepe Žepa'n've), ki je že v visoki nosečnosti vseeno šla na pot kot vsako jutro in na Stari cesti pri eni znanki, prodajalki s premogom, rodila mojega očeta. Zaradi težavnih okoliščin poroda in bojazni, da ne bo preživel, je bil že peti dan krščen v Rojanu.

Veliko je bilo teh žena, ki so se razdajale za lastno družino s tem naporim delom, kot so povedale še živeče mlekarice. Pričele so že v otroških letih to težavno pot. Spominjajo se, da je Karla Vidau (ued Marike), ki je imela komaj sedem let, že nosila skupaj s sestrično Gizelo Ban (Zelka Zedarjeva), ki jih je imela petnajst, mleko v Trst; to je marsikatero odjemalko začudilo, ko je videla tega otroka s polnimi vrči mleka, kako se trudi. Prav je, da to težavno delo in te, ki so ga opravljale, ne gredo v pozabo. Poleg prej omenjenih so bile še: Ivana Danev (Vana Beneča'n'va), Tereza Ban (Zedarjeva), Avgusta Ferluga (ued Juštinke), Evgenija Malalan (ena Malala'n'va), Marija Vremec (Marička Grbi'n'va), Viktorija Vidau (K'vačeva), Ernesta Vidau (ued Kate), Ivana Čuk (Vana ued Križmana), Ivana Merčina

(Johana Jozlava), Marija Husu (Merička Speljančeva), Jožefa Ferluga (Pepa Uečarjeva), Jušta Berce (Mih'c'va), Marija Persinovič (Čua't'va), Roža Malalan (Ču'k'va), Elizabeta Ban (Beta B'gati'n'va), Ivana Ban (Vana Žegoli'n'va), Ivana Prašelj (Vanka ued Juštinke), Albina Vidau (Malala'n'va) in Marija Krevatin (Beneča'n'va).

S koncem druge svetovne vojne se je začelo tudi novo obdobje, ki je prineslo hitro upadanje kmetijstva in pospešeno zaposlovanje mladih, bodisi pri zavezniški vojaški upravi kot v raznih obrtniških delavnicah v mestu. Dokončni udarec kmetijstvu, predvsem pa živinoreji, je bila izgradnja državne ceste, ki povezuje Sesljan s Trstom. S to cesto, po kateri se je pričel hitro razvijati promet, je bila vas odrezana od vaške gmajne, ograd in njiv, ki so jih v preteklosti skrbno obdelovali. Prehajanje čez to cesto je postajalo iz dneva v dan, še posebno z živino, zelo nevarno početje. Za zaključek naj omenim, da je zadnja mlekarica v vasi bila ga. Ema Frankovič, ki je vztrajala do konca. A to je bil že drugi način hranjenja živine, ki ni poznala paše na odprtem. Ostajala je v štali pri jaslih, kar se je poznalo tudi pri mleku, ki ga je oddajala v tedanjo Kraško mlekarno, deloma pa prodajala po vasi. Imela je tudi do 12 glav živine. Po njeni smrti je še nekaj let ohranjala to dejavnost njena sestra Roža. Dne 27. avgusta 1994 sta šli še zadnji dve kravi iz štale in s tem se je prenehala živinoreja v vasi kot tudi mlekarstvo.

USTNI VIRI:

Marija Krevatin, Lora Husu, Roža Renar, Bruno Vidau, Karmela Malalan, Viljem Husu

Op. avtorja: v oklepajih je navedeno družinsko ime in spremenjeno ime osebe, kot so jo imenovali v vasi.

Danijel Devetak

NOV MEDIJ, ZAMEJSKI SPLETNI PORTAL SLOMEDIA

Prvega oktobra 2008 je v večernih urah zagledal luč sveta spletni portal www.slomedia.it. Gre za novost v zamejskem medijskem prostoru, za pravi spletni dnevnik, ki vsak dan prinaša celo vrsto novic, izjav, fotografskih, zvočnih in video posnetkov iz našega prostora.

»Začeli smo in še nadaljujemo z zelo skromnimi sredstvi, uspehi pa vseeno niso izostali,« je v kratkem obračunu po letu dni delovanja zapisal Darko Bradassi, v zamejstvu znan publicist in vremenoslovec, pobudnik in urednik portala. V zadnjih letih je začutil potrebo, da bi slovenska narodna skupnost v Italiji imela svoj spletni portal in na tak način naredila korak naprej. Dnevnik je apolitičen in nepristranski, želi biti »sredstvo na razpolago manjšini«, da bi bili med seboj bolj povezani, da bi si izmenjavali več informacij in več razpravljali. Hvalevredno je tudi, da išče in goji stike ter sinergije z drugimi zamejskimi mediji. »V naši manjšini bi morali preseči razlike, gledati moramo pozitivno,« je Bradassi povedal v pogovoru za Novi glas.

Darko Bradassi, urednik spletne strani (foto: arhiv NG)

Portal je svež in privlačen, vsebinsko bogat, sodobno zasnovan in oblikovan. Da bi bolje kril celotno področje, kjer živimo Slovenci, je urednik stkal mrežo – tudi mlajših – sodelavcev iz Tržaške, Goriške, pa tudi iz Rezije, Benečije in Kanalske doline, poroča pa tudi o dogodkih onkraj meja naše dežele. Obisk spletne strani je že prve mesece presegel še najbolj rožnata pričakovanja pobudnika. Po rezultatih izvedenci uvrščajo Slomedia med srednje-velike novinarske portale v celotnem slovenskem prostoru. V prvem letu je doživela skoraj 410 tisoč obiskov in več kot 32 milijonov zadetkov (klikov z miško). Rezultati se izboljšujejo iz meseca v mesec.

Urednik vabi ljudi, naj se poslužujejo portala in tudi tako promovirajo svoje pobude in dejavnosti. Slomedia.it vsebuje veliko rubrik, med drugimi tudi otroški kotichek, prostor za mlade, odprto tribuno, oglase, »privilegirano« mesto ima seveda zanesljivo in poglobljeno poročanje o vremenu, »veliki« Bradassijevi ljubezni. Slomedia je v zadnjem letu priredila nekaj uspešnih kulturnih in družabnih pobud. Javnih prispevkov ne prejema, preživlja se z lastnimi sredstvi; upa in pričakuje, da jo bodo podprle slovenske ustanove, tako da lahko postavijo na noge bolj solidno strukturo in nudijo še bolj kakovostne usluge.

Novembra 2009 je spletni dnevnik odprl novo redakcijo in multimedijško dvorano v središču Trsta. V njej je prostor za manjše kulturne dogodke, videoprojekcije, delavnice in še kaj. »Predvsem pa je to prostor, kjer se lahko srečujejo naši sodelavci, katerih število v zadnjih mesecih občutno narašča,« je povedal Bradassi.

Pavel Vidau

K ZATONU

Gledam sonce, luno in zvezde.
Oblake bežeče, dneve, noči.
Gledam otroške nedolžne oči.
Meglene, zaspane, mladih ljudi,
ki noč jim je dan, v katero izteka mladostni se žar.
Gledam valove grozeče, peneče v čerih
razbijajoče hrumeče.
Gledam zamišljene stare oči,
v njih misli skritih želja globočin.
Izteka se dan, bliža se noč,
utrujen pogled se zgublja v daljavi.
Prižiga vsemirje čudo bleščečih nam zvezd.
Gledam onstranstvo, Stvarnika v njem,
uprtih oči globočin.
V njih večni mir si želim.

TRAJNOSTNI RAZVOJ

Zamisel o razvoju človeške družbe

Trajnostni razvoj je zamisel o razvoju človeške družbe, pri katerem bi se izognili nevarnosti, ki jih povzročata osredotočenje na količinski materialni razvoj z izčrpavanjem naravnih virov in onesnaževanjem okolja. S trajnostnim razvojem naj bi se tudi ohranjala biološka raznovrstnost. Po definiciji, ki jo je leta 1987 izdelala norveška politična delavka Gro Harlem Brundtland, naj bi trajnostni razvoj zadovoljeval potrebe sedanjega človeškega rodu, ne da bi ogrozili možnosti prihodnjih rodov, da zadovoljijo svoje potrebe.

Trajnostni razvoj je ravnovesje med dobrim počutjem ljudi, gospodarstvom, kulturno tradicijo ob spoštovanju naravnih danosti. Trajnostni razvoj temelji na petih načelih, in sicer: globalna odgovornost, medgeneracijska pravičnost, integracija gospodarskih, družbenih in okoljskih ciljev, previdnostno načelo in načelo sodelovanja (javnosti pri odločanju).

Načelo enakopravnosti temelji na prepričanju, da ima vsak prebivalec Zemlje pravico do uporabe enakovrednega deleža okolja pri razpolaganju z naravnimi bogastvi. Obstoječe naravne vire, surovine in neobnovljive vire energije, moramo uporabljati čim bolj varčno. Z bolj učinkovitim izkoriščanjem naravnih virov in z uvajanjem novih tehnologij ter s spremembo načina življenja lahko zmanjšamo porabo naravnih virov, ne da bi pri tem negativno vplivali na življenjski standard sedanjih rodov. Po načelu previdnosti pa bi se morali izogibati nepotrebnim tveganjem, ki lahko kvarno vplivajo na okolje in prebivalce. Če so do pred kratkim širili te novice samo zagreti naravovarstveniki, ki so skušali ljudi prepričati, da je treba pač varovati okolje, so sedaj začeli razmišljati v tej smeri tudi gospodarstveniki. Tak pristop pa predstavlja v gospodarstvu pravo novost, ki pa postaja vedno pomembnejši del svetovnega gospodarstva. Samo v letu 2007 so v svetu investirali 66 milijard dolarjev v obnovljive energetske vire. Če primerjamo ekonomske panoge po količini vloženega denarja, se sektor zelene ekonomije nahaja na tretjem mestu za digitalno tehnologijo in biotehnologijo. Vse to pa daje slutiti, da se v svetovnem gospodarstvu pojavlja epohalna sprememba.

V zadnjih letih se spreminja predvsem mentaliteta gospodarstvenikov in državnih vlad. V času ekonomista Adama Smitha so vsi ekonomisti menili, da je narava nekaj neomejenega. To lahko pripišemo tudi dejstvu, da je na svetu živela približno 1/7 sedanjega prebivalstva in da so bile proizvodne tehnike bolj okolju prijazne. V 20. stoletju se je svetovni bruto narodni proizvod povečal za 500%, v istem obdobju pa so zaznali uničenje naravnega bogastva, ki mu v celi svetovni zgodovini ni primerjave, pojavile pa so se vedno večje razlike med bogatimi in revnimi državami. Ekonomski sistemi niso omogočili pravične porazdelitve dobrin, tako da danes postajajo bogate države vedno bolj bogate, približno 40% svetovnega prebivalstva pa živi v hudi revščini. Sodobni ekonomisti pa menijo, da bi morali pri preučevanju ekonomije upoštevati tudi naravo kot omejen vir in da bi morali pri določanju stroškov, ki jih utrpimo pri izdelavi nekega proizvoda, upoštevati tudi strošek v naravi oz. strošek, ki smo ga povzročili naravi, da smo izdelali ta proizvod.

Na vrhu Združenih narodov leta 2005 pa so izdelali strategijo trajnostnega razvoja, ki temelji na treh stebrih: **gospodarski razvoj**, **socialni razvoj** in **varstvo okolja**. Na istem vrhu so tudi izdelali izobraževalne smernice za trajnostni razvoj. V tem pogledu je postalo obdobje med letoma 2005 in 2014 bistvenega pomena. Države članice Združenih narodov naj bi v tem obdobju spodbujale dejavnosti po načelih trajnostnega razvoja, veliko pozornosti pa naj bi namenili predvsem vsem oblikam izobraževanja. Pri trajnostnem razvoju je izobraževanje in učenje v vseh oblikah bistvenega pomena.

Trajnostni razvoj temelji na številnih vrednotah. V prvi vrsti je tu pomembno spoštovanje v različnih oblikah: spoštovanje do drugih, do drugačnosti in raznoličnosti, do narave, do naravnih virov, ki nam jih daje Zemlja. Poleg spoštovanja je tu pomembno izobraževanje. Izobrazba omogoča razumevanje samega sebe in drugih ter razumevanje povezav z naravnim in družbenim okoljem, vse skupaj pa pripomore k trajni osnovi za spoštovanje. Združeni narodi želijo, da bi bile omenjene vrednote vključene v vse vidike izobraževanja in učenja, saj bi to vzpodbudilo spremembe v vedenju, kar bi omogočilo bolj trdno prihodnost, kar se tiče neokrnjenosti narave, razvoja gospodarstva in pravične družbe za sedanje in prihodnje generacije. Določenih je bilo osem glavnih področij delovanja:

1. Enakopravnost spolov: pri trajnostnem razvoju je enakopravnost spolov osrednjega pomena. Zelo pomembno je, da imajo pripadniki obeh spolov enake možnosti, da izkoristijo svoje talente, da se izobražujejo in da napredujejo. Čeprav predstavljajo ženske velik del populacije, pa v številnih državah ženske nimajo možnosti, da bi se izobraževale, kar zavira trajnostni razvoj

države. Izobraževanje žensk ima trajne učinke, saj se po eni strani poveča trenutno znanje populacije, po drugi strani pa pripomore k drugačnemu razmišljanju naslednjih generacij, kar spet spodbuja trajnostni razvoj.

2. Promoviranje zdravja: slabo zdravje zavira gospodarski in družbeni razvoj, zato se morajo države zavzemati za zaščito zdravja svojih prebivalcev. Zato sta zdravo prebivalstvo in varno okolje pomembna predpogoja za trajnostni razvoj.

3. Okoljevarstvo: člani organizacije Friends of the Earth Europe so izdelali poseben projekt z naslovom Trajnostna Evropa, v katerem so izračunali nosilno sposobnost posameznih držav in načela trajnostnega razvoja opisali v naslednjih točkah: okolje, enakopravnost, rezerve, previdnost in preventiva. Okolje obravnavajo z več vidikov, in sicer, energija, neobnovljivi viri energije in kmetijska zemljišča, ki jih lahko v svetovnem merilu izkoriščamo, ne da bi pri tem oškodovali bodoče generacije. Okolje je omejeno, zato lahko izvedenci izračunajo, koliko okolja lahko sproti izkoristimo in uničimo, ne da bi pri tem prizadeli bodoče rodove. S primernim izobraževalnim programom pa bi lahko ljudi naučili, kako naš planet deluje in kako nanj učinkujejo naši posegi. Istočasno pa bi ljudi informirali, kako zaščititi naravne vire, ki so nujno potrebni za človekov razvoj in preživetje. Dolgotrajen gospodarski ali družbeni razvoj ni mogoč na uničenem planetu. Razumevanje delovanja našega planeta in posledic našega poseganja vanj ima osrednjo vlogo pri izobraževanju za trajnostni razvoj, saj bo omogočilo, da se bodo ljudje naučili, kako zaščititi naravne vire, ki so nujno potrebni za človekov razvoj in preživetje.

4. Razvoj podeželja: v vseh državah na svetu se pojavlja problem podeželja: v velikih mestih je zgoščena gospodarska in družbena dejavnost, podeželja se postopno praznijo, težišče gospodarskega in družbenega življenja se seli v mesta. S pravnimi izobraževalnimi programi bi lahko zaustavili selitev ljudi v mesto, saj je izobrazba najboljše orožje proti revščini; primerno izobraženi kmetje bodo lahko npr. v svoje proizvodne procese uvedli nove tehnologije in tako bo postala njihova dejavnost bolj donosna. Veliko bi bilo treba vlagati v izobrazbo otrok kmetov, saj so le – ti kmetje prihodnosti, ki bi lahko z višjo izobrazbo izboljšali svojo dejavnost. Višja izobrazba in nove tehnologije pa omogočajo tudi drugačne oblike zaposlitve, kot je npr. delo na daljavo, ki ne predvideva selitve s podeželja v mesto.

5. Kulturna raznolikost: na svetu je izredno velika kulturna raznolikost. Pripadamo različnim rasam, govorimo skoraj 3.000 različnih jezikov, pripadamo različnim verskim skupnostim, zaradi tega je spoštovanje različnih in različnosti bistvenega pomena. S primernimi izobraževalnimi programi bi lahko povečali toleranco in medkulturno razumevanje, s čimer bi lahko

spodbudili družbeni razvoj, saj razumevanje različnosti spodbuja mir. Zelo pomembno pa je tudi spoštovanje različnosti domorodcev in učenje jezika ter kulture domorodcev na vseh stopnjah izobraževanja po vsem svetu. Pri vrednotah, na katerih temelji trajnostni razvoj, ni pomembna samo biološka raznolikost rastlin, pač pa je bistvenega pomena tudi kulturna raznolikost prebivalcev našega planeta, zato je pomembno ohranjanje jezika in kulturnih značilnosti posameznih narodov.

6. Mir in varnost: za trajnostni razvoj družbe je nujno mirno in varno okolje. Spori, vojne in občutek ogroženosti imajo številne negativne posledice, uničenje domov, šol, proizvodnih obratov in celih vasi; istočasno se povečuje število razseljenih in beguncev, kar ima za državo izselitve velike negativne posledice. S primernim izobraževanjem bi lahko pri ljudeh izoblikovali take vrednote, ki bi prispevale k miru in razumevanju.

7. Trajnostna urbanizacija: mesta postajajo vedno večji aglomerati, v katerih živi že polovica svetovnega prebivalstva, ostala polovica svetovnega prebivalstva pa je močno odvisna od mest v njihovi bližini. Mesta po eni strani ponujajo veliko možnosti za gospodarski in družbeni razvoj, po drugi strani pa trajnostni razvoj zavirajo, saj smo v številnih državah priča divji urbanizaciji. S pravilnim nadzorom in s spodbujanjem razvoja podeželja bi lahko dolgoročno vzpostavili in vzdrževali ravnovesje med mestnim in podeželskim prebivalstvom.

8. Trajnostna potrošnja: tudi potrošnik lahko marsikaj naredi za trajnostni razvoj, tako da s svojim nakupovalnim obnašanjem zmanjša potrebno porabo naravnih virov, onesnaževanje in količino odpadkov. Ozaveščen potrošnik lahko s svojimi potrošniškimi izbirami odločilno pripomore k bolj kritičnemu in odgovornemu odnosu do potrošnje, s čimer bi zmanjšali porabo naravnih virov v svetu.

Da uveljavljamo načela trajnostnega razvoja, ni nujno, da smo gospodarstveniki ali politiki. To lahko naredi tudi vsak posameznik. S pravilnim obnašanjem doma ali na potovanjih ali pa v gospodarski dejavnosti lahko naredimo marsikaj za trajnostni razvoj kraja. Med potovanji moramo spoštovati krhkost naravnega ravnovesja v naravi. Zavedati se moramo, da prihodnje generacije ne bodo mogle več občudovati in uživati vseh lepih krajev in koticov, če mi sami ne bomo sodelovali pri ohranjanju tega ravnovesja. Da lahko to dosežemo, moramo skrbeti za okolje in puščati za sabo le stopinje, ne pa sledi odpadkov. Če pa pri vsem tem izberemo tiste hotele, letalske družbe, zdravilišča, ladijske prevoznike, turistične organizacije itd., ki delujejo v smeri učinkovite rabe energije, recikliranja ter osveščanja javnosti in turistov o ohranjanju narave in varovanju okolja.

Matjaž Rustja

SOLZNA ZDRAVICA?

Nedorečena zgodba o vinu prosekarju

Ali so nas tudi tokrat prepeljali žejne čez vodo, bo znano v kratkem, vse pa kaže, da je tako. Zvrhan koš obljub, ki so ga tretjega avgusta prinesli na Prosek, ni ostal tam in so ga morda še istega popoldneva odnesli v Trst ali Rim. Eno od štirih obljub so že v začetku jeseni požrli, kaj kmalu pa je postalo jasno, da bo ista usoda doletela tudi ostale tri.

Zgodba se je začela pred nekaj leti, ko so vinogradniki iz Veneta sprožili postopek za geografsko zaščito vina *prosecco*. Zanimanje za to peneče vino je namreč vse od 80-ih let prejšnjega stoletja začelo doma in v tujini tako naraščati, da je vino *prosecco* stopilo med gonilne sile tamkajšnjega vinogradništva. Proizvodnja presega danes 100 milijonov steklenic letno. Ni bilo treba zato dolgo čakati, da so se drugod po Italiji, Evropi in tudi po svetu začele pojavljati ponaredbe.

Odločitev o zaščiti geografske označbe vina *prosecco* je torej za vinogradnike in vinarje iz Veneta postala cilj, od katerega je bila malodane odvisna sama prihodnost penine v krajih, ki so ji dali svetovni sloves.

Ko je voz s prošnjami o zaščiti geografske označbe *prosecca* že odhajal v Rim, so predstavniki vinarskih podjetij in organizacij iz Veneta stopili v stik s pristojnim deželnim odborništvom Furlanije-Julijske krajine ter Kmečko zvezo in Konzorcijem vin Kras. Zavedali so se namreč, da brez njihovega privoljenja ni mogoče polnomočno uveljaviti geografske zaščite vina. *Prosecco* je sicer že desetletja doma tudi v Venetu in Furlanski nižini, njegov roj-

stni kraj pa ni v okolici Trevisa in niti Pordenona ali Vidma, pač pa na Krasu. Sode prosekarka so namreč najprej polnili na Proseku in v njegovi ožji okolici (npr. na Kontovelu in Sv. Križu), kot o tem piše Janez Vajkard Valvazor v Slavi vojvodine kranjske. Izročilo pravi, da je prosekar sladil celo cesarsko družino na Dunaju. Prosekar je namreč v originalu sladko ali polsladko peneče vino iz trte glera in v manjši meri iz drugih avtohtonih sort, tradicionalno pa so ga točili do sv. Martina. Da bi ne popolnoma zavrel in da bi torej ohranil mehurčke, ga je bilo treba dvakrat na dan pretočiti, tako da je prosekar zahteval veliko dela, pomenil pa je takojšnji zaslužek. Še po drugi svetovni vojni je bilo po mnogih proseških in kontovelskih vinskih kletah mogoče popiti kanček slovite kapljice. Tudi *prosecco* pridelujejo v Venetu iz ene izmed treh družin sorte glere, njen izvor je torej prav gotovo v naših krajih, razvoj sorte in tehnologije pa je v Venetu peljal *prosecco* v novo smer.

Predstavniki Kmečke zveze in Konzorcija vin Kras so izrazili soglasje o zaščiti *prosecca*, upravičeno pa so zahtevali protivrednost. Konkretne posege za razvoj primarnega sektorja na Tržaškem so v sodelovanju z deželnim odborništvo za kmetijstvo strnili v štiri točke.

Obnova brega od Kontovela do Štivana, odprtje sedeža in središča za promocijo DOC *Prosecco* na Proseku, poenostavitev urbanističnih in naravovarstvenih določb, ki ovirajo in upočasnjujejo sodoben razvoj Krasa ter ukrepi za razvoj turizma so glavne točke za preporod ves povojni čas tlačenega kmetijstva, še posebno vinogradništva, na Tržaškem. Pri tem gre dodati, da so bili kmetje prisiljeni v opuščanje primarnega sektorja. Paštni v bregu so še danes večinoma dostopni le peš, tako da je mehansko obdelovanje vinogradov in ostalih kmetijskih kultur nemogoče. Dodaten problem ustvarjajo še pomanjkanje kmetijskih vodovodov, razpršenost in razdrobljenost parcel, da o osmih vinkulacijah, ki bremenijo Kras, sploh ne govorimo.

Kmetijski minister Luca Zaia in deželni kmetijski odbornik Claudio Violino sta »protivrednostni paket« sprejela in za razvoj kmetijstva v tržaški pokrajini dala celo svojo besedo. Posredno sta to odločitev potrdila z obiskom na Proseku. Za to pomembno dejanje nosita glavno zaslugo Kmečka zveza in Konzorcij za zaščiteno poreklo vin Kras, ki sta od vsega začetka aktivno sodelovala pri zadevi in sta v stalnem kontaktu z deželnim odborništvo. Minister Zaia je sredi vasi na Mandriji ob novem parkirišču in igralih za otroke tretjega avgusta posadil trti glere. Ob njem in deželnem odborniku pa je slovesni trenutek obeležila truma politikov, med katerimi so izstopali deželna odbornica Federica Seganti, tržaški župan Roberto Dipiazza in odbor-

nik za javna dela Franco Bandelli. Bilo pa je slavje z grenkim priokusom. Ob slovenskih narodnih nošah, nastopu godbe na pihala s Proseka in v večinsko slovenski vasi je bila slovenščina sirota. Bilo je potrebno počakati na ministrov nastop za edini dve slovenski besedi, »dober dan«. In to je bilo tudi vse. Obisk v naših krajih se je za ministra Zaio končal z ogledom dveh kraških kmetijskih obratov v Praprotnu. Prvi je bil na vrsti govedorejec in sirar Dario Zidarič, drugi pa vinogradnik Benjamin Zidarič.

Zaščita je začela veljati prvega avgusta. Prosecco DOC je danes mogoče proizvajati v vseh štirih pokrajinah Furlanije-Julijske krajine (Trst, Gorica, Videm in Pordenon) in v petih pokrajinah v Venetu (Treviso, Vicenza, Belluno, Padova in Benetke). V novih vinogradih gre odslej posaditi najmanj 2.300 cepljenk na hektar, proizvodnja grozdja pa ne sme preseči 180 stotov na hektar. Prosecco DOC zahteva 85 odstotkov vina iz trte glera, ostale dovoljene sorte pa so chardonnay, beli, sivi in črni pinot ter še sorte verdiso, bianchetta trevigiana in perera.

In katero obljubo so že požrli? Tisto o uradnem sedežu *prosecca* na Proseku. Po pritiskih z deželnega političnega vrha Veneta je minister Zaia odločno izjavil, da ni pojmljivo, da bi sedež *prosecca* ne bil v kraju, kjer proizvajajo 98 odstotkov tega vina, torej v Trevisu ali njegovi bližnji okolici. Dejal pa je, da bo kmetijsko ministrstvo sporazumno s Furlanijo Julijsko krajino sprejelo ukrepe za razvoj vinogradništva na Proseku in v obalnem pasu...

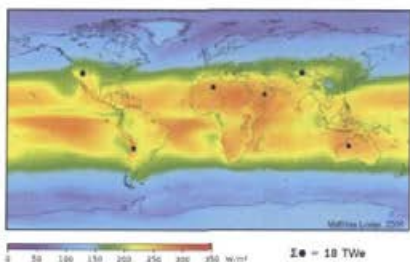
PS: Nespoštovanih obljub je bilo v povojnem času toliko, da so se jih še najbolj potrpežljivi naveličali, in ker so mnogi prepričani, da gre za eno zadnjih priložnosti razvoja Krasa, sta se v času obiranja sočnih grozdov Kmečka zveza in Konzorcij vin Kras odločila, da s prizivom na lacijsko upravno sodišče uveljavita pravico. Prosekar je namreč danes edini vzvod, da se premakne z mrtve točke načrtno omejevanje razvoja tržaškega kmetijstva, kar posredno vpliva tudi na odnos domačih kmetov do svoje zemlje in teritorija.

Tomaž Petaros

OBNOVLJIVI VIRI PRIDOBIVANJA ENERGIJE

Sončna energija

Sonce, večni jedrski reaktor, je praktično neizčrpen vir obnovljive energije. Čist in donosen vir, ki nam lahko zagotavlja pomemben del energije za naše potrebe. Energija, ki jo sonce seva na zemljo, je 15.000 krat večja od energije, kot jo porabi človek. To je energija, ki se obnavlja, ne onesnažuje okolja in je hkrati brezplačna.

Na Zemljo pada pri kroženju okrog približno 1200 W/m² sončne energije. Osvetljenost tal je seveda odvisna od ure, letnega časa, oblačnosti in zemljepisne širine, vendar mi živimo na taki zemljepisni širini, kjer se splača pomisliti na uporabo sončne energije za pridobivanje raznih vrst energije. Ljudje od nekdaj direktno in indirektno uporabljamo sončno energijo: skozi šipe nam sonce greje pozimi prostore stanovanj,

poleg tega pa rastline v procesu fotosinteze pretvarjajo sončno energijo v kemično energijo, to pa porabljamo, ko kurimo les ali fosilna goriva.

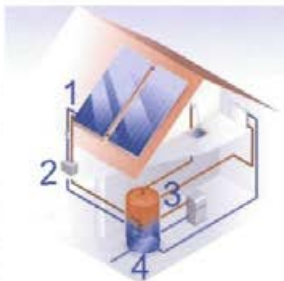
V zadnjem času pa so se razvile nove tehnologije za izkoristek sončne energije za proizvodnjo toplote in za proizvodnjo elektrike. Za pridobivanje toplotne energije se danes uporabljajo sončni kolektorji različnih tehnologij.

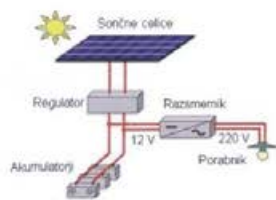
Večina tople vode v gospodinjstvih po svetu, kjer uporabljajo sončno energijo, se segreje s pomočjo ploščatih sončnih kolektorjev. Taki kolektorji so razmeroma poceni in se z lahkoto instalirajo, vendar se zaradi tehnološke zasnove del pridobljene energije izgubi nazaj v okolico skozi stekleno ploščo in izolacijo na zadnji strani ohišja, posebno takrat, ko je zunanja temperatura nizka.

V zadnjem času se uveljavljajo vakuumski cevni kolektorji, ki ponujajo zaradi svoje inovativne tehnologije precej prednosti pred ploščatimi kolektorji. Zaradi kompleksnosti tehnologije in izdelave takega kolektorja so ti kolektorji še relativno dragi in razmeroma redki. Vendar bodo zaradi svojih številnih prednosti prav gotovo kmalu prevladali. Ta sistem deluje s pomočjo vakuumske cevi, v kateri je manjša cevka s

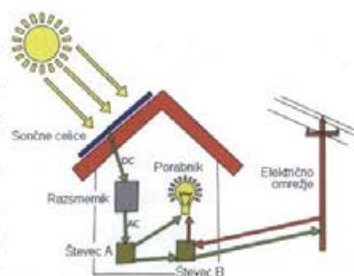
posebno tekočino, ki se upari že pri razmeroma nizkih temperaturah (približno 30 °C), gre po notranji cevki do toplotnega kondenzatorja, kjer odda svojo toploto vodi. Vakuuum pa služi zato, da se izboljša termična izolacija in se pridobljena toplota več ne troši v okolje. Na tak način pridobljena energija se lahko uporablja za segrevanje sanitarne vode ali tudi za ogrevanje. Pri nas se večinoma uporablja za segrevanje sanitarne vode. Sistemi, ki bi se lahko uporabljali za ogrevanje, bi morali biti precej veliki, s tem da bi poleti bilo pridobljene energije preveč in bi morali celo sončne kolektorje hladiti ali pa s proizvedeno energijo greti bazen.

Elektriko pridobivamo iz sončne svetlobe preko fotovoltaičnih sistemov. Osnovni del le-teh so fotovoltaične celice. Narejene so iz silicija, iz drugega po vrsti najbolj razširjenega elementa v zemeljski skorji. Primerno predelan silicij je material, ki ob izpostavljenosti sončni svetlobi sprošča elektrone, kar povzroča nastajanje električnega toka in s tem enosmerno napetost. Fotovoltaične celice elektriko proizvajajo, dokler na njih seva sončna svetloba, skoraj ne potrebujejo vzdrževanja, ne onesnažujejo in ne povzročajo hrupa, zato je proizvodnja elektrike na ta način najčistejše in najbolj varno. Njihova življenjska doba je 20 do 30 let. Proizvodnja električne energije iz sončne energije se je razvila najprej zaradi vesoljskih raziskovanj in je razvila precej časa v uporabi samo takrat, ko resnično ni bilo mogoče proizvajati električne energije na noben drug način. Proizvodnja električne energije iz fotovoltaičnega sistema omogoča oskrbo z električno energijo odročnih območij, ne povzroča emisij, je tiha in vizualno nemoteča, manjše so izgube pri prenosu.

Poznamo samostojne enosmerne in izmenične fotonapetostne sisteme in omrežne fotonapetostne sisteme. Pri samostojnem fotonapetostnem sistemu se električna energija iz solarnih modulov shrani v akumulatorskih baterijah za čas, ko je sončno sevanje prešibko za delovanje sistema (ponoči, slabo vreme). Solarni regulator ščiti akumulatorsko baterijo pred prenapolnjenjem in prevelikim izpraznjenjem. Porabniki lahko delujejo na izmenično napetost 230 V, ki jo s pomočjo razsmernika pretvorimo iz enosmerne akumulatorske napetosti ali z enosmernim tokom pri napetosti 12 V ali 24 V.

S solarnim sistemom lahko proizvajamo električno energijo tudi tam, kjer obstaja priključek na električno omrežje, in višek energije »shranimo« v omrežju. Pri omrežnih sistemih so solarni moduli preko omrežnega razsmernika priključeni na javno električno omrežje (viški energije se oddajajo v javno električno

omrežje) in se potem porabijo, ko sončne celice ne proizvajajo energije. Omrežje se uporablja kot nekakšna baterija. V svetu danes zajemajo solarni sistemi, vezani na omrežje, nad 30 odstotkov svetovnega trga fotovoltaike.

Poglejmo malo, kakšne so številke v zvezi z različnimi sistemi. Štiričlanska družina porabi za ogrevanje tople vode približno 500 € na leto. Sistem za ogrevanje tople vode s kvalitetnimi sončnimi kolektorji stane približno 3500 €, k temu je treba dodati še približno 1500 € inštalacije. Kar pomeni, da je potrebnih 10 let, da se začetna investicija povrne.

Računica ni naklonjena niti fotovoltaičnim sistemom, saj stanejo približno 5.500 € – 6.000 € na inštalirani kWp. Kar pomeni, da bi morala štiričlanska družina za kritje svojih potreb namestiti sistem z močjo od 2 do 2,5 kWp, kar je od 11.000 do 15.000 €, medtem ko porabi približno 500 € elektrike na leto in bi se začetna investicija povrnila komaj po več kot 20 letih.

Sončni sistemi bodisi za toplo vodo kot proizvodnjo elektrike so danes postali zanimivi zaradi finančnih pomoči, ki jo razne države po Evropi nudijo svojim državljanom. V Italiji je predviden 55% povratek vloženi sredstev za energetske varčevanje in v ta program spadajo tudi sončni kolektorji za toplo vodo.

Podpori proizvodnje električne energije s fotovoltaičnimi sistemi je v Italiji namenjen »conto energia«. Začetna investicija se v tem primeri povrne v približno 10 letih. Cilj teh programov je, da se poraba obnovljivih virov energije razširi in se s tem izboljša in poceni tehnologija. Instalacija sistemov za pridobivanje energije iz obnovljivih virov bo postala tako iz leta v leto bolj zanimiva tudi s finančnega zornega kota.

Ne moremo pa mimo dejstva, da proizvodnja energije iz solarnega sistema ne povzroča emisij, je tiha in vizualno nemoteča. Zmanjševanje emisij, kot je na primer CO₂, zmanjšuje učinek tople grede.

Parliament Office of Science and Technology iz Velike Britanije navaja podatke o tako imenovanem CO₂ footprint. To je koliko ogljikovega dioksida se sprošča v atmosfero za pridobivanje energije glede na različne tehnologije pridobivanja energije. V pošteve jemlje ne samo obdobje proizvodnje energije, ampak tudi gradnjo elektrarn, proizvodnjo fotovoltaičnih celic in zaključek delovanja. Podatki, CO₂ footprint: za sončne celice je 58gCO₂eq/kWh, medtem ko je CO₂ footprint za elektrarne na fosilna goriva 500 gCO₂eq/kWh (plin), 650 gCO₂eq/kWh (nafta), 1.000 gCO₂eq/kWh (premog). To pomeni, če proizvajamo električno energijo s fotovoltaičnimi celicami, so emisije CO₂ tudi do 200 krat manjše kot med proizvodnjo z elektrarno na premog. Prav zaradi tega in zaradi pozitivnih učinkov, ki jih imajo obnovljivi viri na lokalno ekonomijo so in bodo obnovljivi viri gotovo del naše bodočnosti.

V večina ljudi se vsaj enkrat podrobneje seznanijo z njimi. Prvi v zgodnji mladosti, ko nas je vanje gnala radovednost. Drugi ob ogledu kakšne izmed nad 20 slovenskih turističnih jam. Skorajda pa ne najdemo človeka, ki ne bi zanje vsaj slišal. Za jame namreč. Tokrat se jih bomo dotaknili z malo bolj strokovnega – speleološkega oz. jamoslovnega vidika.

Vrste jam

Jame nastajajo s celo vrsto procesov, izmed katerih je najpomembnejše raztapljanje kamnine. Temu procesu pravimo tudi korozija, ki pa kemijsko-tehnično gledano lahko pomeni tudi spremembe kovine pri oksidaciji (npr. rjavenje). Najbolj topna kamnina, kjer se pojavljajo jame, je halit (kuhinjska sol). Jame v soli so značilne za bolj puščavske predele Zemlje, saj se sol tako hitro topi, da bi v našem podnebju jama sicer zelo hitro nastala, bi jo pa raztapljanje površja v nekaj 100 letih doseglo in povsem odstranilo. V nekaj 100 letih bi se sol popolnoma raztopila. Nekoliko manj topna sta anhidrit in sadra (po domače gips), se pa v njih nahajajo nekatere izmed najdaljših svetovnih jam (jami Optimisticheskaya in Ozernaya v Ukrajini). Še slabše topni kamnini sta apnenec in dolomit (oba sta kemijsko gledano karbonata s primesmi drugih mineralov), se pa zaradi razprostranjenosti karbonatov po Zemlji in njihove »ravno pravšnje topnosti« v njih nahaja največ jam. Ostale kamnine so dosti manj topne. Vendar pa se, če je na voljo dovolj časa, tudi v zelo slabo topnih kamninah (npr. v kremenu ali železovem oksidu) najdejo jame, so pa zelo redke in omejene na sredine starih kontinentov (npr. Južna Amerika).

Ni pa nujno, da jame nastajajo le z raztapljanjem. Poznamo tudi vulkanske jame, ki so ostanek tokov lave. Pri toku lave po površju se namreč površinska skorja strdi, če pa lava povsem izteče iz podzemnega kanala, za njo ostane t.i. lavina cev. Poznamo tudi tektonske jame, ki so pravzaprav razpoke v zemeljski skorji. Jame se najdejo tudi med bloki porušene kamnine. Izsipanje slabše odpornih mest v navpičnih stenah lahko tudi pripelje do

nastanka krajših jam, poznamo pa tudi nekaj jam na kontaktu zelo slabo topne in topne kamnine. Pri tem se razvoj jame začne v topnih kamninah, slabo topna kamnina pa je odnesena z mehansko erozijo vode. Precej manjši premer jam je značilen za rove, ki jih v prsti oblikujejo talni vodni tokovi. Jame pa ne nazadnje nastajajo tudi v ledenikih, ko ledenica dolbe svojo podzemno pot proti izteku ledenika. Ravno na takih mestih imamo pogosto priložnost videti ledeniške jame, niso pa redke tudi ledeniške razpoke, po katerih teče voda in jih razširja, pri čemer nastajajo ledeniška brezna. V naslednjem poglavju se bomo podrobneje dotaknili jam v karbonatnih kamninah (apnencu in dolomitu), ki so v svetu, sploh pa v Sloveniji, daleč najpogostejši tip jam.

Raziskovanje 248 m globoke jame L-60 na Kaninskih podih (foto: Mitja Prelovšek)

Vrste in nastanek kraških jam

Ta trenutek je v Sloveniji registriranih 9.525 kraških jam, izmed katerih je največ suhih enostavnih in stopnjastih brezen ter poševnih jam. Značilno je, da je povprečna slovenska jama dokaj kratka, saj meri v dolžino le 77 m in je globoka okoli 26 m. Naša že dolgo časa najdaljša jama (Postojnska jama) je sicer za slovenske razmere dolga, že dolgo pa se ne more kosati z jamami po svetu, dolgimi več 100 km. V svetu je Slovenija

bolj poznana po globokih jamah v alpskem svetu (Kaninski in Rombonski podi, Kamniško-Savinjske Alpe). Tam kar 6 jam namreč presega globino 1 km, najgloblja (Čehi 2) dosega celo 1.502 m, kar jo uvršča na 10. mesto najglobljih jam na svetu. Slovenske jame zavzemajo kar 7 % delež jam na svetu, ki so globlje od 1 km.

Nastanek tako globokih jam je povezan z dolgotrajnim (sprva vertikalnim in nato horizontalnim) raztapljanjem kamnine, veliko višinsko razliko med površjem in kraškimi izviri ter prehodnostjo rogov. Poudariti je potrebno zlasti prehodnost, saj se večina jam konča v za človeka neprehodnih podorih ali ožinah, voda pa kljub temu lahko nadaljuje pot v večje globine. V Sloveniji nastajajo dolge jame v tektonsko stabilnih območjih, največkrat

kot hidrološke povezave med kraškimi polji/kotlinami (npr. Postojnska in Planinska jama med Postojnsko kotlino in Planinskim poljem, Velika Karlovica, Zelške jame, Tkalca jama in Planinska jama med Cerkniškim poljem in Planinskim poljem, Križni jami med Bloško planoto in Cerkniškim poljem) ali pa na ponorih (Škocjanske jame in Kačna jama vzdolž podzemeljske Reke, Jama pod Predjamskim gradom dolvodno od ponora Lokve, Markov spodmol-Vodna jama v Lozi kot nekdanji odtok iz Postojnske kotline). V takih jamah najdemo pogosto več etaž, ki govorijo o več obdobjih nastanka jam, vsako obdobje pa sestavlja mnogo dogodkov, ki so se zvrstili v več 100 tisoč letih.

Jame pogostokrat delimo tudi na suhe in hidrološko aktivne (ponorne in izvirne). Iz prvih se je ponorna in prenikla voda, ki jih je oblikovala, že umaknila, medtem ko v hidrološko aktivnih še najdemo podzemno tekočo vodo ali pa voda jama občasno poplavi. Raziskovanja v slednjih jamah nam speleologom podajajo podatke o sedanjih hidroloških povezavah, značilnostih podzemskega toka ter nastanku kraških jam. Tako lahko s proučevanjem sedanjega raztapljanja, dejavnikov, ki raztapljanje usmerjajo, in skalnih oblik, ki pri tem nastajajo, sklepamo o razmerah, ki so nekoč vladale v sedaj suhih jamah.

Starost jam

V Sloveniji poznamo le nekaj jam, za katere je značilno razmeroma hitro raztapljanje (nekaj deset tisočink milimetra na leto). Meritve intenzitete raztapljanja so namreč pokazale, da se večina jam v današnjih razmerah razvija izredno počasi ali pa sploh ne rastejo več. Tako se npr. Škocjanske jame ali Križna jama širijo s hitrostjo nekaj desetstisočink milimetra na leto, Postojnska jama pa še manj. Hiter izračun pokaže, da se od zadnje ledene dobe (pred 12.000 leti) jamski rov ni mogel razširiti za dosti več kot 2 mm. Nizka hitrost širjenja jamskih rogov kaže na dolg čas, ki je potreben za oblikovanje sedanjih presekov jamskih rogov. Veliko starost slovenskih jam potrjujejo tudi podatki o starosti sedimentov, ki so zapolnili jamski pro-

Hitrost jamskih procesov ugotavljamo s pomočjo mikrometra. (Foto: Društvo ljubiteljev Križne jame)

stor. V Sloveniji obstaja kar nekaj hidrološko še vedno aktivnih jam, ki so glede na analize sedimentov gotovo starejše od milijona let. Če smo bili še pred nekaj desetletji speleologi in krasoslovci začudeni nad nekaj sto tisoč let starimi jamskimi sedimenti (npr. kapniki), dandanes zaradi velikega števila tako starih sedimentov nismo več. Jasno je, da se je slovenski kras (in z njim jame) razvijal nekaj milijonov let ter da se počasi spreminja tudi danes.

Zaradi dobrega upravljanja je Križna jama kljub zelo visoki ranljivosti še vedno izredno dobro ohranjena (foto: Društvo ljubiteljev Križne jame)

Ranljivost jam

Velika starost jam in počasno spreminjanje nezaželenih posegov delata jame izredno ranljive. Tako slednje niso ogrožene le s strani odpadkov in onesnažene vode, ki vplivata na kvaliteto vode ter podzemno živalstvo, ampak tudi z vidika morfoloških sprememb (npr. nadelava poti, lomljenje kapnikov, poškodba zasiganih tal). Splošno gleda-

no se vsakršen poseg v jamski prostor pozna v njem nekaj stoletij, če ne tisočletij. Čeprav so posamezni tovrstni posegi pogosto opazni le strokovnjakom, se v podzemlju akumulirajo v več generacijah, s tem pa morfološke spremembe postanejo vizualno očitne tudi manj pozornemu opazovalcu. Veliko škode pa se v preteklosti ni naredilo le v turističnih jamah, temveč tudi v lažje dostopnih kraških jamah s strani slabo izobraženih jamarjev in naključnih obiskovalcev. Da bi kraške jame v čim večji meri zaščitili na državnem nivoju, je bil leta 2003 sprejet poseben zakon o varstvu podzemnih jam. Ta zakon ureja varstvo in rabo podzemnih jam, varstvene režime, ukrepe varstva in druga pravila ravnanja, vključno z obnovitvijo podzemnih jam, ki so onesnažene ali poškodovane. Tako smo ena izmed redkih držav na svetu, ki imamo jame zaščitene s posebnim zakonom. Storili bi napako, ko bi nanj gledali le z vidika omejevanja, prepovedovanja in sankcioniranja prekrškov – naj nam bo tudi kot smernica k trajnemu, bolj ohranjenemu in bogatemu podzemnemu svetu Slovenije.

R.B.

SREBRNOMAŠNIK JOŽE ŠPEH

Na god sv. Janeza Krstnika je prav na dan mašniškega posvečenja pel na Kontovelu srebrno mašo župnik Jože Špeh, na Proseku pa le nekaj dni prej, v nedeljo, 21. junija. Gospod Jože Špeh namreč skrbi bodisi za kontovelsko župnijo sv. Hieronima bodisi za proseško sv. Martina, poleg tega pa je pred nekaj leti prevzel tudi nedeljske maše pri Sv. Vincenciju v Trstu.

Iz rodnega Velenja, kjer se je rodil 14. februarja 1947, je Špeha življenjska pot po študijih v Ljubljani, na Dunaju in v Berlinu pripeljala na Primorsko.

Na Tržaškem je gospod Špeh od leta 1990, bil je najprej na Proseku in v Barkovljah, dušnopastirska pot pa ga je leta 1992 po smrti župnika Albina Grmeka pripeljala na Kontovel v župnijo sv. Hieronima. Že od samega začetka se je slavljeneц predal tudi poučevanju na naših nižjih in višjih srednjih šolah. Leta 2001 pa je po smrti proseškega župnika Rudija Bogatca prevzel še župnijo sv. Martina, nekaj let prej pa še slovensko službo božjo pri sv. Vincenciju v Trstu.

Na Proseku je slavljencec pozdravil domačin Edwin Bukavec. »Biti duhovnik je danes izjemno težko. Vse gre v smer brez Boga. Pogovori, pridige, opomini, posvečanje časa otrokom, mladini, staršem in vsem ljudem ter zgodovina, ki svari našo ubogo Evropo o pomenu priznavanja krščanskih korenin... Duhovnik seje... le koliko semena bo obrodilo? Ali bo padlo na kraški kamen in ga bo naša burja odpihala? Težko božje poslanstvo je poklic vere, načel in pravil, ki jih je Mojzes dobil pred tisočletji, veljajo pa še danes, primerne so prav za vsako današnjo ustavo...

Ko ste pred petindvajsetimi leti stopili na čoln, Vas je čakalo odprto morje in jasno nebo, na vzhodu pa vzhajajoče sonce. S seboj ste vzeli tudi mreže kot sv. Peter in ste odpotovali v neznanu. Naleteli ste tudi na viharje in nevihte, a potem je vedno zasijalo sonce in Vaša ladjica še vedno kljubuje vsem vetrovom, njena jadra so razprta in po sončnem zatonu žarijo zvezde in med njimi je tudi Vaša, ki Vas usmerja in Vam kaže pravo pot.«

Na Kontovelu pa je pred začetkom slavja škofov vikar za Slovence v Trstu msgr. Franc Vončina prebral čestitke tržaškega škofa msgr. Evgena Ravignanija, v imenu farne skupnosti pa se je slavljencu za dolgoletno požrtvovalno delo zahvalil Matjaž Rustja. »Slovesno, polno načrtov, pričakovanj, vere v prihodnost in trdnega zaupanja v Boga je bilo prav gotovo pred 25-letni današnji dan na Vaši novi maši. Danes po dveh desetletjih in pol je čas osebnih obračunov, ki verjamemo, da so zelo pozitivni, pa čeprav gotovo ni bilo vedno lahko. Danes pa je tudi čas začrtanja novih načrtov. 25-letne izkušnje so najboljši temelj za sprejemanje novih izzivov.

Dragi Jože! Pot župnikovanja Vas najdlje zadržuje na Kontovelu, vse od leta 1992, ko ste v zimskih mesecih nasledili pokojnega kontovelskega župnika Albina Grmeka. Prav gotovo ni bilo vedno lahko, po najboljših močeh ste se predali delu, po najboljših močeh je z Vami zaorala ledino naša farna skupnost. Napajali smo se in se še danes ob Vaših iskrenih pridigah, ob nedeljskih mislih, ki sveže, kritično, prodorno analizirajo stanje duha in vere v današnji družbi, tudi s pogleda šolnika, ki s prve roke sledi utripu naše prihodnosti, mladine. Pa tudi ni bilo vse poslano z rožicami in tako je tudi prav. Življenje uči in izoblikuje, utrjuje in prinaša nova spoznanja, tudi v specifičnih okoliščinah naše ožje kontovelske in širše zamejske skupnosti. Vedno in ob vsakem koraku z Bogom.

Dragi Jože, kontovelski farani se Vam iz srca zahvaljujemo za vse, kar ste in kar še boste za nas storili. Vera, upanje, ljubezen naj spremljajo vsak Vaš korak, pa tudi vseh nas ob Vas, kontovelskem dušnem pastirju.«

Igor Gregori

BISEROMAŠNIK

MSGR. DUŠAN JAKOMIN

Tesen odnos, ki veže g. msgr. Dušana Jakomina na škedenjsko skupnost, je težko preizkusil zmogljivost domače cerkve sv. Lovrenca: ogromno število narodnih noš iz Istre in bližnje okolice, vernikov slovenske in italijanske narodnosti, prijateljev, političnih in civilnih predstavnikov slovenske manjšine se je namreč zbralo v škedenjski cerkvi v petek, 26. junija, da bi domačemu izredno priljubljenemu kaplanu pri slovesnem dvojezičnem bogoslužju voščilo in čestitalo ob priložnosti njegove šestdesetletnice mašniškega posvečenja.

»Zahvaljujem se Bogu za vse, kar mi je dal v življenju, še posebno za duhovniški poklic. V mojem življenju ni bilo trenutka, da bi se premislil ali svojo odločitev obžaloval. Nasprotno. Lahko rečem, da sem vesel in srečen za to svojo življenjsko izbiro, za svoje duhovniško poslanstvo. In vendar, če sem na svoji poti kaj dosegel, gre zahvala sodelavcem in prijateljem, s katerimi smo ustvarjali«, je dejal g. Dušan Jakomin ob koncu slovesnega bogoslužja. »Hvala vsem ljudem, ki sem jih spoznal med svojim službovanjem. Odnosi, ki sem jih imel z vsemi, so oblikovali in izpopolnjevali moj značaj. Hvala iz srca!«

Msgr. Jakomin se nerad ozira po prehojeni poti: pogled ima vedno usmerjen v prihodnost: »Šestdeset let mašniškega poklica je dobra podlaga za nadaljnje delovanje: človek ima v tem primeru mnogo izkušenj, v njem se veča vez in zasvojenost s svojim poslanstvom.« Msgr. Jakomin se obenem zaveda, da mora duhovnik vselej ostati zvest temu poslanstvu in se nenehno soočati s svojim bližnjim, z verniki in ljudmi, ki ga obdajajo: brez njihove vsestranske pomoči je delo pastirja nemogoče. Duhovniški poklic pa temelji na treh osnovah: »na oznanjevanju, na delitvi zakramentov, na socialnem delu. Na teh stebrih duhovnik gradi svoje življenje«.

Doživljanje božjega se je v teh desetletjih torej krepilo preko stika z bližnjim? V sočloveku ste iskali Boga? – smo vprašali msgr. Jakomina.

»Sveti Janez pravi, da Boga ne vidimo; vidimo pa ga v človeku, ki se smeje, predvsem pa v človeku, ki trpi, ki preklinja; v človeku, ki ne more sprejeti Boga, ki noče sprejeti Boga. Takih sem v svojem življenju mnogo spoznal: večina pa je vendar čutila potrebo po duhovniku. Mnogo ljudi, ki v božjo hišo ne zahajajo in ne čutijo potrebe po liturgiji, pa vendar verujejo, so me vedno nagovarjali: »Potreben si!« Stalno čutim neko vez med sabo in skupnostjo. Rad razmišljam o tem, da Bog ni ustvaril Slovenca, Italijana, Nemca ali pa muslimana, kristjana: Bog je ustvaril človeka! Ko duhovnik deluje po tovrstnih principih, ga skupnost sprejme.«

Kako ste pred šestdesetimi leti začutili božji klic?

»Mama mi je vedno pravila, da sem božji klic začutil na dan svojega prvega obhajila pri šestih letih. To zavest in prepričanje sem gojil v sebi tudi v študijskih letih, moje življenje se je nato izteklo po povsem naravnem toku.«

Kako so vaši starši sprejeli to vašo željo?

»Mama, ki je bila globoko verna, se je moje odločitve veselila, čeprav mi ni ničesar vsiljevala, oče pa je bil manj radosten, saj se je zavedal, da bi se tako končala rodbina Jakominovih. Svoje otroštvo sem namreč preživljal v ženskem krogu: okrog sebe sem imel sestre in sestrične. Otroška in najstniška leta sem preživljal doma na vasi in v mestu, kjer sem obiskoval šolo. V Trst sem tako začel zahajati, ko sem bil star devet let; domov pa sem se vračal za počitnice. To dvojno življenje je navsezadnje izoblikovalo mojo osebnost.«

Kakšni so bili najlepši trenutki, ki ste jih kot dušni pastir preživeli, kdaj pa ste se do Boga obrnili s težkim srcem?

»Lepih trenutkov, prepolnih zadoščenja, je bilo toliko, da bi jih s težavo naštel. Težko mi je bilo tedaj, ko sem se poslovil od svojih dragih: oče je umrl pri petinpetdesetih letih, mama in sestra pa pri osemindesetih. Svoje življenje pa sem večinoma preživljal v pozitivnosti in to naklonjenost sem skušal posredovati ljudem, ki so mi bili ob strani: upam, da sem z lastnimi izkušnjami pomagal ostalim premostiti svoje težave.«

Katera je po vašem mnenju najlepša, najzlahtnejša lastnost duhovniškega poklica?

»O tem bi se lahko pogovarjala do noči... Sveti oče Benedikt XVI. je letošnje leto posvetil duhovnikom. To bi moralo biti izhodišče, da bi razmišljali, kakšen je smisel duhovniškega poklica. Od časa do časa se pojavljajo kritike na račun celibata dušnih pastirjev. Prepričan pa sem, da žena ne bi izpopolnila duhovnika: dušni pastir bo popoln šele tedaj, ko bo v sebi upodobil podobo Kristusa. Ni drugih poti, če ne le tista, ki pelje v razdajanje duhovnika za

potrebe njegovih vernikov in njegove Cerkve. Pregovor namreč pravi, da vrata zdravnika niso nikoli zaprta; vrata duhovnika pa so vedno odprta.

Razmisliti je treba še zlasti o vlogi slovenskega duhovnika: ta je bil pri nas vedno poklican, da brani narodni čut: nikoli ne bom nehal trditi, da je bila primorska Cerkev prvi antifašistični dejavnik pri nas.«

Katere pa so pozitivne in negativne plati vaše osebnosti?

»Začnimo kar pri negativnih: včasih sem preveč odkritosrčen in nimam dlak na jeziku. Nikomur sicer ne želim hudega, morda pa včasih le prena-glim svoja čustva. Tedaj se preveč zaganjam v sogovornika, čigar mnenja sicer vedno spoštujem. Nekateri pravijo – morda bi lahko tudi sam pritrdil –, da se rad kregam. To svojo lastnost bi raje opredelil za dialektično zabavo, za dialektično izmenjavo mnenj...«

Znano pa je, da je vaša pozitivna lastnost izredna delavnost.

»Vse svoje energije sem vlil v življenje in delo. Skozi sem sočasno opravljal tri, štiri reči. Nikoli nisem imel rad dneva, ki bi bil prazen dela. Pred časom, ko sem se doma ponesrečil, mi je Bog dal razumeti, da je pri teh letih treba nekoliko drugače razmišljati. V sebi pa bom še naprej gojil Gregorčičevo geslo: človek je dolžan dati, kar more. Duhovnik se za svoje delo in za svoje ljudi ne sme šparati!«

Šolali ste se v težkih časih, ko je bila slovenska beseda pod hudim raz-narodovalnim pritiskom: študije ste namreč opravili v italijanskem jeziku. Ljubezen do slovenske besede pa je vendar tlela pod ledom fašističnega nasilja. Kako ste se materinega jezika ponovno lotili v novih poveljnih raz-merah?

»Slovenska beseda je bila v naši zavesti vedno prisotna, tudi preko narečja, ki smo ga govorili doma v Sv. Antonu pri Koprju. Ta zavest je bila med slovenskimi študenti prisotna tudi v koprskem semenišču, čeprav so nas oblasti hudo zatirale: slovenščina je bila prepovedana, če so bili prisotni trije sogovorniki; zaplenili so nam dnevnik in slovenske knjige. Morda pa je ravno ta pritisk krepil v nas čut narodne pripadnosti in ljubezen do mate-rinega jezika. Gotovo je k spodbujanju slovenskega čutenja prispevala tudi glasba in zborovsko petje, ki sem ju gojil mnogo in mnogo časa.

Razumljivo pa je, da je obdobje fašizma zapustilo neizbrisno sled v moji šolski izobrazbi slovenščine. Slovenskega jezika sem se nato šele naučil. Prav zato je vloga lektorice Našega vestnika in drugih mojih publikacij prof. Slavice Badi še toliko bolj dragocena.«

Ob dušnopastirskem delu je bila časnikarska dejavnost stalnica vašega življenja: kaj sta vam časnikarski poklic in publicistika nasploh v vseh teh letih podarili?

»Od leta 1959 sem začel sodelovanje s časnikarskim oddelkom deželnega sedeža Rai. Začelo se je zame novo obdobje publicističnega značaja, zaključilo pa se je vneto udejstvovanje na glasbenem področju.

Najdražje, kar mi je časnikarska dejavnost v vseh teh letih dala, je aktivno sodelovanje v sklopu Zveze italijanskih katoliških časnikov. Že štiri desetletja redno obiskujem simpozije, ki jih Zveza prireja po raznih italijanskih mestih. S to izkušnjo sem širil lastna obzorja in spoznal svet, ki je povsem drugačen od našega. Katoliški časniki so v vseh teh letih prehodili veliko pot, ki je skozi šla v smer opuščanja zatohlega klerikazizma, ki ga je sicer v Cerkvi ponekod še občutiti. Ta srečanja so pripomogla k splošnemu posodabljanju časnikarskega miselnega in slogovnega izražanja: bodi jasen, kratek in deontološko pošten.«

Poznani ste tudi po publicistiki, ki je vezana na etnografijo.

»Med našim ljudstvom je veliko bogastva. Naš preprosti človek je bil sposoben ustvariti izredno jezikoslovno bogastvo, ki se je posledično izkazalo tudi v etnografiji. Ko sem prišel v Škedenj, sem glede domače dediščine odkril pravi neraziskan in bogat rudnik. Ko sem polagoma začel raziskovati vlogo škedenjskih krušaric, so me domačini vabili, naj nadaljujem zbiranje etnografskega materiala. Zavedali so se namreč, da njihova dediščina tvega izginotje. To je bilo izhodišče, na podlagi katerega je nato nastal etnografski muzej. Material in druge eksponate smo začeli zbirati že leta 1960 in danes je muzej izredna dragocenost bodisi za Škedenjce bodisi za širšo okolico: muzej namreč obiskujejo tudi otroci italijanskih šol...«

Vaš duhovniški jubilej sovpada ravno s ključnim trenutkom v zvezi z beatifikacijskim postopkom msgr. Ukmarja. Velikega moža ste dolga leta poznali. Ali bi nam lahko povedali, česa ste se od msgr. Ukmarja najdražjega naučili? Kakšen vtis je na vas imel njegov lik?

»Z msgr. Ukmarjem sem preživel 17 let. Nekaj mesecev sem bil celo njegov tajnik, bil je tudi moj spovednik. Msgr. Ukmarja je odlikovala zlasti zvestoba do Boga in Cerkve. Globoko je dojel pomen Jezusa Kristusa. Od njega sem se naučil, kakšen mora biti duhovnik. Kljub temu da je bil msgr. Ukmar velik človek, me je vedno očarala njegova preprostost: imel je to izredno lastnost, da je lahko nagovarjal bodisi teologe bodisi preproste ljudi. Bil je strog do samega sebe, pa vendar odprt in sirokodušen z vsakim človekom. Njegove evangeljske vrednote so presegale običaje človeške vrline. Skratka msgr. Ukmar je bil res vreden beatifikacijskega procesa.«

S kakšnimi besedami bi se radi obrnili do ljudi, ki so vas na tako dolgi življenjski in duhovniški poti spoznali in imeli radi?

»Hvala, da ste me razumeli!«

Jože Markuža

GOSPOD EMIL CENCIG BISEROMAŠNIK

Pred šestdesetimi leti, 10. julija 1949, je bil posvečen v duhovnika g. Emil Cencig in prvo sveto mašo je pel v domači vasi v Črnem vrhu (Čenavarhe), kjer se je rodil 25. decembra 1925.

Njegova duhovniška in življenjska pot je bila dolga, službena mesta tako v Furlaniji kot tudi v Benečiji. Največ let je preživel v župniji Gorenji Tarbilj, občini Srednje, nato pa je našel svoj dom zaradi bolehnosti in starosti v duhovniškem domu v S. Vito al Tagliamento. Tu

so ga obiskali in mu čestitali letos junija meseca slovenski duhovniki msgr. Marino Qualizza, Natalino Zuanella in diakon Pashal Zuanella ter dva furlanska duhovnika. Takrat je dejal, da se bo udeležil slavja njemu na čast, ki so ga pripravljali v župniji Gorenji Tarbilj. Toda zaradi zdravstvenih razlogov se ni mogel udeležiti te slovesnosti, ki so jo obhajali 12. julija.

G. Emil Cencig je s sobratoma Zdravkom Birtičen in Marijem Lavrenčičem začel leta 1966 izdajati verski list Dom. Nastopal je na raznih prireditvah, kjer je predstavil beneško stvarnost, posebno na Kamenici, kjer ga je poslušala ogromna množica ljudi.

Poudaril je, naj naši ljudje ostanejo to, kar so. Živel so na tej naši zemlji in jo obdelovali, vedno so bili modri in zdrave pameti. Danes so tudi mnogi naši ljudje v skušnjavi, da bi zapustili svojo zemljo in modro pot svojih prednikov.

Gospod Emil Cencig je takole povedal svojo misel:

Dan krat se je pravilo: »Contadino, scarpe grosse, cervello fino! – Komet debeli šuolni, prava pamet«.

Gospod Emil Cencig z msgr. Marinom Qualizzo ob srečanju s papežem Janezom Pavlom II. v Rimu leta 1989 (foto: arhiv Dom)

Judje, ki so živiel' na zemji in obdeloval' zemjo, so bli zmieran modri in zdrave pameti. Tudi kar nie bluo škol, zauojo nemarnosti oblasti, ki nieso skarbiele, da bi judje znal' brat in pisat, kumeti so bli zmieran judje, ki so imiel' zdravo pamet, ki vaja punokrat vič ku bit puno školani. Naši kumeti po Benečiji so uerbal', po njih družinah, od njih te starih prav pomien življenja, ki muore bit zmieran obarnjeno na Boga in prepojeno s pobožnosijo. Previdnost naših kumetuških judi jim nie pustila, da bi se hitro vargli za novimi rečmi, ki so nastajale po svietu in silile tudi u naše beneške vasi, in da bi zapustili stare navade, ki so ble lepuo ukoraninjene.

Useglih prava modruost in zdrava pamet jim je dajala tarkaj uma in preudarnosti, da so sprejemali, kar so uriednega parnašali novi cajti in odvrčali, kar je bluo nenucnega al pa škodljivega.

Tuole raunotežje naših beneških judi in prava miera med napredovanjem in ohranjevanjem je napravilo, da naši kumeti morebit so šli naprej kcsnuo in počas, pa zmieran pametno, brez da bi se motili in udajali nevarnostim *pvstolouščine* (*pericoli dell'avventura*). »Kduor gre počas, pride deleč, zdrau in veseu« pravi pregovor. Sviet, na žalost, je pun šleutastih judi. Še Sveto Pismo piše: »število šleutastih in naumnih judi je neskončno«.

Tudi italijanski znanstvenik (*scienziato*) Galileo Galilei, tu adni svoji leter' piše: »Neskončno je število šleutou, ki na nič znajo; puno je tistih, ki zelo malo znajo; zelo riedki so tisti, ki znajo kajšne reči; adan sam, Buog, zna use in use vie...«. Zatuo narvenčna modruost za judi je poslušat Božjo Besiedo, ki je »živa«, in jo premišljevat. Modruost naših beneških kumetu je rastla in se razvijala, zatuo ki naši Benečani so hodil' u cierku, poslušal' Evangelij, ga premišljeval' in se trudil', da bi ga dieli tu dielo in ga uresničili s svojim življenjem. Gojili so duh ubuoštva in se Bogu zahvaljevali za dari pardiela in nieso ankul Boga kleli, kar je bluo slabo lieto in huda ura jim je uničila use pardielo, in usakrat so znova začel' svoje dielo, z veliko potrpežljivostjo in grede ponavljali Jobove besiede: »Buog je dau in Buog je uzeu, Buog more še dati, bodi češčeno Gospuodovo ime!« (Job. 1,21).

Lopata in kosa, malendrin in skiera so ble tu njih rokah njih usakdanji križ, ki so ga udano in zvestuo nosili, da bi dopunili svojo dužnuost in previdali svojo družino in pomagali svoji domovini. Usmiljeni so bli do revežu in do tistega, ki ga je nasreča zadiela. Iz tega pobožnega in pravega kristjanskega življenja so se rodili pregovori, ki so prava kristjanska modruost: »Kduor daje ubuogime, Bogu posoja«, »Vaja vič adan bohloni, ku stuo plačil«, »Zluodjova moka gre u otrobe«, »Buog na plačava samuo na saboto«.

Pobožnost do Marije Device, takuo živa med našimi Beneškimi judmi, je puno uplivala na naše Benečane. Tudi molitu, ki je spremljala naše judi od zjutra do nuoč in od nedieje do nedieje, je bogatila srce in modruost naših judi, ki so use Bogu zaupali: »Nič se na zgodi, če Buog na parpusti«, »Še las na pade z glave, da Buog na vie«, »Za Buogam se na da popravljat«, »Bodi z Buogam in Buog bo s tabo«, »Kar Buog naredi, je use dobro«. Naše domače, slovensko narečje je bluo takuo prepojeno s kristjanskim duhom, da usi pozdravi in use voščila so ble in so u imenu Boga in z božjo pomočjo. Preklinanje, skrunitev božjega imena, Marijinega in svetih, ki je hudi rak, kankro italijanskega jezika, ne samuo nie bluo na ustih naših Benečanu, pa jih je zgrozilo, usakrat ki so ga čuti iz ust družih judi.

Donašnji dan tudi naši beneški judje so u veliki skušnjavi, da bi zapustili modro, staro pot svojih očetou in bi se popolnoma vrgli za donišnjo, novo, moderno modruostjo, ki jo parnašajo dobro stanje, televizijon, časopisi.

Gorje bi bluo pa za našo Benečijo, če bi naši judje zapustili Viero u Boga, ki rodi molitu in zaupanje u božjo previdingo; jubezen do družine, ki rodi zvestobo in neločljivost med možan in ženo, ki sta poročena, in zdravo, kristjansko uzgojo otruo. Navezanost na svojo rodno zemjo, ki rodi skrb, da na ostane zapuščena in zaraščena od arbide in laze. Ohranitev svojega domačega, slovenskega materinskega narečja, ki rodi u človeku pravo spoštovanje do sebe, do svoje etnične podobe, do svojih navad, do usega kar je našega, ki nas diela drugačne od družih. Gostoljubnost, ki rodi spoštovanje do človeka, sodelovanje z drugimi judmi in unemo do usega tega, ki je skupno in koristi usiem, in posebno usmiljenje do ubuozege in nasrečnega. Narod, ki se odtrga od Boga, od zemje, od svojega jezika, od svoje podobe, ostane brez koranin in u kratkem usahne in se zgubi.

Use je dobro in pametno, kar pomaga, da človek postane buj moder, buj duhouno zdrau in bogat u modruosti. Use, kar pa človeka razstrese, ga napravi samagutnega in egoističnega, zapartega do Boga, do bližnjega in do duhounih bogatij, ki Buog mu jih je podeliu, je škodljivo za človeka, četudi u hiši ima use moderne mašine: od hladilnika do pralnega stroja, od automobila do televizjona. Donašnja narhujša kriza je kriza pomiena, smisla. Človek buj potrebuje smisla ku kruha in pravice. Smo zmožni za to poskarbieti?

Jurij Paljk

DEVETDESET LET PRIMORSKEGA DUHOVNIKA G. JOŠKA KRAGLJA

Znani primorski duhovnik g. Joško Kragelj je 4. februarja 2009 skromno in tiho praznoval pomembno obletnico, saj se je natanko tega dne leta 1919 rodil v Modrejcah očetu Jožefu in materi Luciji. Gospod Kragelj, ki ga širša javnost pri nas pozna kot delavnega publicista, pisatelja, prevajalca, predvsem pa kot odličnega

duhovnika, je bil po šolanju v slovitem Malem in Velikem semenišču v Gorici posvečen v mašnika prav v naši Gorici 8. decembra 1942. Služboval je v Idriji, Velikih Žabljah, na Brjah, na Gočah, v Marijinem Celju nad Kanalom, v Vrtojbi, Podkraju, gotovo pa je bila njegova najbolj trda preizkušnja dolgoletno prestajanje krivične zaporne kazni v komunistični Jugoslaviji, ko se je komunistični režim dobesedno znesel nad slovensko Cerkvijo. Zaprta je bil od decembra 1948 do julija 1956, več kot leto dni je bil g. Joško v samici, obsojen na smrt z ustrelitvijo, a že pomiloščen, le da mu tega njegovi krvniki niso povedali, ko so ga prihajali vsako jutro buditi in se je dan za dnem v samoti in trpljenju pripravljaval na smrt. O teh težkih časih in svojem ter sobratov trpljenju je gospod Kragelj napisal knjigo *Moje celice*, predvsem pa je še danes živa priča trpljenja primorskih duhovnikov, ki so za vztrajanje v zvestobi slovenskemu jeziku, slovenskemu narodu in Cerkvi pod fašizmom v času komunizma dobili za nagrado ponovno preganjanje in doživljali še večje krivice kot pod fašizmom. G. Joško živi sedaj v duhovniškem domu v Gorici.

I.Ž.

ŽIVLJENJSKI JUBILEJ DUHOVNIKA GOSPODA VILJEMA ŽERJALA

Gospod Viljem (Vili) Žerjal, priljubljeni dušni pastir tako na Tržaškem, kjer ga niso nikoli pozabili, kot na Goriškem je 12. februarja 2009 slavil svoj osemdeseti rojstni dan.

G. Žerjal se je rodil leta 1929 v Pliskovici na Krasu, od koder se je že v rosnih mladosti skupaj z družino preselil v Trst, točneje k Sv. Ivanu, na svojo rodno kraško vas pa je vedno ohranil lep spomin. Po opravljeni osnovni šoli je odšel v koprsko semenišče, kjer je obiskoval gimnazijo, od tam pa v goriško semenišče, kjer je opravil licej in prvo leto bogoslovja. Bila so to leta, ko je moral, zlasti v Kopru, okusiti marsikatero grenko doživetje zaradi svojega slovenskega porekla in predvsem narodne zavesti, ko so imeli slovensko molitev, besedo in pesem – tako so ga prepričevali – za greh. A ni se dal prepričati, ohranil je pokončno držo in šel naprej po svoji poti doslednega spoštovanja resnice in pravice, pri tem pa mu je čas dal prav. Po Gorici je študij bogoslovja nadaljeval v Rimu v zavodu Germanicum-Hungaricum, v večnem mestu pa je bil tudi posvečen v duhovnika 10. oktobra 1955. Filozofijo in teologijo je študiral na papeški univerzi Gregoriana in tu dosegel tudi licenciat iz teologije, doktorata pa ne, saj ga je takratni tržaški škof Anton Santin poklical v Trst, dovoljenja za nadaljevanje študija v Rimu pa kljub večkratnim prošnjam ni dobil.

Prvo dušnopastirsko službo v tržaški škofiji je opravljal na Opčinah, kjer je bil med letoma 1957 in 1959 kaplan, potem je bil devet let kaplan v Barkovljah, nato je bil leta 1968 ponovno premeščen na Opčine, sprva kot župnijski upravitelj, nato pa kot župnik do leta 1991, ko so župnijo prevzeli slovenski salezijanci. Povsod se je uveljavil kot prijazen dušni pastir, ki je vedno našel prijateljsko besedo za vernike, še zlasti za ostarele in bolnike, katere se je trudil stalno obiskovati. Odlikoval ga je človeški odnos, zaradi česar so ga cenili tudi tisti,

ki v cerkev niso zahajali. V skupnostih, v katerih je deloval, je skrbel za rast tako verskega kot kulturnega življenja, ob tem pa ni pozabil na lepoto božje hiše, kar je še zlasti razvidno pri cerkvenih stavbah na Opčinah, pri Banih in na Ferlugih. V istem obdobju je leta 1988 kot katehet poučeval na slovenskih šolah na Tržaškem, najdlje na liceju Franceta Prešerna, kjer se je generacijam dijakov vtisnil v spomin kot veroučitelj, ki je znal prisluhniti mladim in bil pripravljen z njimi se pogovarjati o najrazličnejših vprašanjih. G. Žerjal je deloval v krajih, ki so bili do pred nekaj desetletji skoraj izključno slovenski, zlasti po drugi svetovni vojni pa se je vanje priselilo mnogo italijansko govorečih ljudi in posledično italijansko govorečih vernikov. Tudi na Opčinah je prišlo do tega, tako da je škof Santin leta 1966 z odlokom ustanovil dve župniji, eno za slovenske, drugo pa za italijanske vernike. Črko in duha odloka je naš slavljenec vedno branil, zato je doživel nemalo nasprotovanj, kot je bilo npr. tisto leta 1970, ko so v openski cerkvi prisotni italijanski verniki glasno protestirali ob slovenskem branju škofove odredbe glede bogoslužja. Vsa ta trenja so pustila posledice, ki jih je bilo čutiti tudi ob predaji župnije slovenskim salezijancem leta 1991, ko so na Opčinah zbrali preko 1.300 podpisov pod zahtevo, naj g. Žerjal ostane v tej župniji. Škofa Lovrenca Bellomija pa niso prepričali in tako je župnija prešla v roke salezijancem, g. Vili Žerjal pa je čez nekaj časa prišel v goriško nadškofijo, točneje v Gabrje, kjer mu je bila po smrti g. Dragotina Butkoviča poverjena skrb tudi za Rupo, Peč in Vrh Sv. Mihaela. Tu se je znašel med dobrimi ljudmi, ki so ga – tako kot prej tudi tržaški verniki – takoj vzljubili. Tu kljub ne ravno trdnemu zdravju nadaljuje svoje dušnopastirsko delo ter skrbi za lepoto in urejenost domače cerkve ob pomoči prizadevnih župljanov in duhovnih pomočnikov. Oktobra 2001 je organiziral ljudski misijon, ki ga v župniji prej dolga leta niso imeli, oktobra 2003 pa pastoralni obisk župnij. Z velikim slavljenjem so se mu za vse to zahvalili župljani ob zlati maši oktobra 2005. Še vedno zelo rad obiskuje bolnike, za kar so mu ljudje zelo hvaležni, poleg tega je rad prisoten, če le more, na najrazličnejših slovesnostih. Ob tej priložnosti se njegovi župljani zahvaljujejo Gospodu Jezusu Kristusu za takega župnika. Sami so zapisali: »V Tvoje roke ga izročamo in Te prosimo, da ga še dolgo ohraniš med nami, ter mu pomagaš pri oznanjevanju Tvoje ljubezni«.

Vrsto let je s sebi lastno natančnostjo in točnostjo skrbel za komentar nedeljskega evangelija v tedniku *Novem glasu*.

Ob visokem življenjskem jubileju naj zato gre g. Viliju Žerjalu iskrena zahvala za vse, kar je dobrega storil in še dela med slovenskimi verniki na Tržaškem in Goriškem. Naj bo še naprej tako prijateljski in odprt, a hkrati dosleden in pokončen duhovnik in Slovenec.

Alojz Tul

VOLITVE V EVROPSKI PARLAMENT 6. IN 7. JUNIJA 2009

Minulo leto 2009 je bilo v Italiji politično in tudi drugače zelo razgibano in bogato na dogajanju. Za to ima svojevrstno »zaslugo« predsednik italijanske vlade Silvio Berlusconi, ki se je v obdobju »tangentopolisa« v 90. letih minulega stoletja prerinil v oblastne politične strukture. Pri tem mu je objektivno pripravilo pot sodstvo s svojim odločnim posegom v odkrivanje podkupninskega sistema, ki je povezoval politiko in gospodarstvo. V tistem obdobju se je posebno uveljavil preiskovalni sodnik Antonio Di Pietro, danes voditelj stranke z značilnim nazivom Italija vrednot, potem ko je kljub dogovoru s takratnim tajnikom Demokratske stranke Veltronijem s svojo skupino samostojno nastopil na zadnjih parlamentarnih volitvah, do katerih je prišlo po usodnem padcu levosredinske vlade Romana Prodijsa. Na omenjenih volitvah je, kot je vsem znano, močno prevladala desnosredinska koalicija pod nespornim vodstvom Berlusconijskega in ki so jo takrat sestavljale tri glavne politične skupine, in sicer Berlusconijsko gibanje Naprej Italija, Finijevo Nacionalno zavezništvo in Bossijeve Severna Liga. V začetku letošnjega leta sta se Naprej Italija in Nacionalno zavezništvo združila v enotno politično stranko, imenovano Ljudstvo svobode, ki je na ustanovnem zborovanju delegatov z vzklikom izvolilo vladnega predsednika Berlusconijskega za svojega vodjo.

Tako vladni stranki (Ljudstvo svobode in Severna liga) kot opozicijske stranke (v bistvu so to Demokratska stranka, omenjena Italija vrednot in sredinska UDC) so vso svojo politično dejavnost že od samega začetka 2009 zasnovali v luči napovedanih volitev za obnovitev Evropskega parlamenta in delnih upravnih volitev za obnovitev številnih občinskih in pokrajinskih svetov, a so zadevale skoraj 35 milijonov volivcev. Politične stranke so zato

obojne volitve obravnavale kot priložnost za izmeritev političnega razpoloženja volivcev in so zato svojo volilno kampanjo osredotočile na domače probleme in zelo malo na evropsko problematiko.

Kar se evropskih volitev tiče, je šlo za redno obnovitev Evropskega parlamenta, drugega najpomembnejšega organa (za Evropsko izvršno komisijo) Evropske unije, ki šteje danes 27 držav članic. Zanimivo je, da volitve niso potekale povsod točno v istih dneh, temveč v času od 4. do 7. junija. V Italiji so bile 6. (v soboto) in 7. (v nedeljo) junija, in sicer istočasno z volitvami za obnovitev občinskih in pokrajinskih svetov, županskih in predsedniških mest. Za evropske volitve je Italija razdeljena na pet volilnih okrožij. Naša dežela Furlanija – Julijska krajina, Veneto, Tridentinsko – Južni Tirol in Emilija – Romagna tvorijo severovzhodno volilno okrožje, ki izvoli 15 poslancev. Italija je tokrat izvolila v Evropski parlament 72 predstavnikov od skupnih 785. Naj povemo, da se Evropski parlament redno obnavlja vsakih pet let. Prve tovrstne volitve so bile leta 1979, torej pred tridesetimi leti. Pred tem so namreč evropske poslance izbirali parlamenti posameznih držav članic. Upoštevajoč število prebivalcev, največ poslancev danes izvolijo Nemčija, Velika Britanija, Italija, Francija, Španija in Poljska, najmanj pa Estonija, Ciper in Luksemburg. Uradni sedež Evropskega parlamenta je v Strasbourgu, kjer potekajo mesečna plenarna zasedanja. V Bruslju pa zasedajo parlamentarne komisije, po petnajst dni mesečno. Poslanci se tako na plenarnih zasedanjih in v parlamentarnih komisijah kot v političnih odborih lahko izražajo tudi v svojem materinem jeziku oziroma v 23 uradnih jezikih Evropske unije, med katerimi je tudi slovenščina.

V zvezi z delovanjem evropskega parlamenta je treba povedati, da se žal veliko število poslancev neredno udeležuje njegovih sej in zasedanj parlamentarnih komisij, v katerih se predhodno obravnavajo razne problematike. Ta ugotovitev še posebno velja za poslance iz Italije, ki tudi pomanjkljivo obveščajo svoje volivce in javnost nasploh o delovanju in pristojnostih Evropskega parlamenta. Tudi italijanski mediji površinsko poročajo o delovanju evropskih institucij. Statistični podatki kažejo, da so pri svojem delu najbolj vestni nemški poslanci, ki tudi drugače skrbno sledijo celotnemu dogajanju v okviru Unije.

Evropska unija predstavlja v zgodovinskem pogledu edinstven primer povezave tako glede števila držav članic kot glede njene mednarodnopravne oblike, ureditve in političnih ambicij. V svojih temeljnih listinah in izjavah poudarja, da njen namen ni samo razvijanje čim tesnejšega sodelovanja na gospodarskem in socialnem področju, temveč tudi utrjevanje in razvijanje skupnih političnih ciljev in struktur. Tu pa je njeno napredovanje manj zaz-

navno, tako da njeni »državljeni« nimajo jasne predstave, kaj Evropska zveza pravzaprav hoče biti. Zato ne kažejo potrebnega zanimanja za njeno konkretno delovanje. V sklopu takšnega razmišljanja se razlaga stalno upadanje udeležbe na »evropskih« volitvah. To je prišlo do izraza tudi na lanskih volitvah, ko je srednja volilna udeležba bila 42,2%, na volitvah leta 2004 pa 45,5%. Največ volilnih upravičencev se je udeležilo prvih volitev v Evropski parlament leta 1979, in sicer 62%. Na letošnjih volitvah udeležba ni dosegla 30% v Litvi, na Poljskem, Češkem in Slovaškem, v Sloveniji in Romuniji. Nad 50% je dosegla v Belgiji, na Cipru in na Danskem, v Grčiji, Italiji, Latviji in na Malti. Glede Italije je treba povedati, da je zaradi istočasnih upravnih volitev, ki so zadevale velik del volilnega telesa, bila sorazmerno še kar visoka v primerjavi s številnimi drugimi članicami EU. Na volitve je šlo kar 66,46% volivcev, vendar 8% manj kot leta 2004.

Vseh volilnih upravičencev v državah članicah Evropske unije je bilo 375 milijonov. Najvišje število poslancev je izvolila Nemčija z 82 milijoni prebivalcev, in sicer 99, sledijo Francija, Italija in Velika Britanija po 72 poslancev, Španija in Poljska po 50, Romunija 33, Nizozemska 35, Češka, Madžarska, Belgija, Grčija in Portugalska po 22. Ostale države so izvolile naslednje število poslancev: Švedska 18, Avstrija in Bolgarija po 17, Danska, Finska in Slovaška po 13, Litva in Irska po 12, Latvija 8 poslancev, Slovenija 7, Estonija, Ciper in Luksemburg po 6. Najmanj poslancev, in sicer 5, pripada Malti s 400 tisoč prebivalci.

Evropski parlament je edini voljen predstavniški organ Unije, ki ima za zdaj omejene zakonodajne pristojnosti. V zadnjem obdobju je pridobil še druge pomembne pristojnosti na področju sodelovanja in soočenja z izvršno Evropsko komisijo pri oblikovanju zakonodajnih in drugih ukrepov. Poleg tega ima pomembne pristojnosti glede nadzora nad delovanjem Izvršne komisije in nad oblikovanjem proračuna Unije. Glavni sedež Evropskega parlamenta je v Strasbourgu, kjer potekajo njegova plenarna zasedanja, medtem ko parlamentarne komisije zasedajo na njegovem drugem sedežu v Bruslju.

Poslanci v Evropskem parlamentu se ne združujejo po državni ali narodni pripadnosti, temveč po svoji politični usmeritvi. V minuli mandatni dobi je delovalo sedem takšnih političnih skupin, med temi Evropska ljudska stranka (krščanski demokrati), Evropski demokrati in Socialdemokrati. Umestitev novega Evropskega parlamenta je bila 14. julija 2009.

Na tej umestitveni seji so evropski poslanci za novega predsednika parlamenta izvolili Poljaka Jerzyja Buzeka, ki pripada Evropski ljudski stranki. Buzek je tako prvi državljani iz ene od članic EU, ki so vanjo vstopile leta 2004, na enem najvišjih položajev v EU. Njegovo izvolitev je podprlo 555 od

skupnih 713 oddanih glasov, pripadajočih vsem glavnim političnim skupinam. Predsednik Jerzy Buzek je v zahvalnem nagovoru za tako široko podporo povedal, da je svojo politično pot začel v znanem poljskem gibanju Solidarnost. Poudaril je še: »Če bomo državljane razumeli in vedeli, kaj hočejo od nas, bomo lažje opravili svoje delo.«

V Evropskem parlamentu deluje služba za tolmačenje, ki omogoča, da se lahko vsak poslanec izraža v svojem materinem jeziku. Kar ena tretjina zaposlenih v parlamentu dela na področju prevajanja in tolmačenja.

Ko bo začela veljati Lizbonska pogodba (potem ko sta Evropsko ustavo na referendumu zavrnila Francija in Nizozemska), se bodo pooblastila poslancev pri sprejemanju odločitev o zadevah Evropske unije povečala. Tako bo skupaj s Svetom ministrov držav članic enakopravno odločal o skorajda vseh področjih politike EU.

Pravna ureditev Evropske unije ne posega na področje varstva pravic narodnih in jezikovnih manjšin, ki tvorijo desetino njenega prebivalstva ali okoli 50 milijonov pripadnikov. Neko obliko neposredne zaščite predstavlja zagotavljanje večjezičnosti v okviru delovanja njenih institucij. Tudi v okviru Evropskega parlamenta se je večkrat razpravljalo o narodnih in jezikovnih manjšinah in so bila sprejeta razna priporočila v obliki resolucij. Ker so bili v novi Evropski parlament v okviru raznih strank izvoljeni tudi pripadniki nekaterih narodnih manjšin, je pričakovati, da se bo v njem razpravljalo tudi o njihovi problematiki.

Evropske volitve in Slovenci

Italijanski volilni zakon sicer predvideva možnost izvolitve predstavnika priznanih narodnih manjšin, a istočasno postavlja dva zahtevna pogoja: da se kaka manjšinska lista poveže s kako večjo stranko in njen kandidat prejme na volitvah vsaj 50 tisoč osebnih preferenc. Ta pogoj, konkretno gledano, lahko izpolni le Južnotirolska ljudska stranka, ki na tej osnovi redno nastopa na evropskih volitvah in izvoli svojega predstavnika v Evropski parlament.

Slovenska skupnost – kot politična organizacija Slovencev v Italiji – je tudi lani potrdila volilni dogovor z Južnotirolsko ljudsko stranko (Südtiroler Volkspartei – SVP) in uvrstila na njeno evropsko listo najuglednejše ime, ki ga danes premoremo Slovenci v Italiji, to je pisatelja in javnega delavca Borisa Pahorja. Nosilec liste 40-letni agronom dr. Herbert Dorfmann je prejel nad 84 tisoč preferenc in bil tako prepričljivo izvoljen v Evropski parlament, kjer bo po dogovoru zastopal zahteve in koristi Slovencev v Italiji. Profesor Boris Pahor je v celotnem volilnem okrožju pre-

jel 2914 preferenc, na območju Furlanije – Julijske krajine pa 2712 preferenc, brez dvoma predvsem slovenskih volivcev.

Slovenska kandidata sta bila tudi na dveh levičarskih listah, in sicer Igor Kocjančič na skupni listi Komunistične preнове, Evropske levice in Stranke Italijanskih komunistov, Igor Komel pa na listi Levica in svoboda. Nobena od omenjenih levičarskih list pa ni izvolila predstavnika v Evropski parlament, ker nista prebili vstopnega praga 4 odstotkov glasov.

Na listi Južnotirolske ljudske stranke, na kateri je, kot rečeno, kandidiral Boris Pahor, pa je na osnovi volilne povezave z Demokrasko stranko na vsedržavni ravni izvolila svojega evropskega poslanca, četudi je prejela le 0,43% glasov, zanjo je namreč glasovalo 143.482 volivcev.

Slovenske volivce naj spomnimo, da je stranka Slovenska skupnost neposredno sodelovala pri volitvah Evropskega parlamenta od vsega začetka leta 1979 do danes, in sicer v sklopu list narodnih manjšin in avtonomnih skupin oziroma v povezavi z Južnotirolsko ljudsko stranko (SVP).

Izidi evropskih volitev v Italiji

Ljudstvo svobode	35,26%	29
Demokraska stranka	26,13%	21
Severna liga	10,20%	9
Italija vrednot	8,00%	7
Sredinska zveza	6,51%	5
Kom. prenova – Ital. komunisti	3,28%	0
Levica in svoboda	3,21%	0
Lista Pannella-Bonino	2,42%	0
Stranka upokojencev – MPA	2,22%	0
Nacionalna desnica	0,79%	0
Delavska kom. stranka	0,54%	0
Forza Nuova	0,47%	0
SVP-Južnotirolska ljudska stranka	0,46%	1
Ostale liste	0,41%	0
SKUPNO	100%	72

Sestava novega Evropskega parlamenta

Ljudska stranka	263 poslancev
Socialdemokrati	163 poslancev
Liberalci	80 poslancev
Zeleni	52 poslancev
Evropa narodov	35 poslancev
Levica	33 poslancev
Neodvisni	19 poslancev
Ostali	91 poslancev
SKUPNO	736 poslancev

DELNE UPRAVNE VOLITVE V ITALIJI

Istočasno z evropskimi so bile v Italiji tudi delne upravne volitve, ki so zadevale skoraj 35 milijonov volivcev, nad 4000 občin in 72 pokrajin. Te volitve so znatno bolj pritegnile zanimanje volivcev kot evropske, ker so na njih nastopali več ali manj poznani kandidati s podrobnimi programi za reševanje krajevnih problemov. Zato je bila na teh volitvah višja udeležba kot za Evropski parlament. Tudi na teh krajevnih volitvah so vsedržavne stranke posredno ali neposredno merile svojo moč tudi na ravni krajevnih občanskih list.

Volilni izidi so pokazali, da je prišlo do znatnega zasuka v korist kandidatov iz list desnosredinske usmeritve, medtem ko je znaten osip doživela Demokratska stranka zlasti v severnem delu Italije, medtem ko je v srednji in južni Italiji v glavnem zdržala preizkušnjo. Po drugi strani se je močno okrepila Di Pietrova stranka Italija vrednot. V desnosredinskem taboru pa je močno napredovala Severna liga, in to tako na evropskih kot upravnih volitvah.

V Furlaniji-Juljski krajini

V naši deželi, to se pravi v Furlaniji-Juljski krajini, so upravne volitve zadevale 142 občin in pokrajino Pordenon. Na Tržaškem so se obnovile občinske uprave v treh okoliških občinah z večinsko prisotnostjo pripadnikov slovenske manjšine, in sicer v Dolini, na Repentabru in v Zgoniku. Na Goriškem so bile upravne volitve v 14 občinah, med temi v treh slovenskih občinah, in sicer v Doberdodu, Sovodnjah in Števerjanu. V videmski pokrajini so obnovili uprave v 99 občinah, med temi tudi v več občinah v Beneški Sloveniji, Reziji in Naborjetu-Ovčji vasi v Kanalski dolini.

Od bliže si bomo ogledali izide upravnih volitev v pretežno slovenskih občinah na Tržaškem in Goriškem ter v nekaterih občinah videmske pokrajine, v katerih živijo in kulturno delujejo občani slovenskega jezika in narodnosti. Še prej se nam zdi primerno spomniti bralce, da so se v zadnjih letih pojavile pozitivne težnje po posodabljanju in utrjevanju zastopstva domačega slovenskega prebivalstva v izvoljenih telesih in se tako postopoma odpravljajo stare politične delitve. Do prve takšne pobude je prišlo že na občinskih volitvah leta 2004 na Repentabru, kjer sta se obe domači listi, Slovenska skupnost in Napredna lista, dogovorili, da bo zmagoviti listi pripadlo župansko mesto, drugi listi po prejetih glasovih pa mesto podžupana, da bi tako celotna občinska skupnost bila soudeležena pri upravljanju občine.

Za zadnje, tj. lanske volitve, je bil prejšnji dogovor potrjen in prav tako tudi uresničen. Podoben dogovor je Slovenska skupnost predlagala za občinske volitve v Zgoniku, ki pa ni prodrli. Prav tako ni prodrli predlog goriške Slovenske skupnosti rojakom, ki se zbirajo okoli list Občinske enotnosti, da bi prišlo do dogovora za skupno upravljanje domačih občin, tj. Števerjana, Sovodnj in Doberdoba. V krogih stranke Slovenske skupnosti z zadovoljstvom tudi ugotavljajo, da se je (po deželnih volitvah leta 2008) na lanskih občinskih volitvah v Dolini, Zgoniku in delno na Repentabru ter v občinah Sovodnje, Doberdob in Števerjan slovenska manjšinska stranka predstavila s tradicionalnim simbolom lipove vejice in samo s slovenskim nazivom. Zadevno določilo je namreč sprejel deželni kongres Slovenske skupnosti 29. maja 2005 na Opčinah.

Volilni izidi v pretežno slovenskih občinah na Tržaškem in Goriškem

DOLINA. Volitev se je udeležilo 3640 občanov ali 69,76% vseh upravičencev. Nastopilo je osem list in pet županskih kandidatov. S prepričljivo večino (62,92%) je bila potrjena županja Fulvia Premolin, ki so jo podprle štiri liste (SSk, Občani, DS,SKP/SIK). Prejela je skupno 2206 glasov (2039 od strank leve sredine in 167 osebnih glasov). Politično pripada Slovenski skupnosti. Posamezne stranke koalicije so prejele: Demokratska stranka 865 glasov in 5 svetnikov (R. Ghersinich, A. Vazzi, Igor Cavazza, Anna Blasevich, Rossana Pettiroso), Komunistična prenova/It. komunisti 506 glasov in 2 svetnika (Tatjana Turco in Igor Ota), Slovenska skupnost 405 glasov in 2 svetnika (Aljoša Novak, Marko Šavron), Občani za Dolino 263 glasov in 1 svetnika (Elisabetta Sormani). Ostale nastopajoče liste: Ljudstvo svobode/UDC 474 glasov in tri svetnike (Roberto Massi, Roberta Clon, Roberto Drozina), Lista Gombač 290 in 1 svetnika (Boris Gombač), Severna liga 245 glasov in 1 svetnika (Sergio Rudini), Italija vrednot/Zeleni 188 glasov in 1 svetnika (Dino Zappador).

REPENTABOR. Volitev so se udeležili 303 volivci ali 79,24% vseh upravičencev. Nastopilo je pet list, vsaka s svojim županskim kandidatom. Največ glasov je prejela lista Skupaj za Repentabor z županskim kandidatom Markom Pisanijem. Prejela je 302 glasova (54,12%). Poleg teh glasov je Marko Pisani prejel tudi 17 osebnih glasov volivcev, ki niso glasovali za nobeno listo, in tako zbral skupno 319 glasov (53,70%). Na listi Skupaj za Repentabor so bili izvoljeni naslednji kandidati: Angelo Barani, Renzo Milič, Andrej Berdon, Andrej Škabar, Maurizio Vidali, Mitja Briščak, Luca Bar-

beris. Na drugo mesto se je uvrstila Napredna lista, katere županski kandidat je bil Casimiro Cibi. Prejela je 174 glasov (31,18%). Pripadajo ji 4 svetniki: Casimiro Cibi, Omar Jožef Marucelli, Darko Škabar in Aleksij Križman. Prvič sta nastopili listi Ljudstvo svobode/UDC in Severna liga. Prva je prejela 48 glasov (8,60%) in izvolila 1 svetnika (županski kandidat Dorjan Gomiželj), druga pa je prejela 34 glasov (8,09%) in ni izvolila nobenega svetnika.

ZGONIK. Volilnih udeležencev: 1417 ali 74,66% vseh upravičencev. Nastopile so štiri liste in prav toliko županskih kandidatov. S prepričljivo večino (66,14%) je bil za župana potrjen Mirko Sardoč, ki ga je podpirala lista Skupaj, ki je prejela 812 glasov (65,17%) ter poleg župana izvolila še 7 svetnikov. Na drugem mestu je po prejetih glasovih lista Slovenska skupnost, ki je prejela 208 glasov (16,69%) in izvolila dva svetnika (Dimitrij Žbogar in Tomaž Špacapan). Severna liga je prejela 77 glasov in izvolila 1 svetnika (Gianfranco Melillo).

ŠTEVERJAN. Volilnih upravičencev: 605 ali 80,45% upravičencev. Nastopili sta dve listi in dva županska kandidata. Veljavnih glasov je bilo 558. Lista Slovenske skupnosti je prejela 361 glasov ali 67,60%. Izvolila je 7 svetnikov (Marjan Drufovka, Orieta Jarc, Milko Di Battista, Martina Grahonja, Robert Prinčič, Silvana Mrak, Gianni Manià), in novo županjo Franko Padovan, ki je prejela podporo 369 volivcev (361 SSk in 8 osebnih preferenc). Lista Občinske enotnosti z župansko kandidatino Ingrid Komjanc je prejela 185 glasov ali 33,39%. Izvolila je 5 svetnikov (Maja Humar, Mitja Miklus, Jožko Terpin in Ivan Colja).

SOVODNJE. Volilnih udeležencev: 1200 ali 80,21%. Kot v Števerjanu sta tudi tu nastopili le dve listi, vsaka s svojim županskim kandidatom. Veljavnih glasov za županska kandidata je bilo 1147, za liste pa 1009. Izvoljena županska kandidatka Alenka Florenin je prejela 592 glasov ali 51,61%. Županski kandidat liste SSk in Skupaj Walter Devetak je prejel 555 glasov ali 48,39%. Lista Občinske enotnosti je prejela 555 glasov ali 55,00%. Poleg županje je izvolila 7 svetnikov (Luka Pisk, Vesna Primožič, Dolores Cernic, Slavko Tomsič, Erik Figelj, Erik Peteani, Caterina Citter). Listi Slovenska skupnost in Skupaj za Sovodnje sta imeli skupnega županskega kandidata v osebi Walterja Devetaka. Zanj je glasovalo skupno 555 volilcev (454 glasov obeh koalicijskih list SSk in Skupaj za Sovodnje ter 101 osebni glas).

Lista SSK je izvolila 2 svetnika (Kristian Tommasi, Peter Černic), lista Skupaj za Sovodnje pa 3 svetnike (Walter Devetak, Ljubica Butkovič, Vladimir Klemše).

DOBERDOB. Volitev se je udeležilo 999 občanov ali 79,47% volivnih upravičencev. Nastopile so tri liste, vsaka s svojim županskim kandidatom. Potrjen je bil župan Paolo Vizintin, ki je skupaj z listo Občinska enotnost prejel 554 glasov. Kandidat na županski listi Slovenske skupnosti Dario Bertinazzi je zbral skupno 302 glasova. Županski kandidat Marino Ferfolja je skupaj s glasovi liste Ljudska stranka – Severna liga prejel 116 glasov.

Lista Občinske enotnosti je prejela 509 glasov (57,61%) in izvolila poleg župana 7 svetnikov (Fabio Vizintin, Nataša Ferletič, Andrej Ferfolja, Luisa Gergolet, Jordan Radetič, Danjel Jarc, Michele Narduzzi).

Lista Slovenska skupnost je prejela 278 glasov (31,48%) in izvolila 4 občinske svetnike (Dario Bertinazzi, Marko Jarc, Aldo Jarc, Boris Visintin). Lista ljudstvo svobode – Severna liga je prejela 96 glasov ali 10,57% in izvolila 1 svetnika (Marino Ferfolja).

Videmska pokrajina

V videmski pokrajini so bile upravne volitve v 142 občinah, med temi v 11 občinah na območju Benečije, Rezije in Kanalske doline, v katerih živi znaten del pripadnikov slovenske narodne skupnosti. Te občine so: Grmek, Podbonesec, Sveti Lenart, Praprot, Špeter, Sovodnje, Srednje, Tipana, Bard, Rezija in Naborjet – Ovčja vas.

Izvoljeni župani in občinski svetniki pripadajo raznim krajevnim občanskim listam, ki v glavnem niso politično jasno opredeljene. Tudi glede kulturnih in jezikovnih pravic Slovencev zavzemajo različna stališča. Le nekatere so odkrito naklonjene izvajanju svojih manjšinskih pravic in podpiranju svojih kulturnih pobud ter domačih običajev.

V levosredinski občanski listi sta bila tokrat potrjena dva župana slovenske narodnosti, in sicer Piergiorgio Domenis v Podbonescu v Benečiji in Aleksander Oman v občini Naborjet – Ovčja vas v Kanalski dolini. V Grmeku, Tipani in Bardu so zmagale krajevne liste leve sredine. V Špetru, Srednjem, Sovodnjah in Svetem Lenartu so prevladale Slovincem nenaklonjene liste desne sredine. Prav tako v Reziji.

Vladimir Kos

O DOBRI, RDEČI BARVI DECEMBRA

Izložbena se okna rdečijo,
decembra mrak nam lega na oči.
V rdečkasti svetlobi tle predmeti:
Miklavž se bliža! čujem peti
srcé.

Bo tudi letos v maminem paketu
Miklavž iz lecta, zmeraj istih let,
in kot nekoč se mi vesel smehljaje...
pa krampusa, ki trosi ju najraje
zobjé?

Bo tudi letos nekaj belih zvezdic
zašlo na okna z zvezd ledenih cest?
Saj pot ni lahka tja do Betlehema,
kjer zemlja cel zaklad Nebes zajema
v roké.

Zdaj, upam, mama me v Nebesih čaka
z Miklavžem, toda brez peklenskih spak.
Medtem bo zima v hribih Betlehema
in zid in zid in tanki med obema.
EnDé*.

*ND = mednarodno za »No date«: nedatirano.

Marko Tavčar

POROČILO O DELOVANJU GORIŠKE MOHORJEVE DRUŽBE ZA LETO 2009

Redno delovanje Goriške Mohorjeve družbe in Zadruga Goriške Mohorjeve potrjuje življenjskost in ustvarjalnost naše narodne skupnosti v Italiji. Obenem potrjuje zvestobo vrednotam, kot so narodna zavest, demokratična politična misel, pozornost za socialno problematiko – vse to v smislu krščanskega etosa in zavesti, da je v našem prostoru in času, ki ga vedno bolj zaznamujeta kulturna globalizacija, ki ni občutljiva za dragocene posebnosti krajevnih specifik, in splošna neobčutljivost do omenjenih trajno veljavnih vrednot, še kako potrebno delati in skrbeti, da vse to, kar predstavlja smisel našega dela, ohranimo in še razvijemo.

Tednik *Novi glas*

Pri Goriški Mohorjevi se trudimo, da bi v tem smislu lahko čim bolje izhajal tednik *Novi glas*, ki sproti obravnava in tudi pogloblja najrazličnejše teme, saj pozorno spremlja dogajanje v domači in vesoljni Cerkvi, na domačem in mednarodnem političnem prizorišču, ter predvsem meri narodni utrip v zamejskem prostoru. Zavedamo se, da smo marsikdaj edini glas, ki zavestno in glasno opozarja, komentira in poroča o dogodkih in ljudeh, ki jih drugi mediji obidejo ali zanemarijo. S svojo spletno stranjo www.noviglas.it doseže tudi širok krog ljudi, ki se navadno poslužujejo računalnika za branje najbolj svežih novic in izmenjavo mnenj.

Mesečnik za otroke *Pastirček*

Otroška revija *Pastirček* je tudi v minulem šolskem letu izšla v desetih rednih številkah. Gre za revijo, ki je zelo priljubljena, zlasti med osnovnošolskimi otroki tako na Goriškem kot na Tržaškem, saj ne ponuja le

raznoliko branje, ampak uspešno vabi otroke k sodelovanju ter redno objavlja njihove spise in risbe. Ureja ga g. Marijan Markežič.

Knjižne izdaje

Finančna kriza, ki je zaznamovala pretekle mesece, je precej okrnila knjižne izdaje. Redna knjižna zbirka za leto 2009 je obsegala poleg koledarja še dve knjigi. Svoje prve tri predstavitve je doživela najprej 24. no-

Predstavitve knjižne zbirke za leto 2009 na 24. slovenskem knjižnem sejmu v Ljubljani (foto: arhiv GMD)

vembra 2008 v Galeriji ARS nad Katoliško knjigarno v Gorici, nato v sklopu 24. slovenskega knjižnega sejma v četrtek, 27. novembra, v Cankarjevem domu v Ljubljani in še 3. decembra 2008 v Tržaški knjigarni v Trstu. Os zbirke je seveda Koledar GMD za leto 2009. Kot običajno je to kar obsežen zbornik, ki ga urejuje dr. Jože Markuža. Koledarski del je opremil tržaški slikar

Štefan Turk s ciklom ilustracij »Portae aureae«. Koledar vsebinsko potrjuje svojo nenadomestljivo vlogo zapisovalca pomembnih dogodkov, domačih družbenopolitičnih premikov ter delovanja številnih ustanov, organizacij in društev v našem zamejstvu.

V zbirki Naše korenine je izšel 19. zvezek, ki ga je napisala Marija Ščuka Kerže in mu dala naslov Moj oče Zorko. Knjigo sestavljajo trije sklopi: *Drugačna zgodba*, ki govori o doživljanju usode Zorka Ščuke, vidnega tržaškega narodnjaka in tigrovca, organizatorja mladine in obsojenca na drugem tržaškem procesu, ter iskanju resnice o njegovi nasilni smrti po vojni. Drugi del nosi naslov *Iz zapuščine Zorka Ščuke*, vsebuje pismo Francu Kavsu ter izbor pisem iz zapora, ki jih je iz italijanščine prevedla Marija Cenda. Tretji del pa je spremna študija, ki jo ne napisala Lida Turk in ji dala naslov *Zorko Ščuka – v luči in senci*.

Otrokom je GMD v zbirki namenila pravljice Anamarije Volk Zlobec z naslovom Muca prede, ki jih je posrečeno ilustrirala Magda Starec Tavčar. Avtorica in ilustratorica, ki sta se naši zamejski javnosti že večkrat skupaj predstavili z zbirkami pravljič in s slikanicami, nam tudi tokrat v živahni domišljijijski ustvarjalnosti posredujeta marsikatero življenjsko modrost.

Med letom pa so zagledale luč še naslednje knjige: Iz primorske kulturne dediščine, avtorice Lojzke Bratuž. Gre za izbor besedil, ki zajemajo časovni razpon od 16. stoletja do danes, prostor pa od Tržaškega in Goriškega do Zgornjega Posočja in Benečije ter so zaradi aktualnega sporočila živa priča o večstoletni slovenski navzočnosti na tem prostoru. Zbornik obsega tri tematske sklope: jezikovnega, literarnega in kulturnozgodovinskega. Ob vsakem prispevku sledi povzetek v italijanskem jeziku.

Ob izteku leta 2008 je izšla pesniška zbirka Zore Tavčar z naslovom Žarenje in podnaslovom Pesmi 1947-2007. Zbirka predstavlja nekakšno antologijo pesniškega ustvarjanja Zore Tavčar, ki je po svojem literarnem in kulturnem delovanju dobro poznana tako v naših zamejskih krogih kot v Sloveniji, saj je njena življenjska pot razpeta med rodno Loko pri Zidanem mostu

Pastirkovi prijatelji na redakciji Novega glasa (foto: arhiv NG)

in Trstom ali bolje Opčinami, kjer si je z možem Alojzom Rebulo ustvarila družino. Možu tudi posveča to knjigo v zahvalo za »pol stoletja ljubezni«. Zbrane pesmi so časovno nastajale od leta 1947 do leta 2007. Spremno besedo je zbirki, ki je tudi doživela nekaj zanimivih predstavitev, napisal France Pibernik.

V zbirki Naše korenine je sredi leta 2009 izšlo delo diplomirane medicinske sestre Andreje Korenčan z naslovom Življenje in delo Angele Boškin – prve šolane medicinske sestre na Slovenskem. Doma iz Pevme pri Gorici, rodila se je leta 1885, se je za poklic medicinske sestre izšolala na Dunaju leta 1918. Po prvi vojni se je preselila v novo državo, kraljevino Jugoslavijo, in s svojim strokovnim znanjem, spretnostjo in značajskimi potezami pomembno prispevala k razvoju javnega zdravstva na Slovenskem. Ko se je leta 1944 upokojila, se je vrnila v rodno Pevmo.

Kar nekaj knjig pa je izšlo v sozaložbi s sestrskima družbama. V sodelovanju s Slovensko matico pa je izšla Goriška knjiga, ki jo je zbrala in uredila Lojzka Bratuž.

Nove pobude okrog PSBL

Ponedeljek, 15. junija 2009, je bil za GMD in slovensko biografiko na splošno pomemben dan, ker so v dvorani na predsedstvu Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani predstavili tri pomembne novosti. Kot je uvodoma poudaril vodja uredniškega odbora novega Slovenskega biografskega leksikona dr. Andrej Rahten, gre za nov pristop k biografskemu raziskovanju pri ZRC SAZU, s katerim želijo oživiti to raziskovalno področje. V tem smislu so si zastavili za cilj, da obnovijo izdaje v zbirki *Življenja in dela*, in izšel je tako 4. zvezek, ki so mu dali naslov *Nova slovenska biografija*; nato da obnovijo *Slovenski biografski leksikon*. Prvi zve-

Dr. Oto Luthar in dr. Oskar Simčič ob podpisu pogodbe za skupno sodelovanje pri SBL (foto: arhiv GMD)

zek SBL 2 z gesli za črto A bo po načrtih v tiskani obliki izšel že leta 2011, že v tem letu pa naj bi uvedli spletno verzijo, poimenovano *Slovensko biografsko stičišče*, ki si ga zamišljajo kot odprt dokument, ki bo na isti strani nudil digitalizirane članke iz SBL in Primorskega slovenskega biografskega leksikona ter nova, nastajajoča gesla iz SBL 2.

Nova spletna stran pa bo tako zasnovana, da bo omogočala izmenjavo mnenj in podatkov z obiskovalci teh objavljenih gesel. V ta namen sta dr. Oto Luthar za Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti in predsednik Goriške Mohorjeve družbe dr. Oskar Simčič podpisala sporazum o sodelovanju pri biografskih raziskavah.

Prav ta nova zasnova biografskega dela na vseslovenski ravni pa je bila izziv, da smo pri GMD začeli snovati nov, dodatni zvezek Primorskega slovenskega biografskega leksikona. Delo širše skupine sodelavcev vodita prof. Marija Češut in prof. Peter Černic.

Alenka Veber

CELJSKA MOHORJEVA

OKTOBER 2008 – SEPTEMBER 2009

Oktober 2008. Na prvi tiskovni konferenci meseca oktobra smo predstavili dela domačih avtorjev: pesnika, pisatelja, dramatika in režiserja Vinka Möderndorferja *Vsakdanja spominjanja* (zgodbe iz let 1993–2007), spremno besedo je dodal akad. Ciril Zlobec.

Sledila je predstavitev 34. knjige iz zbirke *Glasovi – Lüdi so gučali*, delo štirih avtorjev – Jelke Pšajd, Elizabete Ajtnik, Alojza Peserla in Milene Lozar. Prispevek o narečjih v severovzhodni Sloveniji je prispevala akad. dr. Zinka Zorko.

Dr. Stanko Klinar je predstavil vodnik *Dovje and Mojstrana*. Odzvali smo se vabilu Knjižnice dr. Toneta Pretnarja iz Tržiča, kjer se je predstavila Slavica Štirn z najnovejšo zbirko *Nikogaršnji dnevi*. Na Polzeli smo predstavili knjigo folklornih pripovedi iz Spodnje Savinjske doline *Têdi ni blo tek ko dôns*.

V sodelovanju z Baziliko Marije Pomagaj z Brezij smo izdali zbirko molitev k Mariji Pavla VI. *Litanije brez konca*. Predstavili smo jo skupaj s knjigo Benedikta XVI. *Kateheze o apostolih*. Knjiga je izšla v prevodu dr. Antona Štruklja ter s spremno besedo nadškofa msgr. Alojza Urana. Poleg zbirke molitev smo predstavili še *Tomažičev simpozij v Rimu*.

Navzoči smo bili tudi na 11. festivalu slovenskega filma v Avditoriju Portorož, kjer je bil predstavljen celovečerni dokumentarni film Mirana Zupaniča *Otroci s Petrička*. Izdali smo ga skupaj s produkcijsko hišo Arsmidia.

Ob osemdesetletnici književnice Zore Tavčar smo izdali zbirko kratke proze in dramske humoreske *Kroži, kroži, galeb ...* Dr. Andrej Capuder je v zbirki *Religiozna misel* izdal knjigo *Henri Bergson, intuicija in misel* s spremno besedo dr. Antona Stresa. Ob šestdesetletnici misijonarja p. Pedra Opeka smo izdali knjigo *Dnevnik spopada*.

November 2008. Mohorjeva knjigarna v središču Ljubljane postaja vse bolj središče kulturnega življenja. V popoldanskih urah se v njej vrstijo različne jezikovne kavarne, razmišljanja in razgovori ter literarni popoldnevi. V sodelovanju z *Zvezo zgodovinskih društev Slovenije* in uredništvom

Kronike smo pripravili pogovor ob izidu knjige Angelike Hribar *Rodbinska kronika Dragotina Hribarja in Evgenije Šumi*. V pogovoru o rodbini Hribar in meščanstvu na prelomu iz 19. v 20. stol. sta poleg avtorice sodelovala še avtorica spremne študije o meščanstvu dr. Eva Holz in urednik *Kronike* dr. Miha Preinfalk.

V drugi polovici meseca smo predstavili tri nove knjige. Knjigo iz zbirke *Glasovi – Zlata koza pod razvalinami*. Gradivo v Goriških Brdih in okolici Gorice so za knjigo zbirali Peter Stres, Pavel Medvešček, Viljena Devetak, Janez Dolenc in Danila Zuljan Kumar. Sledila je predstavitev knjige dr. Tanje Repič *Nemi kriki spolne zlorabe in novo upanje*. Knjigi *Zlata koza pod razvalinami* je bil posvečen prvi večer v nizu *Gradnikovi večeri 2008* v veliki dvorani gradu Dobrovo v Brdih.

V okviru 24. knjižnega sejma 2008 v Cankarjevem domu v Ljubljani smo predstavili vse knjižne novosti preteklega leta ter sodelovali z debatno kavarno, kjer so sodelovali Jože Faganel, Franc Kattinig, Miroslav Košuta, Marko Tavčar in akad. Ciril Zlobec.

Dr. Marijan Smolik v družbi akad. Janka Kosa, nadškofa metropolita msgr. mag. Alojza Urana in izr. prof. dr. Stanka Gerjolja na predstavitvi zbornika *Liturgia theologia prima* (foto: Alenka Veber)

V sodelovanju Fakultete za arhitekturo Univerze v Ljubljani smo izdali knjigo dr. Jožeta Marinka in prof. dr. Leona Debevca *Vpliv antike v arhitekturi s predgovorom akad. Alojza Rebule*.

December 2008. Prvega decembra smo na Teološki fakulteti v Ljubljani predstavili zbornik *Liturgia theologia prima*. Zbornik je skupna izdaja Teološke fakultete v Ljubljani, Društva Mohorjeva družba in Založbe Družina, posvečen pa 80-letnici profesorja dr. Marijana Smolika. Na slove-

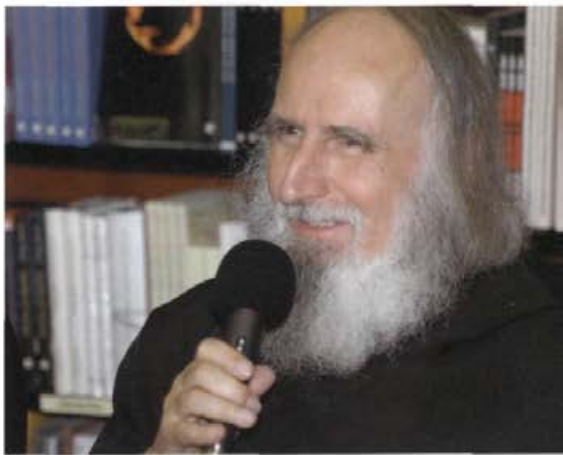
ni predstavitvi je ob jubileju dr. Marijana Smolika spregovoril v obliki lavdacije akad. dr. Janko Kos. Mnogovrstno dejavnost jubilanta so predstavili izr. prof. dr. Stanko Gerjolj, Jože Faganel in dr. Janez Gril. Zbornik je predstavil njegov glavni urednik dr. Rafko Valenčič, pel pa zbor bogoslovcev iz Ljubljane. Jesensko knjižno bero smo zaključili s predstavitvijo redne zbirke za leto 2008 in *Družinske pratike* za leto 2009. Izmed knjig red-

ne zbirke je največ pozornosti pritegnilo delo priznanega zgodovinarja dr. Staneta Grande *Mala zgodovina Slovenije*.

Januar 2009. V mesecu januarju smo javnosti predstavili štiri obsežna knjižna dela: delo Franceta Pibernika *Jože Udovič (monografija ob avtorjevi 80-letnici)*, knjigo akad. Jožeta Mačka *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem 1810–1853 (zgodovinski pregled)*, *Uvod v novo zavezo* Raymonda E. Browna ter knjigo Edith Stein *Znanost križa*. Konec januarja je izšel *Leksikon imen*, tokrat že kot četrta, dopolnjena izdaja. Izdali smo znanstvenokritično izdajo temeljnega dela Wilhelma Vossa o zgodovini botanike na Kranjskem iz let 1754 do 1883 *Botanika na Kranjskem* v prevodu mag. Mirka Zormana in z izčrpnim komentarjem botanika dr. Toneta Wrabra.

V sodelovanju z Medškofijskim odborom za kulturo smo razpisali natečaj za dramsko besedilo za mlade. Na razpisu so lahko do 1. julija 2009 sodelovali avtorji z besedili, ki do zdaj še niso bila objavljena oziroma uprizorjena. Odziv je bil sorazmerno dober, a žal nobena igra ni izpolnjevala meril razpisa. Obiskali smo tudi Zavod Marianum Veržej, kjer smo pripravili kulturno izobraževalni večer pod nazivom *Slovenska zgodovina in Mohorjeva družba*. Gosta večera, povezovala ga je Tanja Ozvatič, sta bila prof. dr. Stane Granda iz ZRC SAZU ter prof. Jože Faganel.

Februar 2009. V prvem tednu februarja smo predstavili zbirko pripovedi Mimi Malenšek *Ko dozori jerebika*. Knjiga je izšla ob pisateljici 90-letnici, spremna beseda je delo Berte Golob. V prevodu Alenke Novak je izšla knjiga p. Anselma Grüna in njegove sestre Linde Jarosch *Kraljica in divja ženska*. Mesec smo zaključili s predstavitevijo treh del domačih avtorjev. Akad. Marijan Tršar je izdal izbrane liste iz dnevnika *Razmišljanja ob paleti*, spremno besedo pa je prispeval dr. Milček Komelj. Muzikolog dr. Ivan Klemenčič se je predstavil s knjigo *Slovenska glasba v evropskem okviru*. Mag. Mojca Koban Dobnik pa je avtorica knjige *Zvoki s panjev / Sounds from the Beehive* o ljudskih glasbilih. Angleški prevod je delo Fergusua Součka Smitha. V Celju smo v čast kulturnega praznika sodelovali na *Dnevih kulture*, ki so jih v knežjem mestu prvič pripravili. V Mohorjevi dvorani so se v dveh dneh zvrstili navzoči

P. Anselm Grün se je odzval vabilu Celjske Mohorjeve družbe in v Sloveniji imel tri odmevna predavanja s področja medčloveških odnosov. (Foto: Alenka Veber)

od najmlajših radovednežev do slušateljev tretje univerze. Večer pred kulturnim praznikom nas je razveselila novica, da je bil med prejemniki nagrad Prešernovega sklada scenarist in režiser Miran Zupanič. Nagrado je prejel za dokumentarni film *Otroci s Petrička*, ki je nastal po Ottovi istoimenski knjigi.

Marec 2009. Od 6. do 8. marca 2009 smo gostili p. Anselma Grüna, ki se z več kot 200 knjigami uvršča med najbolj brane sodobne krščanske avtorje. P. Grün se je na obisku v Sloveniji zadržal tri dni. Med svojim obiskom je izvedel različna predavanja v Ljubljani, Celju in Mariboru.

Na knjižni trg smo pospremili tri nove knjige: pesniško zbirko Mojce Crnobori *Ljubljanske promenade* s fotografijami Marjana Paternostra in monografijo dr. p. Metoda Benedika *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Ane Škofja Loka*. V sodelovanju z Mohorjevo družbo Celovec je izšlo delo Jožeta Horvata *Dvojni svet (heidelberska zgodba 1967/68)*.

Marec smo sklenili s predstavitvijo štirih knjig, namenjenih najmlajšim bralcem. Neva Capuder je predstavila svoj knjižni prvenec *Pravljice*, dodala mu je tudi ilustracije. Po več kot 70 letih so ponovno izšle pravljice Vinka Bitenca *Zlati čeveljčki* z ilustracijami Janka Omahna. Za najmlajše bralce smo začeli izdajati novo zbirko slikanic *Dedkova slikanica*. Kot prvi dve sta izšli slikanici *Njegovo veličanstvo Tigrič* ter *Dedek Miha* avtorjev Marte in Radovana Klopčiča.

April 2009. V nizu pogovorov *Razmišljanja in razgovori v Mohorjevi* je voditelj filozof dr. Bojan Žalec imel v gosteh Mitjo Čandra, esejista, publicista, literarnega kritika in urednika ter znanstvenega svetnika ddr. Igorja Grdino, zgodovinarja in raziskovalca slovenske kulture. Povod in razlog za pogovor je bil med drugim izid Čandrove knjige *Kuvertirana poteza*.

Knjigarna Celjske Mohorjeve je dan kasneje sprejela mariborskega pesnika Gregorja Lozarja. Prof. Janez Perpar je v *Jezikovno kavarno* povabil gosta predavatelja s Filozofske fakultete v Ljubljani dr. Hotimirja Tivadarja. Tema pogovora je bila *Medijski govor med raznolikostjo in enotnostjo*.

V Mohorjevi dvorani v Celju smo imeli v gosteh Žarka Petana, pisatelja, dramatika in režiserja ter vodilnega slovenskega aforista, ki je v pogovoru z voditeljem mohorskih večerov Matijem Remšetom odstrl marsikatero zanimivost iz bogate življenjske poti.

Maj 2009. Začetek meseca je označila predstavitev najstarejšega ohranjenega dramskega besedila *Škofjeloški pasijon*, ki ga je pred skoraj tremi stoletji zapisal oče Romuald (Lovrenc Marušič iz Štandreža). Znanstvenokritično izdajo besedila z diplomatičnim in kritičnim prepisom, spremnima študijama, fotografijami in prevodi povzetkov so pripravili dr. Matija Ogrin, akad. dr. Primož Simoniti, Monika Deželak Trojar, Jože Fa-

ganel, dr. Jožica Škofic in dr. Matej Šekli. Spremno besedo je prispeval akad. dr. Kajetan Gantar. Knjiga je izšla v sozaložništvu s Slovensko akademijo znanosti in umetnosti ter v sodelovanju s Fundacijo Bruno Breschi in Občino Škofja Loka.

Ob osemdesetletnici književnika Žarka Petana smo izdali zbirko esejev in pričevanj *Resnica o »resnici«*. Sedemdesetletnico književnika Leva Detela smo obeležili z zbirko njegovih esejev in pričevanj *Dunaj na poštni znamki*, s spremno besedo mag. Andreja Rota. Ob stoti obletnici književnika dr. Metoda Turnška je dr. Milan Dolgan pripravil zbirko Turnškovih zgodnjih pripovedi *Domače stezice: od Drave do Jadrana*, izčrpno spremno besedo je pripravil France Pibernik.

Med odmevnejše predstavitve sodi priročnik o poslovnosti in etiki *Rad imam ponedeljek*, delo ameriškega avtorja Johna D. Becketta. Poleg Beckettove knjige smo predstavili še knjigo Yannika Bonneta *Srečni pri delu*. Predstavitvi knjige je naslednji dan sledil večer v Modrem salonu hotela Union v Ljubljani. Na večeru *Kako uspeti v poslovnem svetu, ne da bi prodali svojo dušo?* je John Beckett, predsednik ameriškega združenja menedžerjev, spregovoril o poslovni etiki in verskih vrednotah, ki naj usmerjajo sodobno gospodarstvo. Majske tiskovne konference smo zaključili s predstavitvijo treh knjig. Predstavili smo delo dr. Andreja Marušiča *Javno duševno zdravje* in dve knjigi dr. Uroša Ahčana. Prvo delo ima naslov *Orlove sanje*, v drugem *Orel s Škratnega vrha* se je dr. Ahčanu kot avtorica pridružila še mag. Bernarda Logar.

Konec maja je zaznamovalo srečanje treh Mohorjevih v Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici. Predstavniki Celovške, Celjske in Goriške Mohorjeve so se med drugim pogovarjali o skupnih pobudah na letošnjem jesenskem knjižnem sejmu v Cankarjevem domu v Ljubljani in o skupnih izdajah nekaterih del, med drugim tudi o letošnji skupni večernici in skupni večernici za prihodnje leto, ki so jo na pobudo Goriške Mohorjeve naročili pri Andreju Arku, prevajalcu in pisatelju, ki že 5 let vodi uredništvo CMD. Med pomembnejšimi sklepi velja omeniti, da bodo vse tri založbe v redni zbirki za prihodnje leto vključile isto knjigo, ki jo je napisal koroški avtor mlajše generacije Martin Kuchling. V vsakem koledarju posameznih sestrskih založb pa bo nekaj skupnih člankov, ki naj potrdijo mohorjansko povezanost in med bralci širijo zavest o skupnem kulturnem prostoru.

Junij 2009. Na prvi junijski tiskovni konferenci smo v knjigarni Celjske Mohorjeve družbe v Ljubljani predstavili tri knjižna dela: *Spiralice* Almire Marušič s predgovorom Marjana Tomšiča, ilustracije so delo Uroša Hrovata; *Jezik molka* je naslov kratkih zgodb Nataše Konc Lorenzutti, avtor sprem-

ne besede je dr. Blaž Lukan, ter roman o prekmurskih ljudeh *Hodi ob meni* izpod peresa amaterske pisateljice Marjane Ovčariček.

Prvo polovico leta smo zaključili s predstavitvijo jubilejnih knjig. Roman Johna Steinbecka *Neznanemu Bogu* je izšel v prevodu dr. Danice Čerče. H knjigi je dodala tudi spremno besedo z bibliografijo Steinbeckovih del, prevedenih v slovenščino. Vital Klabus je prevedel zajetni roman Sergeja Lentza *Vladimir Rubajev*, dr. Brane Senegačnik pa prispeval prevod, opombe, komentar in spremno besedo k Ajshilovi knjigi *Pribežnice* v zbirki *Neminljivi*. Zvezek napoveduje nadaljevanje Mohorjevega ukvarjanja z antiko (npr. Sovre *Stari Grki*), ki se bo začelo ob 80-letnici Kajetana Gantarja.

Predpočitniško *jezikovno kavarno* je voditelj prof. Janez Perpar sklenil s pogovorom *Včasih bi skupaj včasih pa narazen, pisali se ve da*.

Dr. Bojan Žalec je sprejel gosta filozofa dr. Branka Kluna, izrednega profesorja na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani. Pogovor je tekел o knjigi Edith Stein *Znanost križa*.

Julij 2009. V začetku meseca je Celovška Mohorjeva pripravila srečanje treh Mohorjevih. Tokratno srečanje je potekalo na vrtu Mohorjeve v Celovcu. Na tiskovni konferenci smo najprej predstavili delovanje treh Mohorjevih in predstavili skupne izdaje, v nadaljevanju srečanja pa smo prisluhnili recitalu tržaškega igralca Vladimira Jurca, oktetu *Suha* in kvartetu *Hartmance*.

September 2009. Ko potekajo mrzlične priprave za tisk Redne zbirke za leto 2009, je Mohorjeva ves september predstavljala svoje nove knjige: *Koroška – moj mali (veliki) smučarski svet* Majde Ravnikar, *Dovje und Mojstrana* Stanka Klinarja, *Wagner na kratko* – vodnik po skladateljevem življenju in delu izpod peresa Holgerja Noltzerja. Sledila je predstavitev knjig *Kateheze o apostolu Pavlu papeža Benedikta XVI.*, *Vera in kultura v Evropi* in *Duhovne vaje za duhovnike*, obe knjigi sta izpod peresa kardinala dr. Franca Rode-ta. Na tretji septembrski tiskovni konferenci je sledila predstavitev knjig *Umetnost sobivanja* avtorice dr. Metke Klevišar, *Osnove psihologije* s. Barbare Babšek ter učbenika za srednje zdravstvene šole *Komunikacija v zdravstvu* delo Andreje Prebil, Pjerine Mohar in Jelke Drobne. Ponovno smo predstavili učbenik Jelke Drobne in Pjerine Mohar *Vzgoja za zdravje* in priročnik za samopomoč *Svetovati ali poslušati* Bogdana Žorža.

Mesec september smo zaključili s tiskovno konferenco, na kateri smo predstavili monografijo *Jakličeva knjiga* dr. Mihaela Glavana, antologiji *Kje, domovina si* in *Od vzorov do bojev*, delo prof. Franceta Pibernika in Andrijana Laha ter otroško knjižico jezikoslovca prof. dr. Marka Stabeja *Medved Edvard*.

Anton Koren

POROČILO O CELOVŠKI MOHORJEVI DRUŽBI ZA LETO 2009

Gospodarska kriza. Brez dvoma je bilo poslovno leto 2009 v znamenju svetovne gospodarske krize, ki jo boleče občuti tudi Mohorjeva družba.

Posledice se v posameznih oddelkih zelo močno razlikujejo. Najmočneje je kriza prizadela založbo, ki je v letu 2009 prodala precej manj knjig predvsem iz splošnega programa. Prepričani smo, da razlog zato ni izbira knjig v splošnem programu ali pa mogoče pomanjkljiva prodajna aktivnost, temveč predvsem objektivno težaven knjižni trg, predvsem v Sloveniji. Tudi v knjigarni je promet nekoliko nazadoval, vendar le v manjšem obsegu, kar sicer odgovarja splošnemu trendu.

Povsem drugačna je situacija v tiskarni, kjer smo zabeležili pozitiven razvoj z znatnim povišanjem prometa. Z veseljem ugotavljamo, da se čedalje bolj obrestuje nakup novega petbarvnega stroja pred pred dobrim letom. Naši tiskarni je uspelo pridobiti – poleg našega obširnega šolskega programa, v katerem so slovenski učbeniki in nemški veroučni učbeniki za avstrijske šole – tudi nove stranke.

Vedno več staršev zaupa svoje otroke našim vzgojiteljicam in vzgojiteljem v popoldansko oskrbo v Slomškovem dijaškem domu, tako da zdaj skrbimo za 13 dijakov. Tudi dom sam je dobesedno do zadnjega prostora zaseden. Med tednom v njem prebiva 45 dijakov – približno polovica jih prihaja iz Avstrije, druga polovica pa iz Slovenije.

Ljudska šola letos praznuje svojo 20. obletnico obstoja. To je primerna priložnost, da se spomnimo, kako je bila pot do ustanovitve šole v letu 1989 dobesedno tlakovana s trnjem.

Ustanovitvi naše zasebne dvojezične ljudske šole in zavetišča je pravzaprav botrovalo srečno naključje. Potem ko si je skupina prizadevnih staršev deset let zaman prizadevala za ustanovitev javne dvojezične šole v Celovcu, se je ta skupina obrnila na Mohorjevo družbo s prošnjo, da ustanovi zasebno dvojezično konfesionalno ljudsko šolo. To željo je podprl tudi Narodni svet koroških Slovencev. Tisto srečno naključje je bilo, da so koroške oblasti, ki so odločno nasprotovale ustanovitvi Mohorjeve dvojezične ljud-

ske šole, en dan prepozno prepovedale ustanovitev, kar je po prizivu, ki ga je vložila odvetniška pisarna Grilc, ugotovilo ministrstvo za šolstvo, umetnost in šport in tako zavrnilo prepoved.

Deželni šolski svet je naposled brez uspeha pozival škofijo, naj Mohorjevi družbi ne potrdi cerkvenopravnega značaja šole, zaman so bili pozivi, ki so jih namenjali učiteljem javnih šol, naj se ne odločijo za vodstvo oziroma poučevanje na Mohorjevi šoli. Niso zalegli niti pozivi staršem, da naj ne prijaviijo svojih otrok na Mohorjevi šoli, češ da te šole ne bo.

S srečanja treh Mohorjevih v Gorici 26. maja 2009

V okviru zakona o šoli je bil Mohorjevi dovoljen šolski poizkus z dodatnim obveznim predmetom, slovenščino, na vseh štirih stopnjah, kar velja še danes.

Že leto navrh so v Celovcu ustanovili tudi javno dvojezično ljudsko šolo, saj je ustavno sodišče ugotovilo, da je naša že obstoječa Mohorjeva

šola dovolj močan dokaz, da v Celovcu obstaja potreba po dvojezičnem pouku. Prav s trditvijo, da v Celovcu ni potrebe po dvojezični ljudski šoli, so politični predstavniki Koroške vsa leta poprej zavračali prošnje za ustanovitev take šole.

Po dvajsetih letih je število k dvojezičnemu pouku v Celovcu prijavljenih otrok naraslo že skoraj na 200 – od tega malo manj ko 100 otrok obiskuje našo zasebno šolo. Naše zavetišče obiskuje v tem letu 81 otrok v skupno petih skupinah.

Ponosni smo, da sta si šola in zavetišče pridobila visok ugled v širši javnosti, in predvsem smo ponosni, da učenke in učenci ob koncu osnovne šole zapuščajo našo šolo z izredno dobrim znanjem slovenskega jezika. To velja tudi za tiste učenke in učence, ki so se vpisali na šolo brez vsakršnega znanja slovenščine. Skoraj vsi naši učenci nadaljujejo svojo izobraževalno pot na Slovenski gimnaziji.

Korotan

S kupno pogodbo, ki smo jo na osnovi sklepov slovenske vlade sklenili dne 16. 9. 2009 z Republiko Slovenijo, je postala le-ta lastnica študentskega doma Korotan na Dunaju. Formalna lastnica je Studentenheim Korotan GmbH, ki je v stoddstotni lasti Republike Slovenije.

Osnova za kupnino je bila cenitev, ki jo je opravil sodni cenilec, ki ga je določila Republika Slovenija. Ta je ocenil vrednost Korotana na približno 5,3 milijona evrov.

Upravo vodi dosedanja ekipa pod vodstvom direktorja doma mag. Antona Levsteka, ki so slej ko prej uslužbenci Mohorjeve družbe. V prihodnjem letu bo zaradi veljavne zakonodaje potreben javni razpis za dolgoročno upravljanje, na katerega se bo prijavila seveda tudi Mohorjeva družba. Glede na dosedanje dolgoletne

Predstavitve treh Mohorjevih založb v Mohorjevi knjigarni v Celovcu julija 2009

izkušnje in uspešno vodenje doma smo optimistični, da bo sodelovanje Mohorjeve družbe z Republiko Slovenijo dolgoročnega značaja. Oba partnerja si namreč prizadevata, da se ohrani dosedanja dejavnost – študentski dom, v katerem prebivajo predvsem študentje iz Slovenije, a slej ko prej tudi koroški Slovenci. Še bolj pa naj bi se Korotan posvečal kulturni promociji Republike Slovenije v glavnem mestu Avstrije. Korotan naj bo ostal tudi to, kar je vedno bil – namreč kraj srečavanja na Dunaju živečih Slovencev.

S primopredajo 1. oktobra 2009 se je vendarle srečno končala sedemletna »štorija« pogajanj z Republiko Slovenijo, ki so jo obravnavale tri različne vlade in je bilo sprejetih več sporazumov. Korotan je bil stalno prisoten v medijih, Mohorjeva družba je bila večkrat tarča neutemeljenih napadov in podtikanj. Sedanji vladi pod vodstvom Boruta Pahorja, pristojnemu ministru za visoko šolstvo Gregorju Golobiču in finančnemu ministru Francu Križaniču velja naša posebna zahvala, da smo v dogovorih s pooblaščenimi sodelavci obeh ministrstev uspešno dokončali dolgoletna pogajanja. Pred-

vsem zaradi dogajanj v preteklih letih nas to navdaja z veseljem in zadoščenjem, zato se bomo tudi s polnim angažmajem posvetili upravljanju Korotana.

V letu 2009 smo v splošnem programu izdali 37 slovenskih in 22 nemških knjig.

Mohorjeva ljudska šola je praznovala svojo 20-letnico obstoja.

Pri avstrijskem razpisu za ponatis nemških veroučnih knjig smo dodatno dobili 10 učbenikov v tisk. Za založbo in tiskarno je to bil vsekakor velik izziv, tako glede prodaje in skladiščenja kakor tudi dobave. Delo smo uspeli opraviti v zadovoljstvo vseh katoliških založb v združenju IKF-a (avstrijski medškofijski katehetski sklad) ter knjigotržcev.

Precej truda smo vložili tudi v pogajanja za učbenike za BiH ter v urejanje štirih učbenikov za gospodarsko poslovanje. S finančno podporo, ki jo prav v ta namen izplačuje Agencija avstrijske vlade za razvojno sodelovanje (ADA – Austrian Development Agency), bomo pripravili štiri učbenike za gospodarsko poslovanje in to v treh jezikih, bosanščini, hrvaščini in srbsčini – ta zadnja verzija bo izšla v cirilici.

Tudi v Sloveniji pripravljamo za naslednje šolsko leto štiri nove učbenike, in sicer za program Sodobno gospodarstvo ter dva učbenika za osnovne šole za predmet likovna vzgoja

V začetku julija 2009 smo se vse tri Mohorjeve na skupnem prazniku v Celovcu spominjale 90. obletnice bega Mohorjeve tiskarne iz Celovca na Prevalje. Poročila, ki opisujejo ta beg, zvenijo kot naznanilo skorajšnjega vesoljnega potopa, zato se lahko danes toliko bolj veselimo in smo tudi hvaležni, da je imel ta beg tudi svoje dobre strani. Prva izmed teh je gotovo ta, da danes delujejo tri Mohorjeve, da so iz krepkega debla zrasle tri enakovredne in enakopravne veje – Celovška Mohorjeva, Celjska Mohorjeva in Goriška Mohorjeva. Vsaka družba deluje na svojem področju, vsaka je enkratna in neponovljiva in vsaka prispeva svoj delež k slovenski knjigi in kulturi. To je pestrost, za katero smo lahko iz srca hvaležni.

Tako smo tudi v tem letu poglobili sodelovanje s Celjsko in Goriško Mohorjevo družbo. Sad teh prizadevanj so prve skupne večernice, ki jih je tokrat napisal Martin Kuchling, koroški slovenski pisatelj. Gre za kriminalko z naslovom *Umor v zaspanem mestu*, ki pa je več kot le kriminalka, saj mladi pisatelj duhovito opiše vsakdanje težave, s katerimi se mora ubadati povprečni koroški Slovenec.

Skoraj vsako leto je med zgodovinskimi knjigami, ki jih izdajamo, tudi nekaj zelo zanimivih. Tako smo že drugič ponatisnili knjigo na Dunaju živečega Slovenca Silvina Eiletza *Titova skrivnostna leta v Moskvi*; Eiletz je s pomočjo gradiva iz moskovskih arhivov dokazal, da je Tito pričel svojo zločinsko kariero že v tridesetih letih prejšnjega stoletja v Moskvi. Vsako leto poskrbimo tudi za knjižne izdaje, namenjene otrokom. Vedno znova je treba poudariti, da je za otroke na Koroškem, ki se učijo slovenščine – in teh je iz leta v leto več –, prav slovenska literatura velikega pomena.

Koroška posebnost, ki je vredna, da jo ponese preko njenih meja, je gotovo *Koroška pohača*. Knjigo s tem naslovom je napisala Nataša Partl. V njej bo bralec našel kar nekaj zanimivih receptov za različne vrste koroške pogače, etnologinja Herta Maurer-Lausegger pa je za to knjigo napisala zanimive uvodne besede o starodavnosti tega koroškega peciva.

Za vse ljubitelje slovenskega jezika je France Vrbinc izdal že drugi jezikovni brevir z naslovom *366 X slovensko*. Tako lahko vsak dan preberemo po en jezikovni kotichek, ki nas bo popeljal do boljše in lepše slovenščine.

Tudi s področja literature so izšle zanimive knjige. V slovenščino smo prevedli novelo Josepha Rotha *Legenda o svetem pivcu* ter roman avstrijskega sodobnega pisatelja Ericha Hackla *Slovo od Sidonije*. Tako rekoč največji zalogaj pa so prevodi petih romanov Borisa Pahorja v nemščino (*Zatemnitev, Vila ob jezeru, V labirintu, Nomadi brez oaze in Parnik trobi nji*) ter prevod slovenskega (proti)vojnega romana Prežihovega Voranca – ki je po drugi svetovni vojni povedal o Mohorjevi, da je naučila Slovence brati – z naslovom *Doberdob*. V sklop prevodov v nemščino spada tudi knjiga Marjana Tomšiča *Šavrinke*. Celovška Mohorjeva s tem delom skrbi za to, da je bogata slovenska literatura dostopna tudi nemško govorečemu občinstvu.

V Slomškovem letu, deset let po njegovi beatifikaciji, želimo opozoriti na dejstvo, da je bil naš soustanovitelj in utemeljitelj slovenskega ljudskega šolstva škof Anton Martin Slomšek najbolj srečen, kadar je lahko združeval svojo prosvetno-pedagoško vneto in svoj literarni dar z versko, izobraževalno in vzgojno dejavnostjo. Prepričan sem, da z našo dejavnostjo uresničujemo Slomškovo oporoko ter s tem seveda tudi oporoko vseh naših ustanoviteljev in sotrudnikov.

I.Ž.

POSLOVIL SE JE RAVNATELJ MIRO TAVČAR

V častitljivi starosti 94 let je na svojem domu v Devinu 10. decembra 2008 umrl dolgoletni učitelj in didaktični ravnatelj Miroslav (Miro) Tavčar, ki ga brez težav lahko označimo kot enega tistih pionirjev obnove slovenskega šolstva na Primorskem po petindvajsetletni fašistični diktaturi in drugi svetovni vojni.

Miro Tavčar ni bil rojen Devinčan, saj si je v kraju lepe Vide ustvaril dom in družino po drugi svetovni vojni. Rodil se je bil namreč v Krepljah 2. novembra 1914 kot peti v družini devetih otrok. Po opravljeni osnovni šoli in vajeniškem tečaju v Dutovljah se je izučil za krojača, a je ta poklic opravljal le malo časa. Bil je namreč »ukažljen«, kot so nekoč pravili ljudem, ki imajo v sebi motivacijo za nabiranje znanja in za napredovanje pri učenju. Tako se je ob delu tudi učil in kot privatist opravil kar dve maturi: poleg italijanskega učiteljišča v Gorici je namreč dokončal tudi realno gimnazijo v Trstu. Svojo slovensko učiteljsko pot

je po nekajletnem službovanju v Dutovljah in Poreču začel med drugo svetovno vojno v Trstu in domačih Krepljah, kjer je zasebno poučeval slovenščino in druge predmete po domovih. Kot pravi učitelj pa je službo formalno nastopil po končani vojni, ko je v šolskem letu 1945/46 poučeval v Avberju. Razmere, v katerih je pouk takrat potekal, so bile za današnje

pojmovanje nepredstavljive, saj so bili to zares pionirski časi, ko je učitelj prihajal v razred z zelo skromnimi didaktičnimi pripomočki, a z veliko voljo in navdušenjem do poučevanja. Pouk v Avberju je tako potekal v baraki, ki jo je bil leta prej za kulturne prireditve postavil duhovnik in politični delavec Virgil Šček v obdobju svojega delovanja v tej kraški vasi. V šolo je hodilo sedemdeset otrok, ki so obiskovali pouk v treh izmenah, zvečer pa je potekal tudi pouk za odrasle. Pokojnik ni samo poučeval, ampak je skrbel tudi za sestavo učbenikov, dalje je učence učil ne samo učnih predmetov, ampak tudi kmetijskih opravil, skrbel pa je tudi za prosvetno dejavnost.

Po opravljenem usposobljenostnem tečaju za poučevanje na slovenskih šolah je v naslednjih letih Miro Tavčar poučeval, a tudi ravnateljaval, še v drugih krajih: v Sežani, Štivanu, Bazovici, na Škofijah, v Rojanu, Devinu in Sesljanu. Leta 1963 je postal didaktični ravnatelj v Dolini, od leta 1966 pa je vodil didaktično ravnateljstvo v Nabrežini, in to do upokojitve leta 1979. Ob striktno didaktični dejavnosti se je slovenski šoli posvečal tudi s sestavljanjem učbenikov, vodenjem otroških kolonij in tečajev za mlade, starše in vzgojitelje ter osnovnošolskih radijskih oddaj, prizadevanjem za gradnjo šolskih poslopij ter delovanjem v šolskem patronatu in sindikatu. Ob poimenovanju devinske slovenske osnovne šole po pisatelju Josipu Jurčiču je Tavčar tudi sodeloval pri pripravi publikacije Devin, dom lepe Vide.

Po upokojitvi se je Miro Tavčar še naprej živo zanimal za problematiko slovenskega šolstva v Italiji in – dokler mu je vid dopuščal – tudi veliko bral. Jesen življenja je preživel na svojem domu v Devinu v družbi soproge gospe Marte Legiša ter obdan z ljubeznijo svojih treh otrok in njihovih družin. Tudi otroci pokojnega Mira Tavčarja so se v naši skupnosti uveljavili: Marko kot novinar, pevec (je tudi predsednik Zveze cerkvenih pevskih zborov) in kulturni delavec (med drugim je tudi tajnik Goriške Mohorjeve družbe), Irena kot priznana zdravnica in bivša vrhunska atletinja, Olga pa kot učiteljica, ki še posebej skrbi za izvedbo Bralne značke.

Na božično vigilijo, 24. decembra 2008, nas je zapustil kulturni delavec in vzgojitelj Ivo Bolčina. Primereno je, da se ga zato spomnimo in orišemo njegovo delo.

Ivo Bolčina se je rodil v Podgori 22. nov. 1932. Po dokončani osnovni in srednji šoli se je vpisal na učiteljsiše, kjer je maturiral leta 1954. Nato je bil prefekt v Alojzijevišču, med tem časom pa se je tudi izpopolnjeval v glasbi na Glasbeni matici. Udejstvoval se je v ZSKP in v ZCPZ. V SKPD Mirko Filej je bil tudi nekaj časa predsednik. Sodeloval je še v gledališki skupini društva. Bil je član odbora za gradnjo Katoliškega doma v Gorici. Po smrti prof. Mirka Fileja leta 1962 je prevzel vodstvo mešanega zbora Lojze Bratuž do leta 1965. Z njim je veliko nastopal. V Gorici je ustanovil tudi mladinski zbor Kekec in ga več let uspešno vodil. Nato je v Štandrežu prevzel mešani pevski zbor Štandrež in tudi cerkveni zbor. V Podgori pa je vodil zbor Soški fantje.

Poklicno je bil Ivo Bolčina učitelj. Najprej je začel s poučevanjem petja na nižji srednji šoli v Gorici. Leta 1977 pa je postal stalni učitelj in je v Štandrežu ostal vse do upokojitve leta 1994. Nekaj let je bil tudi učitelj asistent za dijake učiteljsišča pri didaktičnih vajah. V tem času je prišlo do poimenovanja šole v Štandrežu po pisatelju Franu Erjavcu. Bolčina je bil tudi voditelj šole in je tu skrbel za petje. Sploh pa je vedno skrbel za razne javne nastope in druge dejavnosti. Bolčina je v našem javnem življenju tudi večkrat nastopil kot kandidat slovenske liste lipove vejice za goriško občino. Za vse svoje vzgojno in kulturno delovanje je prejel leta 2008 priznanje

Kazimir Humar, ki so mu ga osrednje slovenske katoliške kulturne organizacije podelile na slovesnosti v župnijski dvorani Anton Gregorčič v Štandrežu.

Zadnja leta je Ivo Bolčina preživel v Štandrežu pri sinu Karlu, ki je župnik v Štandrežu in Podgori.

Še nekaj o glasbeni strani Bolčinovega dela. Z Ivom Bolčinom sva ime-la skupaj dokaj dolgo in plodno sodelovanje. On je skrbel za glasbeno pe-sem v otroškem mesečniku Pastirček. Tako je sam prispeval primerne skla-dbice in k temu vabil tudi druge glasbenike, ki so pisali otroško in mladinsko zborovsko literaturo. Tako je vedno povabil tudi mene. Sam sem napi-sal vrsto uglasbenih zborovskih pesmic na besedila zlasti goriških pesnikov. Tako sem uglasbil veliko otroških pesmi na besedilo Ljubke Šorli. Tudi on je uglasbil besedila goriških avtorjev. Mnoge teh skladb so razni otroški zborčki tudi izvajali, tako na Mali Cecilijanki kot drugje. Pesmi so bile v glavnem napisane večglasno in brez spremljave. Danes pa otroški in mla-dinski zborčki izvajajo le enoglasne skladbe s spremljavo.

Izšlo je tudi nekaj Pastirčkovih pesmaric, ki so zbrale skupaj v letu obja-vljene skladbe. Danes tudi tega ni več.

S pokojnim Ivom Bolčinom sva tudi drugače sodelovala. Ko je on vodil zbor Lojze Bratuž, je ta tudi vsako leto pel kot uradni zbor pri slovesnih mašah v goriški stolnici in izvedel več latinskih maš. Bolčina je dirigiral, jaz pa sem ga spremljal pri orglah.

Ivo Bolčina je bil vsekakor človek vesele in živahne narave, ki je to tudi pokazal navzven in zlasti v družbi. Vedno je bil zaveden Slovenec in kot tak ostal aktiven član naše skupnosti.

I.Ž.

ZAPUSTIL NAS JE PODJETNIK IN KULTURNI DELAVEC ANTON KORSIČ

Pri Sv. Ivanu v Trstu je 6. aprila 2009 odjeknila žalostna vest, da je po dobrem tednu hospitalizacije na nevrološkem oddelku bolnišnice na Katinari za posledicami možganske kapi, a tudi dolgoletne zahrbtni bolezni umrl podjetnik ter kulturni in družbeni delavec Anton Korsič. Nekoč popolnoma slovensko tržaško predmetje je tako izgubilo enega od stebrov delovanja na gospodarskem, političnem, kulturnem in tudi verskem področju, saj je bil pokojnik dolgoletni pevec svetoivanskega cerkvenega pevskega zbora.

Anton Korsič se je k Sv. Ivanu priselil leta 1960 iz Goriških Brd, točneje

z Jazbin pri Števerjanu, kjer se je rodil 7. maja 1935 v zavedni slovenski kmečki družini. Kruta usoda mu je med drugo svetovno vojno odvzela brata Jožefa, ki je padel kot partizan, po vojni pa se je izučil za sodarja. S časom se je začel ukvarjati tudi z drugimi panogami, ki so povezane z oblikovanjem oz. obdelovanjem lesa, kar je nadaljeval tudi po prihodu v Trst, kjer je najprej popravil sobno pohištvo, nato pa odprl lastno delavnico. Iz te delavnice je potem nastalo tisto znamenito pohištveno podjetje Korsič, ki je zaslovelo tako na krajevni kot tudi na širši ravni, tako med slovenskim kot med italijansko govorečim prebivalstvom. Ob prihodu k Sv. Ivanu se je spoznal s svojo bodočo življenjsko sopotnico Jožico Ferletič, ki je prav tako prihajala z Goriškega, v zakonu pa sta se jima rodili hčerki, ki sta se uveljavili vsaka na svojem področju: Mirjam v gospodarstvu, Anastazija pa v arhitekturi. Ob gospodarski dejavnosti (med drugim je bil tudi dejaven v obrtniški sekciji Slovenskega deželnega gospodarskega združenja) pa se je

jasno zavedal, da človek ne živi samo od kruha, ampak da obstaja tudi duhovna hrana. Ta duhovna hrana je bila za Antona Korsiča zlasti cerkveno in posvetno petje: pevsko se je udeleževal že v rodnih Brdih, takoj po prihodu k Sv. Ivanu pa je začel prepevati na tamkajšnjem koru, prav tako je pristopil tudi k posvetnemu zboru Marij Kogoj. Nepogrešljiva je bila njegova prisotnost pri pobudah Zveze cerkvenih pevskih zborov, naj so bili to božični koncerti ali poletni seminarji, v domačem kraju pa je podpiral delovanje tako Marijinega doma kot društva Slavko Škamperle, vedno pa je bil v prvi vrsti, ko je šlo za popestritev praznika farnega zavetnika. Njegovo sodelovanje pri vseh teh dejavnostih se ni omejilo le na aktivno udeležbo, ampak je pobudam tudi gmotno pomagal. Ne gre pozabiti niti na njegov družabni značaj, ko je znal povabiti kar celoten pevski zbor na svoj dom na ne ravno skromno pogostitev.

Anton Korsič bo ostal v spominu tudi kot človek, ki se je živo zanimal za življenjski utrip naše skupnosti tudi z ozirom na javne zadeve, se pravi na politiko. Glede tega je bil somišljenik Slovenske skupnosti, zanimanje za politiko, družbo in zgodovinska vprašanja pa ga je pripeljalo do tega, da je obiskoval najrazličnejša javna srečanja in razprave, v katere je tudi sam večkrat posegal kot vnet diskutant.

Vladimir Kos

MALCE PO JAPONSKO

Pada, pada sneg
na temeljev krive strehe,
sive bambuse.
Še vlak se je ustavil -
čaka revne pesnike.

(v slogu »tánka« pesmi, s 5, 7, 5, 7
in 7-zlogovnimi vrsticami)

SESTRA JEDRT LOKAR

V prvih popoldanskih urah dne 19. aprila 2009, na nedeljo Božjega Usmiljenja, ki ga je zelo častila, je odšla po večno plačilo naša draga sestra Jedrt Lokar. Gospod dekan Karlo Bolčina ji je v zadnjih trenutkih podelil še sv. maziljenje in blagoslov za umirajoče.

Kako je bila priljubljena, je dokazal slovesen pogreb dne 22. aprila. Sorodniki, sestre, prijatelji in znanci so napolnili kapelo in se v solzah poslavljali od nje. Ob 10. uri je 18 duhovnikov pristopilo k oltarju. Somaševanje je vodil g. Kar-

lo Bolčina, ki je v nagovoru primerjal življenje s. Jedrt s sončno pesmijo sv. Frančiška. Bogoslužje je bilo slovesno, prežeto z velikonočno Alelujo.

S. Jedrt je bila rojena v Lokavcu, sredi sončne Vipavske, v zavetju mogočnega Čavna in Angelske gore, dne 7. januarja 1936. Pri krstu so ji dali ime Magda. Oče Lovrenc, globokoveren in moder mož, je bil lesni trgovec in kmet. Mati Pavla Čopič je bila gospodinja in stroga vzgojiteljica. Magda je bila zelo živahen in ljubek otrok. Osnovno šolo je obiskovala v Lokavcu, srednjo pa v Ajdovščini. Na kmetiji ni nikdar zmanjkalo dela, a dan so vselej zaključili z molitvijo. Nedelja jim je bila sveta in prve petke so zvesto držali.

Magdo, polno življenja, je Bog poklical v svojo službo. Leta 1963 je stopila k Šolskim sestram sv. Frančiška Kristusa Kralja v Trstu in je istega leta za Mali šmaren v generalni hiši v Rimu začela noviciat ter prejela redovno ime s. Jedrt. Po prvih zaobljubah se je vrnila v provincialno hišo v Trst, kjer ji je bila poverjena dolžnost kuharice. Vodila je tudi gospodinjske tečaje in neštetim dekletom privzgojila čut in ljubezen do gospodinjstva in dobre kuhe.

V jeseni 1975 je bila poslana v Zavod Sv. Družine v Gorico kot predstojnica. Bila je modra predstojnica, gostoljubna do vseh, zlasti do duhovnikov in odprtih rok do potrebnih. Vsi so čutili njeno dobroto. Ponovno je bila imenovana za predstojnico v Gorici v letih 1984-1990.

Obakrat je po končani mandatni dobi v Gorici bila poslana v Aleksandrijo v Egipt, in sicer v začetku osemdesetih in devetdesetih let, da je bila mladim egiptovskim sestram v zgled in oporo.

Sestra Jedrt je bila žena globoke vere, ki se je je nasrkala v globokoverni domači družini. Z vero je sprejemala vse iz Božje roke in tudi vse polagala v Očetove roke. V svoje molitve je vključevala sorodnike, prijatelje in znance ter v molitev rožnega venca vpletala dogodke po svetu. S Frančiškovim duhom je ljubila živali, naravo in zlasti cvetje. Preudarna in modra, vsakemu je znala prav svetovati. In vsakega je sprejemala s svojim sončnim smehljajem.

Z vsem svojim življenjem je bila živa priča Božje ljubezni. Naj sedaj uživa večno srečo pri svojem Bogu!

Vladimir Kos

ŠE ENKRAT HVALA

Spet vračajo v zemljó se listi z listi
in dolgo še na tleh z zemljó živé.

Spet veter – nepremagani šahist –
oblake stavlja

nepomljiv v poteze.

Antena me spominja –
najdbe Križa.

(Navaden da za svet brez Kristusa.)

Dežjà na travi biserov je niz,
ogrlica noči, njen dar priznanja.

Še enkrat hvala Ti,

Gospod Vstajenje!

Zdaj smemo zreti smrti prav v oči –
smehljaje. Ker je bil njen sen zdrobljen
med bolečinami na Tvojem križu.

Navaden dan za soljudi v areni,

čakaje bus in nekaj večnega.

Ne, ne bi mi verjeli,

da je sen o srečni večnosti

kot Križ zajamčen.

Drago Legiša

DR. EGIDIJU VRŠAJU V SPOMIN

V tržaškem sanatoriju je 14. maja 2009 umrl gospodarski izvedenec, publicist in dolgoletni časnikar pri Radiu Trst A, dr. Egidij Vršaj. Bil mu je 86 let. Rodil se je na Čatežu leta 1923. V naši zamejski javnosti in tudi v širšem krogu je bil rajnik znan kot temeljit poznavalec gospodarskega dogajanja v naši bližnji in širši okolici, saj je v tej zvezi napisal kar 12 samostojnih strokovnih knjig in priročnikov, ob tem pa tudi celo vrsto razprav in predavanj. Osem knjig je napisal v italijanščini, ostale pa v slovenskem jeziku. Pri tem raziskovalnem delu ga je predvsem zanimalo dogajanje na gospodarskem področju v Srednji in Vzhodni Evropi. Njegove knjige so dejansko zelo koristni priročniki, ki jih lahko uporabljajo zlasti tisti, ki se poklicno bavijo z gospodarskimi dejavnostmi v tem predelu Evrope. Zato zaslužijo častno mesto na vsaki knjižni polici, predvsem naših gospodarstvenikov.

Dr. Egidij Vršaj je v mladih letih ob delu in ob družbenih in narodnoobrambnih zanimanjih pridno študiral na ekonomski fakulteti tržaške univerze in leta 1966 postal doktor ekonomskih ved. Temu svojemu zanimanju je dejansko ostal zvest vse življenje in je svoje znanje stalno bogatil tudi po opravljenih študijih. Zanimali so ga predvsem mednarodni gospodarski odnosi, tako da je z leti postal pravi strokovnjak za gospodarske izmenjave med Vzhodom in Zahodom, posebno pozornost pa je posvečal gospodarski problematiki v naših krajih in stanju v sosednji Sloveniji. Občutljiv je bil tudi za socialno problematiko, saj ni nikdar pozabil, da je sin slovenskega emigranta, ki je šel s trebuhom za kruhom pred drugo svetovno vojno iz

rodne Slovenije na Nizozemsko. Starši so ga po osnovni šoli poslali v Slovenijo, kjer je bil gojenec Škofovih zavodov v Šentvidu pri Ljubljani. Tu ga je doletela tudi vojna vihra in Vršaj se je vključil v Narodno legijo, bil pa je tudi član v zavezniškem obveščevalnem omrežju, prav zaradi te dejavnosti ga je 14. februarja 1945 aretirala gestapo, iz zapore pa je prišel ob koncu vojne.

V maju leta 1945 je hotel preko Trsta priti na Nizozemsko ter se tako vrniti v krog svoje družine. Razmere pa so takrat bile take, da je bilo takšno potovanje dejansko nemogoče, tako da je v Trstu dobil službo pri Zavezniški vojaški upravi in se kmalu nato vključil v uredništvo tedanjih informativnih oddaj v slovenskem jeziku pri Zavezniški vojaški upravi.

V študentskih letih je v Trstu bil zelo aktiven član Slovenskega akademskega kluba Jadran, ki je v tem težavnem povojnem obdobju odigral naravnost pionirsko vlogo pri uveljavljanju slovenske akademske mladine v Trstu. Prav rad je sodeloval pri našem tisku, za katerega je prispeval tehtne članke predvsem iz svoje stroke.

Od cenjenega kolege in prijatelja, ter pokončnega Slovenca, smo se poslovili na pokopališču na Opčinah, ob tem pa moramo priznati, da ga bomo mnogi pogrešali kot zanimivega sogovornika in dragega prijatelja ter ga zato ohranili v najlepšem spominu.

Tatjana Rojc

RADOSLAVA PREMRL PAHOR

Sredi čudežno otožnih junijskih dni je izdihnila gospa Radoslava Premrl Pahor (22.9.1921-25.6.2009). Spominjam se njenega presenetljivo mladostnega glasu v njeni prirojeni primorski žlahtnosti, neverjetno razgledano, z izrazito sposobnostjo pronicljive kritične misli med najinimi telefonskimi pogovori, ko profesorja ni bilo doma. Ali pač. In smeh, prešeren in iskričast smeh dekleta, tiste Živke iz Pahorjevih zgodb, tiste pokončne Primorke, ki ni klonila niti pred najtršimi preizkušnjami.

»Tudi med čermi se je zapenil njen smeh v nevidni vodi, se zasvetil v ravni črti svetilnikove luči, ki je za trenutek prerezala barkovljanski portič. Vetrer ji je ta čas kuštral lase (...). 'Živo srebro,' sem rekel, ko sem prisedel, in bilo mi je, da bi dal roko okoli njenih ramen in čakal toliko časa, dokler ne

bi prišle vame vesele iskre iz njenih zenic.« Tako jo je opisal Boris Pahor, svojo življenjsko sopotnico, najsvetlejšega v izjemni galeriji njegovih literarnih ženskih likov. Sopotnico v vseh smislih: žensko, ki je vedela, kaj je bolečina in trpljenje, ker je kot Premrlova plačala krvavi davek boju za narodni obstoj, ki je s svojim soprogom delila stremljenja in ideale, ki je razumela pisateljevo poslanstvo in zavestno postavila sebe v funkcijo matere, žene, sodelavke, svetovalke.

Rojena v Šembidu pri Vipavi, kraju, ki ga danes poznamo z imenom Podnanos, je o temnih časih svoje mladosti zapisala: »Nad Evropo se je

zбирala huda ura, za nas Primorce pa, ki smo v dvajsetih letih fašističnega terorja marsikatero hudo uro že prestali, je v zraku bila kot svetlo upanje tudi slutnja nove pomladi.«

Sestra Božena, učiteljica, je padla na Vipavskem na dan osvoboditve. Brat Janko-Vojko, partizanski borec in poveljnik, narodni heroj, pa je umrl 22. februarja 1943 v Brinovem griču pri Črnem Vrhu. Po italijanskem napadu na Jugoslavijo so italijanske oblasti aretirale mater in očeta ter brata Cirila. O bratu in o usodi svoje narodno zavedne slovenske družine je gospa Radoslava napisala pretresljivo zgodbo z naslovom *Moj brat Janko-Vojko*, ki je najprej v nadaljevanjih izhajala v *Zalivu*, nato pa izšla v knjižni obliki pri Slovenski matici leta 1992. O tej zgodbi, ki premočrtno riše tragično epopejo Primorske, posameznikov, družin, celotne skupnosti, je zapisal Alojz Rebula:

»Partizanska učiteljica, ki častniku SS, korektnemu človeku, potrtemu zaradi usode njegove družine v Prusiji, podari v vzgibu človeške solidarnosti šopek vijolic: to je, se mi zdi, samo vrh, v katerega se požene človeškost, ki preveva vojne spomine Radoslave Premrl. (...) Očitno smo tukaj v povsem drugem razvodju, kakor je bilo tisto, po katerem je petdeset let tekla memorialistika Partije. Ne gre za kakšno narodno mlačnost ali nazorsko neosveščenost. Navsezadnje je avtorica (...) mlada ženska, doma iz hiše, ki so jo Italijani požgali, ker je bila hiša upornika Janka Premrla-Vojka. Še natančneje, gre za sestro tega primorskega hajduka. Dejansko si je bolj domoljubno branje težko predstavljati, začeni s stilom, ki tako rekoč diši od vipavske domačnosti. Radoslavi Premrl gre za jasno opredelitev za partizansko stvar, a začinjeno s humanistično skepsjo, predvsem pa usidrano v krščanskem etosu rodne hiše. »

Alojz Rebula, pred njim Edvard Kocbek in Jože Pogačnik, za njimi Drago Jančar so Radoslavi Premrl Pahor priznali pisateljsko nadarjenost, pripovedno svežino, iz katere veje »ženska pranaturnost, ki je v drzni in celo izziivalni sproščenosti odprta pojavnosti življenja«, trdi Rebula. Tako sem jo spoznala, brezkompleksno samostojno žensko, ki je pripovedovala o sebi, o svojem življenju s pisateljem (dr. Evgen Bavčar jo je večkrat povabil, naj zapiše svojo življenjsko pot ob pisatelju Borisu Pahorju), individuom torej, ki je zaradi svoje strahotne izkušnje preganjanca, taboriščnika, povrnjenca in disidenta postavil na prvo mesto svoje narodnostno in človečansko poslanstvo.

Skoraj nevede sva ena drugi pustili odprta vrata v svojo recipročno intimno sfero, kjer ni bilo lažnih resnic. Gospa mi je pripovedovala o časih, o ljudeh, o morju, o hčerki in sinu, o ljubezni in besedi, o družini in veselju, o

svoji domači hiši, o utrujenosti in o skrbeh. O zavesti, kako je z njo. O odhodih, uspehih, dogodkih, sanjah in željah. O marsičem. O književnosti in politiki. O narodu in pripadnosti. O cvetju, o rožah in krošnjah dreves, o sadnem drevju in vetru. Z jasnim, vedrim, nikoli melanholičnim glasom: kakor da bi njen svet ne bil zadnja leta osredotočen v glavnem na tiste kamnite stopnice, obdane s cvetjem in zelenjem, na Janežičev hrastov boršt pod hišo, na velika okna, s katerih se odpira pogled na morje. Prav zaradi te njene zavestno izpričane samoniklosti ji je Boris Pahor v Mestu v zalivu prisodil antifiguro Lepe Vide, ki je nikoli ne bi hrepenenjsko zmamil širni svet in je zvalil v neznano.

Znanje, ki ji je omogočilo, da je pridobila status partizanske učiteljice je, kljub svoji računovodski izobrazbi pri uršulinkah, izpopolnila s pomočjo in napotki strica, skladatelja Stanka Premrla. Po aretaciji leta 1942 je bila namreč z materjo in očetom internirana v Omegnu pri Novari, kjer je ostala do leta 1943. Ob vrnitvi na Vipavsko je dobila požgan dom, vseeno pa se je lotila kmetovanja na domači zemlji. Konec leta 1943 je bila imenovana za partizansko učiteljico v vasicah Lože-Manče, nato v Podkrajju in dalje, do osvoboditve, v Lozicah. V Primorskem biografskem leksikonu je zapisano, kako se je po enoletnem poučevanju v Vipavi »leta 1947 zaposlila kot uradnica v Trstu, najprej pri UIVOD-u, pozneje pri pomorski agenciji Russo, nazadnje pri Adriaimpex, od koder so jo odpustili spomladi 1954, ker je njen mož Boris Pahor začel 1953 izdajati neodvisno tržaško kulturno revijo Sidro.«

Posvetila se je družini, vendar ob tem aktivno sodelovala pri stranki Slovenske levice in predvsem pri reviji Zaliv, ki bi brez njenega odločilnega doprinosa pravzaprav niti ne mogla izhajati (pri uredništvu Zaliva je namreč desetletja opravljala tudi najbolj nehvaležna upravniška in tajniška dela). Z literarnimi listi je sodelovala s tržaško radijsko postajo, prevajala pravljice in daljše tekste: med avtorji sta vredna posebne omembe Gianni Rodari in Renato Ferrari. V njenem pisanju je, po besedah Alojza Rebule, »občutljivo registriranje vsega živega, od človekovega profila do vzdušja nekega okolja. 'Rekla sem si: deklica, ne boš govorila ničesar takega, v kar nisi sama prepričana.' Zaradi takšne osnovne poštenosti ostajajo ti spomini žlahten tujek v slovenski vojni memorialistiki.«

Radoslava Premrl je s svojim življenjem pokazala in dokazala, kako trpka in obenem visoka je bila pot primorskega odpora. Naj nas spremlja spomin na tiste prešerno iskrive, večno mlade in vedre oči, ki so odražale pokončnost gospe Radoslave Premrl Pahor, ki ni zamoščala, ki ni klonila, ki se ni menila za ubožno pritlehnost, ki je verjela v svetle ideale.

IN MEMORIAM NATKO ANTONI

Na vseh števerjanskih festivalih narodno-zabavne glasbe je bil prisoten, od tistega daljnega iz leta 1971, ko je tudi sam pel v ansamblu MI NI PE; letošnjega pa je zamudil..., saj sedaj posluša drugačne melodije, melodije večnosti in neskončnosti.

Bernard-Natko je bil rojen v Opatjem selu pred 71 leti. Fašisti so med vojno med drugimi sežgali tudi Antoničevo domačijo. Župnik Bernard Špacapan, kasneje dolgoletni župnik v Podgori, je takrat celi družini rešil življenje. Ko mu je bilo šest let, se je družina preselila v Štandrež, materin rodni kraj. Po osnovni šoli je nekaj časa obiskoval goriško semenišče, a šolo je moral zapustiti, ker doma niso imeli dovolj denarja, da bi ga lahko vzdrževali pri študiju. Natko se je kasneje zaposlil kot električar, potem kot zidar; postavljal je tudi eternit: to delo ga je večkrat oddaljevalo od doma; dokončno pa se je zaposlil kot ekološki delavec na goriški občini. V Podgoro se je Natko preselil leta 1963, ko se je poročil z domačinko Klavdijo Hvala. V zakonu sta se rodili Katja in Sabina. Natko je bil redno in povsod prisoten, zadnjič smo ga v javnosti videli na srečanju z Borisom Pahorjem v Podgori. Kot član društva je bil do konca poln načrtov in elana, čeprav je njegovo telo ošibelo. V Podgori je pel v zboru in moški skupini Akord, kot mladenič je igral pri tamburaškem orkestru v Štandrežu in kasneje se izkazal kot dober pevec v marsikaterem zboru. Pel je tudi v ansamblu Lojzeta Hledeta iz Števerjana in prav njegovi prijatelji, člani ansambla, so nesli krsto v cerkev in iz nje. Malokdo pa ve, da je bil Natko tudi odličen igralec, komičen in zabaven, le škoda, da smo ga le malokrat videli na odru, in to že pred leti.

Pogreb je bil v ponedeljek, 6. julija 2009, v podgorski cerkvi. Akord mu je pred cerkvijo zapel prelepo otožno pesem Kraguljčki, po maši pa sta mu zbora Hrast in Podgora, ki sta pela tudi med službo božjo pod taktirko Hila-

rija Lavrenčiča, namenila ganljivo pesem Lipa zelenela je... Pri pogrebnem obredu je sodelovalo šest duhovnikov, ki so zadnja leta župnikovali v Podgori. Sv. mašo je vodil dekan Karlo Bolčina, ki se je spomnil Natkota kot moža, ki je bil zmeraj prisoten pri službi božji, in kot človeka, ki je vedno rad pomagal v cerkvi. Veliko ljudi se je poklonilo Natkotu. Bil je poseben tip, edinstven, takega zlahka ne najdeš, zato nam bo vsem manjkal.

Čeprav je večkrat pogodrnjal ali pokričal, brez njega bi delovanje našega društva ne bilo tako in ne bo tako. Bil je garač, nikoli ni miroval. Videli smo ga, kako je pomagal pri gradnji Kulturnega centra; kako je z drugimi vaškimi možmi popravljaj župnišče; kako je prevažal vse mogoče stvari s svojo Ape; kako je pomagal pri vseh prireditvah doma in v okolici, kako je sam preurejal dom, kako se je znal zabavati in veseliti. Ko je kopal na vrtu ali delal doma, se je vedno slišala slovenska pesem z radia. Rad je imel ljudi, zato so se pri njem doma vedno radi zbirali prijatelji in znanci. Pri Natkotu je bilo vedno lepo, tudi takrat, ko je bil najbolj jezen, saj vsi, ki smo ga poznali, smo vedeli, da po neurju takoj posije sonce, še lepše in svetlejše kot prej.

Spominjam se, kako smo se kot otroci igrali pri Soči in eden od nas je štrbunknil v vodo. Bila je zima... Na mostu je gospa kričala na pomoč, v vodi je prestrašeno čofotal premražen deček, mi smo prestrašeno buljili vanj, a nismo znali pomagati. Natko pa je takoj pritekkel z domačega dvorišča in dvignil pobalina iz vode... Velikokrat se je rad spominjal tega dogodka s pikrim dodatkom... Kako smo se vsi smejali ob obujanju takih in podobnih spominov! Super so bila pustovanja z Natkotom, smeha je bilo brez konca. Na izletih je vedno sedel zraven šoferja in bil je tako zatopljen v vožnjo, da smo bili gotovi, da ob njem šofer ne bo zaspal ali zavil s ceste. Natko je znal povedati marsikatero smešno, ko smo v jesenskih večerih, v prijetni družbi ličkali koruzo ali zavijali srečke za srečelov. Vse lepe in manj lepe trenutke življenja je vedno delil z ljubljeno ženo Klavdijo, na katero je bil posebno navezan in ponosen.

Pravijo, da je življenje dar, ki ga prej ali slej moramo vrniti. Ko nas zapusti draga oseba, ne smemo jokati za njo, le zahvaliti se moramo Bogu, da smo imeli srečo z njo deliti del našega življenja. Tisti, ki odide, ostane vedno z nami, v drugačni obliki, kot je poudaril tudi dekan Karlo; le naučiti se mu moramo prisluhniti. Spomini nas za večno sklenejo z osebo, ki je ni več med nami, in mi se bomo Natkota spominjali kot moža, ki je preživel velik del življenja v kulturnem delovanju in delu, ostala nam bosta njegov vedri nasmeh in njegova pesem.

M.T.

KRASULJA SIMONITI SUHADOLC IN BOJAN PAVLETIČ

Izguba dveh odličnih vzgojiteljev

Na Tržaškem smo letos izgubili dva odlična vzgojitelja telesne vzgoje, Krasuljo Simoniti Suhadolc in Bojana Pavletiča. Nalašč smo napisali vzgojitelja, ker sta oba v vseh smislih, predvsem pa s človeškimi in pedagoškimi lastnostmi, presegala in nadgrajevala svoje šolske zadolžitve in znala svojim učencem in varovancem posredovati vrednote, ki so dragocene za življenje in ne le za telesno zdravje in moč.

Profesorica in kulturna delavka

Krasulja Simoniti, vdova Suhadolc je po dolgi bolezni umrla na svojem domu na Opčinah v nedeljo, 17. maja; dan prej je obhajala svoj 87. rojstni dan. Rodila se je namreč 16. maja 1922 v Fojani v Brdih. Po maturi leta 1941 na učiteljskišči Carducci v Trstu je naslednji dve leti obiskovala šolo za telesno vzgojo v Rimu in Firencah, izpit za poučevanje telesne vzgoje na srednjih in višjih šolah pa je opravila leta 1964 v Veroni. V š.l. 1941-43 je poučevala na osnovni šoli v Pierisu in na strokovni šoli v Ronkah. V Laškem je med vojno tudi vodila ilegalne tečaje slovenskega jezika, v prvem povojnem šolskem letu, ko je bila v

Ronkah ustanovljena osnovna šola, je imela otvoritveni nagovor in je na tej šoli tudi učila. Od naslednjega šolskega leta dalje pa do upokojitve leta 1980 je poučevala telesno vzgojo na slovenskih srednjih in višjih srednjih šolah v Trstu, na katerih je večkrat tudi pripravljala in zrežirala različne prireditve in akademije. Vse od leta 1946 dalje je prof. Krasulja Simoniti Suhadolc sodelovala s tržaško radijsko postajo. Zlasti prva leta je bila občasna napovedovalka, predvsem pa članica Radijskega odra. Kar dvajset let, od 1956 do 1976, je skrbela in oblikovala znameniti otroški oddaji Radijska

mamica in Pisani balončki. Zanju je pisala najrazličnejša besedila, igrala in režirala. Za radijske potrebe je tudi prevajala.

Drugi izredni vgojitelj, od katerega smo se poslovili poleti, je **profesor Bojan Pavletič**, ki je umrl v Ljubljani, v petek, 17. julija 2009. Doplnil je 81 let, saj je bil rojen 7. junija 1928 v Trstu. V našem zamejskem prostoru je bil rajni pravi pojem slovenskega športa med Slovenci v Italiji, saj smo ga poznali in cenili ne le kot profesorja telesne vzgoje, ampak tudi kot športnega organizatorja, časnikarja in pisatelja. Rajni Bojan Pavletič je maturiral leta 1948 v Trstu na slovenskem učiteljskišču, nato pa študiral na Zavodu za telesno vzgojo v Ljubljani in diplomiral leta 1951. Začel je poučevati na Industrijski šoli v Rojanu, od šolskega leta 1953-54 vse do upokojitve pa na znanstvenem liceju France Prešeren v Trstu. Bil je sodelavec časnikarskega odseka radia Trst

A do leta 1967 in Primorskega dnevnika, kjer je ostal do leta 1984, nakar se je še bolj posvetil Športnemu združenju Bor pri Sv. Ivanu v Trstu. Bil je med pobudniki Zveze slovenskih športnih društev v Italiji in njen prvi predsednik. Za uspešno organizacijsko delo pri Boru je dobil priznanje Zveze pedagogov telesne kulture Slovenije.

Od vsega začetka je pomagal oživljati slovenski šport v Italiji, zlasti pri Športnem združenju Bor oz. na Stadionu 1. maja. Prepričan je bil, da morajo biti šport in mladinske organizacije dejavnik narodne zavesti. Tudi v tej luči je potekalo Pavletičevo publicistično delo. Tako je napisal imenitno raziskavo o sokolskem gibanju v Trstu, ki je pri Mladiki izšlo leta 1999. Zelo dragoceno delo za poznavanje zlasti povojnih razmer v Trstu, je delo Prarealci iz ulice Starega lazareta, ki je izšla leta 2003. Za knjigo »9 velikih jokov«, ki je tudi izšla pri tržaški založbi Mladika, je prejel nagrado Vstajenje, pred koncem leta 2008 pa je pri Slovenskem planinskem društvu Trst izdal knjigo Vrhovi v megli, v kateri opisuje svoje spomine s potepanj po prelepem slovenskem gorskem okolju ter o osebnih srečanjih s predstavniki rodoljubne organizacije TIGR ter drugimi stebri naše polpretekle zgodovine.

Vsi, ki so ga poznali kot profesorja ali trenerja, vedo povedati, da je znal prof. Pavletič vedno pozorno upošteviti vsakega učenca ali športnika, ki mu je bil zaupan, in mu posredovati potrebne izkušnje, da je napredoval v vseh smislih.

Tisa

IN SPET SE BOMO SREČALI...

Slovo od skavtske voditeljice Vere Lozej

V župnijski cerkvi pri Sv. Ivanu v Trstu smo se v soboto, 18. julija 2009, poslovili od prve načelnice Slovenskih tržaških skavtinj, Vere Lozej, ki je umrla 11. julija v tržaški bolnišnici. Rodila se je 29. oktobra 1922 v Trstu, kjer je po vojni maturirala na učiteljskišči. Polna cerkev ljudi, predvsem pa velika skupina nekdanjih skavtov, voditeljev in voditeljic v kroju, ki so ji bili častna straža ob krsti, je potrdila, da so jo imeli radi in cenili njeno nesebično delo za mladino. Prisotne so bile tudi številne članice verske skupine Katoliške akcije, ki so se po koncu druge svetovne vojne za dobro desetletje zbirale pri Novem Svetem Antonu pod vodstvom dr. Jožeta Prešerna in v kateri

je bila od začetka aktivna tudi rajnica. Zastopan je bil šolski svet, saj je bila kar štiri desetletja tajnica na srednji šoli pri Svetem Jakobu v Trstu. Pogrebno mašo je daroval svetoivanski kaplan g. Milan Nemas, ki se je v pridigi spomnil vrednot, za katere je delala rajna Vera Lozej, ob njem pa so somaševali še skavtski duhovni voditelj g. Tone Bedenčič in vodja Slovenskega pastoralnega središča v Trstu, msgr. Marij Gerdol, saj je pokojnica bila tudi cerkvena pevka pri Novem Svetem Antonu in aktivna v Marijinem domu v ul. Risorta. Ob oltarju je bil še gospod Ropret. Na koru je pel okrepljeni zbor od Novega Svetega Antona pod vodstvom Edija Raceta in orgelski spremljavi Tomaža Simčiča. Vsekakor so skavti s svojo aktivno prisotnostjo, oblikovanjem prošenj in branjem berila zaznamovali obred, ki se je ganljivo končal s skavtsko Pesmijo slovesa.

Skavtinja in dolgoletna voditeljica Ivica Švab se je v imenu skavtske organizacije poslovila z nagovorom, v katerem je poudarila, da je bila Vera Lozej leta 1959 med tistimi, ki so na pobudo dr. Prešerna ustanovile Sloven-

ske tržaške skavtinje. Bila je oseba, ki je verjela v mlade in jih ljubila, vanje zaupala in jim je znala nevsiljivo stati ob strani. Obenem je poudarila, kako je pokojni globoko odgovarjal duh skavtizma, »ki ima moč prevzeti, navdušiti in voditi človeka skozi življenje, tudi v odrasli dobi. Ni imela svojih otrok, a čutila je duhovno materinstvo. Zanj smo bile skavtinje pa tudi skavti njeni otroci. Resnično ji je bilo pri srcu, da bi zrasli v odgovorne, zavzete, pa tudi srečne osebe. Vendar njen odnos ni bil pokroviteljski; bil je odnos starejše sestre, kot mora tudi biti v skavtizmu... Kljub razliki v letih, ki jo je bilo v preteklosti bolj občutiti, se ne spominjam, da bi nas kdaj utišala ali hotela vsiliti svoje stališče ali neutemeljeno, v moči svojega položaja, zavrnila naše... Vedno smo čutile, da nas podpira in krije. S svojo prisotnostjo in držo nam je dajala občutek varnosti. Bila je temelj, na katerem se gradi ostalo«.

Ivica Švab je spomnila tudi na dolgo obdobje, ko je pokojna sodelovala v uredniškem odboru skavtskega glasila Jambor in »ramo ob rami z mladimi, skrbela za članke o duhovnosti in veri, kar jo je najbolj zanimalo in veselilo, ne da bi kdaj prišlo do kake napetosti ali nesporazuma«. Vera Lozej skavtizma ni nikoli opustila, niti leta 1974 po predaji načelnštva mlajšim generacijam. Več let je bila blagajničarka in nato še drugače aktivna pri organizaciji, saj je na taborih najmlajših volčičev in veveric skrbela za kuhinjo in to vedno v sinergiji z voditelji tabora in v vedrem odnosu z otroki.

»Dala nam je zgled močne žene, zavzete na področju delovanja z mladino, kar je bilo, je in bo najvažnejše za našo narodno skupnost, zato da se ohrani duhovno zdrava in da se sploh ohrani na tem našem koščku zemlje. V skavtski organizaciji se je vedno izrecno poudarjalo, da je skavt narodno zaveden. Zato smo skavti mnenja, da ji gre priznanje vseh zamejskih ljudi.«

Pokojni gre tudi priznanje naše krajevne Cerkve, saj je delovala iz svoje globoke vere in si po svojih močeh prizadevala, da bi v našem skavtizmu mladi vedno iskali in našli Boga. Na koncu je Ivica Švab duhovno oporoko Vere Lozej strnila v naslednje misli: »Imejmo tudi mi radi naše mlade. Ne pritožujmo se nad njimi, ampak bodimo veseli njihove zavzetosti. Bodimo občutljivi opazovalci. Cenimo delo naših mladih skavtskih voditeljev, ki iz samega veselja do skavtizma posvečajo svoj prosti čas mlajšim, da ga tudi oni spoznajo in se v njem razvijajo. Ne prezrimo in ne omalovažujemo njihovega truda. Pogovorimo se z njimi, če se nam zdi, da je kaj narobe. Če jih mi ne bomo razumeli, h komu bodo šli iskat oporo? Objemimo jih in se zahvalimo Bogu, da jih imamo.«

Rajnici se je v imenu Sveta slovenskih organizacij poklonil tudi predsednik Drago Štoka, ki se ji je zahvalil za vse nesebično delo, ki ga je opravila v korist naše skupnosti.

Lojzka Bratuž

BAZILIJA PREGELJ V SPOMINIH NA OČETA

Sredi avgusta 2009 je preminila dr. Bazilija Pregelj (1920-2009), hči pisatelja Ivana Preglja, po poklicu psihiatrinja. Večji del svojega življenja je preživela v Ljubljani, kamor so se Pregljevi preselili iz Kranja, zaradi očeta pa je bila navezana tudi na Primorsko. Leta 1983 prišla v Gorico, da bi v Rupi prisostvovala poimenovanju osnovne šole po velikem pisatelju, leta 1995 pa se je v Tolminu udeležila odkritja doprsnega kipa in spomske plošče tolminski rojakinji Ljubki Šorli.

Ob stoletnici očetovega rojstva je Bazilija Pregelj izdala knjigo z naslovom *Moj oče*. Zbrane spomine na očeta je podala z veliko tenkočutnostjo, tako da v njih pisateljev lik zaživi v vsej svoji polnosti.

Ko sta se sprehajala po ljubljanski okolici in se povzpela malo više, je videla in čutila, kako išče poln hrepenenja s pogledom. Sredi molka je bolj s palico kot z besedo povedal:

»Tam je Tolminska!«

Avtorica se vprašuje, kakšna je bila Tolminska njegovih otroških dni. Sama je tolminski zrak zadihala šele po drugi svetovni vojni, čeprav ji je bila ta dežela zaradi očeta blizu, »v očetovo ljubezen zavita, kot pesem, ki poje kar naprej iz dneva v dan«. Ugotavlja tudi, da je oče malo govoril o sebi, a ko je pisal o Tolminski, je pisal o sebi.

Kot primer živahnega in pristrčnega pisanja Bazilije Pregelj navajam odlomek iz 5. poglavja:

Bazilija Pregelj z Marto Filli
ob očetovem spomeniku v Tolminu

»Največkrat pa mi je oče pripovedoval o tistem najvažnejšem: kako ga je župnik 'odkril' /.../

Brez sprenevedanja je priznal, da je bil poreden fantič, zelo živ in nemiren. Pri verouku ni pazil. Igral se je z rogačem. Tik pred začetkom pouka ga je staknil blizu sv. Mavra, kjer je imela v bližini stara mati krajec njive. Vtaknil ga je v robec in nesel s seboj k verouku. Med poukom je razgrnil robec na klop in pustil, da je rogač kobacal in ubiral pot po robcu na klopi. Drezal je vanj in mu nagajal, preizkušal rogačevo iznajdljivost in mu branil, da bi pobegnil. Župnik je pri tistem davnem verouku pripovedoval in razlagal zgodbo o Abelu in Kajnu. Ko je opazil, da oče – klicali so ga Ivanc – ne posluša, ga je poklical in zahteval, naj obnovi povedano zgodbo. Menil je, da je bil oče ves z rogačem in samo zanj in da zgodbe še slišal ni. Pa se je uštel. Zasačeni fantiček v zadregi ni molče mencial. Župnika je presenetil s tolminsko zgodbo, sicer o Abelu in Kajnu, a v obleki dveh tolminskih pastirčkov njegovega časa. Ni le pripovedoval, temveč je tudi tako zaživel v pripovedi, da sta se Kajn in Abel kar na lepem znašla med otroki sredi veroučnih klopi in bila sovrstnika mostarskih otrok, s katerimi je pohajal. Župnika je Ivanc s svojo zgodbo vznemiril, razvnel in prepričal, da se je vredno pobrigati za siroto, da je v njej nekaj, kar utegne roditi dober sad...«

S takšnimi in podobnimi opisi je Bazilija Pregelj prehodila očetovo življenjsko pot ter osvetlila marsikatero zanimivost iz njegovega življenja in dela. Prav zato smo se ob njenem odhodu v večnost želeli spomniti tudi njega, ki ji je bil vseskozi vodnik in prijatelj.

M.T.

UMRL JE UČITELJ IN ORGANIST ANTON KOSTNAPFEL

Na svojem domu v Sv. Križu pri Trstu je 29. septembra 2009 umrl učitelj in organist Anton Kostnapfel. Doma je bil iz Šturij na Vipavskem, kjer se je rodil 10. septembra 1925. Svoja najboljša leta in sposobnosti je posvečal predvsem Tržaški. Po drugi svetovni vojni je opravil učiteljsko maturo v Gorici in nato začel poučevati najprej v Brdih, na Plavjah in nato v Saležu ter Zgoniku, kmalu pa je nastopil službo v Svetem Križu, kamor se je oženil in si uredil družino. Zadnja leta do upokojitve pa je služboval kot prevajalec na Šolskem skrbništvu v Trstu.

Poznali smo ga kot človeka, ki je veliko deloval tudi v okviru tržaške Vincencijeve konference, zlasti kot vzgojitelj v otroških kolonijah. V poletnih mesecih pa smo ga srečevali tudi kot cerkovnika in organista na Sv. Višarjah.

Osebnost Toneta Kostnapfla je tesno povezana predvsem s slovenskim zborovskim petjem. Že leta 1942 je kot 17-letni stopil v zbor, ki ga je vodil v Šturjah Dore Krtel. Potem si je nabral veliko pevskihkušenj v številnih goriških in nato tržaških pevskih zborih. Prve nauke o glasbi je prejel pri dirigentu domačega zbora. Od leta 1945 do leta 1951 je hodil v šolo k znanemu goriškemu pedagogu prof. Emilu Komelu in prof. Cosmaru. Nato je do leta 1956 pomagal Branku Lupincu, ki je vodil cerkveni zbor v Zgoniku. Leta 1960 pa je postal stalni organist v Sv. Križu, kjer je ostal do leta 1994. Od tega leta, dokler mu je zdravje to omogočalo, pa je bil organist in vodja cerkvenega zbora v Zgoniku. Tam je pripravil več

Na reviji *Pesem Jeseni* 1999 je Anton Kostnapfel prejel posebno priznanje za zasluge na področju zborovskega petja in organistovske službe.

koncertnih nastopov, predvsem s programom božičnih in Marijinih pesmi, redno pa je nastopal tudi na dekanijski reviji v Štivanu. Pri tem velja povedati, da je Anton Kostnapfel bil zelo pozoren na skladbe, ki jih je izbiral zlasti za koncertne izvedbe in je rad segal tudi po domačih zamejskih skladateljih, tudi če je šlo za nekoliko zahtevnejšo literaturo.

Dolga leta je bil aktiven v odboru Zveze cerkvenih pevskih zborov iz Trsta in veliko pomagal s svojimi bogatimi izkušnjami in tehtnim poznanjem razmer in potreb našega zborovstva. V odboru ZCPZ je bil aktiven do leta 1997; med zborovsko revijo Pesem jeseni, novembra 1999, pa mu je Zveza podelila posebno priznanje za zasluge na področju zborovskega petja in organistovske službe, ki jo je tako zvesto in zavzeto opravljal.

Na pogrebu mu je ob domačih kriških pevcih pel združeni zbor Zveze cerkvenih pevskih zborov iz Trsta, ki ga je ob orgelski spremljavi Marije Sturman vodil Edi Race. Zveza se mu je ob koncu pogrebne obreda javno zahvalila za vse, kar je naredil kot organist, a predvsem v njenem odboru.

Vladimir Kos

S KRISTALI V VALOVIH ZA NOTE

Morjé ne pozna od snegá razmehčanih tal,
morjé neprenehno valuje od energije,
ki dana bila mu smehljaje je Tretji dan,
da – zdi se mi pesniku – s plesom ves svet ovije.

Ker v plesu je pesem; v najboljši: dih melodij
in upanje, v njem praznovanje cvetov lepote,
ki vsak šepeta, da iz nič ni nič, da je sij
svetlobe nad morjem, s kristali valov za note.

Morjé, nepretrgani ples, ki je gib valov –
tako kot je zrak, ki prenaša nam melodije.
Morjé svetovljansko, ponesi pozdrav domov!
Morda ponj nič več ne pošiljajo policije.

Andrej Bratuž

IN MEMORIAM PROF. SLAVKO BRATINA

V torek, 6. oktobra 2009, je v goriški bolnišnici umrl prof. Stanislav (Slavko) Bratina. Pokojnik je bil znan šolnik in javni delavec. Rodil se je v Gorici 24. aprila 1926. Po osnovni in srednji šoli je obiskoval klasični licej in maturiral leta 1948. Nato se je vpisal na tržaško univerzo, kjer je študiral klasično filologijo in doktoriral leta 1957. Posvetil se je poučevanju slovenščine in literarnih predmetov najprej na nižji srednji in tudi strokovni šoli, potem na višji gimnaziji in nato vrsto let na učiteljsišču Simon Gregorčič. Zadnja leta je bil vse do upokojitve nameščen na goriškem šolskem skrbništvu na uradu za slovenske šole.

V Gorici je dolga leta deloval Akademski klub, katerega duša je bil prav Bratina sam, ki je poleg občasnih kulturnih pobud prirejal zlasti razne družabne prireditve, kot so martinovanja in silvestrovanja za visokošolce in mlade izobražence.

Slavko Bratina se je zelo živahno udejstvoval tudi na političnem področju. V Gorici je bila že vrsto let Slovenska demokratska zveza (SDZ), ki sta jo zelo markantno vodila dr. Avgust Sfiligoj in dr. Anton Kacin. Vsa leta je bil Bratina tudi v njenem vodstvu. Tako je nastalo tudi večdesetletno Bratinovo politično in upravno delovanje. Na slovenski listi z lipovo vejico je bil med leti 1961-1970 izvoljen v goriški občinski svet. Med leti 1968-1970 je bil tudi občinski odbornik za davke. V tem času smo bili v občinskem svetu dr. Sfiligoj, dr. Kacin in pisec tega zapisa, kasneje pa dr. Damjan Paulin. Bratinovi nastopi so bili vedno tehtni in umirjeni, v njih pa se je zlasti zavzemal za narodne pravice slovenskih občanov in celotne naše narodne skupnosti.

Bratina je tudi veliko pisal in urejeval. Tako je pisal v slovenska tednika (Katoliški glas in Demokracija), revijo Utripi, ki jo je v Trstu za Slovensko prosvetno matico izdajal tudi zdaj že pokojni skupni prijatelj Marko Udo-
vič. Uredil je delo prof. Umberta Urbanija o pesniku Petru Petroviču Njegošu. Hranil je tudi zapuščino goriškega profesorja Milana Bekarja.

Slavko Bratina je posebno ljubil fotografijo in se je njej veliko posvečal. Osebnost je bil vesele narave in po srcu dober, rad je bil v družbi in se s prijatelji podajal na razne izlete, predvsem v bližnjo Slovenijo.

S sestro Leo je živel na Livadi. Še mnogo prej je umrla sestra Irena, ki je bila sama tudi profesorica.

Pogreb Slavka Bratine je bil 8. oktobra v cerkvi sv. Ivana v Gorici, pokopali pa so ga na pokopališču v Pevmi, kjer počivajo vsi njegovi. Bog mu bodi za vse bogat plačnik!

Vladimir Kos

VIGRED, O VIGRED

Moje srcé se raduje s pomladjo:
rože prinesla je v dar za obisk,
da bi zapel ji od vseh serenad
tisto o Njej z diadema zabliskom.

Pravzaprav hoče z lasmi ga pokriti,
zmeraj ima se za Deklo z vasi,
Njej je ljubezen najlepši nakit.
Vigred, zapojva v dvospevu »Marija!«:
s strunami rek in žalujk, skritih šmarnic,
grmov in borov in travnatih bilk;
strune vzplamté naj od mavričnih barv,
saj jim je pesem besedo nosilka.

Vigred, o vigred, za nas je trpela
s Sinom, kot to le Brezmadežna zna.
Upam, da večno lahkó Ji bom pel –
lepše kot zdaj, ko mi toliko manjka.

Damjan Paulin

DELOVANJE ZVEZE SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE IN NJENIH ČLANIC V SEZONI 2008/2009

Zborovska in glasbena dejavnost. V Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici je v soboto, 22., in v nedeljo, 23. novembra 2008, bila jubilejna 50. zborovska revija Cecilijanka. Posvečena je bila skladatelju Stanku Jericiju ob 80 – letnici rojstva. Na reviji so sodelovali poleg goriških tudi zbori iz tržaške in videmske pokrajine ter Koroške in Slovenije. Na nedeljski reviji je bil prisoten direktor Javnega sklada za kulturne dejavnosti RS g. Igor Teršar, ki je Zvezi izročil jubilejno priznanje za uspešno in dolgoletno delo. Pevcem zborov, ki so včlanjeni v Zvezo slovenske katoliške prosvete, pa je podelil zlate in častne Gallusove značke. V soboto je pred pričetkom programa spregovorila Mateja Černic. Pozdravil je tudi Janko Zerzer v imenu Krščanske kulturne zveze iz Celovca. V nedeljo je publiko nagovorila predsednica Zveze katoliške prosvete Franka Padovan.

Druga pomembna revija pevskih zborov je Primorska poje. Zveza je soorganizator te revije, ki je bila 40. po vrsti in se je začela 27. februarja v Izoli, nadaljevala do 26. aprila v Trenti, zaključila pa 12. septembra v Bazovici. Skupno je sodelovalo 213 zborov s skoraj pet tisoč pevkami in pevci, kon-

MePZ Lojze Bratuž je na zborovskem tekmovanju C.A. Seghizzi osvojil prvo mesto.

certov pa je bilo vseh skupaj 32. Zveza je tudi letos sodelovala pri organizaciji koncertov, ki so se odvijali 15. marca v Občinskem kulturnem centru na Trbižu, 20. marca v cerkvi sv. Andreja v Štandrežu in 22. marca v Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici.

Med izrednimi umetniškimi dosežki v letu 2009 naj omenimo, da je MePZ Hrast na mednarodnem zborovskem tekmovanju v Azzano Decimo osvojil prvo mesto v kategoriji mešanih zborov ter absolutno prvo mesto in veliko nagrado tekmovanja. Dekliška vokalna skupina Bodeča neža z Vrha Sv. Mihaela pa je na mednarodnem zborovskem tekmovanju Slovakia cantat v Bratislavi prejela zlato priznanje in prvo mesto v kategoriji dekliških zborov ter drugo mesto in zlato priznanje v kategoriji ljudskih pesmi. Ista skupina je v petek, 22. maja, nastopila na 4. regijskem tekmovanju otroških in mladinskih pevskih zborov v Kulturnem domu v Novi Gorici in dosegla absolutno prvo mesto in si tako priborila zlato priznanje s pohvalo. Ob tem je skupina bila nagrajena kot zbor z najvišjim številom točk, za najboljšo izvedbo skladbe iz 20. stoletja ter za najboljšo izvedbo priredbe ljudske pesmi. Zborovodkinja Mateja Černic je bila nagrajena za najboljšo izbiro programa. MePZ Lojze Bratuž je na zborovskem tekmovanju C.A. Seghizzi v Gorici osvojil prestižno prvo mesto in priznanje kot najboljši zbor iz Italije.

Gledališka dejavnost

Enajsti niz veseloiger Iskriivi smeh na ustih vseh je v soboto, 31. januarja, uvedla skupina Oder 90, ki deluje v SKPD Mirko Filej v Gorici, s premiero celovečernega dela Gospodična Papillon sodobnega italijanskega avtorja Stefana Bennija. V slovenski jezik je delo prevedla časnica Erika Jazbar. Scenografska in kostumografska podoba igre je zamisel Radoša Bolčine, ki je tudi delo režiral. Naslednjega dne je na oder stopila dramska družina SKPD F.B. Sedej iz Števerjana in uprizorila delo angleškega avtorja Petra Shafferja Črna komedija v režiji Franka Žerjala. V četrtek, 5. februarja, je bilo na vrsti nagrajevanje natečaja Mladi oder, katerega razpisujeta Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice in Slovenska prosveta iz Trsta z željo, da bi se v mladih razživila igralska iskrica. Prireditve je povezovala Liza Terčič, o liku gledališkega igralca je spregovoril Marko Černic. Večer so zaključili mali igralci otroške dramske skupine SKPD F.B. Sedej iz Števerjana, ki so pod vodstvom Kristine Corsi premierno odigrali igrico Naočniki. Niz veseloiger je v petek, 13. februarja, zaključil dramski odsek prosvetnega društva Štandrež z novo igro Kaj bodo rekli ljudje...?, ki je nastala izpod peresa srbskega dramatika Branislava Nušića. Skoraj dve uri trajajočo predstavo je režiral Jože Hrovat.

Sodelovanje s Koroško in Slovenijo

Z gledališko predstavo Sveti plamen so se v nedeljo, 5. oktobra, v Števerjanu začeli 13. Koroški kulturni dnevi na Primorskem, ki jih prirejajo Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice, Slovenska prosveta iz Trsta in Krščanska kulturna zveza iz Celovca. V Sedejevem domu je nastopila gledališka skupina KPD Planina iz Sel z dramo Somerset Maugham. Naslednji dan je bil utrip koroške ustvarjalnosti zaznaven v goriški galeriji Ars, kjer je bila otvoritev razstave slikarja Alberta Krajgerja. Umetnika je predstavila Pepca Weiss. Za glasbeno popestritev večera sta poskrbela brata Niko in Mihael Vavti na klavirju oz. klarinetu. V četrtek, 9. oktobra, je potekalo tradicionalno srečanje glasbenih šol. Priredili so ga v komorni dvorani Kulturnega centra Lojze Bratuž, kjer so na večeru sodelovali gojenci Glasbene šole na Koroškem, Glasbene matice Trst-Gorica-Špeter in Slovenskega centra za glasbeno vzgojo Emil Komel iz Gorice. Dobrodošlico gostom je izrekel Silvan Kerševan, ravnatelj šole Emil Komel. Za koroške glasbene šole je bil prisoten ravnatelj Roman Verdell, za Glasbeno matico pa Bogdan Kralj.

Skupne proslave in prireditve

Vsakoletna proslava ob Dnevu slovenske kulture, ki jo s skupnimi močmi prirejajo naše osrednje organizacije, med katere spada tudi Zveza slovenske katoliške prosvete, je bila posvečena 100. obletnici Glasbene matice v Trstu in je nosila naslov... in čujem te; klavir igra; ... Z razliko od prejšnjih let se je letos prireditev zvrstila na treh prizoriščih, in sicer v nedeljo, 8. februarja, v gledališču Ristori v Čedadu, v torek, 10. februarja, v Kulturnem domu v Trstu in v četrtek, 12. februarja, v Kulturnem domu v Gorici.

Prešernova proslava v Kulturnem domu v Gorici

Letošnja druga skupna prireditev kulturnih organizacij zamejskih Slovencev iz Italije, Avstrije in Madžarske ter Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti z naslovom Brez mej se je odvijala 13. marca v Jakopičevi dvorani v Ljubljani in 15. marca v Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici. Vezna nit med elementi raznih pokrajin je bilo potovanje od reke Rabe do morja skozi besedo, pesem in melodijo. Na prireditvi je sodelovala pevska skupina Bodeča neža z Vrha Sv. Mihaela.

Predsednica ZSKP Franka Padovan podeljuje g. Srebrniču priznanje Kazimir Humar.

Priznanja

Podelitev petega priznanja Kazimir Humar je potekala 17. marca v dvorani KCLB v Gorici. Pobudniki priznanja Zveza slovenske katoliške prosvete, Kulturni center Lojze Bratuž in Združenje cerkvenih pevskih zborov so sklenili podeliti letošnje priznanje števerjanskemu organistu in zborovodji Hermanu Srebrniču, ki se več kot 60 let razdaja za rast pevske kulture in sploh za skupnost. O življenju Hermana Srebrniča je spregovorila prof. Lojzka Bratuž. Slovensnostni večer je sklenil mešani pevski zbor F.B. Sedej, pod taktirko Mirka Ferlana.

Izdajateljska dejavnost

V okviru praznovanja 50. obletnice revije Cecilijanke je Zveza izdala priložnostno knjižico. V njej je zabeleženih zadnjih deset let Cecilijanke. Ob isti priložnosti je Zveza izdala pesmarico zborovskih posvetnih skladb glasbenika in skladatelja Patrica Quaggiata. Predstavitve zbirke je bila 18. novembra v Kulturnem centru Lojze Bratuž. To je druga zbirka Patrica Quaggiata, ki jo je izdala Zveza. O avtorju in zbirki je spregovoril skladatelj Ambrož Čopi.

MePZ Lojze Bratuž

Mešani pevski zbor Lojze Bratuž je novo sezono pričel 15. septembra, ko je sklical redni občni zbor, kjer so, med drugim, predstavili spletno stran zbora ter notni arhiv, ki je urejen in katalogiran v informatični obliki in vsebuje 2474 skladb in 50 pesmaric. Zbor je 12. oktobra pel na koncertu v cerkvi v Ročinju, 19. oktobra pa na predstavitvi knjige dr. Tavana in 24. oktobra na reviji pevskih zborov v Gradišću. 21. novembra je zbor nastopil na italijanski Cecilijanki, ki se je odvijala v cerkvi sv. Ignacija, 23. novembra pa je pel na 50. Cecilijanki v Kulturnem centru Lojze Bratuž. V ponedeljek, 8. decembra, je zbor zopet nastopil v Kulturnem centru Lojze Bratuž na proslavi za praznovanje 100-letnice Katoliškega tiskovnega društva. Zbor je januarja pel na raznih božičnih koncertih, in sicer: 6. v cerkvi na Sveti Gori, 10. v cerkvi v Pevmi, 16. v cerkvi v Sv. Križu pri Trstu, 18. v Ljubljani v cerkvi Marijinega oznanjenja. 31. januarja so pevci zbora odšli na dvodnevni izlet v Auronzo di Cadore. Mešani pevski zbor je 8. marca pel v Braniku na Primorski poje. Zbor je 24. aprila sodeloval na dobrodelnem koncertu Glejte človek. Koncert se je odvijal v Kulturnem domu v Novi Gorici, organiziralo ga je društvo Univerza za tretje življenjsko obdobje.

Zbor je ob zaključku sezone nastopil še: 27. junija v cerkvi sv. Ivana v Trstu; 5. julija na koncertu v občinski dvorani v Novi Gorici skupaj z vokalno skupino Chorus '97 in 9. julija na tekmovanju C.A. Seghizzi v Gorici, kjer je osvojil prestižno prvo mesto in priznanje kot najboljši zbor iz Italije.

PD Podgora

Prosvetno društvo Podgora je po prerani smrti Mirka Špacapana, ki je društvu vedno stal ob strani in mu dajal smernice, obrnilo stran in začelo na novo. Odborniki so 3. oktobra v župnijski dvorani sklicali občni zbor in 7. oktobra izvolili nov odbor. Za predsednico je bila izvoljena Katja Bandelli.

Zahvalno nedeljo so v Podgori skupaj z župnijama Pevmo in Štmavrom praznovali v nedeljo, 16. novembra. Pri sv. maši sta pela domači mešani zbor in moški zbor iz Štmavra. V petek, 5. decembra, je v domači dvorani potekalo miklavževanje. Nastopil je otroški pevski zbor. Naslednji dan je otroški zbor pel na Mali Cecilijanki.

Moška pevska skupina Akord, ki jo vodi Dario Bertinazzi, je 6. oktobra zapela uvodno pesem na dobrodelnem večeru pri Devetakovih na Vrhu Sv. Mihaela, 15. oktobra je nastopila v Grudnovi hiši v Nabrežini na ustanovitvenem kongresu mladinske skupine Slovenske skupnosti, 22. novembra pa so pevci nastopili na 50. jubilejni Cecilijanki, v soboto 29. novembra v Ajdovščini na Srečanju oktetov Primorske in 3. decembra v cerkvi v Sovodnjah ob komemoraciji za dr. Mirkom Špacapanom.

Mešani pevski zbor Podgora je pod vodstvom Sabine Antoni nastopil 1. novembra pred spomenikom padlim v Podgori in na vaškem pokopališču, 20. in 24. pa je pel pri maši v Podgori v spomin na Mirka Špacapana. Mešani pevski zbor in pevska skupina Akord sta 8. decembra pela na slovesnosti poimenovanja telovadnice po dr. Mirku Špacapanu. Otroški pevski zbor je pel 18. januarja v župnijski dvorani v Podgori na prireditvi za ostarele, ki jo je organiziralo društvo Circolo Ricreativo Calvario, ki deluje v župniji. 27. februarja je društvo priredilo Dan slovenske kulture. Spregovorila je časnikarka Erika

Moška pevska skupina Akord na jubilejni 50. Cecilijanki

Jazbar, nastopili so otroški in mešani pevski zbor iz Podgore ter moška pev-ska skupina Akord. Recitali pa so Jurij Klanjšček, Irena Breganti in Aljoša Jarc. Mešani pevski zbor Podgora in moška pev-ska skupina Akord sta nastopila 15. marca na reviji Primorska poje na Trbižu. V petek, 20. marca, ob 19. uri je bilo na sedežu Slovenske skupnosti v Gorici srečanje s kulturno delavko Luigio Negro. Srečanje sta priredili skupina Prihodnost (Mladin-ska sekcija Slovenske skupnosti v Gorici) v sodelovanju s krožkom Anton Gregorčič in PD Podgora. Tema pogovora je bila Rezija in naši sorojaki, ki tam bivajo. Dne 29. marca je bila v cerkvi v Podgori maša zadušnica za Špacapanove, pel je MePZ Podgora. 4. aprila je otroški pevski zbor Podgo-ra pel v Sovodnjah na revijalnem delu 9. srečanja otroških in mladinskih pevskih zborov Zlata Grla. Mešani pevski zbor je v nedeljo, 5. aprila, pel pri procesiji in maši oljčne nedelje in sodeloval pri branju Trpljenja našega Gospoda Jezusa Kristusa. V sredo, 8. aprila, je pel postne pesmi po maši v Sovodnjah in v nedeljo, 12. aprila, pa sodeloval pri vstajenski procesiji in nato pri sv. maši. V nedeljo, 19. aprila, je društvo izvedlo v župnijski cerkvi v Podgori 4. Natečaj zborovskega cerkvenega petja Bogomir Špacapan. V soboto, 25. aprila, je mešani pevski zbor pel pri spomeniku padlim v Podgori in v nedeljo, 10. maja, pa na 140. obletnici Biljanskega tabora na Dobrovem. Moška pev-ska skupina Akord je 7. junija pela na reviji na Gorjanskem.

PD Rupa-Peč

Otroški pevski zbor Rupa-Peč ob dnevu žena v Rupi

Mešani pevski zbor je 1. novem-bra pel pri spomenikih v Rupi in na Peči, 16. novembra skupaj z otroškim zborom na zahvalni nedelji v Rupi, 23. novembra pa na 50. Cecilijanki.

Društvo je 30. novembra organizi-ralo izlet v Celovec. 5. decembra se je v prostorih društva odvijalo miklavže- vanje. Nastopili so otroci pevskega zbora z igrico Frtaljica. Otroški zbor je 7. decembra pel na Mali Cecilijanki. Dne 31. januarja je bila božičnica z naslovom Zimska radost. Nastopili so otroški pevski zbor Rupa-Peč in dijaki orgelskega tečaja, ki ga vodi Mirko

Butkovič. Društvo je 12. marca priredilo kulturni večer ob Dnevu žena. Nastopila sta otroški pevski zbor Rupa-Peč in MoPZ Jezero iz Doberdoba.

Za veselo vzdušje je poskrbel komični duo Pepina in Rozina iz Škrbine pri Komnu. Mešani pevski zbor je v soboto, 28. marca, pel v Vrtovinu na Primorski poje; otroški pevski zbor pa na 9. Srečanju zborov Zlata grla. Društvo je 30. marca v društvenih prostorih v Rupi priredilo kulturni večer posvečen glasbi z naslovom Glasba ob dnevu kulture. Nastopili so otroški pevski zbor Rupa-Peč, Moški pevski zbor Skala iz Gabrij, mezzosopran Mirjam Pahor ter gojenci glasbene šole Emil Komel, ki so se predstavili s harmoniko, kitaro, violončelom in oboo. Otroški pevski zbor je 5. aprila nastopil na tekmovalnem delu revije Zlata grla in osvojil srebrno priznanje. Dne 24. aprila je bila, v sodelovanju s sovodenjsko sekcijo VZPI-ANPI, proslava ob 20-letnici postavitve spomenika v Rupi. Nastopili so otroški in mešani pevski zbor Rupa-Peč ter moški pevski zbor Jezero. Častni govornik je bil Aldo Rupel. 25. aprila je bila slovesna maša za farnega zavetnika sv. Marka. Sodeloval je cerkveni pevski zbor iz Mirna. 40. Praznik frtalje se je odvijal 25., 26. aprila ter 1. maja. Mešani pevski zbor je 17. maja pel pri maši v Rojanu. Otroški pevski zbor pa je imel svoj zaključni nastop 17. junija.

PD Sabotin

Ob 19. pohodu na Sabotin je društvo priredilo tridnevno praznovanje. V petek, 24. oktobra, je bila predstavitev knjige Erike Jazbar in Zdenka Vogriča, Gorica – vodnik po mestu in po sledovih slovenske prisotnosti. Večer sta popestrila MoPZ Štmaver in dekliška vokalna skupina Bodeča neža. Sobotni večer je bil posvečen poeziji in je nosil naslov Posočje – Isontino. V nedeljo, 26. oktobra, pa je bil na vrsti pohod na Sabotin, ki je bil zelo uspešen. V nedeljo, 16. novembra, je bila na sedežu društva, skupaj s Podgorci, zahvalna nedelja. Moški pevski zbor je 22. novembra pel na 50. Cecilijanki. Dan kasneje se je na sedežu društva odvijalo martinovanje. Društvo je 5. decembra priredilo miklavževanje. Nastopili so mladi člani dramskega odseka z igrico, ki so si jo sami domislili in režirali, Gostilna pri Tonetu in Tončki proti Štmaver on the beach. Otroški pevski zbor je 6. decembra pel na

50 let moškega pevskega zbora Štmaver

Mali Cecilijanki. Društvo je letos prevzelo tudi soorganizacijo 7. razstave slovenskih jaslic na Sv. Gori. Otvoritev razstave je bila 14. decembra. Moški in otroški pevski zbor sta 19. decembra nastopila na božičnici osnovne šole iz Pevme. Društvo je, v sodelovanju z rajonskim svetom za Pevmo, Oslavje in Štmaver organiziralo natečaj jaslic. Betlehemska luč je že šesto leto zapored povezala Solkan in Štmaver. Do kmetije Barnaba so jo iz Solkana peš prinesli skavti. Sledil je kulturni program, ki sta ga oblikovala otroški in moški pevski zbor Štmaver. Dne 31. januarja je bila, v okviru praznovanja Sv. Valentina, na sedežu društva otvoritev razstave mizarskega orodja; sledil je ogled filma o Solkanu in solkanskih mizarjih. Na večeru je nastopil MePZ Slavec iz Solkana ter domači pevski zbor. V petek, 6. februarja, se je praznovanje nadaljevalo s tridnevno šagro pod ogrevanim šotorom. Prvi večer je bil namenjen mladim. Nastopila sta ansambla Simplex in The M.A.F.F. V soboto, 7. februarja, je nastopil ansambel Happy Day. V nedeljo, 8. februarja, je bila slovesna maša, sledil je nastop godbe na pihala Goriška Brda ter ples z ansamblom Mega Mix. V nedeljo, 15. februarja, je društvo sodelovalo s pustno skupino na povorki v Gorici, 21. februarja na Opčinah, 22. februarja v Sovodnjah in 24. februarja v Trziču. V soboto, 7. marca, je moški pevski zbor pel na reviji Primorska poje v Biljah. Dne 21. marca so gostili na sedežu društva italijanske skavte iz župnije Sacro Cuore, medtem ko so 5. aprila gostili voditelje skavtov iz Slovenije, Italije in Avstrije, 19. aprila pa goriške skavte. Mladinski odsek društva je 10. aprila pripravil Križev pot po vasi. V soboto, 18. aprila, se je v cerkvi v Štmavru odvijal jubilejni koncert moškega pevskega zbora Štmaver ob 50-letnici delovanja z naslovom S pesmijo skozi cerkveno leto.

V nedeljo, 10. maja, se je odvijal 10. Mednarodni pohod treh mostov. Pri organizaciji sta sodelovala tudi KD Sabotin in rajonski svet Pevma-Oslavje-Štmaver. Istega dne popoldne je moški pevski zbor, skupaj z zboroma iz Števerjana in Podgore, nastopil na Dobrovem ob 140-letnici Biljanskega tabora. Moški pevski zbor je 15. maja nastopil na koncertu v Trziču pri Kranju; 16. maja je društvo organiziralo ribiško tekmovanje Ona-On za člane in prijatelje; v soboto, 23. maja, v okviru praznovanja 50-letnice zbora se je na kmetiji Grad Štmaver odvijal celovečerni koncert z naslovom Pesmi o ljubezni in vinu. Na večeru sta poleg zbora Štmaver sodelovala tudi otroški zbor ter instrumentalna skupina Zali Rovt iz Trziča pri Kranju.

PD Štandrež

Odbor Prosvetnega društva Štandrež, ki mu predseduje Marko Brajnik, skrbi, da je kulturno delovanje v vasi živo, kakovostno in zanimivo za širšo

publiko. Podlaga kulturnega izročila je vedno pevski zbor, delo katerega dopolnjuje dramska družina s svojimi premierami in številnimi nastopi. Zasluga dramske skupine je tudi v tem, da so Štandrež in njegove kulturne značilnosti spoznali skoraj po vsej Sloveniji.

MePZ Štandrež, ki ga uspešno vodi David Bandelj, je 15. junija sodeloval na koncertu cerkvene pesmi v domači cerkvi. Posebno pripravo je zbor posvetil koncertu ob 80-letnici rojstva skladatelja Stanka Jericija, ki je bil 7. novembra v štandreški cerkvi pod naslovom K tebi spomin budi. Za to priložnost je bilo prvič izvedeno Jericijevo delo Stabat mater, ki je napisano za zbor, soliste in orgle. Zbor, ob spremljavi trobil, je koncert zaključil pred

oltarjem s skladbo Tu es Petrus, ki jo je Jericijo uglasbil ob obisku sv. Očeta v Gorici. Koncert so ponovili v cerkvi v Kanalu in nato še enkrat izvedli v štandreški cerkvi na god farnega zavetnika sv. Andreja. V pripravi je tudi CD. V božičnem času je mešani zbor pel na Prazniku miru in prijateljstva v štandreški cerkvi. Zbor se je udeležil Primorske poje in zapel v Kneži 18. aprila. Ob praznovanju goriških zavetnikov sv. Hilarija in Tacijana je štandreški mešani pevski zbor sodeloval na koncertu, ki je bil v stolni cerkvi 7. marca. V počastitev skladatelja Stanka Jericija je zbor izvedel celovečerni koncert v župnijski cerkvi sv. Ivana v Trstu. Program je obsegal izvedbo sekvence Stabat Mater, ki je ena zadnjih Jericijevih del. V okviru prireditve Snovanja v organizaciji Slovenskega centra za glasbeno vzgojo Emil Komel je zbor sodeloval z izve-

Igralca dramske skupine PD Štandrež v Nušičevi komediji Kaj bodo rekli ljudje...?

dbo Jericijevih del na koncertu v cerkvi sv. Ignacija v Gorici 29. marca. V mesecu maju je zbor gostil pevke ženskega pevskega zbora Glasbene matice iz Maribora, ki so nastopile v Štandrežu 17. maja. V pozdrav mariborskim pevkam so uvodoma nastopili štandreški pevci. V juniju pa so se pevci štandreškega mešanega zbora odzvali vabilu mešanega pevskega zbora Gorjansko in zapeli v istoimenskem kraju na Krasu.

Štandreški igralci so začeli leto 2009 s premiero Branislava Nušića Kaj bodo rekli ljudje...? v režiji Jožeta Hrovata. Premiera je bila v župnijski dvorani Anton Gregorčič v Štandrežu 24. januarja. Delo so ponovili v Štandrežu (25.1.), v Gorici (29.1.) v okviru niza veseloiger ljubiteljskih odrov Iskriivi smeh na ustih vseh, v Vrbju (8.3.), v Desklah (14.3.) na Srečanju gledaliških skupin Severne Primorske, v Biljah (15.3.), Mačkoljah (22.3.), v Doberdobu (16.4.) in Kanalu (29.8.). Na srečanju gledaliških skupin so nagradili Božidarja Tabaja kot najboljšega igralca in Marto Bizjak za najboljšo žensko stransko vlogo. V sezoni 2008/2009 je štandreška dramska skupina odigrala tudi več drugih iger. Največkrat so uprizorili Goldonijeve Primorske zdrahe in krajše veseloigre Kdo je zadnji, Čudna bolezen, Gremo v teater in Stari grehi. Za Praznik špargljev so pripravili premiersko uprizoritev vedre igre Ne joči, Duško! v režiji Jožeta Hrovata. Prva uprizoritev je bila 31. maja 2009.

Prosvetno društvo Štandrež je poskrbelo tudi za številne druge prireditve. V mesecu decembru je sodelovalo pri dobrodelni bakladi, v februarju je pripravilo Prešernovo proslavo, od 21. do 26. aprila je organiziralo izlet na Holandsko, v maju je Damjan Paulin predaval in kazal posnetke Po poteh sv. Pavla v Turčiji in Cipru. Tradicionalni Praznik špargljev se je začel 22. maja s fotografsko razstavo o letalcih Rusjan in nadaljeval do začetka junija z bogatim kulturnim in rekreacijskim programom. Društvo je poskrbelo tudi za nastop v župnijskem parku nizozemskega zbora. Mešani pevski zbor in člani dramske skupine so v režiji Emila Aberška uprizorili v domači cerkvi Pasijon na besedilo Ksaverja Meška. V sezoni 2008-2009 je PD Štandrež organiziralo v župnijski dovrani A. Gregorčič abonmajsko sezono z nastopom petih amaterskih gledaliških skupin iz Slovenije.

PD Vrh Sv. Mihaela

Dekliška vokalna skupina Bodeča neža je 12. oktobra na mednarodnem tekmovanju Città di Rimini dosegla v kategoriji vokalnih skupin zelo dobro tretje mesto. Pela je na prazniku krvodajalcev v kulturnem domu Danica na Vrhju Sv. Mihaela, 21. septembra pa pri sv. maši v Rojanu, 6. oktobra na dobrodelnem večeru pri Devetakovih na Vrhju Sv. Mihaela, 24. oktobra sta dekliška in mladinska vokalna skupina peli v Štmavru na večernem sporedu 19. Jesenskega pohoda na Sabotin, 7. novembra pa je dekliška vokalna skupina nastopila na 13. Deželnem kongresu Slovenske skupnosti. V soboto, 20. decembra, je skupina pela na božičnem koncertu v sovodenjski cerkvi Sv. Martina v Sovodnjah. Na štefanovo pa je sodelovala na tradicionalnem zborovskem koncertu, ki ga že desetletja prireja Združenje cerkvenih

pevskih zborov v stolni cerkvi v Gorici. Vokalna skupina Bodeča neža je nastopila na Prešernovi proslavi, ki jo je priredilo KD Danica. 9. revija Zlata grla, ki jo prireja prosvetno društvo Vrh Sv. Mihaela, je potekala v soboto, 4. aprila, v Kulturnem domu v Sovodnjah (revijalni del) in v nedeljo, 5. aprila, v Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici (tekmovalni del). Skupno je nastopilo 21 zborov. Kulturni program so oblikovali osnovnošolski otroci z Vrha Sv. Mihaela. Na veliki petek je v farni cerkvi potekalo barvanje pirhov; sodelovalo je trinajst otrok, ki so bili nagrajeni na Veliko noč.

Dekliška vokalna skupina Bodeča neža je v Bratislavi prejela zlato priznanje.

Dekliška vokalna skupina Bodeča neža je 23. aprila odpotovala v Bratislavo na mednarodni festival Slovakia Cantat. Skupina je nastopila v dveh kategorijah, in sicer v kategoriji dekliških zborov ter v kategoriji ljudskih pesmi »a cappella«. Dekleta so se odlično izkazala in s svojim ubranim petjem prisvojila zlato priznanje kar v dveh kategorijah, v kategoriji za mladinske zборе pod enaindvajsetim letom starosti ter v kategoriji ljudskih pesmi. Nagrado so podelili tudi zborovodkinji Mateji Černic. Zbor je imel tudi netekmovalni koncert sakralnih pesmi v cerkvi v Bratislavi. Dekliška vokalna skupina je v petek, 22. maja, nastopila na 4. regijskem tekmovanju otroških in mladinskih pevskih zborov v Kulturnem domu v Novi Gorici in dosegla absolutno prvo mesto in si tako priborila zlato priznanje s pohvalo. Ob tem je skupina prejela še celo vrsto posebnih priznanj. Nagrajena je bila kot zbor z najvišjim številom točk, za najboljšo izvedbo skladbe iz 20. stoletja ter za najboljšo izvedbo priredbe ljudske pesmi. Zborovodkinja Mateja Černic je bila nagrajena za najboljšo izbiro programa. Zbor je nastopil skupaj s skupino Musicum na glasbenem večeru z naslovom Pesmi pod lipami, ki je potekal v nedeljo, 14. junija, pod lipami na dvorišču centra Bratuž. V nedeljo, 21. junija, so dekleta pela na Višarjah na pevski reviji Višarje pojejo.

Radio Spazio103

V preteklem letu so bile slovenske oddaje na Radiu Spazio 103 redno na sporedu. Radijska postaja, ki ima sedež v Vidmu, krije s svojimi frekvenca-mi skoraj celo deželno ozemlje, sliši pa se tudi v obmejnih krajih Slovenije.

V zadnjih letih smo sodelavci štirje, oddaje snemamo v goriškem studiju in jih pošiljamo v Videm. Pred dvema letoma smo za nekaj časa poskusno premaknili začetek oddaje z običajne 20. ure na 18.30, z lanskim letom pa je to postal naš stalni urnik: enourna oddaja je torej na sporedu med 18.30 in 19.30, od ponedeljka do petka.

Zadnja prijetna novost, ki jo je radijska postaja uvedla na začetku lanskega poletja, je posebna oddaja, namenjena Benečanom in Rezijanom. Oddaja poteka v narečju in jo pripravlja ter vodi sam ravnatelj radijske postaje Ezio Gosgnach, beneški rojak doma iz Matajurja. Okno v Benečijo, tak je namreč naslov oddaje, je na sporedu vsako soboto ob 15. uri. Tako imamo zdaj slovenske oddaje vse dni v tednu, razen ob nedeljah. Okno v Benečijo je namenjeno predvsem tistim Benečanom, ki so razseljeni po raznih krajih Furlanije, kjer ni slišati Radia Trst A oziroma oddaje Nediški zvon. Po drugi strani v velikem delu Nadiških dolin ni slišati našega radia. Zdaj je z eno ali drugo radijsko postajo krita celotna dežela. Oddajo Okno v Benečijo po novem lahko poslušajo tudi beneški izseljenci po vsem svetu, saj so vsi programi Radia Spazio 103 dosegljivi po internetu pod naslovom www.radiospazio103.it.

Sicer so slovenske oddaje razporejene kot v preteklih letih. Eden od sodelavcev sledi bolj novostim v glasbenem svetu, posebno v slovenski lahki in narodno-zabavni glasbi, drugi nudi zvočne zapise skoraj vseh glasbenih prireditev na Goriškem in posebno zvesto snema zborovske nastope. Spet drugi skrbi za premišljevanja o družbenih in verskih vprašanjih, ureja spominske oddaje o pomembnih osebnostih in dogodkih iz naše zgodovine ter razkriva dosežke znanosti in zanimivosti v naravi. Poslušalce redno opozarjamo na pomembne članke v tedniku Novi glas. Med glasbenimi oddajami so na sporedu tudi obvestila o kulturnih prireditvah.

SKPD F.B. Sedej

V nedeljo, 5. oktobra, je v prostorih Sedejevega doma, v okviru Koroških kulturnih dnevor na Primorskem, nastopila gledališka skupina KPD Planina iz Sel z dramo Sveti plamen. Vedno v prostorih Sedejevega doma je 17., 18. in 19. oktobra potekal Športni vikend, ki ga je organiziral Mladinski krožek PD.

Mešani pevski zbor je 23. novembra nastopil na 50. Cecilijanki. Otroška dramska skupina je 5. decembra z igrico Sv. Miklavž v Gorici, v režiji Kristine Corsi, nastopila na miklavževanjih v Kulturnem centru Lojze Bratuž in v Sedejevem domu v Števerjanu. Otroška zbor sta 6. decembra nastopila na Mali Cecilijanki. V sodelovanju z društvom Briški grič in občino Šte-

verjan ter na pobudo družine Bednarik-Maraž, je društvo priredilo dobrodelni večer z zdravniki iz Aviana. Dne 24. februarja, na pustni torek, so člani mladinskega krožka pustovali po vasi. 1. marca so v društvenih prostorih gostili Dramsko skupino in Društvo planinskih gospodinj s Planine pri Ajdov-

Dramska skupina SKPD F.B. Sedej – prizor iz Črne komedije

ščini. Prikazali so dokumentarni film o pridelovanju vina v starih časih ter krajšo komedijo z naslovom Dvojna ljubezen. Mešani pevski zbor je 6. marca nastopil v Šempasu na Primorski poje. Dne 8. marca je dramska družina nastopila v Grgarju s predstavo Črna komedija.

Otroška pevška zbor in Mladinska dramska družina s predstavo Naočniki so sooblikovali materin dan 27. marca v Sedejevem domu. Otroški pevski zbor pa je v začetku aprila nastopil na reviji Zlata grla.

Mešani pevski zbor je 17. marca v Kulturnem centru Lojze Bratuž sodeloval na podelitvi Humarjevega priznanja dirigentu Hermanu Srebrniču.

V mesecu marcu je izšel Števerjanski vestnik z novo naslovno stranjo, ki so jo izoblikovali učenci osnovne šole. Obnovljeni odbor Vestnika je uspešno uredil svojo prvo številko, kar je spodbudno za prihodnost. 18. aprila so se pevci zbora podali na obisk k Slovencem, ki bivajo na Dunaju. Naslednji dan so na povabilo gospoda Antona Štekla peli pri slovenski sveti maši v cerkvi Srca Jezusovega, kjer je sedež Slovenskega pastoralnega centra na Dunaju. Dramska družina je 24. aprila uprizorila Črno komedijo v Predoslju pri Kranju in 26. aprila v Šempasu. Ob prazniku sv. Florijana je društvo 3. maja organiziralo tradicionalni piknik za vse vaščane.

Mešani pevski zbor je 10. maja, skupaj z zboroma iz Podgore in Štmarvra, pel v gradu Dobrovo ob praznovanju 140-letnice Biljanskega tabora in 20. letnice Kmečke zveze. V petek, 19. junija, je zbor pel v Števerjanu na domačiji Marjana Terpina na Tradicionalni proslavi ob obletnici osamosvojitve Slovenije, 22. junija se je zbor poklonil bivšemu števerjanskemu županu Hadrijanu Corsiju v Kulturnem centru Lojze Bratuž na srečanju, ki ga je goriška Slovenska skupnost priredila s kandidati, ki so nastopili na upravnih volitvah. Na pobudo Vinoteke števerjanski griči, ob sodelovanju prosvetnih društev SKPD F.B. Sedej in KD Briški grič in pod pokrovitelj-

stvom občine Števerjan je v soboto, 30. maja, že četrtrič zapored zaživel praznik števerjanske vasi, Likof. Na prizorišču so se predstavili domači kmetje, gostilničarji in agrituristični operaterji. Organizatorji želijo s tem praznikom spodbujati in tržiti sadove, ki jih daje zemlja briškemu človeku. Od 3. do 5. julija je v Števerjanu, med borovci, potekal 39. Festival narodno-zabavne glasbe.

SKPD Hrast

MePZ Hrast je uspešno začel novo sezono. V soboto, 13. septembra, se je uveljavil na mednarodnem zborovskem tekmovanju v Azzano Decimo in osvojil v kategoriji mešanih zborov prvo mesto. Komisija je zboru dodelila tudi absolutno prvo mesto in veliko nagrado tekmovanja.

Mladi kolesarji so se že peto leto zapored zbrali pred župnijsko dvorano v Doberdobo, kjer je društvo 27. septembra priredilo tradicionalno tekmo z gorskimi kolesi Hrast bike slalom.

MePZ Hrast v cerkvi sv. Silvestra v Pevmi

Ob 40-letnici ustanovitve društva Hrast je v vasi potekala praznična slovesnost. V torek, 14. oktobra, so v župnijski dvorani predstavili novo zgoščenko zbora Hrast Petelinček je zapie. Na večeru so pevcem in pevkam podelili Gallusove značke, najzaslužnejši člani pa so bili nagrajeni s častnim Gallusovim priznanjem. V soboto, 18. oktobra, pa je bil na programu celovečerni jubilejni koncert v cerkvi sv. Martina, ki ga je izvajal zbor Hrast. MePZ Hrast je v mesecu oktobru nadaljeval projekt, ki ga je začel

poleti, ko je julija gostoval v francoskem mestu Tours, kjer je pokopan sv. Martin. Gre za projekt, katerega nositelj je KD Poslanstvo sv. Martina iz Ljubljane in ki se je po prvi etapi v Franciji nadaljevalo v Szombathelyju, rojstnem kraju svetnika, ter v stolni cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani. Szombathely je doberdobske pevce gostil 25. in 26. oktobra. V ponedeljek, 3. novembra, so pevci nastopili v stolni cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani. Omenjeni koncert je zbor Hrast ponovil 10. novembra v cerkvi sv. Silvestra v Pevmi. Mešani pevski zbor je 3. aprila pel na Primorski poje v Postojni in 18. aprila je imel celovečerni koncert v cerkvi sv. Marka v Huminu (Gemonna). 17. aprila je potekal občni zbor društva. V soboto, 23. maja, so na trav-

niku ob župnijski dvorani v Doberdolu potekale že tradicionalne Igre brez meja, ki jih že petič zaporedoma prireja društvo. Letošnja udeležba je bila zelo visoka: 58 tekmovalcev, otrok med 6. in 13. letom starosti. Pomerili so se v štirih zabavnih panogah.

Ob zaključku sezone je društvo priredilo Dneve petja in veselja.

SKPD Mirko Filej – Oder 90

V mesecu avgustu so se člani društva, v sodelovanju z gledališko skupino Artisti senza confini, udeležili turneje v deželi Apulija v krajih S. Maria di Leuca, Gallipoli in Otranto z veseloigro Marie de Vitis Piemonti Pollo impanato con vestito bianco. S skupino Artisti senza confini so v soboto 4. oktobra sodelovali v župnijski cerkvi v Ločniku pri scenskem prikazu Martirio dei Santi Ilario e Taziano, delo Marie de Vitis Piemonti. Dne 31. januarja so se člani dramske skupine predstavili v Kulturnem centru Lojze Bratuž s premierno igro Stefana Bennija Gospodična Papillon. Predstava je spadala v niz veseloiger Iskrivi smeh na ustih vseh. Za režijo je poskrbel Radoš Bolčina.

Oder 90 – prizor iz igre Stefana Bennija
Gospodična Papillon.
Spodaj: društvo Jadro ob predstavitvi
novega glasila in jubilejne razstave
klekljarskega odseka.

Društvo Jadro

Meseca septembra, v sklopu praznovanja 100-letnice delovanja tržiške ladjedelnice, je društvo, v sodelovanju z društvom Tržič in Združenjem staršev slovenskih šol v Romjanu, pripravilo retrospektivno razstavo del umetnikov Lojzeta Spacala in Avgusta Černigoja z naslovom Od Krasa do morja. 6. novembra je bila v cerkvi sv. Nikolaja v Tržiču sv. maša za pokojne Slovence iz Laškega. 16. novembra je društvo organiziralo martinovanje v Kobjeglavi, 21. novembra pa orgelski koncert v Ronkah. V petek, 28. novembra, je bila na sedežu društva Tržič predstavitve knjige Il Codice di Belino prevod knjige Belinov kodeks Iva Pet-

kovška, člana društva Jadro. V soboto, 28. februarja, je v občinskem gledališču v Trziču potekala proslava ob dnevu slovenske kulture, ki sta jo priredili društvu Jadro in Trzič, Združenje staršev slovenske osnovne šole in vrta iz Romjana ter ZSKD. Večer je bil vključen v 15. revijo kraških pihalnih godb, tako da so se na odru zvrstili Kraška pihalna godba iz Sežane, pihalni orkester Kras iz Doberdoba in pihalni orkester Ricmanje. Med nastopi godb sta poezije prebirali Francesca Minetto in Marta Donnini. Slavnostni govor je imela Nataša Paulin. 8. maja se je odvijal 8. društveni občni zbor. Za predsednika je bil potrjen Karlo Mucci. Konec maja je izšla knjiga *Pravica do rabe slovenščine pred sodno oblastjo*; 16. maja je društvo sodelovalo z občino pri pobratenuju v Metliki.

Članice klekljarskega odseka kulturnega društva so 5. junija odprle razstavo ročnih izdelkov v spodnjih prostorih župnišča v Ronkah. Na ogled so postavile čipke in raznovrstne bombažne izdelke. Kljekljarski odsek društva Jadro deluje nepretrgano že 21 let in je priredil že več razstav.

Društvi Jadro in Trzič sta v ponedeljek, 22. junija, pripravili v Selcah tradicionalno kresovanje. 8. julija se je v Ronkah pred knjižnico odvijala predstavitev CD plošče o ladjedelnici.

MoPZ Mirko Filej je nastopil v cerkvi na Jazbinah ob blagoslovitvi poslikav skrivnosti rožnega venca akad. slikarja Lojzeta Čemažarja v nedeljo, 10. oktobra 2009.

MoPZ Mirko Filej

Zbor se že dolgo let srečuje na različnih koncertih in prireditvah z mešanim pevskim zborom Koledva iz Kroke. Pel je pri sv. maši v Kropi, nakar je izvedel še krajši koncert cerkvenih pesmi. 29. septembra je zbor sodeloval na koncertu zamejskih pevskih zborov v Mariboru, ki ga je priredilo Delavsko prosvetno društvo. Na koncertu so poleg zbora Mirko Filej, ki je zastopal Slovence iz Italije, sodelovali še zbori iz Madžarske in Hrvaške. 23. novembra je zbor pel na reviji *Cecilijanka*.

V božičnem času je zbor sodeloval na raznih božičnicah: 26. decembra v goriški stolnici, dan kasneje v Dolnjem Cerovem, 6. januarja pa na praznovanju Svetih Treh kraljev v Orehovljah.

4. aprila je zbor pel v Kulturnem domu na Opčinah na reviji *Primorska poje*; dan kasneje pa je zbor sodeloval pri izvajanju Pasijona v cerkvi sv. Ignacija na Travniku.

Slikovno gradivo je iz arhivov Novega glasa in Zveze slovenske katoliške prosvete.

Nadia Roncelli

DELOVANJE SLOVENSKE PROSVETE IN NEKATERIH DRUŠTEV V TRSTU V SEZONI 2008/2009

DSI. Društvo slovenskih izobražencev je v pretekli sezoni priredilo nad trideset uspešnih in dobro obiskanih večerov. Na svoje tradicionalne ponedeljkove večere je vsakič privabilo veliko obiskovalcev, tako zveste kot nove. Sezona se je začela 6. oktobra, ko je bil v društvu Koroški večer. V okviru kulturnih Koroških dnevov so Stanko, Samo in Miro Wakounig oblikovali literarno-glasbeni večer, pred tem pa je bilo odprtje slikarske razstave Simone Ane Krajger. Večeri so se uspešno nadaljevali do 15. junija, ko je bila na sporedu odmevna okrogla miza Dnevni tisk v Sloveniji: pluralizem in pritiski, katere so se udeležili Tino Mamić, Uroš Urbas, kolumnist Matevž Tomšič in podpredsednik ZNP Nenad Glüks.

Smisel ponedeljkovih srečanj v Društvu slovenskih izobražencev je tako izobraževalne kot družabne narave. Večeri predstavljajo enkratno priložnost, da se Slovenci v središču mesta srečajo in ohranijo vezi, ki bi jih naglica današnjega časa z lahkoto izbrisala. Ob tem pa v društvu predavajo ugledni gosti o najrazličnejših tematikah. Vsak ponedeljek se zvrstijo kvalitetna predavanja na literarno, zgodovinsko, umetniško in znanstveno tematiko ter iz aktualnosti. Predavatelji prihajajo povečini iz matice, zastopani pa so tudi zamejci in italijanski gostje. Lanska sezona je bila nasploh zelo dobro obiskana, tako da je bila Peterlinova dvorana marsikdaj popolnoma zasedena.

Zelo dobro je bil obiskan večer, na katerem so predstavili knjigo o utišanem in pozabljenem slovenskem politiku Janku Kralju (1898-1944). O knjigi, ki jo je napisala Kraljeva hčerka Lučka Kralj Jerman, so spregovorili

Večer v DSI 24. nov. 2009 z naslovom Spomenik na Velikem Cerju ali velika primorska zgodba o rehabilitaciji TIGR-a, izpovedana skozi monografijo o življenju in delu Karla Kocjančiča. Na fotografiji: Sergij Pahor, Lucijan Pelicon, Marijan Bevk, Darko Butinar in Milan Gregorić.

prof. Peter Černic, prof. Tomaž Simčič, avtorica ter Ivo Jevnikar, ki je vodil večer. Srečanje so glasbeno popestrili mladi pevci in glasbeniki, pravniki dr. Kralja. V novembru je na večeru z naslovom »Slovensko-italijanska jezikovna prepletanja ali zakaj bi se v globalni družbi sploh še učili manjšinskih jezikov«, predavala dekanja Filozofske fakultete Univerze na Primorskem doc. dr. Vesna Mikolič. Veliko obiskovalcev je tudi privabil večer, na katerem sta spregovorila o knjigi »Poročilo Komisije Vlade RS za reševanje vprašanj prikritih grobišč v mandatu 2005 – 2008« njen urednik, sicer pa predsednik Komisije, zgodovinar in direktor Muzeja za novejšo zgodovino v Ljubljani Jože Dežman ter kriminalist, vodja policijske akcije Sprava Pavel Jamnik. Na dan 90. obletnice »jugoslovanskega zedinjenja« je 1. decembra v DSI predaval mladi zgodovinar z Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani dr. Jure Gašparič na temo Država na »mrtvi točki«, Slovenci in Jugoslavija v desetletju pred drugo svetovno vojno, večer pa je uvedel tržaški zgodovinar dr. Borut Klabjan. Zadnji ponedeljek pred Božičem so v društvu gostovali Veseli upokojenci iz Laškega. Etnopevska skupina, ki ohranja stare ljudske pesmi in običaje, je prikazala ofiranje in koledovanje na Štajerskem.

Novo leto se je začelo s predavanjem direktorice Študijskega centra za narodno spravo v Ljubljani, zgodovinarke mag. Andreje Valič na temo Je modro govoriti o stvareh, ki bolijo? Februarja je bil v društvu misijonar, prof. Drago Ocvirk, urednik revije Misijonska obzorja, predavatelj na Teološki fakulteti v Ljubljani in v bogoslovju v Tenaru na Salomonskih otokih, ki je podal svoje pričevanje o misijonarjenju na Salomonskih otokih. Zanimivo je bilo srečanje ob izidu ponatisa Bevkovega romana Kaplan Martin Čedermac in zgodovinske raziskave dr. Mire Cencič Beneška Slovenija in njeni Čedermaci. Sodelovali so avtorica Mira Cencič, beneški javni delavec Giorgio Banchig in predsednik Društva TIGR, ki je izdal knjigi, Marjan Bevk. Ob stoletnici rojstva Zorana Musiča je društvo priredilo srečanje o velikem slovenskem slikarju in njegovem odnosu do rojstne dežele. Umetnikov lik so s sliko in besedo predstavili Irene Mislej, Saša Quinzi in Maja Marinkovska. Lep in dobro obiskan literarni večer, katerega mu je sledil sproščen pogovor, je bil v društvu 27. aprila, ko so pripravili srečanje z avtorjema Zoro Tavčar in Alojzom Rebulo ob izidu njunih knjig, pesniške zbirke Žarenje in dnevniških zapisov Pod vrhom tisočletja. Literarni deli je predstavila in se z avtorjema pogovarjala prof. Tatjana Rojc. Teden kasneje je bil gost društva pisatelj Boris Pahor, s katerim se je pogovarjal časnikar Martin Breclj. Na večeru so predstavili tudi ponatis Pahorjeve zbirke novel Grmada v pristanu. V maju je bilo zanimivo srečanje s slikarko

Veselko Šorli Puc, ki je govorila na temo Iran se prebuja in predstavila slovenski prevod knjige iranske Nobelovke za mir Ebadi Širin. V sodelovanju s Slavističnim društvom iz Trsta so v društvu predstavili knjigo prof. Lojzke Bratuž Iz primorske kulturne dediščine. Izčrpno je o knjigi govorila prof. Marija Pirjevec. Prvi ponedeljek v juniju so posvetili liku Ivana Rudolfa in primorskih padalcev z odprtjem dokumentarne razstave o njem. Spregovorili so načelnik Vojaškega muzeja Slovenske vojske polkovnik doc. dr. Tomaž Kladnik, avtorj razstave doc. dr. Gorazd Bajc z Univerze na Primorskem in kustos dipl. zgod. Blaž Torkar iz Vojaškega muzeja ter član »Rudolfove skupine« primorskih padalcev Ciril Kobal iz Kopra. Časnikar Saša Rudolf je predstavil video prikaz o življenju očeta Ivana, na ogled pa je bil še dokumentarec iz vojnih dni o Jugoslovanskem gardnem bataljonu na Bližnjem vzhodu.

Razstave

Slovenska prosveta je v pretekli sezoni sodelovala pri organiziranju treh razstav v prostorih Peterlinove dvorane.

Šestega oktobra so v okviru 13. Koroških kulturnih dnevoev na Primorskem odprli razstavo koroške slikarke Simone Ane Krajger. Februarja so v društvu odprli prodajno razstavo Umetniki za Karitas. Razstava je zajemala dela udeležencev 14. mednarodne likovne kolonije, ki je bila avgusta na Sinjem vrhu. V počastitev kulturnega praznika je prireditev obogatil prof. Jože Bartolj, strokovni sodelavec kolonije, slikar in kulturni urednik na Radiu Ognjišče s predavanjem *Kultura nas je vsa stoletja držala pokonci, kaj pa danes?* Umetnike za Karitas je predstavila voditeljica projekta Jožica Ličen, razstavo pa je odprl ravnatelj Škofijske karitas Koper Matej Kobal. Meseca marca je v društvu razstavljala mlada, v Argentini rojena slikarka Cecilija Grbec, ki jo je predstavil publicist Gregor Batagelj.

Pred koncem sezone so v društvu odprli dokumentarno razstavo *Ivan Rudolf in padalci*, katero sta pripravila doc. dr. Gorazd Bajc z Univerze na Primorskem in kustos dipl. zgod. Blaž Torkar iz Vojaškega muzeja.

Odprte dokumentarne razstave *Ivan Rudolf in padalci*.
Z leve: načelnik Tomaž Kladnik, avtorja razstave Gorazd Bajc in kustos Blaž Torkar, časnikar Saša Rudolf, član »Rudolfove skupine« primorskih padalcev Ciril Kobal ter Ivo Jevnikar.

Zaključna okrogla miza Drage mladih z naslovom Imajo mladi v zamejstvu dovolj priložnosti za udeležanje lastne inovativnosti in kreativnosti?

Draga 2009

Štiriinštirideseti študijski dnevi Draga so potekali v Parku Finžgarjevega doma na Opčinah od petka, 4. septembra, do nedelje, 6. septembra. Tridnevno študijsko srečanje se je začelo s predavanjem mladega goriškega intelektualca dr. Davida Bandlja z naslovom *Mi se imamo radi in podnaslovom Pregled in vizija medkulturnih, medosebnih in medliterarnih odnosov med Slovenci v Italiji in Sloveniji*. Naslednjega dne ja v Dragi predaval minister Republike Slovenije

dr. Boštjan Žekš z Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu na temo *Slovinci v zamejstvu in po svetu po padcu meja, v obdobju globalizacije*. V nedeljo zjutraj je po maši, ki jo je daroval msgr. Evgen Ravignani, imel predavanje dr. Edvard Kovač na temo *Postkrščanska era ali vek novega krščanstva?* Drago je zaključil dr. Matej Makarovič s predavanjem na sociološko tematiko *Slovenija, Evropa in globalizacija*.

Spremna prireditev Drage je bilo odprtje razstave fotografij Petra Cvelbarja *Brezmejni študijski dnevi – tri desetletja izrazov* v soboto, 5. septembra, v Bambičevi galeriji na Opčinah in predstavitev fotomonografije Alojz Rebula. *Biografija v slikah/Biografija per immagini*, ki jo je uredila Alice Zen.

Mladika

Revija Mladika ponuja svojim bralcem in naročnikom pester izbor člankov na zgodovinsko, literarno, religiozno ter sociološko tematiko. V reviji se objavljajo nekatere stalne rubrike, kot so *Drobci*, ki jih pripravlja Lida Turk, *Numizmatika* Mitje Petarosa, *Novice Knjižnice Dušana Černeteta*, *Antena*, *Moje življenje v Nemčiji* Petra Merkušja, *Ocene* itd., stalno pa širi krog sodelavcev in vsebin. V letu 2008 sta začeli izhajati rubrika *Fragmenti poetične in narativne teologije*, ki jo piše zdovski duhovnik Zvone Štrubelj, ter rubrika *Piccolomini in naši kraji*, ki jo je pripravila Branka Sulčič.

Sezona 2008/2009 je bila za založbo Mladika plodovita in nadvse upešna. Novembra 2008 se je skupaj z založbama ZTT in Novi Matajur predstavila

na 24. Slovenskem knjižnem sejmu v Ljubljani, na katerem je predstavila glavnino svoje dotedanje produkcije. Med novostmi velja omeniti romansirano biografijo Marice Nadlišek Bartol *Po sledeh fate morgane*, ki jo je napisala Evelina Umek. V prevodu Magde Jevnikar in s spremno besedo Claudia Magrisa je izšla knjiga kratkih zgodb Pina Rovereda *Sporoči mi*; delo Andreja Zagheta *Regresivna hipnoza v psihoterapiji*, ki ponuja novo metodo zdravljenja psihosomatskih obolenj; izšel je tudi ponatis zbirke novel Borisa Pahorja *Grmada v pristanu*, Karla Jurca *Vojni dnevnik desetnika* s spremno besedo Davida Bandlja, dvojezična antologija pesmi Umberta Sabe *Bevo quest'aspro vino/Pijem to trpko vino*, ki jo je uredila in prevedla Jolka Milič, otroška slikanica *Muc Feliks, učiteljica Tončka in strašilo zverina*, ki sta jo pripravili Anamarija Volk Zlobec in Magda Starec Tavčar. V sodelovanju s Slovenskim gledališkim muzejem v Ljubljani je izšlo delo Marjana Pertota *Slovensko gledališče v Argentini*, v sodelovanju s Krožkom »Virgil Šček« pa politična biografija Mirko Špacapan. Italijanskim someščanom je namenjena zajetna in skrbno pripravljena monografija Marije Pirjevec *L'altra anima di Trieste. Saggi, racconti, testimonianze, poesie* (Druga duša Trsta. Eseji, novele, pričevanja, pesmi).

Naslovnica knjižnega prvenca
Vilme Purič *Burjin čas*

V novem letu 2009 so izšli še dnevniški zapisi Alojz Rebula iz let 1996-1999 z naslovom *Pod vrhom tisočletja*, italijanski prevod dela Eveline Umek *Frizerka* z naslovom *La parrucchiera. Una storia triestina*; delo je prevedla Aleksandra Foraus; spomladi je izšel literarni prvenec Vilme Purič *Burjin čas* (s spremno besedo Majde Artač Sturman in spremnim esejem Marije Mercine). V italijanščini je izšel tudi vodič po Slovenski planinski transverzali Ettoreja Tomasija *La traversata alpina slovena*. Ob koncu poletja je Mladika izdala tradicionalni zbornik Študijskih dnevov Draga 2008 *Temelji identitete*.

MOSP in SSK (Mladi v odkrivanju skupnih poti in Slovenski kulturni klub)

Mladinski društvi, Slovenski kulturni klub in MOSP, ki združujeta višješolske dijake in univerzitetne študente, sta v pretekli sezoni imeli svoje redne krožke in sta priredili nekaj srečanj. Matej Susič je celo leto vodil likovni krožek, ob koncu sezone pa so tečajnice razstavile svoje slike v

Narodni in študijski knjižnici v Trstu. Lučka Susič je vodila dva gledališka krožka: prvi je bil namenjen srednješolcem, drugi pa višješolcem in univerzitetnim študentom. Sedemnajstega aprila je starejša skupina imela v Finžgarjevem domu na Opčinah premiero igre »Krvava uganka za osem žensk«; delo so potem ponovili v Trebčah in na 8. zamejskem festivalu amaterskih dramskih skupin v Mavhinjah, kjer so ga nagradili s priznanjem za najboljšo žensko glavno vlogo. Delovali so tudi plesna delavnica pod vodstvom Raffaella Petronio, časnikarski krožek in mednarodni krožek (člana sta se udeležila Velikonočnega seminarja v Bratislavi).

SKK in MOSP sta ob slovenskem kulturnem prazniku razpisala literarni, likovni in fotografski natečaj, namenjen mladim do 25. leta starosti. Na zaključnem večeru v začetku junija so si obiskovalci lahko ogledali razstavo likovnih in fotografskih prispevkov in prisluhnili članom gledališke skupine Slovenskega kulturnega kluba, ki so prebrali odlomke literarnih del, nazadnje je mentorica SKK Lučka Susič razglasila zmagovalce. Komisiji sta pred tem že izbrali nagrajence, vendar so pred razglasitvijo tudi mladi udeleženci večera lahko izvolili literarno delo, ki jih je najbolj prepričalo. Likovna in fotografska dela sta pregledala likovna kritičarka Magda Jevnikar in grafični oblikovalec Danilo Pahor. Za fotografska dela sta nagradila Jakoba Jugovica. Med likovnimi ustvarjalci sta bili najboljši Valentina Pavletič z linorezom »Sinička« in Fabiana Geri z linorezom »Steklenice«. Prejeli sta prvo nagrado *ex-aequo*. V literarni komisiji sta pisateljica in profesorica Vilma Purič Berdon ter urednica pri založbi Mladika Nadia Roncelli nagradili štiri mlade umetnice: tretje mesto sta *ex-aequo* zasedli Tjaša Oblak in Lucija Tavčar, drugo nagrado si je prislužila Marija Lorenzut, prvo nagrado za črtico »Vijuga« je prejela Neža Kravos. Bogate nagrade so darovali Zadruga kraška banka, draguljarna Malalan z Opčin in založba Mladika.

Od 10. do 12. julija 2009 so mladi iz Slovenije, zamejstva in zdomstva v Središču Rotunda v Kopru na 19. Dragi mladih razpravljali o pomenu ustvarjalnosti in inovativnosti. O tej temi so na okroglih mizah spregovorili tudi gostje: glasbenica Tinkara Kovač, inovator Peter Florjančič, igralec Gregor Čušin, znanstvenik Jure Leskovec in snovalec bark Japec Jakopin. Poleg okroglih miz pa so bile mladim na voljo tudi različne delavnice. Izdelovali so robote, pripravljali istrsko hrano, jadrali, postavili inštalacijo, debatirali, odpravili so se na izlet z barko in obiskali večer istrske glasbe Etno-istra v Šmarjah nad Kopro.

Jesenski del Drage mladih je potekal v Parku Finžgarjevega doma na Opčinah. Začel se je v ponedeljek, 31. avgusta, s tržnico mladinske ustvarjalnosti, na kateri so sodelovale slikarke Giulia Marsich, Tina in Urška Šinigoj

ter Erika Kojanec, in z modnim defilejem. Ob organizatorki Živi Kušče, napovedovalcu Matiji Mosenichu in manekenkah so ga oblikovale mlade stilistke Julija Berdon, Vida Forčič, Erika Kojanec, Ana Feršt in Raffaella Petronio. Večer je sklenilo družabno srečanje z mehko zvočno kuliso, ki jo je oblikoval DJ Tomaž Špacapan.

V naslednjih dneh so se druga za drugo zvrstile delavnice: najbolj obiskana je bila gledališka, ki sta jo vodili Lučka Peterlin in Helena Pertot. Dober uspeh je imela plesna delavnica, ki jo je vodila koreografinja Raffaella Petronio, v svet likovnega ustvarjanja in fotografije pa je mlade uvajal Matej Susič. Zelo plodno je bilo tudi na kulinarčni delavnici na agriturizmu Milič v Zagradcu. Delavnico ličenja je vodila poklicna frizerka in estetikinja Jessica Alfarano.

Festival se je zaključil v soboto, 5. septembra, z dopoldansko okroglo mizo na temo »Imajo mladi v zamejstvu dovolj priložnosti za udeležbo lastne inovativnosti in kreativnosti?« ter z večernim nastopom. Okrogla miza je stekla kot neke vrste talk-show, ki ga je vodila Patrizia Jurincic. Oblikovali so ga predstavniki nekaterih zamejskih ustanov in predstavniki mladih. Ravnateljica Slovenskega raziskovalnega inštituta (SLORI) Maja Mezgec, odgovorni urednik spletnega portala Slovencev v Italiji SLOMEDIA Darko Bradassi, predsednik sekcije prostih poklicev pri Slovenskem deželnem gospodarskem združenju Alan Oberdan in režiser ter mentor v gledališki šoli Studio Art Boris Kobal so odgovarjali na vprašanja in izzive mladih Julije Berdon (društvo MOSP), Aljoše Jarca (Mladi Slovenske skupnosti) in Bojana Mevlje (središče Rotunda), ki je na začetku predstavil resolucijo Drage mladih o mladih in ustvarjalnosti (objavljamo jo na drugem mestu). V soboto zvečer je Festival doživel svoj višek in obenem tudi zaključek. Na sklepnem nastopu so voditelji delavnic predstavili delo mladih. Gledališka skupina pa je navdušila številno publiko s hudomušnim prizorom »Bos(s)ji v šoli«, ki ga je za to priložnost napisala Lučka Peterlin, mladi pa so ga naštudirali v manj kot tednu dni.

Nagrajenci Literarnega, likovnega in fotografskega natečaja Slovenskega kulturnega kluba in Mospa junija 2009 z mentorico Lučko Susič

Nagrada Vstajenje

Literarna nagrada Vstajenje se v Trstu podeljuje že 46 let. Podeljuje jo literarna komisija, ki jo sestavljajo prof. Lojzka Bratuž, prof. Robert Petaros, prof. Zora Tavčar, dr. Zorko Harej, prof. Diomira Fabjan Bajc, prof. Neva Zaghet in urednik Marij Maver. Iz izvorne knjižne bere z letnico 2008 je komisija pregledala 42 del zamejskih in zdomskih avtorjev. Odločila je, da nagrado prejme Marko Kremžar za knjigo Časi tesnobe in upanja in za življenjsko delo.

Slovesna podelitev nagrade je bila 4. aprila na večeru Društva slovenskih izobražencev. Na večeru so sodelovali dr. Matija Ogrin z ZRC SAZU, pri umetniškem programu pa tenorist Marjan Štrajn, pianistka Mira Fabjan in igralec Tomaž Susič. V imenu Zadružne kraške banke, ki od leta 1973 poklanja denar, je nagrado izročil predstavnik banke Walter Stanissa. Hčerka Lučka Kremžar De Luisa je zatem prebrala očetovo zahvalo. Ob odsotnosti nagrajenca je nagrado prevzela hčerka Lučka Kremžar, ki že veliko let prebiva v Trstu, prisotna sta bila tudi sin Andrej in hčerka Marjanka, ki živita v Sloveniji.

Mladi oder

Na Prešernovi proslavi, ki sta jo v Peterlinovi dvorani priredila Društvo slovenskih izobražencev in Slovenska prosveta, so štiriintridesetič podelili priznanja Mladi oder ljubiteljskim gledališkim skupinam s Tržaškega. Kot znano, podeljujeta ta priznanja Zveza slovenske katoliške prosvete v Gorici

Udeleženci Male gledališke šole Matejke Peterlin so na enotedenskem tečaju sredi junija pripravili igrico Mala morska deklica v priredbi Lučke Susič.

in Slovenska prosveta iz Trsta. Za tržaško pokrajino so priznanja za leto 2008 prejele naslednje skupine: učenci Osnovne šole Franceta Bevka na Opčinah, ki so v režiji prof. Lučke Susič naštudirali igro Jane Kolarič Salon expon; učenci Nižje srednje šole Srečka Kosovela z Opčin so za oder pripravili splet petih prizorov za božičnico; dijaki Nižje

srednje šole Ivana Cankarja pri Svetem Jakobu so pripravili zaključno prireditev, igro Lučke Susič Ekometamorfoze v režiji Manice Maver in decembra božičnico, prizor Deček z vžigalniki pod mentorstvom prof. Matjčke Grgič in prizor Pet minut za boljši

Skupina staršev otrok osnovnih šol in vrtcev openskega didaktičnega ravnateljstva je pripravila igrico Maček Muri in bila nagrajena s priznanjem Mladi oder.

svet v režiji Manice Maver; Mladinska gledališka skupina Slovenskega kulturnega društva Igo Gruden v Nabrežini je v režiji Vesne Tomšič naštudirala otroško igrico Repa velikanka; Zbor Ladijca iz Devina, ki vestno pripravlja gledališke prireditve. Lutkovna skupina, ki deluje v okviru omenjenega pevskega zbora, je pripravila poleti dve delavnici; igralska skupina Tamara Petaros, ki deluje v okviru Društva Finžgarjev dom na Opčinah je ob dnevu slovenske kulture pripravila recital Župančičevih pesmi, za miklavževanje pa še igrico Palice in oglje, oboje v režiji Lučke Susič; Slovenska prosveta in Radijski oder sta priredila tradicionalni teden Gledališke šole za najmlajše, med katerim so otroci naštudirali pravljico Trnuljčiča v režiji Vesne Tomšič; gledališka skupina Slovenskega kulturnega kluba je sodelovala pri osrednji Prešernovi proslavi v Kulturnem domu v Trstu in nato še v Gorici z dramatizacijo Župančičeve Dume, ki jo je z naslovom »Kje, domovina, si?« za oder priredila Lučka Susič, mlajša gledališka skupina SKK pa je poleg tega še naštudirala humoristično igrico Lepi zdravnik; Slovenski oder iz Trsta je v režiji Lučke Susič nastopil z igrico Medvedek Pu; Slovensko dramsko društvo Jaka Štoka s Proseka in Kontovela je pripravilo Lorcovo dramo Hiša Bernarde Albe v režiji Alide Bevk in igro Dese Muck Neskončno ljubljani moški v režiji Gregorja Geča; priznanje je prejela tudi skupina staršev otrok osnovnih šol in vrtcev openskega didaktičnega ravnateljstva, ki so pripravili igrico Maček Muri.

Prešernova proslava

Slovenska prosveta je skupaj z Društvom slovenskih izobražencev pripravila vsakoletno Prešernovo proslavo s kulturnim programom in podelitvijo nagrad literarnega natečaja Mladike in priznanj Mladi oder v pone-

deljek, 9. februarja. Na večeru so podelili nagrade 37. literarnega natečaja revije Mladika in priznanja Mladi oder 2008. Slavnostni govornik je bil odvetnik Mitja Ozbič. Na večeru je pela Moška skupina Sv. Jernej z Opčin pod vodstvom Mirka Ferlana. Z umetniškim branjem so sodelovali recitatorji Radijskega odra.

Koroški kulturni dnevi na Primorskem

Tradicionalna kulturna izmenjava med Koroško in Primorsko je leta 2008 potekala že štirinajstič, in sicer od 5. do 12. oktobra. Tržaški del Koroških kulturnih dnevoev se je začel v nedeljo, 5. oktobra, v cerkvi na Repentabru s pripovedjo svetopisemskih besedil »A inu O«, ki sta jo pripravila Janko Krištof in Andrej Feinig. Kot že omenjeno v tem poročilu, je bil v ponedeljek, 6. oktobra, literarni in glasbeni večer v Društvu slovenskih izobražencev, pri katerem so sodelovali Stanko, Samo in Miro Wakounig, z otvoritvijo razstave slikarke Simone Ane Krajger. V soboto, 11. oktobra, je bil v Prešernovem gledališču v Boljuncu koncert Contrapunto bestiale, na katerem je nastopal Mešani pevski zbor Podjuna-Pliberk. Teden koroške kulture na Tržaškem se je zaključil v nedeljo, 12. oktobra, v Marijinem domu pri Sv. Ivanu z lutkovno predstavo »Mezinček v okviru 11. Gledališkega vrtiljaka.

Radijski oder

Dramska družina Radijskega odra je v pretekli sezoni izvedla kar nekaj zanimivih projektov. Za radio je posnela več iger in pripravila sinhronizacijo risanke Taco in Paco. Iz cikla Slovenska dramatika v tranziciji je Radijski oder posnel igre Halštat Draga Jančarja, Bregarica in ljudska oblast Ervina Fritza, Vladimir Matjaža Zupančiča, Metuljev ples Dragice Potočnjak, Jutri bo lepše Evalda Flisarja, Vinka Moederndorferja Limonada Slovenica. Iz cikla treh iger kontovskega dramatika Jake Štoke je pripravil delo Lažizdravnika. Igralska ekipa RO je še posnela igre Ponedeljek Franja Frančiča, božični deli Kdo bo Jezušček Eveline Umek in Zagon Andreja Arka, Zamenjavo konj poštne kočije Pavla Vresnika, Veliko noč 1833 Mihaela Jerasa in bralni roman, delo Bojana Pavletiča Devet velikih jokov.

Tudi 11. Gledališki vrtiljak, ki ga Radijski oder pripravlja v sodelovanju s Slovensko prosveto in Primorskim narodnim gledališčem iz Nove Gorice, je bil nadvse uspešen. V dvorani Marijinega doma pri Sv. Ivanu se je od septembra do marca zvrstilo sedem abonmajskih predstav in ena izvenabonmajška. Prvi so nastopili tečajniki Gledališke šole za najmlajše z igrico Trnuljčica, oktobra je nastopila gledališka skupina Kulturnega prosvetnega

Predstavitelj knjige *Moj oče Zorko*: z leve Marko Tavčar, Lida Turk, avtorica Marija Ščuka Kerže, Marija Cenda in Ivo Jevnikar

društva Šmihel s predstavo Mezinček. Novembra je Lutkovno gledališče Maribor uprizorilo igrico Jajce. MAK-Deskle je decembra gostilo s predstavo Veveriček posebne sorte. Enajstega januarja je Gledališče na vrvici iz Nove Gorice uprizorilo Hudobno mačeho in dobro pastorko, Mini teater iz Ljubljane je februarja uprizoril predstavo Pipi in Melkiad. Sezona se je zaključila 15. marca s predstavo Mary Popins, ki jo je pripravila prav domača skupina Radijskega odra. Teden kasneje je Družinsko gledališče Kolenc odigralo igrico Lili v cirkusu.

Sredi junija je v Finžgarjevem domu na Opčinah potekal že osmi gledališki teden za najmlajše ali Mala gledališka šola Matejke Peterlin, kot so prireditelji poimenovali po nepozabni mentorici in neutrudni igralki. Število prijav na to gledališko šolo vsako leto rase, tako da je bilo na zadnji ediciji kar 54 otrok. V petih dneh so mladi tečajniki, stari od 7 do 14 let, v dveh skupinah naštudirali igrico Mala morska deklica, ki jo je dramaturgizirala Lučka Susič. Režija produkcije je bila zaupana Alidi Bevk, pri pripravi pa so sodelovali, poleg že omenjene Lučke Susič, Jelka Bogatec za gib, Magda Samec za sceno, Aljoša Saksida za glasbo in petje ter Samuel Kralj za tehniko. Svojo pomoč so dali tudi mladi animatorji Slovenskega kulturnega kluba. Na koncu tedna so odrsko predstavo ponudili staršem na ogled.

Knjižnica Dušana Černeta

Knjižnica je nadaljevala inventarizacijo in katalogizacijo knjižnih enot in drobnega tiska ter dopolnjevala in zbirala podatke in gradivo za bibliografijo slovenskega tiska, ki ga izdajajo slovenske župnije v Nemčiji, ker načrtuje izdajo bibliografije za to področje.

V letu 2008 je bilo delovanje Knjižnice Dušana Černeta v Trstu zelo pestro in bogato. Konec leta pa je v sozaložništvu Mladike, Slovenskega gledališkega muzeja iz Ljubljane in Knjižnice Dušana Černeta izšla zajetna knjiga, ki jo je sestavil Marjan Pertot, z naslovom *Slovensko gledališče v Argentini 1948-2008*. Publikacija, ki obsega 500 strani velikega formata, je izšla v prestižni zbirki Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja, ki jo že vrsto let izdaja Gledališki muzej v Ljubljani. To je že druga publikacija,

ki je bila uvrščena v prestižno zbirko. Pred leti je bila namreč objavljena knjiga, ki jo je sestavil Marjan Pertot, *V domovini Jake Štoke*, ki podrobno opisuje dramsko delovanje na Proseku in Kontovelu.

V pripravi sta še dve knjižni izdaji. Prva je zbornik gledališkega delovanja predvojnih slovenskih emigrantov v Argentini, druga pa je bibliografski popis slovenskega tiska, ki so ga in ki ga še izdajajo slovenske župnije v Nemčiji. Tudi to delo bo zelo zanimivo, ker bo podrobno prikazalo življenjsko moč, ki jo še vedno imajo Slovenci v tem delu Evrope.

Glede bibliografskega gradiva je Knjižnica Dušana Černeta v letu 2008 inventarizirala 400 knjižnih enot – knjig, brošur in periodičnega tiska, tako da je bilo konec leta inventariziranih 13.400 knjižnih enot. Veliko pozornost so namenili katalogiziranju knjig in periodičnega tiska. V centralni katalog je bilo vloženih 240 knjižnih listkov, v katalog slovenskega zdomskega tiska pa 106 knjižnih listkov. V glavnem je sedaj 11.006 listkov, v zdomskem pa 3.299. Knjižnica skrbi vedno za izpopolnjevanje knjižnega gradiva: fotokopirala je nekaj zdomskega tiska, ki ga ni še imela, hkrati pa je prejela v dar tudi precej knjižnih darov. Največjo skrb pa vlaga v zbiranje slovenskega zdomskega tiska, ki je prioriteta naloga. V letu 2008 je bilo izposojenih 128 letnikov raznih časopisov in drugih periodičnih izdaj. Izposojenih je bilo 58 knjižnih izdaj.

Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček

Krožek Virgil Šček je v sodelovanju z založbo Mladiko izdal novo publikacijo, in sicer politično biografijo Mirka Špacapana, ki sta jo pripravila Erika Jazbar in Miloš Čotar. Delo so predstavili na 24. Knjižnem sejmu v Ljubljani in 28. novembra 2008 v palači deželnega sveta (Modra dvorana) v Trstu. O knjigi, ki obravnava 30-letno politično pot prezgodaj preminulega deželnega svetnika SSK Mirka Špacapana, so spregovorili deželni svetnik Slovenske skupnosti Igor Gabrovec, predsednik krožka Virgil Šček dr. Rafko Dolhar in urednik Belih priročnikov Ivo Jevnikar ter avtorja knjige Erika Jazbar in Miloš Čotar.

Med drugimi društvi, ki ustvarjajo tržaški kulturni utrip in bogatijo zamejsko kulturno življenje, velja oment delavnost Slovenskega kulturnega društva Barkovlje, ki redno organizira predstavitve knjig, umetniške večere ter delavnice, Društvo Finžgarjev dom na Opčinah, Marijin dom v Rojanu, Kulturno društvo Mačkolje ter ŠKD Cerovlje Mavhinje, ki je julija 2009 priredil že 9. zamejski festival amaterskih dramskih skupin.

N.B. Ta pregled dejavnosti ne krije v celoti bogate in razvejane dejavnosti društev po tržaškem teritoriju. Fotografsko gradivo: arhiv Slovenske prosvete.

Vida Bitežnik

SLOVENSKI CENTER ZA GLASBENO VZGOJO EMIL KOMEL – ARSATELIER

Delovanje centra Emil Komel je tako bogato, da bo sledeči zapis prikaz le najbolj pomembnih dosežkov in novosti na šoli v minulom šolskem letu 2008/09.

V Gorici in na podružnicah v Štandrežu, Doberdolu, Devinu, na Plešivem in v Mirnu je bilo vpisanih 400 učencev. Poučevalo je 30 učiteljev, le 7 stalno nameščenih, 4 z letnim imenovanjem. Pouk je zaobjemal vse instrumente, podiplomski študij klavirja, glavne predmete, vokalne, instrumentalne, baletne skupine kot že vrsto let. Kot novost pa so v minulem letu dodali še pouk harfe, h kateremu je pristopilo 8 gojencev. Na šoli so redno delovali tudi godalni orkester, ansambel trobil, otroški zbor.

Pouk, individualni in skupinski, so dopolnjevali nastopi. Teh je bilo med šolskim letom kar 40, poleg teh še božičnica v mestu in po podružnicah (v Štandrežu, Doberdolu, Devinu, Mirnu in na Plešivem) ter več zaključnih, slednji tudi za širšo publiko.

Gojenci so nastopali tudi na raznih srečanjih, prireditvah, razstavah. Tako npr. oktobra na Koroških kulturnih dnevih na Primorskem v KC Lojze Bratuž, glasbeno srečanje je organiziral center Komel, v Mladinskem filharmoničnem orkestru Alpe-Adria, dirigent L. Pistore (KC Lojze Bratuž decembra 2008), na osrednji Prešernovi proslavi v Gorici (Kulturni dom, februar 2009), pa tudi ob dnevu kulture v Rupi (društveni prostori, marec 2009).

Z zahtevnim programom so pianisti Giuseppe Guarrera, Alexander Gadžijev in Alessandro Villalva nastopili v Coneglianu (Teatro Accademia, april 2009), G.

Klavir&Orkester: pianisti Alexander Gadžijev, Giuseppe Guarrera in Simone Peraz z ravnateljem Silvanom Kerševanom na koncertu 3. aprila v KCLB

Trio Alex – Alessandra Schettino, sopran, Sandi Vrabec, klarinet, Aleksandra Pavlovič, klavir, v KCLB

Guarrera in A. Gadžijev tudi v Sloveniji ob odprtju razstave skulptur Negovana Nemca (dvorec Zemono, april 2009), celoten razred prof. Sijavuša Gadžijeva pa je imel svoj nastop v Idriji (februar 2009). Solistično so ob raznih priložnostih nastopali tudi profesorji šole. Naj omenimo glasbeni poklon sopraniстке Alessandre Schettino in pianistke Neve Klanjšček ob podeljevanju Gerbičeve nagrade (Cerknica, april 2009).

Ob zaključku šolskega leta opravijo vsi učenci notranji izpit za napredovanje v zahtevnejši razred, nekateri pa tudi na državnih konservatorijih (Tartini v Trstu in Tomadini v Vidmu). Iz teorije in solfeggia 4 gojenci (Marta Carlesso, Nika Cotič, Francesco Ivone, Alexandra Tofful), 3 iz glasbene zgodovine (Noemi Cristiani, Alexander Gadžijev, Michele Schincariol), 1 iz harmonije (Noemi Cristiani), 1 komplementarni klavir za violiniste (Veronika Srebrnič). Na konservatoriju Tartini je v tem letu iz klavirja diplomiral Giuseppe Guarrera in prejel 10 s pohvalo. Ob tej 10 s pohvalo je padla še ena, prejel jo je A. Gadžijev (glasbena zgodovina), sicer pa je več učencev s Centra prejelo oceno 9 oz. 8, kar je vsekakor pohvalno zanje, pa tudi za njihove profesorje.

Letos je na raznih tekmovanjih kar 12 učencev bilo nagrajenih. Tako je mali violinist Aleš Lavrenčič (prof. Frančišek Tavčar, prof. Jurij Križnič) prejel kar 3 odlikovanja: 1. nagrado, 1. mesto na *International Music competition Trieste*, nagrada *Paolo Spincich* (december 2008), zlato priznanje na Regijskem tekmovanju mladih glasbenikov v Postojni (februar 2009), srebrno priznanje na 38. tekmovanju mladih glasbenikov Republike Slovenije v Velenju (marec 2009). Tekmovanja *International Music competition Trieste* se je udeležila tudi violinistka Marta Carlesso in prejela 4. nagrado. Alessandro Villalva (prof. S. Gadžijev) je na 8. mednarodnem klavirskem tekmovanju Mesto Gorica odnesel 1. nagrado, 1. mesto v A kategoriji (Gorica, november 2008). Na Regijskem tekmovanju mladih glasbenikov Primorske je kitarist Anton Konc (prof. F. Reja) prejel 2. nagrado (februar 2009). Tekmovanja za mlade instrumentaliste *Certamen musicum* v Štarancanu (marec 2009) se je udeležilo 7 gojencev; pianisti: A. Tofful (prof. S. Gadžijev) je prejela 1. nagrado, Matej Hlede (prof. S. Gadžijev) 2. nagrado, Martina

Furlan in Nada Tavčar (prof. N. Klanjšček) 3. oz. 4. nagrado, violinistka Alessia Fantini (prof. F. Tavčar) 2. nagrado, kitaristka Martina Martellani (prof. M. Fantini) 1. nagrado, duo harf Clelia Furlan in Claudia Zamparutti (prof. T. Donis) 1. nagrado. Alexander Gadžijev se je udeležil mednarodnega tekmovanja v Cantuju in se v kategoriji klavir z orkestrom uvrstil na ugledno mesto. Posebno priznanje za Alexa pa je bilo povabilo Ateljeja Tartini iz Ljubljane, da je kot solist igral Griegov koncert z orkestrom ljubljanske opere v Slovenski filharmoniji v Ljubljani (maj 2009). 1. nagrado Zlata grla je prejel tudi šolski otroški zbor pod vodstvom Damijane Čevdek (april 2009).

Tudi v tem letu je center Komel sodeloval z različnimi ustanovami, bil pobudnik novih zamisli in večinoma tudi prireditelj. Sodeloval je pri organizaciji tekmovanja Mesto Gorica – Nagrada G. Pecar (vodja prof. S. Gadžijev, organizator društvo Florestan) v centru Lojze Bratuž (november 2008), nadalje z glasbenim

Gojenci SCGV Emil Komel na poletnem pevskem tednu v Reberci

centrom Musica Antica – Gorizia pri organizaciji tečajev stare glasbe (glasba v srednjem veku in renesansi) v KC Lojze Bratuž (december 2008), bil organizator Regijskega tekmovanja mladih glasbenikov Primorske za kitare in komorne skupine s pihali. V organizacijskem odboru so bili ravnatelj Kerševan, predsednik odbora, Fabio Devetak, Martina Gereon, Alessandra Schettino člani, Damijana Čevdek tajnica. Na tekmovanju je gojenec naše šole Anton Konec prejel 2. nagrado (KC Lojze Bratuž, februar 2009).

V naslednjih mesecih do poletja so na šoli poskrbeli poleg rednega delovanja za vrsto šolskih nastopov, najboljši izbor teh so uvrstili v Snovanja, niz koncertnih večerov, ki se zvrstijo ob izteku šolskega leta in so lep dokaz uspešnega dela učencev, učiteljev, sodelavcev, ustvarjalnih povezav in sodelovanja. Šola jih prireja v sodelovanju z Arsateljcem, s katerim skozi

celo leto tesno sodeluje, pod pokroviteljstvom goriške občine in pokrajine, občine Nova Gorica, občine Miren-Kostanjevica, s pomočjo raznih sponzorjev. Letos so ponudili občinstvu 11 glasbenih oz. koncertnih večerov.

Stanko Jericijo med nami. Solisti, komorne skupine Arsatelier in MeZ Štandrež. Koncert je že leto prej zasnoval David Bandelj (župnijska cerkev v Štandrežu, november 2008). Na koncertu v Gorici so nastopajoče dopolnili instrumentalisti in solopevci Arsateljaja (cerkev sv. Ignacija, 29. marca 2009).

Obalni komorni orkester Koper. Karmen Pečar, violončelo, Matija Faganel, oboa, Aleksander Spasić, dirigent. (F. J. Haydn, E. Grieg in sodobni slovenski skladatelji A. Čopi, G. Hartman, A. Kumar). Gost Snovanj je bil koprski komorni orkester, ki je lani ob 25-letnici svojega delovanja s tem koncertom nastopil v koprski stolnici. Za goriško publiko dodatna novost nastop oboista Matija Faganela, bivšega gojenca SCGV E. Komel. (KC Lojze Bratuž, 21. aprila).

Olivier Messiaen in njegov čas. Alessandra Schettino, sopran, Neva Klanjšček, klavir, Matej Santi, violina, Anes Caces, klavir. Čudovit prikaz tenkočutnih vzgibov umetnikove duše. (Gorica, Dvorana pokrajinskih muzejev, 8. maja).

Sous le ciel de Paris. Mirjam Pahor, mezzosopran, Baguette Quartet (Oksana Pečeny, violina, Primož Kranjc, akordeon, Marko Turšič, kontrabas, Giorgio Marega, klavir). *Chansones* za glas in instrumentalni ansambel. V sugestivnem ambientu sugestivni glas Edith Piaf – Mirjam Pahor. (Klet domačije Keber na Plešivem, 15. maja).

Giuseppe Guarrera, klavir. Diplomski koncert učenca prof. S. Gadžijeva. (J. S. Bach, Chopin, Liszt, Brahms, Skrjabin). Iskrena glasbena izpoved mladega diplomanta. (Palača Attems v Gorici, 22. maja).

O goskici, ki se je učila peti. Michela De Castro, mentor, Kristina Di Dio, Nataša Sirk, koreografija, Majda Zavadlav, režija. Glasbena pravljica, glavno melodijo z besedilom zapisala Mateja Černic, je na oder privabila in s pesmimi in instrumenti zaposlila živo vrsto številnih najmlajših gojencev šole Komel. (KC Lojze Bratuž, 29. maja).

Glasbeni mozaik. Solisti, komorne skupine, zbor in orkester SCGV E. Komel, Hilarij Lavrenčič, dirigent. Mnogovrsten prikaz šolskih glasbenih uspehov, posvečen 200-letnici smrti J. Haydna. (KC Lojze Bratuž, 6. junija).

Living. Komel Contemporary Music Ensemble. Gianluca Jan Sturiale, vodja. (G. Gershwin, K. Dorhan, J. Dorio, B. Monder, J. Hall, K. Enbanks, K. Wheller). Sprehod med zvoki in ritmi sodobne glasbe. (Goriški muzej Kromberk, 19. junija).

Pod cerkvenim obokom. Solisti, pevski skupini Musicum in Bodeča neža, komorne skupine Arsatelier. Sakralna glasba za soliste, pevce in instrumentalne skupine. Na koncertu je prvič nastopil trobilni ansambel šole centra E. Komel. Tradicionalni glasbeni poklon ob praznovanju farnega zavetnika. (Cerkev sv. Ivana v Gorici, 24. junija).

Čarobna Irska. Ansambel Girotondo d'arpe, Tatiana Donis, umetniški vodja. Keltska glasba za harfe, flavto, violino in glas. Elisabeth, violina, S. Babuder, glas, Arleen, ples, R. Paliaga, vezni tekst (Grad Formentini, Števerjan, 30. junija).

Naša pesem. Mladi glasbeniki iz Furlanije Julijske krajine z elektronsko glasbo. Roberto Girolin, Simone Peraz, Carlo Corazza, klavir, Nikolaj Pintar in Franco Rossignol, glas. (A. Webern, J. Harvey, D. Smalley, S. Peraz, R. Girolin). Sugestiven polet z elektronsko glasbo. Pianist Simone Peraz na koncertu sodeloval tudi kot avtor. (Avditorij v Gorici, 3. julija).

Tudi letos je Center organiziral razne tečaje za zrelejše učence oz. učitelje in delavnice za najmlajše. 3-dnevni mojstrski tečaj za klavir je bil že februarja (mentor prof. S. Gadžijev), udeležilo se ga je 7 kandidatov. Junija pa je vodil 3-dnevni masterclass za trobento priznani trobentač Vincert Penzarella, prva trobenta v *New York Philharmonic orchestra*, res izredna priložnost za naš prostor, in odziv je bil temu primeren. V prvi polovici julija pa je bil na šoli še tedenski mojstrski tečaj za pianiste (vodja S. Gadžijev) in za violiniste (vodja Č. Šiškovič), in sicer v organizaciji Arsateljeja. Arsatelier je tudi sicer nepogrešljiv sodelavec šole E. Komel. Novost v tem letu je bil čezmejni razpis za štipendije mladim godalcem in pianistom, ki jih je omogočila Fundacija goriške hranilnice. Na razpis se je prijavilo 11 mladih glasbenikov, ki so z avdicijo bili izbrani za sodelovanje z orkestrom Arsatelier, pod strokovnim vodstvom Marca Feruglia (februar 2009). Štipendije so prejeli violinisti J. Nanut, N. Cristiani, K. Peric, F. Babich, M. Batič, T. Grego, S. Semprini, violistka S. Štrancar in čelist T. Bratina. Na koncertu Klavir&orkester so nastopili v orkestru Arsatelier in prejeli tudi nagrado in priznanje iz rok predstavnika Fundacije goriške hranilnice dr. Chiozze, pokrajinskega odbornika Marinčiča in občinskega odbornika Cerette (KC Lojze Bratuž, april 2009).

Poskrbljeno pa je bilo tudi za najmlajše. Od 8. do 19. junija je v Štandrežu zaživel glasbeni kampus za otroke iz vrtca in osnovne šole, bilo jih je 22. Kampus je vodila A. Schettino, sodelovali so učitelji M. De Castro (domisol), F. Devetak (flavta), Z. Devetak (klavir), T. Donis (harfa), M. Ferlan (harmonika), M. Gereon (kitara), F. Tavčar (violina). V poznem poletju, zadnji teden avgusta, pa je šola kot že vrsto let popeljala mlade pevce na

pevski teden, ki je bil že drugič v Reberci na Koroškem. Delavnico je vodila Damijana Čevdek, pomagali so ji še učitelji M. Feinig, F. Devetak, M. Gereon, M. Quaggiato (šport) in mlade sodelavke Lucija in Nada Tavčar ter Ivana in Tina Paljk.

Tudi letošnja koncertna sezona je bila sad sodelovanja s KC Lojze Bratuž in Združenjem cerkvenih pevskih zborov. Na sporedu je bilo 7 koncertov oz. glasbenih srečanj.

Godalni kvartet Feguš – Maribor. Koncert v sklopu Kogojevih dnevov 2008 (KC Lojze Bratuž, 2. oktobra 2008).

Mešani pevski zbor Hrast – Doberdob. Koncert ob sv. Martinu. Gregor Klančič, orgle, Hilarij Lavrenčič, zborovodja. Na koncertu je bila prvič izvedena Maša ob sv. Martinu Štefana Maurija. (Cerkev sv. Silvestra v Pevmi, 10. novembra).

Zbor pravoslavne patriarhata – Moskva. Božični koncert, Anatoly Grindenko, zborovodja. Vokalni teksti priznanih ruskih mojstrov. (KC Lojze Bratuž, 12. decembra).

Klavirski recital zmagovalca 8. mednarodnega klavirskega tekmovanja Mesto Gorica – nagrada G. Pecar 2008. Ekaterina Richter, Moskva. (KC Lojze Bratuž, 19. februarja).

Trio Alex. Alessandra Schettino, sopran, Sandi Vrabc, klarinet, Aleksandra Pavlovič, klavir. (KC Lojze Bratuž, 19. marca).

Klavir&Orkester. Pianisti Giuseppe Guarrera, Alexander Gadžijev, Simone Peraz, orkester Arsatelier, Marco Feruglio, dirigent. (W. A. Mozart, Koncert v Es-duru K271, E. Grieg, Koncert v a-molu, R. Schumann, Koncert v a-molu op. 54). Koncert zasluži posebno pozornost tudi zato, ker so ga izvedli glasbeniki iz našega prostora in je bil visoko kakovosten. Ustvaril je izredno vzdušje, požel bučen aplavz, bil deležen veliko pohval in čestitk. (KC Lojze Bratuž, 3. aprila).

University of Utah Singers. Pevski zbor ZDA. Brady Allred, zborovodja. (KC Lojze Bratuž, 23. maja).

Za zaključek orisa delovanja šole Komel in za nov izziv vse naše skupnosti še ena pobuda centra Komel. Center si že več let prizadeva, da bi združil v ugledni glasbeni ustanovi študente čezmejnega goriškega prostora. Ideja je nastala po analizi tega teritorija, ki naravnost kliče po povezovanju. Centru je kot nosilcu tega projekta uspelo privabiti k sodelovanju pomembne ustanove, kot so Zveza primorskih glasbenih šol, društvo slovenskih muzikologov iz Ljubljane, oddelek videmske univerze DAMS in nekatere druge partnerje iz širšega območja. Izziv torej za vse naše politične predstavnike, da »ideja« realno zaživi!

Alenka Hrovatin

ZVEZA CERKVENIH PEVSKIH ZBOROV V SEZONI 2008/2009

Zveza cerkvenih pevskih zborov iz Trsta povezuje 33 odraslih in 9 otroških oziroma mladinskih zborov, ki opravljajo nezamenljivo vlogo v krajih, kjer delujejo. Kot znano, niso le sooblikovalci nedeljskih in prazničnih liturgij, ampak so v veliki večini primerov tudi nosilci kulturnega in prosvetnega dela v svojih okoljih. Tudi sezona 2008/2009 je bila v tem smislu zelo pestra. Kronika pobud, ki jih je priredila zveza, to potrjuje.

Nova sezona se je dejansko začela z **dekanijskima revijama**. V cerkvi sv. Jakoba v Trstu so 18.10. openško dekanijo zastopali OPZ Anton Martin Slomšek, OPZ Kraški cvet, MePZ Sv. Jernej, ŽePZ Prosek-Kontovel, CPZ Sv. Ana in Salezijanci, MIPZ Katizbor-Catticoro, ŽCPZ Ricmanje, MePZ Lipa, MePZ Mačkolje in Združeni zbor ZCPZ. V cerkvi sv. Marije Magdalene v Slivnem pa je bila 7.11. **revija devinske dekanije**, ki je bila zamišljena kot poklon Bredi Šček ob 40-letnici smrti. Oblikovali so ga Združeni ženski zbor in Združeni mešani zbor devinske dekanije, MoPZ Fantje izpod Grmade ter Združeni zbor ZCPZ. Pomembni doprinosi so prispevali solisti Milena Košuta, Sara Jablanšek in Marjan Štrajn, ki so ob klavirski spremljavi Ingrid Tavčar in Tomaža Simčiča zapeli solistične skladbe, za klavirsko točko pa je poskrbela Petra Grassi. Nagovor je bil zaupan prof. Bojani Kralj, ki je osvetlila življenjsko in glasbeno pot primorske skladateljice, ki je nekaj časa učila tudi v Slivnem.

Božični koncert 18. januarja v stolnici sv. Justa v Trstu. Nastopili so MePZ Lipa iz Bazovice pod vodstvom Tamare Ražem, MoPS Sv. Jernej z Opčin pod vodstvom Mirka Ferlana in MePZ Sv. Jernej pod vodstvom Janka Bana (foto: Zvonko Vidau)

V cerkvi sv. Marije Magdalene v Bazovici pa so 24.09. pevci solisti, rojaki iz Argentine, oblikovali **koncert Duhovni kozmos**, s katerim so se poklonili domovini ob liku Otona Župančiča ob 130-letnici njegovega rojstva.

Revijo Pesem jeseni smo priredili v Športnem centru Zarja v Bazovici v soboto, 29.11.. Sodelovalo je 13 skupin: MePZ Lipa, ŽePZ Prosek-Kontovel, MoPS Sv. Jernej, ŽePZ Devin, CPZ Repentabor, MoPZ Fantje izpod Grmade, MePZ Sv. Jernej, MePZ Skala-Slovan, MePZ Mačkolje, Združeni MePZ Repentabor, MePZ Devin-Rdeča zvezda, ŽePZ Vesela pomlad in Združeni zbor ZCPZ.

Združeni zbor ZCPZ pa je v letu 2008 pod vodstvom Edija Raceta imel 25 nastopov tako na Tržaškem kot tudi v Sloveniji.

Tudi pobude in prireditve v letu 2009 so bile kar odmevne. Tradicionalni **božični koncert** v stolnici sv. Justa v Trstu, ki smo ga priredili 18. 1., so oblikovali MePZ Lipa iz Bazovice ter MoPS in MePZ Sv. Jernej z Opčin, ki so zbranemu občinstvu predstavili zanimiv izbor božičnih skladb primorskih, v glavnem zamejskih avtorjev.

Revija **Pesem mladih**, ki je bila 21. in 22.3. na Pomorski postaji v Trstu, je bila prava himna otroškemu in mladinskemu petju, saj je nastopilo kar 31 otroških in mladinskih zborov ter skupin s Tržaškega. Približno polovico so predstavljali šolski zbori, kar potrjuje, da se zborovsko petje ponovno in tudi na kakovosten način vrača v naše šole. Koncerta je spremljala izvedenka za mladinsko petje iz Kopa Maja Cilenšek.

ZCPZ je tudi letos organizirala **tri koncerte revije Primorska poje** v lastni režiji, se pravi v Marijinem domu v ul. Risorta v Trstu 28.2., revijo s sakralnim programom v cerkvi sv. Urha v Dolini 13.3., v cerkvi sv. Marije Magdalene v Bazovici pa 12.9. še revijo v poklon bazoviškim žrtvam, ko so sodelujoči zbori izvajali Arhovo priredbo Venturinijeve maše v čast štirim junakom, ki so bili njegovi učenci. Sodelovali pa smo tudi pri organizaciji koncerta na Trbižu.

Med uspelimi pobudami velja omeniti **koncertni poklon skladatelju Stanku Jericiju** v cerkvi sv. Janeza Krstnika pri Sv. Ivanu v Trstu, kamor smo 28.03. povabili CPZ Štandrež, ki je pod vodstvom Davida Bandlja izvedel celovečerni program s postnimi skladbami goriškega skladatelja za soliste, zbor in orgle, med drugim tudi njegov zelo zanimivi Stabat Mater.

Zelo uspešna pa je bila tudi letošnja **Šola lepega petja**. Tečaj vokalne tehnike je vodil priznani glasbenik Adi Danev. V Finžgarjevem domu na Opčinah so se ob sobotah od marca do konca junija v jutranjih urah zbirali slušatelji, ki so sledili teoriji petja (zborovodje in zborovski pevci), v popoldanskih urah pa so vadili solisti, ki so z maestrom izpopolnjevali svojo pevsko tehniko.

Vsakoletni višek delovanja ZCPZ iz Trsta je **poletni seminar**, ki je bil od 2. do 8. avgusta 2009 v Radencih, kamor so se pevke in pevci, zborovodje in organisti, ki delujejo v okviru tržaške ZCPZ, vrnil po 13 letih. Prijav je bilo veliko, tako da je zbor štel preko sedemdeset pevcev. Ob teh so bili prisotni udeleženci **orgelskega tečaja**, ki ga je vodil prof. Matej Lazar. Ta je tudi med letom ob sobotah zbiral gojence orgelskega tečaja v Devinu in na Opčinah. Ob sklepu šolskega leta 2008/09 so v soboto, 20. 6., nastopili v cerkvi sv. Jerneja ap. na Opčinah na zaključnem koncertu.

Pevci in pevke so pod vodstvom prof. Tomaža Faganela iz Ljubljane naštudirali mašo mladega, a že uveljavljenega Damjana Močnika ter nekaj nabožnih pesmi skladateljev Ivana Florjanca, Hugolina Sattnerja, Vendelina Špendova, Antona Jobsta, Alojza Mava in drugih.

Za posvetni program pa so pevci pod vodstvom mladega dirigenta, prof. Mirka Ferlana iz Nabrežine, naštudirali Srebotnjakovo Kraško jesen in Boštjančičevo priredbo Prišel ljubi je pod okno za mešani zbor ter Mihelčičevo skladbo Pa da bi znal in Filejevo Pojdem med polja na besedilo koroške rojakinje Milke Hartman za moški zbor.

Za otroke, ki so prišli v Radence, je skrbela Urška Šinigoj, pomagala pa ji je Renata Vereš. Zbirale so jih v priljubljenih jutranjih delavnicah.

Vse, kar so otroci, pevke in pevci ter udeleženci orgelskega tečaja vadili med tednom, smo lahko slišali v petek, 7. avgusta zvečer, v cerkvi in nato med koncertom v dvorani hotela Radin. Dan prej pa je udeležence seminarja obiskal in maševal murskosoboški škof msgr. Marijan Turnšek.

Izbor sakralnih pesmi in maša, ki so jih izvajali, so že postali srčika letošnjega programa **Združenega zbora ZCPZ**, ki med letom, pod vodstvom Edija Raceta, sodeluje pri mnogih, zlasti osrednjih verskih svečanostih na Tržaškem, a tudi v širšem obmejnem prostoru.

Posebna sekcija pri ZCPZ je odgovorna za pritrkovalsko dejavnost. V skladu z običajem smo ob prazniku velikega šmarna priredili praznično pritrkovanje na zvonove cerkve sv. Marije Vnebovzete na Repentabru, na predvečer umestitve novega tržaškega škofa msgr. Crepaldija 3.10. pa je bilo na Opčinah pritrkovalsko srečanje z naslovom **Zvonovi pojejo v pozdrav**; posebno mesto pa na tem področju ima nastop pritrkovalskih skupin pred mašo Hvaležnico in po njeje v stolnici sv. Justa v Trstu.

Za včlanjene skupine in zборе čaka to jesen 2009 še veliko izzivov, med drugim dekanjski reviji cerkvenih zborov za obe področji, opensko in devinsko dekanijo, revija odraslih zborov Pesem jeseni in še marsikaj koristnega in vzpodbudnega, da bi zborovska kultura tako v cerkvi kot prosveti napredovala in nas vodila k Lepemu in Dobremu.

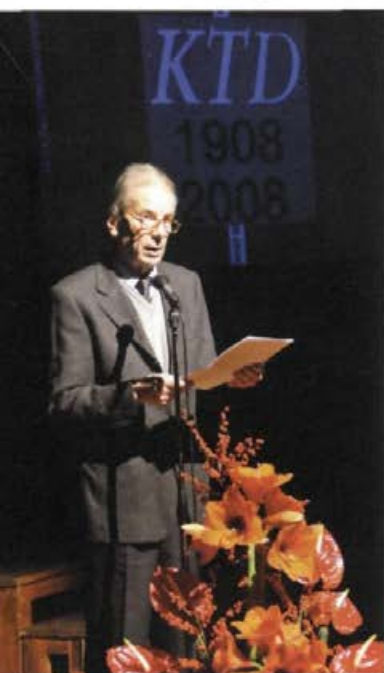
V večnamensko kulturno središče na drevoredu 20. septembra v Gorici, ki je pred trinajstimi leti zraslo na temeljih nekdanjega Katoliškega doma, je v pretekli sezoni še enkrat potrdilo prvenstveno vlogo v kulturnem dogajanju na Goriškem. Društvo, ki upravlja Kulturni center, z neutrudno predsednico Franko Žgavec na čelu, ima za seboj že lepo izkušnjo in zna s preiščljenimi izbirami usmerjati bogato dejavnost središča.

Sodobno zasnovani prostori Kulturnega centra so letos sprejeli pod streho kar 124 različnih prireditev. Pestro dogajanje pretekle sezone je prikazano v ličnem biltenu, ki izide vsako leto ob nastopu jeseni in v katerem so zabeležene vse prireditve.

Glasbena srečanja so po številu preseгла vse ostale prireditve: bilo jih je 51. Nekatere koncerte je priredil Kulturni center samostojno, ostale pa v sodelovanju s Slovenskim centrom za glasbeno vzgojo Emil Komel, z Združenjem cerkvenih pevskih zborov in drugimi ustanovami. Med pomembne glasbene dogodke brez dvoma zabeležimo nastop Zbora pravoslavnega patriarhata iz Moskve in zbora University of Utah Singers. Tudi velika dvorana je sprejela pevske revije Mala Cecilijanka in Primorska poje ter slovesno petdeseto izvedbo Cecilijanke. Za našo dvorano so se odločili tudi prireditelji Mednarodnega klavirskega tekmovanja »Città di Gorizia« in Evropskega natečaja za mlade violiniste in čeliste »A.V. Marcosig«. Glasbeno obarvana je bila tudi skupna prireditev kulturnih organizacij zamejskih Slovencev, pod

naslovom *Brez mej* v pesmi in besedi, pri kateri so sodelovala slovenska društva iz Porabija, Koroške in Furlanije-Julijske krajine.

Gledaliških predstav je bilo 44. Sem prištevamo tudi balete, šolske prireditve, otroške veselice in nekaj filmskih večerov. Najmlajši gledalci so zasedli veliko dvorano enaindvajsetkrat.

Nagovor predsednika KTD-ja dr. Damjana Paulina ob praznovanju 100-letnice

Likovne razstave so bile tri. Posebno odmevna je bila razstava risb in slik ruskega akademskega umetnika Nikolaja Mašukova.

V mali in veliki dvorani se je zvrstilo 26 predavanj, predstavitev knjig, podelitev priznanj, zborovanj in občnih zborov. Zelo slovesno je bilo praznovanje 100-letnice Katoškega tiskovnega društva (KTD), ki je lastnik nepremičnin Kulturnega centra in ni prenehalo z delovanjem niti v najtežjih časih. Prav tako se je velika množica ljudi zbrala ob odkritju spominske plošče in poimenovanju telovadnice po preminulem športniku, politiku in kulturnem delavcu Mirku Špacapanu.

Med prireditvami, ki so bile na sporedu, je bilo kar nekaj takih, ki so jih organizirale italijanske ustanove. Prav tako je treba poudariti, da je pri slovenskih prireditvah vedno lepo število italijanskih obiskovalcev. Medtem ko se s predlogi in dosežki odpiramo sosednemu narodu, lahko tudi upravičeno pričakujemo, da ga bo pritegnilo večje zanimanje za našo stvarnost. Kulturni center gotovo igra pomembno vlogo pri uresničevanju novih odnosov, ko bomo Slovenci v celoti upoštevan dejavnik kulturnega življenja naše dežele.

Zbor pravoslavne patriarhata iz Moskve.
Zbor University of Utah Singers.
Razstava umetnika Nikolaja Mašukova.
Odkritje spominske plošče in poimenovanje telovadnice po preminulem športniku, politiku in kulturnem delavcu Mirku Špacapanu.

Vida Bitežnik

GALERIJA ARS NA TRAVNIKU

Galerija Ars je svoje delovanje v sezoni 2008/09 pričela z zanimivo skupinsko razstavo mladih zamejskih ustvarjalcev likovne kolonije društva za umetnost KONS. Številne zbrane, med njimi tudi bivšega generalnega konzula Republike Slovenije v Trstu Jožeta Šušmelja, je pozdravil predsednik društva Ars časnika Jurij Paljk. Svoja likovna dela je dalo na ogled 6 ustvarjalcev, Jana Pečar, Robi Jakomin (fotografije), Rado Jagodic, Marko Faganel, Štefan Tul, Ivan Žerjal (28. novembra 2008).

V okviru Koroških kulturnih dni v Primorskem imamo priložnost spoznati tudi kakega vidnejšega koroškega umetnika. Letos nam je ga. Pepca Weiss predstavila slikarja in kiparja Alberta Krajgerja iz Šmihele v Podjuni. Razstavo umetnikovih akvarelov in slik v akrilu sta odprla Jurij Paljk in Franka Padovan, predsednica Zveze slovenske katoliške prosvete v Gorici. Za glasbo sta poskrbela brata pianist Niko in klarinetist Mihael Vavti s Koroškega (6. oktobra).

Sledila je razstava keramike, sad medsebojnega delovanja članov goriškega kulturnega društva Tullio Crali in članov kluba keramikov iz Kanala ob Soči. Razstavljenih je bilo petindvajset različnih del prav tolikih ustvarjalcev. Številno občinstvo je pozdravil Jurij Paljk. (28. novembra).

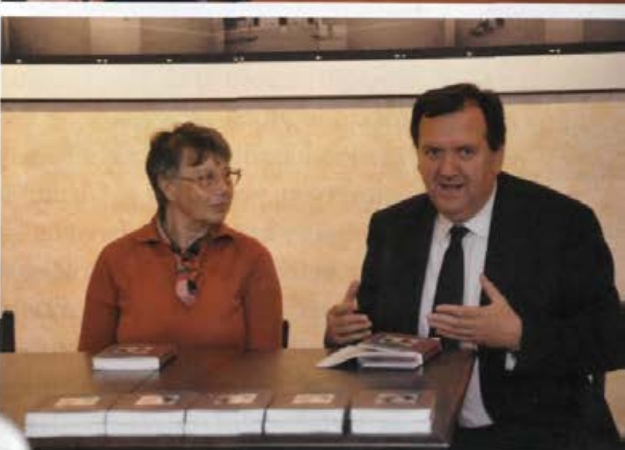
Kot že vrsto let razstavljajo v galeriji Ars v adventnem času Umetniki za Karitas. Tudi letos jih je po pozdrav-

nih besedah Franke Žgavec in uvodnih Jožice Ličen predstavila kritičarka Anamarija Stibilj Šajn. Robert Faganel, Mira Ličen Krmpotič, Blaž Šeme, Zmago Jeraj, Jože Vogeljik, Marjan Miklavec, Azad Karim, Silva Karim, Zalka Arnšek, Primož Breclj, Bogdan Čobal, Jana Dolenc, Jože Bartolj, Albina Nestran so umetniki, ki so dela, nastala na Sinjem Vrhu v avgustu 2008, namenili v dobrodelne namene. Na večeru je zaigral nadarjeni mali violinist Aleš Lavrenčič ob spremljavi očeta Hilarija (9. decembra).

Vojko Gašperut, doma v Breginjskem kotu, ki pa že dolga leta živi v Istri, je razstavljal svoja velika platna istrskih vedut obmorskega sveta, krajin in borjačev v mesecu februarju. Po glasbenem uvodu kitarista Antona Konca s centra E. Komel, nagrajenca na Regijskem tekmovanju mladih glasbenikov Primorske, je umetnika predstavil Jurij Paljk. (10. febr. 2009).

V galeriji Ars so letos razstavljali tudi trije tržaški fotografi, Andrej Furlan, Robi Jakomin in Viljam Lavrenčič. Na ogled so postavili sugestivne posnetke na skupno temo *Trgi – prostor in čas*. Razstavo sta predstavila Jurij Paljk in Claudio Domini, docent fotografije na videmski univerzi. (18. marca).

Razstavitveno dejavnost je zaključila predstavitev novega dela pisateljice Eveline Umek. O avtorici in njeni knjigi *Po sledih fate morgane – Marica Nadlišek Bartol – 1940* je spregovoril pesnik Jurij Paljk. (2. aprila 2009).

Na prejšnji strani – Posnetka z razstave keramike. Zgoraj – Razstava mladih zamejskih ustvarjalcev likovne kolonije društva za umetnost KONS. Odprtje razstave Vojka Gašperuta. Predstavitev knjige Eveline Umek *Po sledih fate morgane*.

Šolsko leto 2008/2009 se je začelo 1. septembra s tečajem za petošolce kot pripravo na vstop v nižjo srednjo šolo. Vpisani otroci so se v dopoldanskih urah v spremstvu vzgojiteljev Marte Lombardi in Marka Gusa privajali novim dolžnostim in izzivom novega šolskega leta, osvajali učne navade ter utrjevali svoje znanje v slovenščini, italijanščini, matematiki in angleščini. Pošolski pouk se je začel po srečanju s starši gojencev, ki je potekal 10. septembra s predstavitvijo nove sezone. V lanskem šolskem letu je popoldanski pouk v Mladinskem domu koristilo osemnajst otrok. Vlogo vzgojiteljev so prevzele prof. Karmen Lemut iz Ajdovščine, dolgoletna profesorica na srednji šoli Ivan Trinko prof. Vanda Sever in psihologinja Marianna Kosič. Med ostalimi rednimi ali občasnimi sodelavci naj omenimo še Walterja Grudino, ki je skrbel za prevoze, in Lorenzo Burgnich, ki se je ob ravnatelju Mauru Lebanu ukvarjala z logistiko.

Sredi oktobra je gojence in vzgojitelje obiskala ravnateljica nižje srednje šole Ivan Trinko Elisabetta Kovic in jim voščila polno učnih uspehov.

V tem mesecu je Mladinski dom sodeloval tudi na 44. Srečanju najmlajših filmskih in video ustvarjalcev Slovenije v Izoli. Tudi tokrat se je predstavil z izdelki videofilmske delavnice, ki je potekala med poletnim središčem pod mentorstvom pedagoga g. Cirila Murnika: in sicer z igranima filmoma *Trilogija krikov* in *Izpit in zabava* ter z animiranimi filmi *Mačka in Miši*, *Mačka in riba* ter *Veverica in živali*. Risanka *Mačka in Miši* je meseca marca na 9. Video natečaju Ota-Hrovatin na Opčinah bila deležna tretje nagrade.

V zimskem času, točneje 14. januarja 2009, je MD priredil v dvorani Doma Franc Močnik predavanje psihoterapevta Bogdana Žorža z naslovom *Sodobno suženjstvo*. Predavatelj je staršem, vzgojiteljem in ostalemu občinstvu govoril o novih oblikah zasvojenosti pri otroku ter o pomenu preventivne vzgoje osebnosti.

Naslednjega 7. aprila je bila gost Doma prof. Angelca Žerovnik. Med dobro obiskanim predavanjem, ki je potekalo v srednji šoli Trinko, je staršem, vzgojiteljem in učnemu osebju svetovala, kako pomagati otroku do boljšega uspeha.

Mladinski dom je tudi v šolskem letu 2008/2009 skbel za prevoz devetnajstih otrok iz Krmina in okoliških vasi, ki obiskujejo slovensko nižjo srednjo šolo v Gorici, in to v obe smeri šestkrat tedensko. Projekt je še zadnjič finančno podprl Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu. Z novim šolskim letom naj bi skrb za prevoz končno prevzele javne ustanove; 20. aprila so se starši otrok s Krminskega zbrali v Mladinskem domu z odborniki društva in ravnateljem javnega podjetja APT, da bi mu podrobneje orisali svoje želje in potrebe v zvezi z urniki in postajami.

Po koncu pouka so pri Mladinskem domu stekle poletne dejavnosti. Najprej je od 8. do 12. junija bila na vrsti priprava tretješolcev na malo maturo z vzgojiteljico Karmen. V nadaljnjih treh tednih se je odvijalo poletno središče za slovenske učence in dijake od 11. do 14. leta, imenovano *Izzivi 2009*. Skupno sedemnajst udeležencev je v spremstvu vzgojitelja Walterja Grudine preživelo tri krasne tedne. Najbolje lahko opišemo duha in vzdušje letošnjih *Izzivov* z naslednjim odstavkom, vzetim iz poročila udeležencev.

...Kaj bo ostalo ob koncu letošnjih *Izzivov*? Baze v poletnem središču, tarzaning na Žlebeh, obisk Akvarija v Trstu, kopanje v Sesljanu, v Gradežu, v Soči ali v bazenu? Ali morda obisk Rižarne, goriškega gradu ali kavern in rogov prve svetovne vojne? Ali ekskurzija v Briško jamo, ogledi muzejev in še tečaj samoobrambe, da ne pozabimo izleta na čolnu?... Vse to bi s časom tonilo v pozabo, če bi med sabo ne gradili osebnih vezi na prijateljstvu, sprejemanju, spoštovanju. To je bilo res najlepše. V to, čemur

Ravnateljica srednje šole Trinko Elisabetta Kovic na obisku v Mladinskem domu

pravimo kultura srca, mi verjamemo, čeprav je danes proti toku. O tem smo se veliko pogovarjali, to je bil naš letošnji največji in najlepši *IZZIV*. To bo ostalo.

Storitev varstva otrok v poletnem času dopolnjuje tudi poletno središče *Srečanja* namenjeno gojencem do petega razreda, ki je potekalo v sodelovanju s Skupnostjo družin Sončnica od 15. junija do 17. julija, letos tudi od 24. avgusta do 4. septembra.

V začetku septembra 2009 so se gojenci v spremstvu Simona Petra Leba na spet zbrali v Mladinskem domu na pripravi za vstop v srednjo šolo pod vodstvom vgojiteljic Vande, Karmen in Marianne ter prof. Davida Bandlja.

Novo šolsko leto je pred nami in s petnajstim septembrom je ponovno stekel tudi popoldanski pouk...

SKUPNOST DRUŽIN SONČNICA V SEZONI 2008/2009

Skupnost družin Sončnica združuje v glavnem mlade družine in posameznike, tako iz zamejstva kakor tudi iz Slovenije, katerim je družina pomembna vrednota. Uradno se je ustanovila s sprejemom statuta 13.6.1999 v Gorici na pobudo slovenskih družin in posameznikov goriške pokrajine, ki se dejansko zbirajo in delujejo v javnosti že od leta 1994. Kot Skupnost prirejamo srečanja in razne pobude kulturnega, vzgojnega in družabnega značaja, s čimer spodbujamo sodelovanje med slovenskimi društvi in medsebojno povezovanje družin. Kot slovensko društvo v Italiji posebno skrbimo, da se člani soočajo tudi s svojimi koreninami in da podrobneje spoznajo slovensko zemljo in narod, zgodovino in kulturno dediščino. Sodelujemo tudi z drugimi ustanovami z obeh strani meje, ki se spopadajo z družinsko problematiko in s pomočjo šolski mladini.

Leto 2009 je jubilejno leto za našo Skupnost družin Sončnica, saj praznujemo 10. obletnico ustanovitve. V vseh teh letih je naše društvo skrbelo in negovalo vrednote, ki so temelji družinskega življenja. Skušali smo omogočiti družinam, njihovim mlajšim in starejšim članom, da so se lahko srečevali in si medsebojno pomagali. Zato, o tem smo mi vsi prepričani, je bilo naše delo pomembno in koristno za celotno narodno skupnost na Goriškem.

Poglejmo delovanje v sezoni 2008/09.

Oktobra so se člani odbora zbrali, da bi skupaj načrtovali novo sezono.

Prvo srečanje je bil jesenski izlet za družine z nabiranjem in peko koštanja.

Nekoliko drugačno martinovanje je 15. novembra priklicalo starše v prijetno domačo klet v Dornberku.

V nedeljo, 23. novembra, je v cerkvi sv. Ivana v Gorici pela vokalna skupina Gloria, po maši pa je za številno publiko nastopila še z izborom duhovnih pesmi.

Na januarskem občnem zboru smo se člani zbrali, da odobrimo bilance društva, se pomenimo o dosedanjem delu in o bodočih izzivih nove sezone ter izvolimo nove organe. Dosedanji odbor je ob tej priložnosti odstopil,

treba je bilo zbrati nove odbornike. Po dobrem in poglobljenem razmisleku je bil sestavljen nov odbor, ki je soglasno potrdil gospo Ano Saksida za novo predsednico društva.

Februar in marec sta bila kot ponavadi posvečena nizu predavanj strokovnjakov iz Slovenije in dežele. Na vrsti so bili štiri večeri na vzgojno in družinsko tematiko. Sodelovali so Vilma in Dani Siter z razmišljanjem *Je družina še vrednota*, nutricionistka Marija Merljak (*Hrana za jasne in modre misli*), jezuit Peter Lah, ki je predaval o *Medsebojni komunikaciji* in psihiater Bernard Špacapan s predavanjem *Stare in nove odvisnosti v iskanju sreče*.

Med organizacijsko najbolj zahtevnimi pobudami je vsekakor poletno središče *Srečanja 2009*, ki je potekalo v mesecih juniju in juliju v dopoldanskem času. Udeležilo se ga je okrog sto slovenskih otrok v petih tedenskih izmenah. Otroci so posvetili veliko časa prostim igram, udeležili so se »Potovanja okrog sveta v 80 dneh« ter se ukvarjali tudi z raznimi drugimi dejavnostmi, ki vzpodbujajo v njih zanimanje in jim v naravnem okolju nudijo možnost za zdravo rast v skupnosti. V delo z otroki so bili vključeni dijaki višjih srednjih šol, ki so se za to pripravljali na posebnem tečaju za vzgojitelje in animatorje.

13. junija 2009 je potekala 10-letnica uradne ustanovitve Skupnosti. Odbor namerava obležeti to obletnico s posebnim projektom »Deset sončnih let«, ki bo predvideval, med drugim, izdajo DVD-ja in brošure s predstavitvijo desetletne dejavnosti.

Sezona se je zaključila z zelo uspešnim Tečajem šivanja, ki je potekal od 1. do 4. septembra v prostorih doma F. Močnik v Gorici. Udeležilo se ga je lepo število mladih deklet, ki je pod budnim nadzorom mentorice in izkušene šivilje gospe Ferletič spoznalo in si pridobilo osnovne veščine šiviljske obrti.

Kot odbor društva si obetamo zelo plodno in bogato sezono tudi v letu 2009/2010 in vabimo vse, katerim je blizu družinska problematika in se radi zadržujejo na preprostih in spontanah družinskih srečanjih, da se nam pridružijo oz. udeležijo naših pobud.

S predavanja Danija in Vilme Siter na temo *Je družina še vrednota* – Dom Franc Močnik, torek 17.2.2009.

Žarko Škerlj

KULTURNO IN VERSKO ŽIVLJENJE V BAZOVICI

Tudi v tem iztekajočem se letu 2009 smo doživeli marsikaj lepega tako na verskem kot na kulturnem področju. Trinajsto leto namreč župnikujem v tej najmanjši župniji tržaške škofije, na Pesku in v nekoliko večji župniji Bazovica.

Posnetek z romanja v Celje

Začeli se bomo pripravljati na 150-letnico naše bazovske cerkve, ki jo bomo nadvse slovesno obhajali v letu 2012. Ker so naši slovenski ljudje najbolj veseli in navdušeni nad pevsкими koncerti, jih tudi v tem poslavljaajočem se letu pri nas res ni manjkalo. Imeli smo več nastopov domačih pevskih zborov, saj naša fara premore kar štiri pevske zборе. V Bazovici imamo tri zборе: otroški zbor A.M. Slomšek, moško skupino Lipa in mešani zbor Lipa. V podružnih vaseh Padričah in Gropadi pa obstaja in nastopa še mešani pevski zbor Skala-Slovan.

Najbolj doživeti so vsako leto koncerti božičnih pesmi. Letos bomo to storili verjetno na praznik sv. Družine, 27. decembra. Dvakrat ali trikrat smo imeli res lep koncert treh zborov. V zvezi z obhajanjem spomina na bazoviške junake sta 10. septembra 2009 v Bazovici zapela dva zbora: mešani zbor Igo Gruden iz Nabrežine in mešani zbor Lipa. Pela pa sta premierno slovensko mašo skladatelja Venturinja.

12. septembra pa je v cerkvi v Bazovici bil koncert kar štirih pevskih zborov: moški zbor Vipava, mešani zbor iz Ilirske Bistrice, Otlice in zbor ZCPZ iz Trsta. Vedno je bila nabito polna cerkev in veliko ljudstva je hvaležno poslušalo nastopajoče pevce.

In kar je najbolj ostalo v spominu in v srcih poslušalcev, je premierni nastop domačega otroškega zbora Slomšek, ki se je pripravil s spevoigro z naslovom *Moje pesmi – moje sanje*. Večkrat so to spevoigro zaigrali v Ba-

zovici, nastopali so tudi po Sloveniji in v bližnjih vaseh na Tržaškem.

Zadnje dni maja so slovensko pesem in ta muzikal ponesli tudi Slovencem v Berlin.

Tudi v prihodnjem letu bodo z njim še marsikje nastopili.

V nedeljo, 10. maja, smo imeli v Bazovici lep doživet praznik prvega svetega obhajila. Trinajst je bilo vseh otrok prvoobhajancev. Isto smo ponovili tudi na Pesku naslednjo nedeljo, 17. maja.

Za konec naj se še enkrat spomnim naše mlade organistke Tamare Ražem por. Locatelli, ki je v nedeljo, 7. junija, kljub svoji mladosti praznovala že svoj srebrni jubilej za orglami v naši župnijski cerkvi. Še ne trinajstletna je začela in še zdaj vztraja. Spomnili smo se tega njenega praznika in s torto ter z voščili ji izrazili vso našo hvaležnost. Hvala Ti, draga Tamara, in še na mnoga leta. Izkazala se je v letošnjem letu tudi kot dobra guvernica, saj je imela priložnostni govor ob spominski sv. maši v čast bazoviškim junakom, in sicer v nedeljo, 6. septembra 2009.

Naj ob koncu še napovem, da bomo na spomlad v letu 2010 pripravili vsaj skromno prireditev ob 40-letnici našega otroškega zbora Slomšček.

Ponovitev prvega sv. obhajila na Pesku. Prizora iz spevoigre *Moje pesmi – moje sanje*.

Nataša Sosič Fabjan

VESELA POMLAD PO TRIDESETIH LETIH S PESMIJO V SRCU

Pesem *Mi nosimo pomlad* goriške pesnice Ljubke Šorli v uglasbitvi Marka in Martine Feri so vsi pevci Vesele pomladi sprejeli za svojo himno, ko so decembra 2008 obleležili obletnico delovanja glasbenega projekta, ki ga je pred tremi desetletji zasnoval zborovodja Franc Pohajač. In prav ta pesem je spremljala mlade pevce v letu 2009, ko so jo predstavili na raznih prireditvah, pa tudi na gostovanju v Nemčiji.

Poletno gostovanje v Stuttgartu je potekalo od 10. do 14. julija in je ponovno obudilo željo po posredovanju domače pesmi v države, kjer živijo naši sorojaki. Dolžnostno so izbrali pot do bivšega openskega župnika dr. Zvoneta Štrublja, ki že vrsto let skrbi za Slovensko katoliško župnijo v Stuttgartu, saj ta oskrbuje preko šest tisoč Slovencev na Baden-Würtemberškem. Gostovanja so se udeležili Mlajša deklška pevska skupina Vesela pomlad, nekateri pevci Otroškega pevskega zbora, skupina mladih instrumentalistov, ki so večkrat spremljali petje obeh sestavov ter nekateri starši in prijatelji Vesele pomladi. Pristrčen sprejem, ki ga je pripravil dr. Zvone Štrubelj s svojimi sodelavci, je že prvi večer nakazal, da bo bivanje v osrčju Nemčije lepo in zanimivo. Tako sta bila nadvse zanimiva ogleda muzeja Mercedes-Benz in televizijskega stolpa. Udeležba na pikniku s slovenskimi rojaki je bila nekaj posebnega. Pod mogočnim košatim orehom v prijetnem vzdušju Slovenskega doma je zazvenela pesem, ki so jo posredovali pevci Vesele pomladi pod vodstvom Mire Fabjan, krajši nagovor je imel openski župnik Franc Pohajač. Nastopili so tudi otroci, ki so med šolskim letom obiskovali sobotno slovensko šolo v Stuttgartu. Družba se je razživelala ob zvokih frajtonarice, vzdušje je bilo veselo in tkale so se nove prijateljske vezi. Prav prijetno je bilo tudi naslednji dan, ko smo si v parku Wilhelma ogledali zoološki in botanični vrt. Popoldne je bila v cerkvi sv. Konrada nedeljska popoldanska maša, ki jo je daroval g. Štrubelj in so jo oblikovali pevci Vesele pomladi ter instrumentalisti Andrej Pelikan, Andrea Riosa in Jordan in Niko Trento, pri orglah je bil Rok Dolenc. Openski pevci so ponudili številnim prisotnim koncert sakralne in ljudske vsebine. Tudi nedeljski večer se je sklenil z družabnostjo, na kateri ni manjkalo petja in veselja.

Ponedeljkov program je bil namenjen Trubarjevimi potem. Dr. Zvone Štrubelj, najboljši poznavalec našega velikana slovenske besede Primoža Trubarja, je popeljal udeležence gostovanja najprej v Derendingen, kjer je Trubar v tamkajšnji cerkvi sv. Gala pokopan, nato v Tübingen, mesto, ki leži v zgornjem delu Neckarske doline, in prav tu je dal Trubar leta 1550 natisniti prvi slovenski knjigi Katekizem in Abecednik, nato na ogled renesančnega gradu Hohentublingen in protestantske cerkve sv. Jurija. Tudi zadnji dan nas ni prikrajšal za lepa doživetja, kot je bil obisk Ulma, starodavnega mesta ob Donavi. Ves čas gostovanja je prevladovalo med udeleženci veselo vzdušje, povezovalna nit petnevnega bivanja je bilo petje. Ob vsakem postanku v krajih in na mestih, kjer je bilo le možno, so se skupine postavile in zapele. Marsikdo od mimoidočih se je ustavil in prisluhnil pesmim mladih pevcev in zvokom harmonikarja Erika Puriča. Na poti proti domu pa so se snovali že novi načrti.

Za nami je bilo namreč pevsko leto, ki je prineslo pevcem Vesele pomladi veliko zadoščenja. Sodelovanje na revijah Pesem mladih, Zlata grla, na kulturnih večerih, ob obletnici mesečnika Naš vestnik, ob kresovanju in na solidarnostnem koncertu. Svojo pesem so ponesli v domove za ostarele. Ti koncerti naj bi postali stalnica v programih Vesele pomladi. Prav tako so sooblikovali mašno bogoslužje ob sv. birmi, ob prvem sv. obhajilu, ki ga je prenašala s sv. mašo Radiotelevizija Slovenija. Sodelovali so tudi pri sv. maši, ki jo iz župne cerkve v Rojanu prenaša Radio Trst A.

Pevke Mlajše dekliške pevske skupine so v zgodnji jeseni oblikovale koncert v cerkvi sv. Mihaela v Zgoniku, sodelovale pri pobudi Okusi Krasa. Novo pevsko leto prinaša tudi nove programe, saj pripravljajo s pevko Martino Feri celovečerni koncert, kjer naj bi se predstavile s skladbami iz znanih muzikalov.

Tako Otroški pevski zbor kot Mlajša dekliška pevska skupina se pripravljata na že ustaljene nastope. Ob rednem delovanju omenjenih sestavov pa deluje projektno pod vodstvom Katje Granier in mentorstvom zborovodje Franca Pohajača tudi prva Dekliška pevska skupina Vesele pomladi, tista, ki je bila dolga leta simbol dobrega petja pri Veseli pomladi. Vsi si želijo, da bi bil videoposnetek, ki je nastal ob tridesetletnici Vesele pomladi in smo ga predstavili meseca maja, začetek novega, razvejanega pevskega delovanja, le verjeti je treba in vztrajati.

Derendingen, pred cerkvijo sv. Gala.
Stuttgart, v cerkvi sv. Konrada.

Pomagati otroku, ki je drugačen, da polno zaživi. Predlagati možnosti in poti za razvoj celotnega njegovega potenciala. Postopoma spremeniti miselnost v družbi, ki zavrača vse, kar njej ni slično. Pomagati otrokom odstranjevati razvojne ovire doma, v šoli, v družbi. Vse to so zamisli, po katerih je pred tridesetimi leti nastal Sklad Mitja Čuk. Bil je 4. novembra 1979, ko je iz tragičnega prezgodnjega in bolečega slovesa od osemletnega dečka vzniknila volja »Pomagati otrokom!«

Pri nas je bil tedaj Sklad prvi, ki se je zavedel potrebe po zaščiti in pomoči najšibkejšim članom naše skupnosti. Sledili so pionirski časi zbiranja sredstev, organiziranja osnovne zgradbe raznovrstne pomoči otrokom z umanjkljajem in onim, ki jim je manjkalo le nekaj razumevanja iz okolja, nekaj starševskega časa, nekaj pomoči pri nalogah in težavah, nekaj koristnih dejavnosti v poletnem času, ko sta zmanjkala vrtec in šola. Nastajale so za tiste čase nove dejavnosti, ki jih finančno še ni podpiral noben sistematični zakon. Tudi socio-psihopedagoške službe v njihovi materinščini še ni bilo.

Od leta 1983 so se začela vrstiti Skladova poletna središča za dvesto in več otrok. Najprej na Tržaškem, kasneje tudi na Goriškem – v Sovodnjah in Doberdolu. Razvila se je mreža popoldanske pomoči pri domačih nalogah in kot utrjevanje znanja, ki ga je od otrok zahtevala šola. To je bilo potrebno zlasti zato, ker jih je doma po pouku čakal prazen dom, ker so bili v šoli preveč nemirni in moteči, ker se je v nekaterih primerih celotno njihovo življenje odvijalo brez pravega reda in primerne družinske zaupljivosti.

Vzporedno je ob Skladu nastalo tudi specifično središče za prizadete otroke nad 14. letom starosti, namenjeno prvenstveno otrokom in mladini slovenskega jezika. Danes deluje na Kontovelu in ima 12 gojencev. Ustanovljeno je bilo, potem ko je l. 1988 Skladu uspelo s pomočjo takratnih odborikov odkupiti stavbo na Opčinah. Dobrih dvanajst let kasneje je bila končno obnovljena.

V Primorskem dnevniku so se začele leta 1983 objave tedenske vzgojne rubrike Sklada, v kateri še danes marsikdo poišče nasvet ali bodrilno bese-

do za svoje vzgojno delo. Organizirana je bila tudi učinkovita strokovna svetovalnica za vzgojo in razvoj, s katero je Sklad s pomočjo različnih izvedencev pomagal staršem in ostalim vzgojiteljem iz težav individualno, skupinsko in s predavanji – sodelovala pa je s šolami s Tržaškega in Goriškega ter s Špetrsko dvojezično šolo.

Od 1991 izhaja revija za vzgojo in razvoj, ki si je v začetku nadela ime Škrat, kasneje pa se je spremenila v 6krat, saj so mnogi površni bralci napačno ocenili, ne da bi jo odprli, da gre za otroško revijo. Ta revija danes izhaja z veliko težavo, saj po dvajsetih letih izhajanja še nima specifične ekonomske podpore, v nasprotju z drugo periodiko v okviru slovenske manjšine.

Od leta 2004 uspešno deluje v okviru openskega sedeža tudi Bambičeva galerija, ki vabi k Skladu številne obiskovalce. Ti imajo priložnost spoznavanja celotnega Skladovega delovanja in prizadevanja, da bi vsi člani naše družbe imeli enake možnosti in bili sprejeti in se uveljavljali na najrazličnejših področjih – kulture, športa in rekreacije. Letos bomo, če Bog da, usposobili za delovanje večnamensko središče ob Repentabrski cesti na Opčinah. To je zaradi vrste dejavnosti, ki se odvijajo v dosedanjih pretesnih prostorih, že krvavo potrebno. Vendar nam časi niso najbolj naklonjeni, saj se zdi, da so v negotovem današnjem trenutku prav vsi člani manjšinskega organizirane-ga življenja potrebni vse večjih finančnih dotacij.

Poleg že naštetega organizira Sklad vsako šolsko leto še vrsto tečajev, med njimi zlasti jezikovne. Poudarek je na izpopolnjevanju materinščine, poteka pa tudi učenje slovenskega jezika za tujce. Drugi tečaji ponujajo

V okviru Skladovega gledališkega projekta je v aprilu potekal prvi FestivalOp – mednarodno srečanje drugačnih gledališč na Opčinah. Na sliki: Barvana klapa VZS Mitja Čuk med uspešnim nastopom na letošnjem Festivalu ljubiteljskih gledališč v Mavhinjah. (Foto: P. Cvelbar)

angleščino, španščino in nemščino za najrazličnejše stopnje. Nastaja, glede na razpoložljivost prostora, tudi vrsta drugih ponudb.

Za svoj trud je bil Sklad nagrajen s priznanjem Andragoškega centra Republike Slovenije.

Danes se še vedno preveč ograjujemo od ljudi, ki živijo, se vedejo ali čustvujejo drugače od nas. Veliko govorimo o naklonjenosti do »manj srečnih«, poudarjamo potrebo po njihovi integraciji v vse življenjske aspekte. Ljudje, ki jih bremeni umanjkljaj ali šibi druga ovira, pa doživljajo vsak dan nove diskriminacije. Te jih potiskajo na rob. Prikrajšani so za mnoge človeške stike. Sklad se še danes po tridesetih letih delovanja tega živo zaveda.

Vsaka analiza preteklega dela pomaga, da se dejavnosti izboljšajo, povzroča, da novim potrebam Sklad prisluhne in se primerno sprti odzove. Vsaka usluga nastane, uspeva in zamre z dejanskimi potrebami otrok, mladostnikov in njihovih družin. Za tako delo je izredno pomembna dobra organizacija, čutiti v sebi odgovornost, biti pozorni do dogajanja v skupnosti, ostati dovolj občutljivi do najrazličnejših problemov otrok in mladine; sprti preverjati in ocenjevati, kateri koraki so najpomembnejši za cilj, ki smo si ga zastavili v davnem 1979. letu.

Pomagajmo otrokom! To bo Sklad Mitja Čuk počenjal še naprej ob pomoči vseh svojih darovalcev in podpornikov, katerim je zelo hvaležen, saj mu ob konkretni pomoči vlivajo še prepotrebni pogum. Otroci in mladina so naša prihodnost. Sklad bo še naprej pomagal odstranjevati ovire pri njihovem razvoju, jim zagotavljati primerno vzgojo, omogočati biti člani ljubečih družin... Skušal jim bo nuditi trdnost v osnovnih načelih, ki vodijo zrelega človeka skozi življenje tako v odnosu do sočloveka kot do Boga... in, ker je Sklad slovenska organizacija, se bo trudil za njihovo zavednost, zavednost članov narodne skupnosti, ki bodo svoje narodno čutenje primerno, brez odstopanja od svojega, znali predstaviti tudi drugim, zlasti onim, s katerimi živijo v neposrednem stiku in sosedstvu.

Dobrosrčna panda

SKAVTSKO DELOVANJE NA TRŽAŠKEM V LETU 2008/09

Po poletnem premoru smo se skavti na Tržaškem kot običajno zopet sešli na Marijanskem shodu in z branjem beril ter s petjem obogatili sv. mašo, ki jo je daroval tržaški škof Evgen Ravignani, nakar smo si v Finžgarjevem domu ogledali slike in videoposnetke poletnih taborov, kateri so še posebej navdušili mlajše člane.

September predstavlja začetek skavtskega delovanja. Takrat smo voditelji polni moči in upov za prihajajoče skavtsko leto in vztrajno snujemo pestre sestanke in srečanja, da bi v novih članih prižgali iskrico navdušenja za mladinsko organizacijo, ki jo je ustanovil Baden Powell in ki še vedno vztrajno kljubuje vse bolj bogati ponudbi športnih in kulturnih dejavnosti. V tem duhu smo zadnjo nedeljo v oktobru priredili Dan odprtih vrat v Slomškovem domu v Križu, na katerem so se novi radovedni obrazi lahko preizkusili v različnih delavnicah. Po prijetnem nedeljskem srečanju smo imeli redne sobotne sestanke tako za najmlajše volčiče in volkuljice (7-11 let), izvidnike in vodnice (12-16 let) kot tudi za roverje in popotnice.

Izleti stegov so bili doživeti, saj smo v pristnem prijateljskem vzdušju in v slikoviti naravi preživeli lep jesenski dan, kar pa je najbolj pomembno,

Tabor volčičev in volkuljic Tutan tabor 2009

Andrej Černic

SLOVENSKI ŠPORT ODSLEJ BREZ KOZMUSA?

Slovenski šport je po zaslugi svojega najprepoznavnejšega atleta v letu 2009 doživel najprej nov velik uspeh, pravzaprav pravo zmago-slavje, in nato nenaden in nadvse nepričakovan šok. To je, dragi bralci in bralke, Primož Kozmus. Olimpijski in svetovni prvak, a tudi tih in (izkazalo se je) nepredvidljiv fant, ki se je na višku kariere, ko ga je čakalo še nekaj sezon uspehov, odločil zapustiti svet profesionalnega športa. Šlo je za pravo bombo, ki je do temeljev stresla slovensko športno javnost.

Odhod na vrhuncu. Čemu?

»Prišel sem do svojega vrhunca. Čas je za slovo. Olimpijski in svetovni prvak je dovolj, več ne zmorem. Rad vas imam! Zbogom!« je Kozmus zapisal v svoji zadnji kolumni v Delovi prilogi Polet v začetku oktobra. Dejansko prave razloge njegove odločitve poznajo samo njegovi najožji sorodniki in prijatelji. Čeprav je Kozmus državi večkrat »grozil«, da bo odšel, če vlada ne bo uredila statusa vrhunkega športnika in dodelila takim športnikom doživljenjske rente, tiči verjetno razlog za odhod drugje. Kozmus se je verjetno res naveličal življenja, ki mu ritem narekujejo treningi in stroga disciplina. Po drugi strani pa je težko razumeti, zakaj je odločitev dozorela prav v trenutku, ko Kozmus dejansko ni več imel sebi enakovrednih nasprotnikov. Če je zadnjih dvajset let svojega življenja živel za svojo panogo, je namreč težko dojeti, zakaj se ji odreka v trenutku, ko se mu ves večdesetletni trud bogato poplačuje.

P.S. Da ne bo pomote, Primoževa odločitev še ni 100% dokončna. Po pritisku medijev, javnosti in športnega sveta, je obupan slovenski športnik navdušencem dejal, da bo o prekinitvi kariere še razmislil in da bo spomladi oznanil dokončno odločitev. Primožev »konec« je dejansko prišel na višku njegove kariere. V samih 365 dneh sta mu suvereno uspela dva največja uspeha, ki si jih želi vsak športnik. Kozmus je 17. avgusta 2008 postal olimpijski prvak v metu kladiva in prvi slovenski športnik, ki si je olimpijsko zlato priigrjal v atletiki. Natanko leto dni kasneje, 17. avgusta 2009, je Kozmus postal še svetovni prvak: tudi tokrat je v finalni seriji me-

tov suvereno opravil z vso konkurenco. »To je bila nenavadna tekma. Sam sem pričakoval, da bom vrgel več, vendar so imeli tudi drugi težave. Pars je, denimo, povsem odpovedal. Tako je bil že moj drugi met (79,74), dovolj za zmago. Čakal sem sicer do zadnjega na Parsa. Ne glede na vse bi lahko en sam met 'zadel' in potem bi bilo lahko povsem drugače. Sicer sem se osredotočal le na svoje mete, imel dober občutek in treme nisem čutil« je dejal Kozmus. Slovenski atlet sicer ni presegel magične meje 80 m, a je kljub temu tudi nekoliko »slabši« met (79,74) bil dovolj za zlato kolajno. Le dva tedna kasneje je Primož »popravil« še letošnjo najboljšo znamko na svetu: na mitingu v Zagrebu je 31. avgusta zalučal orodje 81,77 metrov in tako popravil letošnji najboljši izid za 30 cm. Kozmusov še neuresničen cilj je svetovni rekord, ki znaša 86,74 metrov (postavljen leta 1986). Vse kaže pa, da Primož rekorda ne bo več naskakoval.

Petra Majdič, prva dama slovenskega športa

Dosežek kariere si je v letošnji sezoni priigrala tudi nordijska tekačica Petra Majdič. V sezoni, ki se je sklenila marca 2009, je namreč osvojila kar 9 prvih mest, od tega je osemkrat zmagala v sprintih. Osvojila je mali kristalni globus v sprintih in skupno drugo mesto v končni razvrstitvi. Do zadnje preizkušnje je Petra Majdič celo vodila in končno zmago v skupnem seštevku ji je preprečila samo padec v formi zaradi bolezni.

Majdičeva si je pred sezono zadala tri pomembnejše cilje.

Dobre nastope na novoletni turneji Tour de Ski, svetovno prvenstvo v Liberecu in skupni seštevku svetovnega pokala, v katerem je jasno razkrila željo po velikem kristalnem globusu. En cilj je uspela uresničiti v celoti, pri enem je bila povsem blizu, le SP se ji je nekoliko ponesrečilo. Tretje mesto na novoletni turneji in drugo v skupnem seštevku sta nedvomno mejnika, ki ju bo težko ponoviti. Nekako neizpolnjena je ostala le v Liberecu, kjer se ni znašla, kot je dejala sama, ji češka prizorišča nikoli niso ležala, tudi proge v Liberecu pa niso bile po njenem okusu. Po tihem bi morda lahko celo mislili, da je v Liberecu namenoma tekla nekoliko počasneje, da je s tem prihranila moči za skupni seštevku svetovnega pokala, kjer si je vsekakor želela na vrh.

Majda Artač Sturman

OKNO Z NASMEHOM

Vera je poskočila od veselja. Med fotografijami, ki jih je poleti dan za dnem objavljala slovenski dnevnik, si je med bralci, ki so glasovali za najizvirnejšo poletno fotografijo, njena prislužila največ točk. Nagrada – septembrsko potovanje na Sicilijo. Pravzaprav sploh ni bila prepričana, da bi sodelovala na fotografskem natečaju »Naj fotka 2007«. Potem pa jo je Peter prepričal, naj vendarle pošlje vsaj eno od svojih poletnih fotografij.

Vera je rada pritisnila na svoj digitalni aparat, na izletu, ob kaki obletnici, prireditvi. Tako za spomin, brez posebej naštudiranih zornih kotov in povabil prisotnim, naj se nastavijo objektivu. Rada je fotografirala ljudi, življenje, korak, utrip, kretnjo, skratka – človeka, ne pa spomenike, cerkve, gradove, utrdbe, nasipe, zidove brez enega samega človeka. Peter jo je naučil, da za vse to lahko kupiš razglednice, pogledaš na internet ali kupiš knjigo. Fotografija mora biti izsek trenutka, resnica dogodka, utrip enkratnega, zdaj, ne prej ne potem. Zato je pa rada ujela v svoj objektiv obraze naključnih srečanj, izraze otrok, zamaknjenih v igro, tudi na izletih je vedno iskala kretnje ljudi in ne golega pogleda na stoletne katedrale in palače.

Všeč so ji bili ljudje, zato je iskala stik z njimi. Letošnje poletje je bilo nekoliko drugačno, zaradi Petrovih službenih obveznosti so bile počitnice zelo kratke. Skozi vse leto je potoval, zato si je želel le počitka, miru, sprehodov, nekaj kolesarjenja pa branje knjig. Najraje bi bil ostal kar doma, pod domačim orehom. In bi se zagugal na gugalnici z otroki, spekel kaj na žaru za prijatelje, prebral zadnjo uspešnico, predvsem pa bi brkljal po računalniku. Ona pa je hotela na daljše potovanje, a se mu je prav zaradi Petra odpovedala.

»Nič ne bo! Pa bova ostala doma,« mu je izzivalno rekla.

Vedel je, da bo nesrečna. »Veš, lahko bi se zapeljala kam bliže... Ne vem, morda na Gorenjsko, na Bled ali v Bohinj.«

»Daj, daj, kot da nisva še prečesala podolgem in počez že vseh lažjih planinskih tur na gorenjskem koncu!«

»Ja, toda jezero je vendar jezero, ima svoj čar, pa tudi če si ga videl že tisočkrat.«

»Ampak zakaj vedno na Gorenjsko? Kot da ni drugih zanimivih pokrajin! Kaj ni kaj bližjega?«

Peter je kar čakal, kateri nov predlog bo bruhal iz nje.

»Čuj, kaj pa Primorska? Imam neke sorodnike nekje, v neki vasici...tam daleč, ne vem kje, lahko pa se pozanimam in greva tja.«

Iz ljubega miru je pristal na nekajdnevni izlet po Sloveniji.

In tako sta se nekega zadušljivega avgustovskega dne znašla v neki so-parni grapi, kjer sta se nekaj časa vozila sem ter tja, zdaj v to, zdaj v ono smer po isti cesti, dokler se nista odločila, da se vendar ustavita in povprašata za zaselek, ki sicer obstaja, na poti pa ni nobene table, saj vsega skupaj šteje le pet hiš.

»V Sloveniji je najmanj pet naselij, vasic ali zaselkov, ki nosijo to ime, pa ti potem išči v Atlasu Slovenije,« je rekla.

»Ne razumem, zakaj je v tako majhni državici, kot je naša, toliko vasi z istim imenom.«

»Morda smo bili Slovenci vedno preveč delavni, da bi se bili ukvarjali z imeni vasi. Nekomu je na primer prišlo na misel, da bi se vas imenovala Bistrica ali Dol, in bilo je tako.«

»Ja, res, Bistric je kar veliko, « je rekel.

»Ja, in koliko je Orehkov, Rovtov in Brezovic...!«

Odločila se je, da povpraša. Imela sta srečo, saj sta se ustavila na pravem mestu, med dvema vasema. Starejša ženska, ki si je vročino blažila z branjem knjige v vrtni uti, ji je potrdila, da se nahajata v iskanem zaselku.

»Čujte, v resnici iščem nekega daljnega sorodnika...«

Ko je povprašala po njegovem imenu in priimku, ji je ženska pokazala navzgor proti hribu: »Glejte tam zgoraj tisto sivo hišo, tam živi.«

Na desni zgoraj je zagledala staro vegasto hišo, ki se je prevešala v zeleno trato. Streljaj od nje visoko častitljiva sliva, ki se je šibila pod težo še nedozorelih sadežev. Zgradba je učinkovala starinsko, odmaknjeno in vendar stvarno. Hiša, kjer se je rodila njena nona. Še nikoli ni bila tam. Zdaj pri štiridesetih letih pa je nenadoma začutila, da se mora ustaviti, da je dovolj potovanj v oddaljene kraje. Da pravzaprav še ni odkrila vsega v svoji neposredni bližini, vsega o svoji družini, o svojih koreninah in da se mora z odprtimi očmi ozreti okrog sebe.

Čez kako minuto sta že bila pred vrati. Potrkala je enkrat, dvakrat, nekako v bojazni, da je prišla motit to soparno tišino.

Na pragu se je prikazal star neobrit obraz. Flanelasta karirasta srajca je opletala okrog zalite, čvrste postave. V svaljkaste volnene nogavice obuta stopala so opletala za pragom. Zamolkel glas ju je vprašujoče premeril od nog do glave in po nekaj besedah pospremil skozi vrata v notranjost. V nekaj sekundah je Vera v svoj očesni krog ujela vsak delček tiste samotne stvarnosti človeka, ki se je iz neke nove preteklosti prav zaradi njene radovednosti znašel v njenem svetu.

Razočaranje. Kot da je dregnila v kup pepela na pogorišču, kjer je še včeraj prasketal poživljajoč ogenj junijskega kresa, ki je budil v njej fantazijo in pričakovanja. Pa so ji ugasle iskrice sivih pepelnatih prahov zameglile jasni pogled z mislijo, da dreza v čase, ki jih ni več. In vendar je tu pred njo in Petrom, ki sta se pripeljala v te soparne grape, njena pranona pestovala njeno nono in sem je njen oče prihajal kot otrok na obisk. Pa je to bilo v nekih papirnatih ali resničnih časih? Zdelo se ji je, da nizki črni zidovi govorijo jezik, ki ga ne razume. Lončena peč v dnevnem prostoru se je skrivala pod kopico predmetov, cunj, časopisnih papirjev, jabolčnih ogrizkov.

Predstavila sta se in stekel je pogovor z gospodarjem vse te bogatije. Možakar se je razveselil obiska, jezik se mu je razvezal v kopico podrobnosti o njegovem življenju in o življenju vseh tistih, ki so se kdaj pojavili v tisti častitljivi hiši. Sestra, ki je že zdavnaj umrla, prijatelj, ki se je sem zatekel v vojnem času, in še ta in oni, ki so prihajali sem pa tja v te odročne kraje. Natresel je zgodbe in anekdote, jih zabelil s kako sočno besedno zvezo in se obenem zakrohotal, ko je na vitrini pokazal nekaj fotografij.

Njej se je mudilo, da bi izstopila iz te pepelaste stvarnosti, ki jo je sama izbezala iz dolgo neznanih spominov. Nelagodno se je počutila ob tujcu, ki se mu je razvezal jezik ob nepričakovanem srečanju neznanega para. Možakar se je kajpak razveselil predvsem zavojčka kave, s katerim sta se predstavila. Ona pa se je čutila pahnjeno v neki nov svet, ki se je krušil v imena, spomine in zgodbe.

Nazadnje se je še nastavil objektivu: sam možakar pred hišo, nato ona z njim. Za slovo pa se je prikazal na oknu zgornjega nadstropja in svoja presrečna usta raztegnil v zadovoljen nasmeh. Vera ga je ujela v svoj digitalni aparat. Nadvse posrečeno in neobičajno fotografijo, ki se je iz pepelaste preteklosti izlila najprej na računalnik, nato pa se je pojavila na straneh priljubljenega slovenskega dnevnika, je nasloвила »Okno z nasmehom«.

V brk vsem pomislekom in nelagodju jo je prav ta popeljala na zanimivo nagradno potovanje – na Sicilijo.

BIL JE PREKRASEN SEPTEMBRSKI DAN

Je mogoče, da se nam vedno tako zelo zelo mudi?, sem se sesedla k mizi. »Ne le mogoče, temveč celo nujno potrebno. Vse kar živi, neprestano hiti. Z izjemo polža in želve, seveda. Hitenja in hitrosti nam ni nikoli dovolj. Nikoli dovolj. Čim dosežemo tisto zaželjeno, že jo hočemo preseči. Preseči predvsem druge in nato še sami sebe! In to, vse to nam je bilo položeno, zlito v kri skupaj z železom, bakrom in kalcijem, ki se iz veselja izlivajo naravnost v naše žile. Ste vedeli, da je tako? Česa ne naredita inteligentnost materije in pisana vrsta posrečenih naključij! Česa ne naredita!«

»Inteligentnost materije in vrsta naključij! Ja pojdi k vragu! Kako si ti tečen!« sem si dala duška, navznoter, seveda, ne da bi mignila z ustnicami.

Zaprepadeno sem gledala, kdaj se bo gostobesedni gost ustavil in nam dovolil, da si pogledamo v oči, si oddahnemo in zadihamo. Pa je bil neustrašen. Imel je ves namen obvladati vse in imeti položaj in scenarij v svojih rokah. Vnuka Jelenka je skušala ujeti ravnovesje, potegnila je tega svojega novega zaročenca za rokav gosposke srajce in mu šepnila:

»Poglej, dragi, na morje, kakšna scena! Si vzel fotoaparata?«

Po morski gladini je švigala pisana množica drobnih jader, kakor vselej, čim se dvigne dovolj vetra, da napne platno, ogromna potniška ladja je zapuščala zaliv in trobila v pozdrav.

»Sem, pa kaj bi zdaj s fotoaparatom, v tej prijetni družini. Kako lepo je tu pri vas! Nebeško! Vidiš, se pravi, vidite, vsi ti deskarji, ki s tako lastovičjo lahkoto in spretnostjo obvladujejo take daljave,« je poučil navzoče in nas seznanil s številom kalorij, ki jih pri teh svojih podvigih uporabijo v eni minuti in z uporom, ki ga premagujejo in inin.«

Bil je prvič med nami.

Ne nadoma sem začutila, kako neprecenljiv dar je znati utihniti o pravem trenutku in molčati. Ugibala sem, kam bi preusmerila razgovor in pozornost, tako da bi nam bil prihranjen nov plaz informacij.

»Pred nami je tako rekoč še cel dan, težak in negotov. Ne moremo potrošiti vseh energij, čim smo odprli oči,« sem si rekla ter se zaskrbljeno spogledala s sestrama in sinovo taščo, ki je tuhtala vase pod stisnjenimi

obrvmi, s senco v utrujenih očeh po neprespani noči. Bile smo tako uglašene, da smo si znale posredovati misli, mnenja in namene s pogledi, z migom trepalnic in leskom oči, sploh nam ni bilo treba spregovoriti.

Pomoč je nenadejano prišla v osebi Alice, sinove svakinje, ki je bila podobno kot novi Jelenkin zaročenec, živi studenec vsega znanja.

»Pridi, pridi, Alica, draga,« sem jo zagrabila in vlekla s seboj ter jo postavila pred novega morebitnega člana družine. Takoj sta se ujela, se počasi umikala hitenju in pripravam, dokler nista pristala med palmami in kaktusi pod neskončnim belim senčnikom, ki prekriva velik del vrta. Jelenki ni preostajalo nič drugega, kot da se jima malce nataknejo pridruži.

Počasi se je zbiralo sorodstvo, ki smo ga bile povabile na naš skupni dom me tri sestre, Božena, Klara in jaz, Mara, prva ločena in dve vdovi: nadvse lepo smo si uredile življenje, porazdelile delo in vloge. Naše vodilo je bilo in je: »Ora et labora«, moli in delaj, vodilo in naročilo svetega Benedikta, ki je nadvse učinkovito za zdravje, za red, lepoto in napredek: ena skrbi za vinograd, druga za zelenjavni vrt in tretja za hišo, ki je zatočišče vseh, sinov, hčera, vnukov in pridobljenih sorodnikov.

Naše pravzaprav ni niti delo, je garanje. A garanje, ki ga ljubiš, ni več garanje, je nekaj posebnega, je neka sveta moč, ki priteka vate in ti odpira oči v nove razsežnosti bivanja, v premagovanje vsega, kar se ti zoperstavlja na zastavljeni poti skozi lepoto življenja. Skrivnost uspeha? Znati zatisniti oko in uho, ko se kaj zatakne, zlasti pa tiščati jezik in odpreti srce, pa gre.

»Kako je?« sem stisnila k sebi sinovo taščo, ki sta jo mučila živčnost in glavobol. Skupaj z vnučko je bila prespala pri nas, kakor že mnogokrat prej.

Z leti je za nas postajala tako rekoč četrta sestra, posebno po smrti mojega najstarejšega, ko je prihajala na dan vsa žlahtnost njenega velikega srca. »Malo bolje, malo bolje. Ko sem tu, je vedno bolje. Povej, česa naj se lotim. Ne zdržim tako, brez vsakega dela.«

»To je lepo in prav. Še sama si se nalezla duha svetega Benedikta!«

»Skorajda. Zdi se mi nadvse učinkovit in prepričljiv.«

»Ti najraje zalivaš,« sem ji nato dala kazalec na ramo. »Zato kar na delo, tam zunaj je vse že zelo žejno!«

Ko sem pokukala skozi kuhinjsko okno, je že prhala vodo po vrtnicah in zelenjavi, celo nekaj barve ji je pomladilo prenapete poteze in dolgi, skoraj beli prameni sonca, ki je vdiral skozi topole, so začeli polniti z novo močjo zemljo, ljudi in živali. Prihiteli so prvi metulji in si tešili žejo na listih vrtnic.

Samo da ji je bolje! Seveda je bolje. Tu najde ljubezen, gotovost, mir in dobro besedo. Takim, kot je ona, bi moralo biti trpljenje prihranjeno. Vsaj tisto veliko in neznosno. Spada namreč med duše, ki znajo skrbeti za tisto,

tako zelo krhko ravnovesje med ljudmi, ki se, tako zelo raznoliki in različni, pogosto znajdemo na skupnih življenjskih poteh, pa se ne znamo prav ujeti.

»Danes bova odločali midve, punca! O usodi mnogih, če ti le ne bo zmanjkalo poguma,« sem jo še dalje opazovala in prosila Boga, da bi se vse srečno izteklo. Če pogoriva, bomo pa gasili: tudi s solzami, če bo treba. So ali niso del naše skupne zemske pustolovščine? So, so. Kako bi moglo biti drugače?«

Razveselil me je pogled na vnukinjo Melito, ki je prihitela na ta obsijani, lesketajoči se vrt in poiskala zalivnik ter se pridružila stari mami: »Lončnice bom zalila jaz, ker potrebujejo zelo rahlo zalivanje.«

Nasmehnila sta se druga drugi.

V svojem dvanajstem letu je že prava žena, njena lepota je popolna, vedenje brezhibno, kako sama vselej ve, kaj je prav in kaj narobe!

Od sošolke je morala izvedeti, da se starša ločujeta, vsi so vedeli prej kakor družina. Pa bratcu, dve leti mlajšemu, ni niti črhnila, bala se je zanj.

Tudi je s svojimi mladimi, nadvse občutljivimi tipalkami takoj ob prihodu zaznala, da se tu pri tetah in nonah pripravlja nekaj veliko bolj pomembnega kot čokoladna torta za atijev rojstni dan. Zato ni hotela biti objokana, saj je izjokala že vse solze, kar jih je premogla: tako se je prikazala v čudoviti roza obleki in z razpuščenimi temnimi lasmi. Pa naj vidi oče, koga zapušča poleg žene, ki ji ni para na svetu! Naj vidi, naj vidi in naj ne sanja, da bi ona zahajala k njemu kamorkoli na obisk! Toda s to svojo odločitvijo ga je bila že seznanila, v isti sapi, ko mu je očitajoče postregla s tem, kar so šepetali starši in sošolci. Očka pa je nadvse ljubeznivo dejal, da se bosta o tem že še pomenila.

»Figo se bova menila,« je rekla in odjadrala.

Od tistega večera se nista več videla, ker je nemudoma pospravila v torbo nekaj svojih stvari in se, prvič v življenju rdeča in živčna, postavila pred mamo:

»Saj dovoliš, mama, da grem k stari mami,« je nalašč prezrla očeta.

»Samo vprašaj prej, če smeš priti.«

Seveda je smela, saj jo je bila prehitela stara mama, mamina mama, ki je bila že tu. Potem jo je mama dan pred praznovanjem že po telefonu opozorila: »Do očeta pa moraš biti spoštljiva in prijazna: na vsak način se moraš obvladati, vem, da to znaš in računam nate.«

Melita bi najraje razbila slušalko, a mama je računala nanjo in ostali tudi. Zato je samo vzdihnila in rekla, posnemajoč staro mamo: »Nobena juha se ne poje vroča, kakor se skuha!«

Začeli so prihajati avtomobili: Boženini hčerki z možmi in otroki, Klarina sinova z ženami in otroki in moja dva sinova z ženami in otroki.

Močno sem si oddahnila, saj smo se vsi skupaj bali, da si bo Pavel v zadnjem trenutku izmislil kakšno gripo ali službeno dolžnost, pa tudi žena bi

lahko naredila kaj podobnega, in se umaknila pred vsemi v trenutku, ko se je lomil njun zakon.

Praznovali naj bi prav njegov, Pavlov, štirideseti rojstni dan. Naš skriti načrt pa je bil: s skupnimi močmi zakrpati zvezo, ki se je parala. Tako ali drugače.

Kako mi je že rekla mati na tisti daljni predvečer moje poroke?

»Spomni se, da se ne poročiš le z njim! Poročiš se z njegovo preteklostjo, sedanostjo in prihodnostjo, z njegovo družino in z domačijo, z njegovimi dedi in potomci, z zemljo, z jezikom in s kulturo, z usodo in zrakom, ki ga bosta dihala. Poročiš se, a se ne samo zase, poročiš se za vse nas in za vse njegove in vsi mi si od vaju veliko pričakujemo. Vajina sreča bo tudi naša sreča in vajina skrb in bolečina bosta skrb in bolečina nas vseh. Če meniš, da tega ne zmoreš, pojdi svojo pot!«

Kako prav je imela naša mama! Kako dobro se spominjam njenih, pred toliko leti izrečenih besed! Smo kakor grozd: družina je grozd in mi njegove jagode, samo iz grozda lahko stisneš vino. Koliko nas je! Če enega boli en sam zob, se čutimo otečeni vsi, če drugi zboli, smo ostali na mah manj zdravi in v skrbeh. In prav to se nam je zdaj zgodilo: zaradi napak enega, smo bolni vsi.

Toda brez panike, vse je že nared, vreme prekrasno, pravo septembrsko razkošje, tako da smo namenile gostiti kar zunaj, na prostem.

Pri nas je še v navadi, da se ob prihodu pozdravimo, da ne prihajamo kot ovce na pašo. To se zdaj zdi nekaterim smešno. A spada k obredu srečanja in odene vse v praznično občutje. Bilo nas je nekaj čez trideset in Pavel je izstopil zadnji iz avta.

Nihče bi ne mogel biti spretnejši od Melite. Kakor da bi zrastle iz tal, je stopila iz žive meje naravnost predenj, z očmi prepolnimi žalosti in ljubezni, vsega si ga je ogledala, od nog do glave in mu potisnila v roke šop rdečih vrtnic: »Zdravo, papi. Na! Zate sem jih nabrala, za tvoj rojstni dan. In vse najboljše!«

Nagnil se je k njej, da bi jo poljubil, a ona se mu je umaknila. Tako, nagonsko in nenarejeno, kot je narekovalo srce.

»Ne zameri, papi, a prehlajena sem in nočem, da bi se še ti nalezel.«

Popolnoma ga je obvladovala, njega in sebe in mu podarila čudovit nasmeh, poln miline, a tudi žalosti in grenkobe. Vzel je vrtnice, bil je tudi tako neroden, da se je zbedel, zato jih je odložil na bližnji stol in začel iskati robec, pa so že bili okrog njega bratranci in sestrične in ga objemali. Nastajale so skupine in skupinice, otroci so se že podili po vrtu. Ko sem videla, kako nasmejano pozdravlja zdaj tega, zdaj onega, je prišel vame hudič in nisem bila več jaz. »Pogovoriti se moram s teboj,« sem mu pokazala v hišo.

»Kakšno naključje, mama, imel sem isti namen. Toda prav zdaj, takoj?«

»Prav zdaj in takoj!« sem šla in on je šel brezskrbno za menoj in zaprl vrata jedilnice.

»Ti,« sem ga prebodla z jeznimi očmi, da se ni prav nič več držal na smeh kakor tam zunaj.

»Pridi sem bliže, še bliže, tako, da.«

In sem mu primazala tako klofuto z vso močjo, kar sem je premogla, da mu je počil kotichek ustnice in se je pokazala kri. Otipal si je rano. Presenečenje je bilo tako silno, da še pomislil ni, da bi se umaknil pred pobesnelo materjo.

In tako sem mu pripeljala še drugo, tokrat na levo stran.

»Zaradi simetrije,« sem rekla z mirnim glasom, ker sem čutila, kako se notranje umirjam.

»Tako da si boš zapomnil, kdaj si si upal načeti to našo skupno barko.«

Prepričana sem bila, da se mi bo zgodilo nekaj prav strašnega, da se bo vse sprevrglo v družinsko tragedijo, a on je izgubljeno pogledal okrvavljeno roko in rekel prav tiho, brez jeze:

»Zmešalo se ti je, to je vse,« je že spet, kakor prej tam zunaj, iskal robec in si z njim tiščal ustnico, popolnoma izpremenjen v obraz.

»Sem stoodstotno prisebna. Pa povej, če sem se te kdaj dotaknila, ko si bil otrok in potem mulc, ko si jih kahal take, da se Bog usmili!«

»To sedaj izpremeni vse.«

»Kakor se vzame. Toda kaj izpremeni, to mi povej!«

»Nameraval sem jo pripeljati sem in jo predstaviti.«

»To da si nameraval?«

»Mama, zdaj življenje teče drugače, če je tebi prav ali ne.«

»Življenje teče tako, kakor ga mi usmerjamo, usmerjati pa ga moramo tako, da ne pomendramo drugih, zato da bo nam lepše, ali pa si samo umišljamo, da nam bo lepše. Kultura je predvsem to, prej kakor čečkanje s čopiči in brenkanje muzike, in vse drugo, razumeš?« sem se mu spet nevarno približala, tako da se je previdno umaknil.

»Izbiral boš med njo in nami, fant! Tvoja žena, njena mati in tvoji otroci bodo tukaj še naprej kakor doma, oni so moji, so naši in novih ne maramo. In pazi: otroka sta že povedala svoje. Noben državni zakon nima pravice posegati v otrokovo srce.«

Obrnil se je in šel, ne da bi kaj rekel in tiho zaprl vrata za seboj. Gledala sem ga skozi okno, kako je odhajal čez vrt in rahlo pomahal z roko gostom, ki so klepetali v skupinicah in vsi so mislili, da gre, ker je morebiti kaj pozabil v avtu. A ni ga bilo nazaj. Nisem vedela, kaj bi. Kako zelo sem se bila zmotila in kako zelo malo poznam samo sebe! Vse besede, ki sem jih bila pri-

pravila, vse, kar sem nameravala reči, je bilo v enem samem trenutku pozabljeno in spregovorile so roke.

»Kozica«, sem si rekla in šla, da poiščem sinovo taščo. Pa je ni bilo nikjer. Razumela sem, da je tudi ona hotela čim prej govoriti s hčerko in potipati, ali se da kaj zakrpati ali ne. Ker tudi nje nisem videla nikjer.

»Staj tam dol pri račkah,« mi je povedala Božena in izginila.

Vlažna, pokroviteljska roka mi je objela laket in prav ob ušesu sem zaslišala Robijev glas:

»Veš, pardon, veste, strastno me zanimajo stare hiše in vaša me je dobesedno prevzela, če verjamete ali ne.«

»Zakaj bi ne verjela? Človek bi moral biti slep, da ne bi opazil čara, ki veje iz nje. Kar nekaj rodov je vlagalo vanjo.«

»In kdo jo je zgradil, ded ali morda praded?«

»Ne boste verjeli, a naredila se je prav sama od sebe, tako, počasi in povsem slučajno: kamen se je usedel na kamen, veter je prinesel pesek, padel je dež in zalil in naredila se je malta. Vse skupaj je zalepila inteligentnost materije. Je zanimivo, kaj!«

Gledal me je s čudnim nasmeškom in pripravljaj odgovor, ko se je oglašil zvonec in z glasnim zvonjenjem preplaval hišo in vrt.

»Dragi gostje, vabljeni ste, da se posedete k mizam in mizicam, kakor vam je najbolj všeč. Pričenjamo streči kosilo in vsem želimo Bog žegnaj in dober tek.«

Melita je odložila mikrofon in vzela velik pladenj ter šla z njim med goste.

»Kaj pa Pavel?«

»Službeno so ga poklicali. Ko se bo rešil, bo zopet z nami,« se je nasmehnila in nihče ni dvomil v resničnost njenih besed. Bil pa je še vedno prelep septembrski dan in jedi ena bolj slastna od druge, tako da so gostje pozabili na slavljenca, ki se ni vrnil.

Tašči sem zaupala svojo veliko stisko in občutek krivde.

»Ne muči se, ne muči se! Pomeni, da mu je tista klofuta bila usojena! Mogoče mu bo celo še prav prišla.«

Preroška Ana! Morda pa drži, da nas trpljenje obdari s preroškim darom. Koliko je pretrpela zaradi hčerke, ki se je ločevala!

Po grozljivi prometni nesreči, iz katere se je čudežno rešil zdrav in cel, mi je poslal sporočilce: »Mama, hvala ti za klofute. Sem živ in cel in, če me hočete, vi vsi, žena, otroci in ti, sem za vedno vaš. Pavel.«

Odgovor: Hočemo, pridi takoj. Tvoji za vedno.

Podčrtati moram, da sem bila oklofutala ministra. Saj ni važno katere države. V globaliziranem svetu to sploh ni pomembno.

Koledar 2010	4
Iz verskega dogajanja	29
Duhovniško poslanstvo v spisih Benedikta XVI. – Anton Štrukelj	29
Kjer upanje najbolj tli – iz veka v vek – Jože Zadavec	35
Ob sklepu postopka za Ukmarjevo beatifikacijo – Tomaž Simčič	44
Mgr. Giampaolo Crepaldi je novi tržaški škof – Igor Gregori	48
Novomašnik Mirko Butkovič – Danijel Devetak	52
Pričevanja, razprave	
Ob 200-letnici prve omembe Slovenije – Stane Granda	54
Ob 100. obletnici prvega slovenskega poleta... – Nace Novak	60
Ob stoletnici zadnjega ljudskega štetja – Branko Marušič	63
Slovenska straža pred sto leti na Goriškem – Vlasta Tul	68
Goriška škofijska pisarna med 1. svet. vojno – Renato Podbersič ml.	72
Ob 90-letnici požiga Narodnega doma v Trstu... – Branko Marušič	76
Koroški plebiscit iz tržaške perspektive – Peter Rustja	80
General in pesnik Rudolf Maister med nami... – Karolina Godina	83
Ljubljanski škof Rožman med sodbo sodišča... – France M. Dolinar	87
Društva na Lozicah v Zgornji Vipavski dolini – Jurij Rosa	90
Projekt Kontrabant – Miran Mihelič	99
France Bevk in Goriška knjižnica – Andreina Troha Jejčič	104
40 let Števerjanskega vestnika – Marjan Drufovka	108
Grgar in Grgarski zbornik – Vojko Pavlin	113
Nekaj misli o šoli – Adrijan Pahor	117
Štrekljeva nagrada in Štrekljevi nagrajenci – Ivanka Uršič	121
Slovenski akademiki B. Pahor, A. Rebula, J. Pirjevec – Tatjana Rojc	128
Tridesetletnica smrti dr. Lina Legiša – Ivan Vogrič	133
Neizkoriščene možnosti za Rezijane in ta-Bušče – Miran Mihelič	139
Obroč sv. Lenarta – Silvester Gaberšček	142
Obnovljena župnijska cerkev v Mirnu – Ciril Cej	146

Odprtje in blagoslov madžarske kapelice pri Vižintinih – A.Č.	148
70-letnica postavitve kapelice »Kraljice Miru« – Ondina Pečar	150
Mlekarstvo pri Banih – Pavel Vidau	152
Nov medij, zamejski spletni portal Slomedia – Danijel Devetak	154
Trajnostni razvoj – Mara Petaros	157
Solzna zdravica? – Matjaž Rustja	161
Obnovljivi viri pridobivanja energije – Tomaž Petaros	164
Kraške jame – Mitja Prelovšek	167

Jubileji

Srebrnomašnik Jože Špeh – R.B.	171
Biseromašnik msgr. Dušan Jakomin – Igor Gregori	173
Gospod Emil Cencig biseromašnik – Jože Markuža	177
Devetdeset let duhovnika g. Joška Kraglja – Jurij Paljk	180
Gospod Viljem Žerjal 80 letnik – I.Ž.	181

Družbenopolitični zapisi

Volitve v evropski parlament 6. in 7. junija 2009 – Alojz Tul	183
---	-----

Poročilo Mohorjevih družb

Poročilo o delovanju Goriške Mohorjeve družbe – Marko Tavčar	193
Celjska Mohorjeva – Alenka Veber	197
Poročilo o Celovski Mohorjevi družbi za leto 2009 – Anton Koren	203

Spominski zapisi

Poslovil se je ravnatelj Miro Tavčar – I.Ž.	208
Ivu Bolčini v spomin – Andrej Bratuž	210
Zapustil nas je podjetnik in kulturni delavec Anton Korsič – I.Ž.	212
Sestra Jedrt Lokar – Sosestra	214
Dr. Egidiju Vršaju v spomin – Drago Legiša	216
Radoslava Premrl Pahor – Tatjana Rojc	218
In memoriam Natko Antoni – Lidija Jarc	221
Krasulja Simoniti Suhadole in Bojan Pavletič – M.T.	223
Slovo od skavtske voditeljice Vere Lozej – Tisa	225
Bazilija Pregelj v spominih na očeta – Lojzka Bratuž	227
Umrli je učitelj in organist Anton Kostnapfel – M.T.	229
In memoriam prof. Slavko Bratina – Andrej Bratuž	231

Kulturna dejavnost

Delovanje Zveze slovenske katoliške prosvete – Damjan Paulin	233
Delovanje Slovenske prosvete – Nadia Roncelli	249
SCVG Emil Komel – Arsatelier – Vida Bitežnik	261
Zveza cerkvenih pevskih zborov 2008/2009 – Alenka Hrovatin	267
Kulturni center Lojze Bratuž – Danilo Čotar	270
Galerija Ars na Travniku – Vida Bitežnik	272
Mladinski dom v letu 2008/2009 – Mauro Leban	274
Skupnost družin Sončnica v sezoni 2008/2009 – Odborniki	276
Kulturno in versko življenje v Bazovici – Žarko Škerlj	278
Vesela pomlad po tridesetih letih – Nataša Sosič Fabjan	280
Prvih Skladovi 30 let – Jelka Cvelbar	282

Skavtizem in šport

Skavtsko delovanje na Tržaškem 2008/09 – Dobrosrčna panda	285
Slovenski šport odslej brez Kozmusa? – Andrej Černic	288

Zgodbe življenja

Okno z nasmehom – Majda Artač Sturman	290
Bil je prekrasen septemberski dan – Bruna Pertot	293

Pesmi

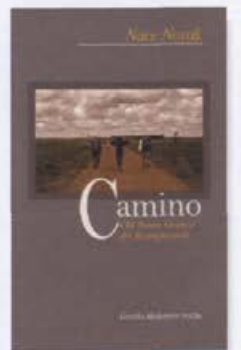
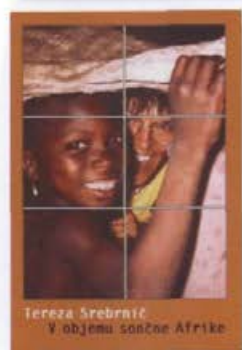
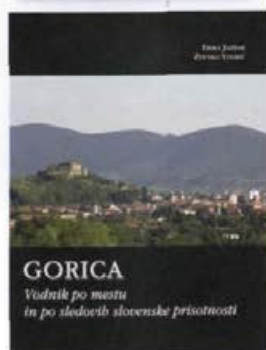
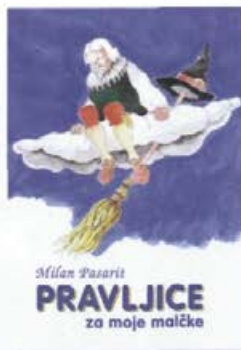
Kako, da pozabil sem? – Vladimir Kos	47
K zatonu – Pavel Vidau	156
O dobri, rdeči barvi decembra – Vladimir Kos	192
Malce po japonsko – Vladimir Kos	213
Še enkrat hvala – Vladimir Kos	215
S kristali v valovih za note – Vladimir Kos	230
Vigred, o vigred – Vladimir Kos	232

Seznam knjig Goriške Mohorjeve družbe

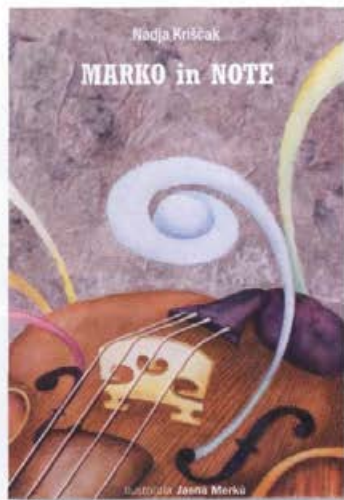
- ANDREJ ČEBOKLI, PESNIK IN PISATELJ IZ KREDA (312 strani), 3,50 EUR
Artuš Sturman Majda: ŽEJNI OLEANDER (92 strani), 10,00 EUR
Balantić France: GOSPOD ZA TABO SE BOM ZDAJ NAPOTIL, prevod v it. Mirko Špacapan, 15,00 EUR
Bellavite Pier Luigi: V STRUGI IZBRUŠENI KAMNI (136 strani), 12,00 EUR
Bertolini Grudina Paola: ČIGAVA JE TA ČAROBNA PALICA? (32 strani) 13,00 EUR
BESEDE MLADIH SRC, več avtorjev (160 strani), 10,00 EUR
Bratina Janko: DOLINA IN HRIB (270 strani), 14,00 EUR
Bratuž Lojzka: GORIZIA NELLA LETTERATURA SLOVENA (206 strani), 15,00 EUR
Bratuž Lojzka: IZ PRIMORSKE KULTURNE DEDIŠČINE, 16,00 EUR
Bratuž Lojzka: GORIŠKA KNJIGA, izšla v sodelovanju s Slovensko matico, 31,70 EUR
Brignoli Pietro: MAŠA ZA MOJE USTRELJENE (184 strani), 3,50 EUR
DAVID DOKTORIČ, PRIMORSKI DUHOVNIK MED STARIM IN NOVIM SVETOM (252 strani), 3,50 EUR
DESET ZA 60, več avtorjev (60 strani), 12,00 EUR
DRAGI SREČKO, Neobjavljena pisma Srečku Kosovelu, (348 strani), 19,00 EUR
ENO SI ZAPOJMO, Pesmarica 10,33 EUR, CD 10,76 EUR
Fabjan Bajc Diomira: DVE MUHI NA EN MAH-DUE PICCIONI CON UNA FAVA (304 strani), 5,00 EUR
IVAN KOVAČIČ SOŠKI – 1973-1936, Zbrano delo (194 strani) 10,00 EUR
Jazbar Erika, Vogrič Zdenko: GORICA, VODNIK PO MESTU IN PO SLEDOVIH SLOVENSKE PRISOTNOSTI (144 strani), 18,00 EUR
Jelinčič Zorko: POD SVINČENIM NEBOM (256 strani), 3,50 EUR
Jež Janko: ŽIVLJENJE MOJE (232 strani), 3,50 EUR
KACIN ANTON, ZBORNIK OB 100-LETNICI ROJSTVA (226 strani), 12,91 EUR
Kacin Anton: GRAMMATICA DELLA LINGUA SLOVENA (384 strani), 15,00 EUR
KOLENDAR GORIŠKE MOHORJEVE DRUŽBE za leto 2010 (304 strani), 16,00 EUR
Korenčan Andreja: ŽIVLJENJE IN DELO ANGELE BOŠKIN, (80 strani), 8,00 EUR
Korošak Bruno J.: SAGGI DI TEOLOGIA DOGMATICA (362 strani), 18,00 EUR
Koršič Zorn Verena: TONE KRALJ, CERKVENE POSLIKAVE NA TRŽAŠKEM, GORIŠKEM IN V KANALSKI DOLINI 25,00 EUR
Kralj Bogdana: UBALD VRABEC 1905-1992 (312 strani) 15,00 EUR
Kriščak Nadja: MARKO IN NOTE, ilustracije Jasna Merku 16,00 EUR
Kuchling Martin: UMOR V ZASPANEM MESTU (224 strani), 14,00 EUR
L'ARTE SLOVENA DEL XX SECOLO NEL GORIZIANO (254 strani), 22,00 EUR
Leban Miroslava: MRAVLJA HOČE V ŽIVALSKI VRT, ilustracije Paola Bertolini Grudina (84 strani), 15,00 EUR
Legiša Drago: NE ZAPEČKARJI, AMPAK PROTAGONISTI (208 strani), 14,00 EUR
Lipovec Milan: ČESTA, REKA IN LJUDJE (280 strani), 3,50 EUR
LOJZE BRATUŽ 1902-1937, Zbrana dela primorskih skladateljev, I. (164 strani), 15,00 EUR
Lovrenčič Joža: SHOLAR IZ TRENTE (240 strani), 3,50 EUR
Martelanc Saša: KAM POTUJEJO VEČERI (112 strani), 12,00 EUR
Marušič Branko: GORIŠKI SPOMINI. Sodobniki o Gorici in Goriški v letih 1830-1918 (494 strani), 23,00 EUR
Marušič Branko: IL VICINO COME AMICO – REALTA' O UTOPIA? (272 strani), 14,00 EUR
Melinc Maja: MOTIV SMRTI V DELIH GORIŠKE MOHORJEVE DRUŽBE (104 strani), 9,00 EUR
NAŠ KULTURNI HRAM IN NJEGOVI GRADITELJI (136 strani), 12,00 EUR
Novak Nace: CAMINO. OD NOVE GORICE DO KOMPOSTELE (152 strani), 13,00 EUR
Pahor Boris: POGLED IZ JAMBOROVEGA KOŠA (360 strani), 5,00 EUR
Paljk Jurij: OČETOVSTVO MALO DRUGAČE (224 strani), 13,00 EUR
Passarit Milan: PRAVLJICE ZA MOJE MALČKE (104 strani), 15,00 EUR
Paternu Boris: FRANČE PREŠEREN, POETA SLOVENO 1800-1849 (312 strani), 3,50 EUR
Perat Mariza: KRALJIČNA Z LEDENIM SRCEM (32 strani), 3,50 EUR
Perat Mariza: VILINSKI CVET (80 strani), 15,00 EUR
Pertot Nada: POMAGAJMO SI SAMI (192 strani), 3,50 EUR
Pregare Aleksij – Žerjal Edi: ŽLAHTNOST-PREZIOSITA' (umetniška mapa), 250,00 EUR
PRIMORSKI SLOVENSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON – 20 zvezkov, 60,00 EUR
Rebula Marjanka: VAS NA JASI IN DRUGE ČUDNE ZGODBE (192 strani), 13,00 EUR
Rejcek Albert: DOMOVINA, KJE SI? Zbornik ob 100-letnici rojstva (288 strani), 5,00 EUR
Roje Tatjana: LE LETTERE SLOVENE DALLE ORIGINI ALL'ETA' CONTEMPORANEA (264 strani), 16,00 EUR
Roje Tatjana: POGLEDI NA NOVE RAZSEŽNOSTI SLOVENSKEGA SLOVSTVA OD PREŠERNA DO KOSEVELA (128 strani), 9,00 EUR
Rudolf Ivan: SPEV V NANOŠKO JUTRO (152 strani), 3,50 EUR
Rustja Adrijan: RODIL SEM SE V SOBOTO (200 strani), 13,00 EUR
Saksida Zora: ALFA IN OMEGA (76 strani), 10,00 EUR
Simičič Zorko: TRJJE MUZIKANTJE ALI POVRATEK LEPE VIDE, ilustracije Hijacint Jussa (132 strani), 14,00 EUR
Srebrnič Tereza: V OBJEMU SONČNE AFRIKE (152 strani), 13,00 EUR
Stanič Stanko: ŽIVLJENJE IN DELO (160 strani), 10,00 EUR
Ščuka Kerže Marija: MOJ OČE ZORKO, (256 strani), 15,00 EUR
Šorli Ljubka – Žerjal Franko: VIA CRUCIS (48 strani), 3,50 EUR
Švara Vlado: S SLOVENSKO PESMIJO SKOZI ŽIVLJENJE (128 strani), 12,00 EUR
Tavčar Ivan: ALBIN KJUĐER TOMAJSKI (240 strani), 14,00 EUR
Turk Lida: LE ŠEPET JE, KI GA SLIŠIMO O NJEM (112 strani), 11,00 EUR
UMETNOST 20. STOLETJA NA GORIŠKEM IN V POSOČJU, več avtorjev (254 strani), 22,00 EUR
Volarič Zlata: CVETJE IZ ČRKA (98 strani), 10,00 EUR
Volč Zlobec Anamarija: MUČA PREDE, ilustracije Magda Starec Tavčar (48 strani), 15,00 EUR
Žigon Janko: INVENTURA (208 strani), 14,00 EUR
ŽIVLJENJSKA POT RAFKA PREMRLA 1906-1983 (112 strani), 13,00 EUR

... za male in velike

Knjižna zbirka za leto 2010

V letu 2009 je izšlo

V pripravi

Rudolf Klinec - *V ogledalo najtežjih dni slovenske zgodovine, Dnevnik 1943-45*

Goriška Mohorjeva družba, Travnik-Piazza Vittoria 25 - 34170 Gorica-Gorizia

Tel.+39 0481 533177, fax +39 0481 548276, e-mail mohorjeva@gmail.com

Zastopnik za Slovenijo: Celjska Mohorjeva družba - knjige so v prodaji tudi na spletni strani www.mohorjeva.org